

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

SÖZCÜKSEL VE SÖZDİZİMSEL TABANLI BİR DİLBİLİMSEL
ÜSLUP İNCELEMESİ: ZÜLFÜ LİVANELİ’NİN “SON ADA”
ROMANI ÖRNEĞİYLE

(Doktora Tezi)

İbrahim KARAHANCI

BURSA 2020

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK DİLİ BİLİM DALI

**SÖZCÜKSEL VE SÖZDİZİMSEL TABANLI BİR DİLBİLİMSEL
ÜSLUP İNCELEMESİ: ZÜLFÜ LİVANELİ’NİN “SON ADA”
ROMANI ÖRNEĞİYLE**

(Doktora Tezi)

İbrahim KARAHANCI

ORCID: 0000-0001-8527-3283

Danışman:

Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

BURSA 2020

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 711341002 numaralı İbrahim KARAHANCI'nın hazırladığı "Sözcüksel ve Sözdizimsel Tabanlı Bir Dilbilimsel Üslup İncelemesi: Zülfü Livaneli'nin "Son Ada" Romanı Örneğiyle" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 08/12/2020 günü 09.00-10.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA
Bursa Uludağ Üniversitesi

08/12/2020

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 711341002 numaralı İbrahim KARAHANCI'nın hazırladığı "Sözcüksel ve Sözdizimsel Tabanlı Bir Dilbilimsel Üslup İncelemesi: Zülfü Livaneli'nin "Son Ada" Romanı Örneğiyle" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 08/12/2020 günü 09.00-10.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN
Bursa Uludağ Üniversitesi

08/12/2020

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 711341002 numaralı İbrahim KARAHANCI'nın hazırladığı "Sözcüksel ve Sözdizimsel Tabanlı Bir Dilbilimsel Üslup İncelemesi: Zülfü Livaneli'nin "Son Ada" Romanı Örneğiyle" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 08/12/2020 günü 09.00-10.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Prof. Dr. Derya ŞAHİN
Bursa Uludağ Üniversitesi

08/12/2020

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 711341002 numaralı İbrahim KARAHANCI'nın hazırladığı "Sözcüksel ve Sözdizimsel Tabanlı Bir Dilbilimsel Üslup İncelemesi: Zülfü Livaneli'nin "Son Ada" Romanı Örneğiyle" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 08/12/2020 günü 09.00-10.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Prof. Dr. Erdoğan BOZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

08/12/2020

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 711341002 numaralı İbrahim KARAHANCI'nın hazırladığı "Sözcüksel ve Sözdizimsel Tabanlı Bir Dilbilimsel Üslup İncelemesi: Zülfü Livaneli'nin "Son Ada" Romanı Örneğiyle" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 08/12/2020 günü 09.00-10.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Prof. Dr. İsmet Gülsel SEV
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

08/12/2020

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: İbrahim KARAHANCI
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	: Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı	: Türk Dili
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: XV + 254
Mezuniyet Tarihi	:/...../20....
Tez Danışmanı:	: Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

SÖZCÜKSEL VE SÖZDİZİMSSEL TABANLI BİR DİLBİLİMSEL ÜSLUP İNCELEMESİ: ZÜLFÜ LİVANELİ’NİN “SON ADA” ROMANI ÖRNEĞİYLE

Genel bir bakışla toplumsal kodlamalarla oluşan dil ve bireysel dil tercihlerini içeren üslup arasındaki ilişkinin sağlamlığı ve çok yönlülüğü yadsınamaz bir gerçektir. Her biri kendi mecrasında ilerleyen ve ayrı çalışma alanları olarak değerlendirilen dil bilimi ile üslup bilimi arasında kanıtlanabilir bilimsel ilişki kurmada eksiklikler gözlenmektedir. Son yıllarda bu konuda birtakım girişimlerde bulunulduğuna tanık olunsu da çalışmaların yeterli bir düzeye henüz erişemediği görülmektedir. Söz konusu ilişkinin kurulmasıyla kendi başına yöntemleri, terim hazinesi, kuramları vb. bulunan görece daha olgun sistemli dil incelemelerinin, gelişmekte olan akademik üslup çalışmalarına ışık tutacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda dilin mevcut olanakları içinde tercihe açıklık ve seçmeli dil değişkenliği açısından zengin malzeme içeriğine sahip sözcük birimleri ve cümle ögeleri esas alınarak metin merkezli bir dilbilimsel üslup incelemesi yapılmıştır. Zülfü Livaneli’nin “Son Ada” adlı romanının derlem olarak kullanıldığı eldeki çalışmada cümleler tek tek irdelenip söz konusu dil birimleri metin bağlamı ve geçtikleri yerlerde yazarın onlara yüklediği görevler göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Bir yandan eserin yansıttığı özgün yapı ortaya koyulmaya, diğer yandan da bir inceleme modeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Sonuçta romanda tespit edilen sözcüksel ve sözdizimsel üslup birimlerinin genel olarak yalın, açık, canlı, renkli ve doğrudan üslup oluşmasına katkıda bulunduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: dil, sözcük birimi, cümle ögesi, üslup, üslup birimi, üslup türü, söz dizimi, dilbilimsel üslup

ABSTRACT

Name and Surname : İbrahim KARAHANCI
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Turkish Language and Literature
Branch : Turkish Language
Degree Awarded : Doctorate
Page Number : XV + 254
Degree Date :/...../20....
Supervisor : Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

THE LEXICAL AND SYNTACTIC-BASED LINGUISTIC STYLE ANALYSIS: WITH THE EXAMPLE OF ZÜLFÜ LİVANELİ'S "SON ADA" NOVEL

It is an unsurmountable fact that in a general sense there is a strong and multi layered relationship between the language which includes social codifications and style which consists of personal linguistic preferences. Unfortunately, due to being considered as different study fields, there is lack of academic cooperation between linguistics and stylistic. In recent years, there has been some studies conducted in that regard but it can be said that it still not sufficient. By achieving this cooperation, linguistics will shed a light upon burgeoning stylistics with its terminology, methodology and theories. Therefore, a text based linguistic stylistic study is done. The focus of the study was on the vocabulary (that presents rich materials) and the arguments of the sentences; these units are a great source to see linguistic preferences. Son Ada by Zülfü Livaneli is used as a linguistic collection, each sentence is individually examined in terms of context and the purpose given by the author. The study serves two ends; firstly, to determine the uniqueness of this literary work and then, present a model for future studies. At the end, it is seen that vocabulary and syntactic stylistic units constituted a pure, clear, living, vivid and direct style.

Keywords: language, lexeme, argument, style, stylistic argument, type of style, syntactic, linguistic style

ÖN SÖZ

Genel bir bakışla toplumsal kodlamalarla oluşan dil ve bireysel dil tercihlerini içeren üslup arasındaki ilişkinin sağlamlığı ve çok yönlülüğü yadsınamaz bir gerçektir. Her biri kendi mecrasında ilerleyen ve ayrı çalışma alanları olarak değerlendirilen dil bilimi ile üslup bilimi arasında kanıtlanabilir bilimsel ilişki kurmada eksiklikler gözlenmektedir. Son yıllarda bu konuda birtakım girişimlerde bulunulduğuna tanık olunsa da çalışmaların yeterli bir düzeye henüz erişemediği görülmektedir.

Araştırmacılar, üslubun çeşitli yönlerinin öne çıkararak farklı tanımlamalar yapmıştır. Bunlardan dili ve dil kullanımını dayanak kabul edenlerin görüşleri göz önünde bulundurulduğunda kısaca “tercihe açık dilsel verilerin kişiye özgü kullanımı” şeklindeki bir tanıma ulaşılabilir. Üslup bilimi de, hayat görüşleri ve deneyimleri birbirinden farklı okuyucuların içgüdüsel olarak anlamlandığı metinleri, disiplinler arası bir bakış açısıyla incelemektedir. Dil bilimi ile edebiyat bilimi arasında bağlantılar kuran üslup bilimi, sistemli dilbilimsel verilerle nesnel bir boyut kazanmaktadır. Seçmeli dil değişkenlerinin biçimsel ve işlevsel değerlerinin dil bilgisinin alt alanlarında değerlendirilmesi, üslup bilimi alanına sistemli ve kategorik bir inceleme düzlemi sunmaktadır.

Eldeki çalışmada dilin mevcut olanakları içinde tercihe açıklık ve seçmeli dil değişkenliği açısından zengin malzeme içeriğine sahip olan sözcük birimleri ve cümle ögeleri esas alınarak metin merkezli bir *dilbilimsel üslup incelemesi* yapılmaya çalışılmıştır. Bu yöntemle bir yandan yazarın eserinde yansıttığı özgün yapının ortaya konması, diğer yandan da bir inceleme modelinin oluşturulması hedeflenmiştir.

Zülfü Livaneli’nin *Son Ada* adlı romanı derlem olarak kullanıldığı bu çalışmada, cümleler tek tek irdelenip sözcük birimleri ve cümle ögeleri metin bağlamı ve geçtikleri yerlerde yazarın onlara yüklediği görevler göz önünde bulundurularak dilbilimsel üslup oluşumu açısından incelenmiştir.

Kuşkusuz -iddialı bir biçimde- alandaki çok sesliliğe son verme amacı gütmeyen bu tezin ilerideki çalışmalar için sistemli ve elverişli bir yöntem olarak görülmesi ve kullanılmasını umuyoruz.

Engin bilgi birikimiyle akademik gelişime büyük katkıları bulunan; bana dili, dil bilimini ve dil bilgisini yeni bakış açılarıyla sevdiren, gelecekteki çalışmalarına da ışık tutacağına emin olduğum danışmanım Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA’ya

minnettarım. Hocam, bilimsel duruşunun yanı sıra kendisiyle birlikte çalışmaya başladığımdan itibaren insani ve vicdani yanlarıyla beni geliştirip olgunlaşmama vesile olduğu için her zaman kalbimde özel bir yere sahip olacaktır.

Kendisiyle birlikte çalışmak ve öğrencisi olmakla her zaman onur duyduğum, desteği ve ilgisini daima hissettiğim Prof. Dr. Hatice ŞAHİN'e, bundan sonra da yanı başımda olacağına inancımla çok teşekkür ederim.

Tez izleme komitemde bulunarak çalışmamı yakından izleyen ve her aşamada yanımda olduğunu hissettiren Prof. Dr. Derya ŞAHİN'e ayrıca teşekkür ederim.

Bölümde bize rahat ve güzel bir çalışma ortamı sunan başta Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU olmak üzere bir aile sıcaklığı içerisinde birlikte çalıştığım ve öğrencileri olduğum Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ, Prof. Dr. Nesrin KARACA, Prof. Dr. Hülya TAŞ, Doç. Dr. Özlem ERCAN, Doç. Dr. Gülay DURMAZ, Doç. Dr. Sadettin EĞRİ ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÜSTÜNOVA'ya ayrı ayrı teşekkürü bir borç bilirim.

Mesaimin büyük bir kısmını birlikte geçirdiğim, gerek akademik gerekse özel yaşamımda ilişkilerimizin devam edeceğine inandığım Dr. Öğr. Üyesi Hasene AYDIN, Öğr. Gör. Dr. Tayfun BARIŞ, Arş. Gör. Ebru KUYBU DURMAZ, Arş. Gör. Zehra ÖZTÜRK, Arş. Gör. Fırat Ender KOÇYİĞİT, Öğr. Gör. Ayşe ENERGIN, Arş. Gör. Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ, Arş. Gör. Burcu KAYA ÇAKI ve Arş. Gör. Zuhale EROĞLU KOŞAN'a da teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak beni büyütüp bugünlere getiren, samimi dualarını her zaman üzerimde hissettiğim annem, babam ve ablalarıma; uzun ve sağlıklı olmasını dilediğim hayat yolculuğunda bana eşlik eden sevgili karım Sinem ve biricik kızım Melek Su'ya bu süreçte bana katlandıkları için yürekten teşekkür ederim.

İbrahim KARAHANCI

BURSA / 2020

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
ÖN SÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar	xv
GİRİŞ	1
1. Tezin Konusu	1
2. Tezin Amacı ve Araştırma Soruları	3
3. Tezde Kullanılan Yöntem ve İzlenen Yol.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜSLUP, ÜSLUP BİLİMİ, ÜSLUP TÜRLERİ VE DİL-ÜSLUP İLİŞKİSİ	8
1. Üslup	8
2. Üslup Bilimi	10
3. Üslup Türleri	10
3.1. Yalın Üslup	11
3.2. Doğrudan (Dolaysız) Üslup	11
3.3. Dolaylı Üslup	12
3.4. Kısa (Öz) Üslup.....	13
3.5. Ayrıntılı Üslup	14
3.6. Canlı (Güçlü) Üslup	15
3.7. Görsel Üslup	15
3.8. Açık Üslup	16
3.9. Belirsiz Üslup.....	17
3.10. Kapalı Üslup	18

3.11. Diğer Üslup Türleri	18
4. Üslup İncelemesi ile Dil İncelemesi Arasındaki İlişki.....	19
5. Sözcük Birimlerinin ve Cümle Ögelerinin Üslup Oluşumuna Katkısı	23
5.1. Sözcük ve Üslup.....	23
5.2. Cümle ve Üslup.....	24
5.2.1. Sözdizimsel Üslup Araçları	25
5.2.1.1. Cümle Ögeleri ve Üslup	25
5.2.1.2. Sıklık ve Üslup	25
5.2.1.3. Anlam Bağları ve Üslup	26
5.2.1.4. Derin Yapı-Yüzey Yapı ve Üslup	27
5.2.1.5. Eşgönderimlilik ve Üslup	28
5.2.1.6. Odaklama ve Üslup	29

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME	30
1. Sözcük Birimi Tabanlı İnceleme.....	30
1.1. Adlar.....	31
1.2. Eylemler	49
1.3. Sıfatlar	68
1.4. Zamirler.....	82
1.5. Zarflar.....	91
1.6. Bağlaçlar	109
1.7. Edatlar	119
1.8. Ünlemler.....	122
2. Cümle Ögesi Tabanlı İnceleme	125
2.1. Üslup Oluşturan Cümle Ögeleri.....	126
2.1.1. Özne	126

2.1.2. Nesne.....	135
2.1.3. Yükleme.....	145
2.1.4. Zarf Tümleci.....	155
2.1.5. Seslenmeli Tümleç	162
2.2. Sözdizimsel Üslup Birimlerinin Kurdukları Anlam Bağları.....	162
2.2.1. Sözdizimsel Üslup Birimlerinin Kurdukları Kişi Bağları	163
2.2.1.1. Doğrudan Kurulan Kişi Bağları	164
2.2.1.1.1. Anlatıcı.....	164
2.2.1.1.2. Başkan	167
2.2.1.1.3. Adalıların Tümü	173
2.2.1.1.4. Adalıların Bir Kısmı.....	179
2.2.1.1.5. Yazar	184
2.2.1.1.6. Lara	189
2.2.1.1.7. Anlatıcı ve Lara.....	192
2.2.1.2. Dolaylı Kurulan Kişi Bağları.....	195
2.2.1.3. Kişi Bağı Üzerine Diğer Değerlendirmeler	204
2.2.2. Sözdizimsel Üslup Birimlerinin Kurdukları Nesne Bağları.....	210
2.2.2.1. Doğrudan Kurulan Nesne Bağları	211
2.2.2.1.1. Hayvanlar	211
2.2.2.1.2. Araçlar.....	214
2.2.2.2. Dolaylı Kurulan Nesne Bağları	217
2.2.3. Sözdizimsel Üslup Birimlerinin Kurdukları Zaman Bağları	219
2.2.4. Sözdizimsel Üslup Birimlerinin Kurdukları Mekân Bağları	232
2.2.4.1. Ada	233
2.2.4.2. Evler	235
SONUÇ	239

KAYNAKLAR	244
ÖZGEÇMİŞ	253

TABLÖLAR

Tablo 1: Sözcük Birimlerinin Sözcük Türlerine Dağılımı	30
Tablo 2: Adların Konusal Sınıflandırması	33
Tablo 3: Eylemlerin Konusal Sınıflandırması	50
Tablo 4: Niteleme Sıfatlarının Anlamsal Sınıflandırması.....	70
Tablo 5: Belirtme Sıfatlarının Anlamsal Sınıflandırması	77
Tablo 6: Zamirlerin Anlamsal Sınıflandırması	83
Tablo 7: Zarfların Anlamsal Sınıflandırması	92
Tablo 8: Bağlaçların Anlamsal Sınıflandırması.....	111
Tablo 9: Edatların Anlamsal Sınıflandırması.....	120
Tablo 10: Cümle Ögelerinin Dağılımı	125
Tablo 11: Özne Ögesinin Kurduğu Anlam Bağları.....	127
Tablo 12: Özne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları.....	128
Tablo 13: Özne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurlarının Derin Yapı-Yüzey Yapı Görünümü	130
Tablo 14: Özne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurlarının Eşgönderimli Kullanımı	131
Tablo 15: Özne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurlarının Odaklamalı Kullanımı.....	132
Tablo 16: Özne Ögesinde Doğrudan Nesne Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	133
Tablo 17: Nesne Ögesinin Kurduğu Anlam Bağları	136
Tablo 18: Nesne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	137
Tablo 19: Nesne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurlarının Derin Yapı-Yüzey Yapı Görünümü	139
Tablo 20: Nesne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurlarının Eşgönderimli Kullanımı	140
Tablo 21: Nesne Ögesinde Doğrudan Nesne Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları.....	141
Tablo 22: Yüklemdeki Kişi İşaretleyicilerin Dağılımı	147
Tablo 23: Zarf Tümleci Ögelerinin Kurdukları Anlam Bağları.....	156
Tablo 24: Zarf Tümleci Ögelerinde Mekân Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları.....	157
Tablo 25: Zarf Tümleci Ögelerinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	159

Tablo 26: Cümle Öğelerinin Kurdukları Anlam Bağları	163
---	-----

GİRİŞ

1. Tezin Konusu

Genel bir bakışla toplumsal kodlamalarla oluşan dil ve bireysel dil tercihlerini içeren üslup arasındaki ilişkinin sağlamlığı ve çok yönlülüğü yadsınamaz bir gerçektir. Her biri kendi mecrasında ilerleyen ve ayrı çalışma alanları olarak değerlendirilen dil bilimi ile üslup bilimi arasında kanıtlanabilir bilimsel ilişki kurmada eksiklikler gözlenmektedir. Son yıllarda bu konuda birtakım girişimlerde bulunulduğuna tanık olunsa da çalışmaların yeterli bir düzeye henüz erişemediği görülmektedir. Söz konusu ilişkinin kurulmasıyla kendi başına yöntemleri, terim hazinesi, kuramları vb. bulunan görece daha olgun sistemli dil incelemelerinin, gelişmekte olan akademik üslup çalışmalarına ışık tutacağı öngörülmektedir.

Edebi metinleri anlamak ve yorumlamak için bu metinlerde kullanılan dili anlamak ve incelemek kaçınılmazdır. Ancak şimdiye kadar bu tür metinler edebi değerler çerçevesinde, edebiyat kuramları ışığında metne yönelik çalışmalara ağırlık verilerek incelenmiştir. Oysa edebi dil yapıları oldukça kapsamlı, karmaşık yorumlamalara dayanabilir. Her okuyucunun kendi tecrübe ve hayat görüşü farklı olduğundan edebi metinleri anlamak için içgüdüsel olarak anlamlandırdığı metni dilbilimsel, anlambilimsel ve üslupbilimsel (biçembilimsel) yorumlamalar yaparak bilimsel olarak da kanıtlama gereği ortaya çıkar. Son yıllarda hem dilbilimsel hem de edebi eleştiriyi aynı çatı altında birleştirerek bir metne nesnel yaklaşmayı amaç edinen *üslup bilimi (biçem bilimi, stylistics)* yeni ve disiplinler arası bir alan olmaya başlamıştır (Tutaş, 2006: 169-170).

Üslup bilimi ile dil bilimi arasındaki ilişkinin temel kaynak ve dayanağı, Saussure'ün dil olgularının tümünü belirtmek için kullandığı *dilyetisi (language)* ve onun iki bileşeni olan toplumsal nitelikli *dil (langue)* ve bireysel nitelik taşıyan *söz (parole)* kavramlarıdır. “Dil”in üslupla olan ilişkisi “söz” aracılığıyla kurulmaktadır. Dil dizgesinin kullanılışı demek olan “söz”; dilin bir bölümünü geçici olarak eylemli kılar, örneğin somut cümleler kurulmasını sağlar, bireye dili kullanma olanağı veren çeşitli bildirişimlerle bunları dışa ileten anlıksal ve fiziksel bir düzenek içerir (Vardar, 2001: 45-46).

Sistemli dil incelemeleri, elde ettiği bulguları akademik üslup çalışmalarında kullanarak, öznele değerdendirmelere açık olan üslup çalışmalarına nesnel bakış açıları kazandırabilmektedir. Bu konuda Widdowson'un, "üslup biliminin dil bilimi ve edebiyat bilimi arasında bağlantı kurduğunu, edebiyat eserlerindeki dil kullanımı ve ördüntülerinin dil bilimine dayanan üslup tasvirleriyle daha nesnel bir biçimde belirlenebileceği" şeklindeki görüşü önemlidir (Ülsever, 2005: 331). Thornborrow ve Wareing ise üslup biliminin yoruma yer veren kişisel özömleme yöntemleri yerine gözlemlenebilir olgular, metni oluşturan dil ve bu dil ögelerini yorumlayabilecek "bilimsel" bir disipline, yani dil bilimine sırtını dayaması gerektiğini söyler (Saribaş, 2001: 82). Edebiyat araştırması / eleştirisiyle dil biliminin kesişme noktasında bulunan bu yaklaşım, birbirine sıkı sıkıya bağlı bu iki disiplinin en temel ortak çalışma alanlarından biri olarak değerdendirilebilir.

Üslubu dil kullanımının özel bir bileşeni olarak gören Yıldız, dil kullanımındaki işlev ve biçimlerin üslup incelemesinin konusunu teşkil ettiğini ileri sürmektedir. Araştırmacı, bu işlev ve biçim araçlarından sadece anlambilimsel olanaklar içinde değışken olanların üslubu meydana getirdiğini, bu değışkenlerin hepsinin değil seçmeli olanların üslup özelliği taşıdıklarını söyler. Bir başka deyişle, sözcük ve dil bilgisi düzleminde eş anlamlılık gösteren değışken ve sabit araçlar içerisinden üslup açısından önemli görölenler seçilme imkânı olanlardır (2003: 572-573). İşte bu seçmeli değışkenlerin biçimsel ve işlevsel yüklerinin belirlenmesinde dil bilgisinin ses bilgisi, biçim bilgisi, sözcük bilgisi, söz dizimi, anlam bilgisi, metin bilgisi vb. alt alanları sistemli ve kategorik bir inceleme düzlemi oluştururlar. Bu aşamada dilbilgisel parçalara ayrılan incelemeye esas metin, her bir düzlemin sağladığı olanaklar içerisinde yapısal bütönlökle üslup incelemesine tabi tutulur ve böylece üslup özellikleri belirlenir. Geriye yalnızca üslup özelliği taşıyan seçmeli dil değışkenlerinin betimlenerek yorumlanması kalır.

Eldeki çalışmada dilin mevcut olanakları içinde tercihe açıklık ve seçmeli dil değışkenliği açısından zengin malzeme içeriğine sahip olan sözcük birimleri ve cümle ögeleri esas alınarak metin merkezli bir *dilbilimsel üslup incelemesi* yapılmaya çalışılmıştır. Bir yandan yazarın eserinde yansıttığı özgün yapı ortaya koyulmaya, diğer yandan da bir inceleme modeli oluşturulmaya çalışılmıştır.

2. Tezin Amacı ve Araştırma Soruları

“İnsan ağzından çıkan her ‘söz’ anlatım değeri bakımından incelenebilir” (Wellek ve Warren, 1983: 234) yargısına yaslanarak, metindeki sözvarlığı öğelerinin belirlenmesi ve elde edilen veriler ışığında yazarın (metnin) üslubunun betimlenmeye çalışılması, üslup incelemelerinin amacını göstermede değerli sayılmaktadır (Yazıcı Okuyan, 2006: i). Metnin üslubunu dilbilimsel bir bakış açısıyla değerlendiren eldeki çalışmanın temel amaçları şunlardır:

1. Vericinin (yazar) dili kullanma biçimini / kişisel dil kullanımını metin merkezli olarak ortaya koymak,
2. Dil biliminin nesnel, sistemli ve kanıtlanabilir ölçütleriyle yapılacak incelemenin vericinin üslubunu yansıtacağını göstermek,
3. Dil birimlerinin seçim, sıklık ve dağılım sonuçlarının anlatım değerine / bütünlüğüne katkısını belirleyerek bütüncül sonuçlara varmak.

Yukarıda söz edildiği gibi bu çalışmada üslup değeri oluşturan sözcük birimleri ve cümle öğeleri ele alınarak kapsam sınırlandırılmıştır. Kuşkusuz üslup belirleyici unsur olarak sadece bu dil birimlerine bağlı kalınması kapsamlı bir üslup incelemesi için yeterli değildir. Bununla birlikte oldukça karmaşık ve sıkı ilişkilerin söz konusu olduğu üslup belirleme çalışmalarında her inceleme biriminin kendi alt kategorileri içinde ayrıntılı bir biçimde ele alınması, kapsamlı bir üslup tasvirine ve yorumuna ulaşmada büyük kolaylıklar sağlayabilir. Konunun çok yönlülüğü, dil ve üsluba sistemli bir yapı olarak bakan bu araştırma için her inceleme birimini tek tek bütün yönleriyle ele almayı zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmanın varmak istediği esas nokta, elde edilecek bulgular aracılığıyla sözcük birimleri ve cümle öğelerinin hem dilin işletilmesinde hem de üslup oluşumunda sergiledikleri etkin rolleri göstermeye çalışmak olacaktır.

Metnin üslubu belirlenirken dilbilgisel sınıflandırmaların zorunlu kıldığı tüm niteliklere eğilmek gereksiz bir işlemdir. Burada önemli olan yazarın öne çıkardığı niteliğin metnin anlam yönüne katkısıdır. Doğal olarak yazar, bu dil birimlerinin pek çok türünden yararlanacaktır, ancak dilin doğasından gelen biçimsel zorunluluklar, kişisel seçim olanağı sunmadığı için üsluba da etki edemeyecektir. Sözelimi; yalın, türemiş, bileşik biçiminde üçe ayrılarak incelenen adların biçimsel sınıflandırması, metnin bütününe anlamsal vurgu yapmadıkları ve seçmeli dil değişkenliği sergilemediği için üslup malzemesi içinde değerlendirilmemelidir. Ancak adların konusal alanları

çerçevesinde oluşturdukları anlama dayalı kategoriler, dilsel zorunluluklara dayanmayan anlamsal bütün oluşturmaya eğilimli özellikler taşımaktadır.

Bu düşüncelerden hareketle inceleme bölümünde şu soruların cevapları bulunmaya çalışılacaktır:

1. Sözcük birimleri ve cümle ögeleri nasıl dilbilimsel üslup birimi olur?
2. Sayısal verilerin dilbilimsel üslup oluşumu açısından önemi nedir?
3. Üslup birimi hâline gelen sözcük birimlerinin hangi özellikleri metinde öne çıkmıştır?
4. Üslup birimi hâline gelen cümle ögelerinin hangi özellikleri metinde öne çıkmıştır?
5. Cümle ögesi tabanlı üslup incelemesinde hangi üslup araçları, nasıl rol oynar?
6. Sözcük birimi ve cümle ögesi tabanlı üslup birimlerin anlatım bütününe katkıları nelerdir?

3. Tezde Kullanılan Yöntem ve İzlenen Yol

Üslup çalışmalarında pek çok yöntem ve buna bağlı olarak çok sayıda ölçüt geliştirilip uygulanmaktadır. Her araştırmacı, kendi bilimsel sahasının bakış açısından konuya yaklaşmakta ve her birinin güçlü ve zayıf tarafları bulunduğu görülmektedir. Eldeki çalışma genel dil bilimi, Türk dil bilgisi ve kısmen de edebiyat incelemelerinin üzerine kurgulandığı için ölçüt ve yöntem tespitinde seçici davranılmıştır. Üslup incelemesi alanında üretilen dilbilimsel kuram ve yaklaşımlardan tezin amacına hizmet edecek ölçüde yararlanıp bir üst model oluşturulması hedeflenmiştir. Konukman'ın (2012: 78-79) Oldenburg'u referans göstererek tercih ettiği bu türden bir inceleme ölçütü, üslup gibi sosyal bilimlerin pek çok alanına giren bir kavram için kaçınılmaz görülmektedir.

Bloomfield, üslup bilimi incelemelerini temelde sekiz ayrı öbeğe ayırmıştır. Eldeki tezde bu sınıflandırmanın “hem matematiksel hem istatistiksel hem de matematiksel olmayan (özellikle sözdizimsel olan) yapısal betimleyici üslup bilimi” ve “içinde kelime hazinesinin incelendiği ve betimlendiği sözlüksel betimleyici üslup bilimi” kuramsal dayanak olarak kabul edilmiştir. Bloomfield, üslup etkinliğinin bu tipinin yaygın bir biçimde kullanılmakta ve diğer üslup araştırması ya da edebiyat

eleştirisi tiplerine bir başlangıç niteliğinde olduğunu ileri sürmektedir (Çalışkan, 2014b: 52).

Tezin birinci bölümünde genel hatlarıyla üslup ve üslup bilimi hakkında bilgiler verilmiştir. Üslup türleri kısaca aktarılmış, üslup incelemesi ile dil incelemesi arasındaki ilişkinin üzerinde durulmuştur. Daha sonra sözcük birimleri ve cümle öğelerinin üslup oluşumuna katkısı ana başlıklar hâlinde ele alınmış, en sonunda üslup araçları değerlendirilmiştir.

İncelemeden oluşan ikinci bölümde Zülfü Livaneli'nin *Son Ada* adlı romanı derlem olarak kullanılmıştır. Toplam 4886 cümleden oluşan metinde dil birimlerinin yüklendikleri görevleri olabildiğince hatasız bir biçimde ortaya koyabilmek için kestirilebilir ve tamamlanabilir eksilteler hesaba katılmıştır¹. Cümleler tek tek irdelenip önce sözcük birimleri, daha sonra cümle öğeleri metin bağlamı ve geçtikleri yerlerde yazarın onlara yüklediği görevler göz önünde bulundurularak dilbilimsel üslup oluşumu açısından incelenmiştir. Delice, cümle içinde kullanımsal olarak somut adların soyut, soyut adlarınsa somut bir anlamı aktarmak için kullanılabildiklerini, bu durumda ortaya sözlüksel sözcük ve cümle içinde kullanımsal olarak ikili değerlendirmelerin çıkabileceğini ifade eder (2012: 20). Dildeki her birimin birbiriyle ilişkili, kapsayıcı ve tamamlayıcı özelliği göz önünde bulundurulursa cümle içindeki kullanımsal değerlendirmeler, sadece somut / soyut adların incelenmesinde değil bütün dil ve üslup çözümleme uygulamalarında bir zorunluluktur.

Sözcük birimlerinin üstlendikleri görevlerin belirlenmesinde, Üstünova'nın dikkat çektiği "sözcük türü-görev adı" ayrımı göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmacı, dildeki bütün sözcüklerin ad ve eylem olmak üzere iki türü bulunduğu, ad soylu sözcüklerin dilde birbirinden farklı görevler üstlendiği, bunu da bağlandıkları dil birimlerinin görev adlarının belirlediğini ileri sürer. Türkçede ad türündeki sözcüklerin ad, sıfat, zarf, zamir, edat, bağlaç ve ünlem; eylem türündeki sözcüklerinse sadece eylem görevini yüklediğini belirten Üstünova, ayrıca sözcük öbeklerinin de ad, sıfat, zarf vb. türde görevler alabildiğinin de gözden kaçırılmaması gerektiğini söyler (2010a: 157-162). Bu yaklaşımla değerlendirilen sözcüksel dil birimleri, konusal (tematik) anlam alanlarında sınıflandırılmıştır. Bu konusal anlam alanlarının metinde geçiş sayı

¹ Dilde eksiltelerin önemi ve işlevi konusunda ayrıntılı bilgi edinmek için bk. Üstünova, 2011: 124-134.

ve sıklıkları tablolarda gösterilmiş, nitelikli sıklık oranına ulaşp üslup belirleyicilik sergileyenler dilbilimsel üslup oluşumu açısından örnekler verilerek incelenmiştir.

Cümle ögesi tabanlı üslup incelemesi, sözcük birimlerinin incelendiği bölüme göre daha ayrıntılıdır. Metnin üslubunu ortaya koymak adına mümkün olabildiğince sağlıklı ve doğru sonuçlara varabilmek için analitik bir bakış açısı geliştirilmiştir. İki aşamadan oluşan bu bölümün ilk kısmında cümle öğelerinin hangi anlam bağlarını kurdukları ve bunların içinde hangi anlatı unsurlarını dilbilimsel üslup birimi konumuna yükselttikleri sayısal hesaplamalarla belirlenmiş ve örneklendirilmiştir. Anlam bağlarının belirlenmesi noktasında bir sınırlama getirilmiş, sadece metnin omurgasını oluşturan kişi, nesne, zaman ve mekân bağları değerlendirilmiştir. İkinci aşamada ise üslup birimi oluşturan anlatı unsurları, ait oldukları anlam bağları içinde tek tek değerlendirilmiş, metinden örnekler verilerek yorumlanmıştır. Özetle, ilk aşama sayısal verilerin ışığında ortaya çıkan bulgulardan, ikinci aşama üslupbilimsel yorum ve değerlendirmelerden oluşmaktadır.

İncelemenin derlemi için *Son Ada* romanının seçilmesinde; yazarı Zülfü Liveneli'nin ulusal ve uluslararası tanınırlığı; sanatsal, siyasi ve edebi açılardan çeşitlilik gösteren kişiliği, yakın dönemin çok okunan yazarlarından olması ve Türkçeyi yetkin bir biçimde kullanmasının rolü büyüktür.

İnceleme sırasında uzun uzun alan yazını bilgisi vermekten kaçınılmıştır. Konunun başında gerekli kısa tanımlamalara başvurulmuş, ayrıntılı bilgiye ulaşmak isteyenler için kaynaklara göndermeler yapılmıştır. Uzun bir alan yazını taraması evresinden sonra başlanan tezde, fikrin ve yöntemin oluşmasına ve incelemenin biçimlenmesine dolaylı yoldan katkı sağlayan pek çok yayın bulunmaktadır. Bununla birlikte çalışmada doğrudan kullanılmayan eserlere tez yazım kılavuzundaki kural gereği kaynaklarda yer verilmemiştir.

Tezin sonuç bölümündeysen derlem metninden ulaşılan sözcüksel ve sözdizimsel tabanlı üslupbilimsel sonuçlara yer verilmiştir.

Aytaç, olabildiğince nesnel ölçütlerle yapılacak bir üslup incelemesinde sayısal ve istatistiksel verilerin önemine dikkat çeker. Araştırmacı, bir üslup çözümleme yöntemi olarak ileri sürdüğü “Matematiksel-Niceliksel Üslup İncelemesi” ile metinde geçen herhangi bir üslup ögesinin tekrarlanma oranı tespit edilip metnin genel yorumlanma sürecine katkıda bulunulabileceğini söyler (2009: 87). Sarıbaş da nicel bulguları

olmayan ve somut kanıtlarla desteklenmeyen üslup değerlendirmelerinin, eksik ve öznellik sınırında kalacağı görüşündedir (2001: 84). Eldeki çalışmada da bu düşüncelerden hareket edilmiş, sıklıkla sayısal verilere başvurulmuştur. Hem sözcük hem de cümle ögesi tabanlı incelemede üslup birimi olma sınırı, % 0,5 sıklık oranı olarak belirlenmiştir. Kuşkusuz bu oran tartışılabilir. Neden % 0,1, % 0,2 ya da % 1, % 2, % 5 vb. değil de bu oran belirlenmiştir sorusuna verilebilecek bilimsel ve doyurucu bir cevap bulmak zordur. Burada iki temel ve makul gerekçe ileri sürülebilir: 1) Her akademik çalışmanın bir sınırlılığa sahip olmasının gerekliliği; 2) Yapılan ayrıntılı ve bütüncül inceleme sonucunda bu oranın karşılığı olan geçiş sayılarının altındaki değerlerin bütüncül anlatıma ve üsluba katkısının zayıf olarak görülmesidir. Bununla birlikte bu orana ulaşamayan ama sahip olduğu özel niteliklerle metnin anlatım bütününe katkıda bulunduğu düşünülen alt kategorilere yeri geldiğince değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜSLUP, ÜSLUP BİLİMİ, ÜSLUP TÜRLERİ VE DİL-ÜSLUP İLİŞKİSİ

1. Üslup

Kökeni Latince “kazık yahut yazmak için ucu sivri alet (kalem)” anlamına gelen “stilus”a ve Grekçe “stylos”a dayanan *üslup* kavramı, Türkçede *biçem*, *deyiş* ve *özanlatı* ile de karşılanmaktadır (Çalışkan, 2014a: 33-34). Bilimsel çalışmalarda alanın temel kavramlarının tanımlanmasının önemi kuşkusuz tartışılmazdır, ancak söz konusu üslup olduğunda durum biraz karmaşık hâle gelmektedir². Tarihsel süreçte Batı’da Retorik, Doğu’da Belagat alanında üzerinde durulan, XX. yüzyılla birlikte çağdaş dil bilimi ve edebiyat bilimi eksenli incelemelere konu olan üslup, pek çok araştırmacı tarafından çeşitli yönleri öne çıkarılarak tanımlanmaya çalışılmıştır³. Kuşkusuz herkes kendi bakış açısından hareketle üslubu tanımlamış, üzerinde kafa yormuştur. Kuramsal ve uygulamalı üslup çalışmalarının sürdüğü günümüzde nihaî bir tanıma ulaşamadığı gibi terim tercihleri ve inceleme yöntemlerinde de çok yönlülük gözlenmektedir. Yapılan alan yazını taramalarında konunun bu çok yönlülüğünün sonucu olarak çeşitli açılardan birbirine eklemlenerek alanı olgunlaştırma çabalarına tanıklık edilir. Görece genç bir çalışma alanı olan üslup bilgisinde bu gibi çoğulcu yaklaşımların bulunması doğal karşılanabilir.

Bu çerçevede düşünüldüğünde başlangıç aşamasında konuya genel bir bakış açısıyla yaklaşmak daha doğru olacaktır. Son dönemde böyle bir yaklaşımın ürünü olarak “Tarihsel Süreç İçerisinde Üsluba İlişkin Tanım Çabaları ve Bir Tanım Denemesi” adıyla birbirini izleyen iki makale yayımlayan Divlekci, üslubu tanımlama çabalarını Batı Düşüncesinde *yazar merkezli*, *eser merkezli* ve *okur merkezli*, İslam Düşüncesinde *klasik dönem* ve *modern zamanlar* başlıklarında kronolojik olarak ele alır (2007: 118). İki farklı kültürün tanımlama girişimleri arasındaki çarpıcı benzerliklere de değinen araştırmacı, sonuçta şöyle bir tanım önerir: *Üslûp, hedef birime vermek istediği mesajı*

² Çoban, bu konuya ‘terim kargaşası ve yöntemsizlik sıkıntısına’ başlıklı özel bir bölüm ayırmıştır (2004: 96-99).

³ Türkiye’de üslup bilimi alanında eser veren ender bilim adamlarından olan Aktaş’ın üslubun tarifi ve üslup incelemesinin kesin ve değişmez yöntemlerini aramanın gereksiz bir uğraş olduğunu, henüz gelişmekte olan bu dinamik çalışma sahasını kesin kural ve tariflerle sınırlandırmanın haksızlık olacağı yönündeki görüşleri bizce önemlidir (2014: 7).

en etkili şekilde aktarabilmek için, kaynak birimin dilin ifade imkânlarını özgün ölçütlerle seçip kullanmak suretiyle anlatıma kattığı kişisel nitelikteki özelliklerin bütünüdür (2008: 251). Yine son dönemde daha ayrıntılı ve özel bir bakış açısıyla Çalışkan tarafından bir değerlendirme yapılmıştır: *Üslup, ‘anlatım özelliği’ olarak değerlendirildiğinde, sözlerin çok uzun ya da kısa kurulmasının; icazlı yani geniş ve ağır anlamla yüklü olmasından ya da anlamın yüzeyde taşınmasının; sözde edebî sanatlara fazla yer verilip verilmemesinin; söz diziminde fazla kuralcı davranılması ya da günlük konuşmalardaki savrukluğa ve doğallığa bağlı kalınmasının; konu seçiminin, hitap edilen okuyucu kalitesinin, yazarın bağlandığı edebiyat akımının sanat ve dil anlayışının üslubu oluşturduğu ileri sürülebilir* (2014a: 32).

Crystal, “dilnin mevcut olanaklarından bir dizi dilsel özelliğin -bilinçli ya da bilinçsiz- seçimi” (Talun İnce, 2011: 107), Sowinski, “dilsel bir eylemin sonucu olarak uygulamada kasıtlı / bilinçli olarak yoğunlaştırılmış ifade tarzı” (Talun İnce, 2011: 113), DeVito, “tercihe açık olan dilbilimsel özelliklerin seçimi ve düzenlenmesi” (1967: 249), İmer vd., “bir metindeki dil kullanımının, bir yazar ya da döneme özgü dil özelliklerinin tümü” (2011: 50), Özünlü, “konuşmacının ya da yazarın düşünme, söyleme, yazma biçimi, sözcükleri kullanma ve herhangi bir olayı anlatma yolu” (2015: 415) şeklinde tanımlar ileri sürerek özellikle dili ve dil kullanımını öne çıkarmışlardır.

Gerek Divlekci’de görülen genel yaklaşım gerek Çalışkan’ın anlatım özelliğine odaklanan değerlendirmesi gerekse diğer özel / genel tanımlama girişimleri konuyu kavrama adına birtakım ipuçları vermektedir. Bu ipuçlarından yola çıkan üslup araştırmacısının tanım ve yöntem belirleme ya da yapılmış tanım ve yöntemlerden birini benimseme konusunda çalışma alanının önceliklerine odaklanması beklenir. Eldeki çalışmanın öncelikleri göz önünde bulundurulduğundaysa “zihinde var olan tercihe açık mevcut dil olanaklarından bilinçli / bilinçsiz olarak seçilen dil birimlerinin / dilsel özelliklerin kişiye özgü kullanımının yoğunlaşmasından doğan özgün bir yapı” biçiminde bir tanıma ulaşılabilir. Daha kestirme bir ifadeyle üslup “tercihe açık dilsel verilerin kişiye özgü kullanımı”dır. Yazarın duygu, düşünce, hayal ve eylemlerini metne dökerken dilsel verileri araç olarak kullanması ve mevcut dil olanaklarından kişisel seçimlerle esere damga vurması, dil ve üslup arasındaki yakın ilişkinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

2. Üslup Bilimi

Üslup kavramı, belirli yöntem ve ilkeler ışığında incelenmektedir. Bu incelemelerin bilimsel ölçüt ve yetkinlikler çerçevesinde gerçekleşmesi üslup biliminin konusunu oluşturmaktadır. Üslup bilimine dilsel açıdan yaklaşan çok sayıda bilim adamı bulunmaktadır. Bunların içinde kapsamlı bir yaklaşım içermesi açısından Çalışkan'ın "dilbilimsel bir bakış açısından metinlerin incelenmesi ve yorumlanması" (2014a: 37) şeklindeki tanımı öne çıkmaktadır. Bunun dışında Bloomfield'in "bir yazıdaki, yazı gruplarındaki veya bir metindeki dilbilimsel ögenin veya ayırt edici dilbilimsel ögenin incelenmesi ya da yorumlanması", Leech ve Short'un "dil kullanım düzleminde hangi öğelerin var olduğunu betimleme çalışmaları", Barry'nin "edebî metinlerin çözümlenmesinde dilbilimin metotları ve bulgularını kullanan eleştirel bir yaklaşım" (Çalışkan, 2014a: 37) tanımları da üslubun bilimsel inceleme alanına dil bilimi çerçevesinde yaklaşmaktadır.

3. Üslup Türleri

Üslubun türleri pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Bunlar içerisinde dil incelemelerine uygun düşenleri bulunduğu gibi daha çok edebiyat eleştirisi alanına girenler de mevcuttur. Bir biri içine kolaylıkla göçüşebilmesi, birbirlerinin yerine kolaylıkla geçebilmesi ve kişisel seçeneklere göre değişebilmesi, üslup türlerinin kesin sınırlarını ortaya çıkaramamıştır. Klasik retorik, edebî üslup türleri ve özellikleri yerine bu üslup türlerinin oluşmasında önemli yerleri ve görevleri olan dilde kullanılan üslup araçlarını ses düzeyinden başlayarak, anlam, kurgu, sözcük ve tümce düzeyleri içinde çeşitli tür ve özelliklerle incelemiştir. Ele aldığı her bir üslup aracı, bugün hâlâ edebiyat ve eleştiri alanlarında kullanıldığı gibi, birçoğu da dil bilimi ve üslup bilimi alanlarında kullanılmaktadır (Özünü, 2015: 427).

Özünlü, edebî üslup türlerini bilinen en göze çarpıcı özellikleriyle, oldukça çeşitli örneklerle gösteren Nesfield'in sınıflandırma çalışmasını şimdiye kadarki en geniş ve nitelikli incelemelerden biri sayar. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak, ilerleyen yıllarda bir bilim dalına dönüşen dil biliminin, üslup türlerini dil içindeki ses, biçim, sözcük ve cümle yapılarındaki görünüm ve işlevlerini incelediğini belirtir. Bu yönden üslup bilimi, dil biliminin bir dalı olarak göze çarpmaktadır. Bugün üslup, dil bilimindeki gelişmeler doğrultusunda daha belirli çizgilerle ele alınır. Bu

bağlamda Nesfield'in çalışmasının, üslup bilimi alanında yapılabilecek çalışmalara büyük ölçüde ışık tutan son derece nitelikli bir çalışma olduğunu ileri süren araştırmacı, onun ele aldığı üslup türlerinin bugün hâlâ kullanılmakta olduğunu altını çizer (2015: 419).

Eldeki çalışmada üslup türleri belirlenirken Nesfield'in karşıtlıklar esasına dayanan sınıflandırması temel alınmıştır. Aşağıda fazla ayrıntıya girmeden metinde öne çıkan üslup türleri açıklanmış, bunlara metinden örnekler verilmiş, diğerlerininse sadece adları sıralanmıştır.

3.1. Yalın Üslup

Çok bilinen sözcükleri, doğrudan anlatımları, basit cümle yapılarını içine alan anlatımları kullanır. Okuyucuya olayın içeriğini kolayca anlatabilmek için dilin biçimsel özelliklerine dalmamasıyla göze çarpar. Böylece okuyucu, dikkatini olayın nasıl anlatıldığından çok, neyin anlatıldığına dikkat eder. Halk masalları, peri masalları, halk şarkıları içindeki olaylar, bazı macera romanlarındaki anlatım, halk destanları, bazı tarihsel anlatımlar *yalın üslup* aracılığıyla anlatılmıştır (Özünü, 2015: 419-420).

Metinde geçen *insan bedeni ya da organı adları* bu üsluba örnek oluşturur:

“Kim bilir. İnsan yüreği çok karanlık, çok karmaşık.”

Böyle konuşarak iskeleye doğru yürürken, inceden bir müzik duymaya başladık. Birden sustuk. Hafif rüzgârın etkisiyle dalgalanarak gelen bu ses, kulağımızdan değil de sanki yüreğimizden geçerek beynimize ulaşıyordu. (104. s.)

3.2. Doğrudan (Dolaysız) Üslup

Yalın üslupla yakın bir ilişki içinde olmakla birlikte hiçbir biçimde ona benzemez. Kullanılan dil doğrudan olmadan da yalın olabilir. *Doğrudan üslup*, anlatılmak istenilenin doğrudan doğruya, açıkça, sezdirim, çağırışım ya da diğer süsleme ve söz sanatları kullanmadan anlatılabildiği bir üslup biçimidir. Doğrudan üslup; anlatım, betimleme ve serimleme için en uygun üslup türlerinden birisi olarak görülür (Özünü, 2015: 421).

Eserde kullanılan *seslenme ünlemleri* doğrudan üsluba örnek verilebilir:

Bunun üzerine itirazda bulunanlar, utana sıkıla bunları daha yüksek sesle tekrarlamak zorunda kaldı. “Efendim, o ağaçların yukarıda birleşmiş olan dalları müthiş bir gölge sağlıyordu. Şimdi bunlar yok. Kabak gibi güneşin altında kaldık” dediler.

“Hımmm!” dedi Başkan. Düşünceli bir tavırla hepimizi süzdü. “Demek ki aramızda fikir ayrılığı var. Bazı konularda farklı düşünüyoruz. Bu doğaldır ve bunları öğrenmem iyi oldu. İnsanlar her şeyi konuşa konuşa halleder. O zaman bana izin verin bu konu üzerinde biraz düşüneyim değerli komşularım. Sanırım yakında size bir teklifte bulunacağım.”

Konuşma bitmişti. Bizler evimize dağılırken, bu önerinin ne olacağı üzerinde kafa yormaya başlamıştık bile. Artık adanın gündemini Başkan belirliyordu! Son günlerde aramıza karışmayan, yabani bir martı gibi kendini dağlara taşlara vuran, gününü kıyıda oturup denize taş atmakla geçiren Yazar ise o akşam evine gidip de başımıza gelenleri anlattığımda bana tek bir cümle söyledi:

“Oyun daha yeni başlıyor benim saf arkadaşım!” (42. s.)

3.3. Dolaylı Üslup

Dolaylı anlatımların çok sık görüldüğü edebi eserlerde, söylevler ve toplumlara dönük konuşmalarda klasik çağlardan beri söz bilimi (retorik) öğeleri kullanıldığından, bu üslup türüne *sözbilimsel üslup* adı da verilmiştir. *Dolaylı üslubun* dil yapıları genellikle yalındır, ama doğrudan doğruya kısa ve yalın anlatılabilecek bir olayı *dolaylı üslup* dolaylı yollara başvurarak uzun bir biçimde anlatır. Böylelikle okuyucu kendinden birtakım çıkarımlar yapmakta zorlanır (Özünlü, 2015: 421).

Romanda *kahramanların söz söyleme ve ifade etme etkinliklerinin* konuşma cümleleriyle değil de yargısız yapılarla *birincil nesne* görevinde sezdirilerek aktarılması, dolaylı üslup örneklerinden biridir:

Bir gün, adaya geldiğim ilk günlerde arkadaş olduğum Yazar’la birlikte denizde yüzüyorduk. Tam kıyıya dönüyorduk ki, biraz ilerde yüzmekte olan 24 Numara’yu gördük. Arkadaşım seslendi, tanıştırmak istediği arkadaşının ben olduğunu söyledi. İkimiz birden avukat beye doğru yüzmeye başladık, o da bize doğru kulaç atmaya.

Birbirimize yaklaştığımız sırada, “Efendim, çok memnun oldum, sizi çok tanımak istiyorduk zaten, ne şeref!” gibi ancak karada ve giyimli durumda bir anlam ifade edebilecek kibar tanışma sözcüklerini, denizde ve o garip durumda söylemeye başlamıştık. Çünkü eski kuşağa mensup olan avukat bey, saygı uyandıran tok sesiyle böyle aşırı kibar şeyler söylüyordu. Ben de aynı üslupta cevap vermeye çalışıyordum.

Tam o sırada, çok talihsiz bir şey oldu. Kim bilir hangi açık deniz gemisinden atılmış olan ve dalgaların kıyıya bırakmak üzere getirdiği bir zerzevat öbeğinin içinde bulduk kendimizi. Benim ağzıma bir salatalık kabuğu yapıştı. Onu ağzımdan sıyrıp alırken, bir yandan su yutmamaya bir yandan da nezaket cümlelerini tekrarlamaya çalışıyordum. Avukat beyin de alnına ezik bir domates yapışmıştı. Böylece bir yandan yüzmeye çalışırken ağzımızdan yüzümüzden de sebzeleri temizleyerek, aşırı kibar bir tanışma seremonisi yaşadık.

Daha sonra gölgeli teraslarda, ıtır kokulu akşamlarda ilginç sohbetler yürütürken, bu garip ve komik tanışma törenimizi anar, hep birlikte gülerdik. Hatta yazar arkadaşım, bu ilginç karşılaşma üstüne bir hikâye yazacağını söyler, bu arada eliyle gözünün üstündeki hayali bir patlıcanı almaya çalışırken en kibar ve ağdalı cümleler tekrarlardı. (21-22. s.)

3.4. Kısa (Öz) Üslup

Bir konu ya da bir şey anlatılırken, onu en az sayıda sözcükle ifade etmek için kullanan üslup türüne *kısa üslup* ya da *öz üslup* denir. Bazen yazarlar anlatımlarını olabildiğince kısa tutarlar. Deneme yazarları ve özdeyişler türeten yazarlar bu alanda oldukça çok bilinen ürünler vermişlerdir (Özünlü, 2015: 421-422).

Metindeki mekân, kişi, nesne ve zaman unsurlarını karşılayarak art ya da ön gönderimler yapan *işaret zamirleri*, kısa (öz) üslubun en açık örneklerini sunmuştur:

Ağaçlardan kozalakları topluyor, çuvallara dolduruyorduk. Daha sonra bunları güneşte kurumaya bırakacak, aradan bir süre geçince de kozalakları kırarak içindeki lezzetli fıstıkları çıkarıp paketleyecektik. Her yıl yaptığımız bir işti bu. Toplama işi öğlene kadar sürüp gitti. Epeyce kozalak topladık, güneş tam tepedeyken mola verdik. Yanımızda getirdiğimiz sandviçleri yemeye koyulduk.

Tam bu sırada Başkan'ın adamlarının fıstık çamı ormanına geldiğini gördük. Gelip yanı başımızda durdular.

“Kendinize ait olmayan bir mülkte fıstık topluyorsunuz. Bu yasadışı bir durumdur. Derhal dağılın!” dediler.

Güneş gözlükleri sert bakışlarını gizliyordu ama seslerinin tınısı hepimizi tehdit eden sert bir tondaydı.

“Biz yıllardan beri bu işi yaparız. Burası hepimizin!” dedik.

“Tapu öyle söylemiyor ama” dediler. “Derhal dağılın!”

“Ada sahibi söylemeden gitmeyiz.”

“Biz zaten ada sahibinin talimatıyla buradayız.”

“Buna yetkiniz yok!”

“Var, biz devletin güvenlik birimlerine bağlıyız ve bu ada da ülkemizin bir parçası. Burada yasanın uygulanmasından biz sorumluyuz. Derhal dağılın, yoksa...”
(93-94. s.)

3.5. Ayrıntılı Üslup

Ayrıntılı üslup edebiyat alanında her zaman hoş karşılanmayan bir üslup biçimidir. Böyle bir üslup kullanımı, bir yazarı çoğu kez cansız, ruhsuz, belirsiz kullanımlara yöneltebilir. Buna karşın, ayrıntılı üslup her zaman bir eksiklik, bir yanlış olarak göze çarpmaz. Bazı durumlarda kısa ve yoğun anlam içeren yazılar için de kullanılabilir (Özünü, 2015: 422).

Eserde sıklıkla kullanılan niteleme sıfatları ayrıntılı üsluba örnek olarak verilebilir:

Böyle konuşarak iskeleye doğru yürürken, inceden bir müzik duymaya başladık. Birden sustuk. Hafif rüzgârın etkisiyle dalgalanarak gelen bu ses, kulağımızdan değil de sanki yüreğimizden geçerek beynimize ulaşıyordu. Ses hafifti ama kafamızın içinde şiddetle yankılanıyordu. Martı katliamı sırasında içimize çöken ruh hali geri geldi yine. Sanki yer gök martı çılgına kesti.

Biraz daha yürüyünce, bir evin önünde toplanmış küçük bir kalabalık gördük. Gitar ve flüt çalmakta olan müzisyenleri dinliyorlardı.

Bu arkadaşlarımızın, enstrümanlarıyla, daha çok dinginliği ve mutluluğu, bazen de neşeyi somutlaştırmasına alışmıştık. Adadaki sakin günlerimizin içinde efkârlı ezgilerin dolaştığı da oluyordu. Ayrılıklar, hüznler, acı anılar o kadar da uzak değildi bize. Geçip giden yıllar, saçlara düşen aklar, anlatılamayan duygular... Ağıt bile çalınıyordu bazen. Ama çok seyrek böyle hüznü parçalar. O akşam çalınan müzikteki çığlık ifadesini, yürek paralayan dehşet anlatımını ise ilk kez duyuyorduk. (104-105. s.)

3.6. Canlı (Güçlü) Üslup

Etkili bir üslup türü olan *canlı (güçlü) üslupta*, gereğinden fazlası istenmeden okuyucunun dikkati çekilir. Bu üslup türünde sözdizimsel değişiklikler görülebilir; sözbilimsel, ya da dilbilgisel yinelemeler kullanılabilir; etkili vurgu yapmak için bir bağlaçla bağlanabilecek sözcük ya da cümleler çok bağlaçla bağlanabilir. Benzer bir biçimde edatlar da çok sayıda kullanılabilir; metindeki cümlelerde ya da anlam yüklerinde dengeyi sağlayan öğeler dikkati çekebilir; atasözleri, deyimler kullanılabilir; özetlemeler, yinelemeler yapılabilir (Özünlü, 2015: 422-423).

Roman kahramanlarından *Başkan*'ın birincil özne ögesindeki eşgönderimli ve odaklamalı şu kullanımları üslubu canlandıran örneklerdendir:

“Şimdi de beni mi suçluyorsunuz?” dedi Başkan ama sesi eskisi kadar güçlü çıkmıyordu. “Camları, kiremitleri ben mi kırdım? Evlerinize saldıran canlı bomba ben miydim? Sizi içeri ben mi hapsettim? İnsaf doğrusu, el insaf! Yüzsüzlüğün bu kadarına pes. Medeni insanlar olarak kafa kafaya verip bu beladan nasıl kurtulacağımızı düşüneneğimize birbirimizi suçluyoruz.” (116-117. s.)

3.7. Görsel Üslup

Görsel üslubun asıl amacı anlatılmak istenen bir şeyi bir resim gibi en ince ayrıntılarıyla sunmaktır. Bu yönelimin de amacı, görsel araçlara göre dilin daha düşük yoğunlukta olmasının yarattığı boşluğu doldurmaktır çünkü resimler, fotoğraflar, her türlü görsel grafik araç, dil ile yapılan betimlemelerden daha etkilidir. Görsel üslup ile yazılmış bir yazıyı okuyan okuyucu; önüne sözcüklerle, cümlelerle serilmiş bir anlatımı

kendi benliğinin, kendi beyninin gözüyle, kendi aklının ve imgesinin sınırlarıyla görebilir. Güçlü üslup genellikle anlayışa dönükken görsel üslup imgeye dönüktür. Bu iki tür de dikkati ve belleği çalıştırır.

Yazıda ya da konuşmada en önemli anlatım yöntemi, yazar ya da konuşmacının anlatmayı düşündüğü olay olgusu içinde önemli noktaları seçmek, önemli olmayanları ayıklamaktır. Böyle bir yönelim, betimlemenin ana kuralı sayılmaktadır. Görsel üslupta önemli olmayan noktalar çıkarılınca anlatılmak istenen olaylar, betimlenen nesneler okuyucunun zihnine resim gibi yerleşir (Özünlü, 2015: 423-424).

Metinde *mekân bildiren sözcüksel ve söz dizimsel dil birimlerinin* betimlemeli anlatımla görsel üslup oluşturmaya verilebilecek örnekler şunlardır:

Böyle bir cennet nasıl anlatılır, hatta anlatma girişiminde bulunma cesareti nasıl gösterilir, bilemiyorum. Şimdi size bu küçük adanın çam ormanlarından, doğal bir akvaryum gibi olan masmavi ve saydam denizden, rengârenk balıkların seyredildiği güzel koylarından, beyaz hayaletler gibi sürekli uçan martılarımızdan söz etsem, biliyorum ki gözüünüzde turistik bir kartpostal manzarası canlandırmaktan daha fazla bir iş yapmış olmayacağım.

Bütün anakaralara uzak, geceleri baygın yasemin kokularına bürünerek, kış yaz aynı ılıman iklimle sarılıp sarmalanarak, ağaçların arasında yitip gitmiş kırk eviyle kendine yeterek sürüp giden başlı başına bir dünyaydı burası.

Adanın dingin doğasında, dile söze gelmeyen bir yaşam sırrı gizliydi sanki. Sabahların denizin üstündeki süt beyaz sisi, akşamüstü insanın yüzünü yalayan hafif esintiyi, martı çığlıklarına eşlik eden rüzgârın fısıltısını, lavanta kokularını nasıl anlatmalı? Ya her şafak vakti gözlerimizi ovuşturarak kalktığımızda önümüze çıkan, sislerle sarılıp sarmalanmış ve havada asılıymış gibi duran ikiz adanın büyüğü görüntüsünü? (15. s.)

3.8. Açık Üslup

Anlatılmak istenen bir şeyi açık bir biçimde anlatabilmek tüm yazı çeşitlerinin ulaşmak istediği en gerekli özelliktir. Dinleyicinin anlamaması olanak ötesi olmalıdır. Açıklığın bir başka adı da saydamlıktır. Bileşen nesneler saydamlığın içinde görülebilir. Saydamlık kavramı daha sonra dil olgularında kullanılmaya başlanmış, ‘dilde saydamlık’

kavramı dil kullanımlarındaki nesnelerin görülebilir, anlaşılabilir, açıklanabilir, incelenabilir olup olmadığını belirtmeye yarayan bir ölçü durumuna gelmiştir (Özünü, 2015: 426).

Romanda açık üslup ortaya koyan dil birimlerinden biri *bağlaçlardır*. Örnek olarak şu cümleler verilebilir:

“Arkadaşlar, anlamıyor musunuz, yılanlar, ekolojik dengeyi bozduğunuz için bu kadar arttı. Çünkü eskiden martılar yılanları avlıyordu. Bu yüzden adadaki yılan sayısı belirli bir düzeyde kalıyordu. Hatta biz bu zehirli türden olanlara hiç rastlamıyorduk. Bize uzak tarafta, kendi hallerinde yaşıyorlarmış demek. Tilkiler martıları azaltınca, yılanlar çoğaldı ve işte böyle evlerinize kadar girmeye başladı. Yani düşman saydığınız martıların karşısına diktiğiniz tilkiler, hiç beklemediğiniz yepyeni bir tehlike yarattı.”

Bir sessizlik oldu. Belli ki herkes, “Acaba doğru mu?” diye düşünüyordu, çünkü Yazar’ın söyledikleri çok akla yakındı. Hatta noter bey ayağa kalkıp, “Arkadaşımız doğru söylüyor. Ekolojik dengeyle oynamak her zaman felaket getirir!” bile dedi. O saygın isim bunları söyleyince herkesin ayağı bir parça suya değmiş oldu. (144-145. s.)

3.9. Belirsiz Üslup

Açık üslubun karşıtlarından birisi olan *belirsiz üslup*, her dilde ortaya çıkabilir. Ele alınan tümcenin ya da daha büyük boyutlar düşünüldüğünde bir metnin anlamı bağlamdan çıkarılabiliyorsa bu tür kullanımların bir sakıncası yoktur. Anlamı bulmak güçse okuyucu okuduklarını birkaç kez daha okumak zorunda kalır (Özünü, 2015: 426).

Eserde geçen *belirsizlik zamirleri ve sıfatları* belirsiz üslup için en güzel örneklerdir:

(...) İnsan her gün gördüğü denizin, evinin önündeki kayanın üstüne konan martının güzel olduğunu düşünmez. İki tarafı ağaçlıklı toprak yoldan yürürken tepede buluşup birbirine girmiş olan dalların nasıl bir gölgelik yarattığını, akşamsefalarının bir mucize gibi açtığı bahçelerdeki alçak sesli sohbetleri, bazı evlerden belli belirsiz duyulan aşk fısıltılarını da. Bunları sadece yaşar. Ama ben profesyonel ve iyi bir yazar olmadığım için size her şeyi betimlemelerle anlatma yolunu seçiyorum. Aslına bakarsanız bu hikâyeyi size benim yazar arkadaşım anlatmalıydı ama onun hepimizi üzen sonu, böyle bir şeyin yapılmasını olanaksız kılıyor.

Adada benim yıllarca en yakın arkadaşım olan Yazar, bütün bunları kim bilir hangi yazı hüneriyle, eğretilmeyle, metnin içine yedirerek verebilirdi size. (16. s.)

3.10. Kapalı Üslup

Bu üslup türün çok kısa ya da çok uzun kullanımların bulunur, eksik anlatımlar yer alır. Bir sözcük anlatımı kapatacak, kafa karıştıracak biçimde başka başka anlamlarda kullanılır. Kişi zamirleri yanlış seçilir, uzun ve çok ayrıntılı cümlelere yer verilir. Çok ötelere, uzaklara giden çağrışımlar ve benzetmeler bulunur. (Özünlü, 2015: 426)

Metinde kullanılan şu cümleler *uzak göndermeler* içermiş, kapalı üslup örneği oluşturmuştur:

Keşke olmasaydı. Keşke o gece Poseidon açık denizin karanlıkları arasından kükrese, üstümüze gecenin bütün lanetli fırtınalarını salsa, o uğursuz karşılama törenini paramparça etseydi. Keşke deniz diplerinin bütün canavarları üzerimize çullansaydı. (30. s.)

3.11. Diğer Üslup Türleri

- Şık üslup
- Süslü üslup
- Renksiz üslup
- Özentici üslup
- Yapmacık üslup
- Bilgiç üslup
- Ayarsız üslup
- Günlük üslubu
- Dolambaçlı üslup
- Aşırı kısa üslup
- Aşırı ayrıntılı üslup
- Uzatmalı üslup
- Amaçsız üslup
- Ruhsuz üslup
- Cansız üslup

- Abartılı üslup
- İşlenmiş üslup
- Çok süslü üslup
- Yüceltmeli üslup
- Tantanalı üslup
- Cafcaflı üslup
- Gösterişli üslup
- Yapmacık üslup
- Bayağı üslup

4. Üslup İncelemesi ile Dil İncelemesi Arasındaki İlişki

Üslup ve dil arasında bir ilişki kurulurken öncelikle her iki kavramın bireysellik-toplumsallık boyutlarının göz önünde bulundurulması gerekir. İçinde yetişilen toplumda zamanla zihinlere kodlanan dilsel bilginin her bir kullanıcı / birey tarafından farklı biçimlerde sözlü ya da yazılı olarak dışa vurulmasının sonucunda birbirinden farklılaşan dil kullanımları ortaya çıkar. Bireyin yetiştirme biçimi, kültürel gelişimi, eğitim seviyesi, siyasî görüşü vb. unsurlarca çevrelenen toplumsallık boyutunun metinden metine farklılık gösteren dil seçimleri yansıtması kaçınılmazdır. Konuşur ya da yazarın (vericinin) bilgi, duygu ve düşüncelerini yansıtmasına aracı olarak dile mahkûm olması, iletişim işlevini hesaba katarak bilinçli ya da bilinçsiz biçimde dil sisteminden yararlanmayı zorunlu kılar. Sınırlarının belirlenmesi oldukça güç olan dil evreninden sözü edilen toplumsallık unsurlarına yönelik birtakım seçimlere girişen verici, bu yolla dili kullanma biçimini de ortaya koyar.

Yazarın üslubu olduğu gibi metnin de üslubu olduğunu ileri süren Sarıbaş’a göre, metnin üslubu ortaya konmaya çalışılırken temel amacın -en dar anlamıyla- metin aracılığıyla var edilen anlamı tespit etmektir. Dolayısıyla da “metnin üslubu” incelenirken anlamla ilgili olan ve okuyucu üzerinde etki yaratan dilsel tercihler göz önünde bulundurulmalıdır (2001: 82).

Edebî metinleri anlamak ve yorumlamak için bu metinlerde kullanılan dili incelemek zorunludur. Her okuyucunun, okuduğu metni -içgüdüsel olarak- kendi deneyim ve hayat görüşüne göre anlamlandırdığını savunan Tutaş, bu anlamlandırma sürecinin dilbilimsel, anlambilimsel ve üslupbilimsel yorumlamalarla kanıtlanması

gerektiğinin altını çizer (2006: 169-170). Çeşitli çalışmalarda dil bilimi ve edebiyat eleştirisini birleştirilerek metni nesnel ölçütlerle ele alan bir disiplin olarak üslup bilgisinin tercih edildiği gözlenmektedir.

Sistemli metin incelemelerinin önem kazandığı son yüzyılda yapısal çözümlemelerle üslup incelemeleri bir bütün oluşturur. Bu iki çalışma tarzını birbirinden kesin çizgilerle ayırmak, kuramsal açıdan mümkün olsa da uygulamada birtakım sorunlar doğurabileceği olasılık dâhilindedir. Edebiyat eleştirisiyle dil bilimi arasında bir yerde bulunan metin değerlendirmesi, dil bilimi terimlerinin hüküm sürdüğü üslup incelemesi yoluyla gerçekleştirilebilir (Aktaş, 2014: 7). Klasik Türk edebiyatı incelemelerinde sıkça kullanılan şerh çalışmalarının niteliğini ortaya koymada yararlanılan üslup incelemeleri, aslında tamamen temelde dil bilimi çalışmalarına dayandırılabilir. Şiirdeki / eserdeki ahenk unsurlarının fonetik bilimiyle, edebî sanatların anlam bilimiyle, ifade biçimlerinin morfoloji ve sentaksla ilişkisi bulunur (Üst, 2014: 128).

Üslubun ele alınmasında bakış açısı ve konuya hangi bilim dalından yaklaşıldığı büyük önem taşımaktadır. Dil bilimi, üslup kavramına genel olarak cümle-metin bağlamında yaklaşırken, edebiyat bilimi onu daha geniş bir bakış açısıyla öncelikle metin türü, ardından tarihî, sosyal ve felsefî bağlar içinde incelemektedir (Talun İnce, 2011: 107-108). Karayazıcı'nın Enkvist'e dayandırarak aktardıklarına göre üslup biliminin amaçlarından biri, edebiyat eleştirmeni ve dilbilimcinin metne olan yaklaşımlarını birbirine bağlamak, dilbilimcinin edebî esinini ve eleştirmenin dilbilimsel gözlemlerini yaygınlaştırmak, genişletmek ve dilbilimci-eleştirmen arasındaki ilişkiyi belirgin hâle getirmektedir (1994: 254). Dil incelemesinin yapısal bütünlük oluşturan yöntemlerini kullanarak ulaşılan görece ölçülebilir sonuçları edebiyat incelemeleri için veri olarak kabul etmek, böylece bu iki alanın birbirini tamamladıklarını varsaymak kapsayıcı bir yaklaşım olabilir.

Klasik filolojinin edebiyat ve dil bilimini kesin sınırlarla ayırdığı ileri sürülür. Bu düşünceye göre edebiyat, bir eseri yalnız sanat eseri olarak incelemeli ve yalnız bu bakımdan değerlendirmelidir. Dil bilimiye dili sözcüklerin tarihsel gelişimi, ses bilgisi, söz dizimi kuralları bakımından inceleyerek eserin edebî ve estetik yönünü bir kenara bırakmalıdır. Türkiye'de üslup biliminin kuramsal çerçevesine dikkat çeken ilk araştırmacılardan Erhat'a göre edebiyat ve dil bilimi arasında köprü kurma görevi

üsluba verilmelidir. Bu noktada üslup incelemesi amaç değil edebî eserin anlaşılması ve dilin işletilmesi konusunda bir araçtır (1937: 1-7).

Üslup incelemesi ses, biçim, yapı ve anlam gibi geleneksel dilbilimsel düzeyleri gerektirir (Ogusiji, 2012: 13). Konu dil araştırması bağlamında ele alındığında metne ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi ve anlam bilgisi alanlarından yaklaşmanın oldukça uygun olduğu düşünülebilir. Özellikle dilsel bir süs ya da sanatsal yaratıcılık açısından eserin edebî değerini değerlendirmesi beklenen edebiyat araştırması merkezli üslup incelemesi, dil araştırması eksenli anlam bilgisiyle yakından ilişkilidir. Üslubun yan anlam üzerine kurulduğunu, yan anlamın da doğal dilin koşullarından bir sapma olduğunu dile getiren Aktaş, yan anlam kavramının beraberinde üsluba ait varyantların yani aynı kavramı ifadeye elverişli dil bilime ait formlar yelpazesi getirdiğini söyler (2014: 59).

Riffaterre, üslup çözümlemesinde dil ile üslubun akrabalığından söz eder ve bu bağlamda edebî metinlerin incelenmesinde dilbilimsel yöntemlere başvurma gereği üzerinde durur. Ona göre üslup, ancak dil aracılığıyla ele alınabilir. Yazar iletmek istediği mesajı şiirsel ya da edebî araçlarla şifreleyerek okuyucuya sunduğu için çözümlemede izlenmesi gereken yol, öncelikle üslup yaratan unsurların belirlenmesi ve incelenmesidir. Böylece okuyucular üslup araçlarıyla asıl konuya yönlendirilmekte ve uyarılmaktadır. Gösterge bilimi kuramcıları arasında önemli bir yer tutan Riffaterre'in üslup inceleme önerisi konuya nesnel ve bilimsel bir yaklaşım olanağı sağladığından özellikle dilbilimsel incelemelerde tercih edilmektedir (Talun İnce, 2011: 110-111).

Üslup incelemesini dil incelemesiyle yakından ilişkili gören birçok araştırmacı, metni ayırt edici dil kullanımından hareketle yorumlayıp betimleme eğilimindedir. Barry, üslup bilimini, metin çözümlemesinde dil biliminin yöntemlerini ve bulgularını kullanan eleştirel bir yaklaşım olarak değerlendirirken (2009: 180); Vardar, dilin ya da bireyin anlatım araç ve olanaklarını dilbilimsel ilkelerle inceleyen bilim dalı (2007: 40) olarak görür. Dilin iletişimsel boyutu ve etkili iletişim kurmada üslubun oynadığı rol hesaba katılınca üslup incelemesinin dil incelemesiyle ilişkisi açıkça görülebilir.

Aktaş, dil biliminin gelenekselleşmiş sınırlayıcı kullanımlarının yer aldığı gramer ve sözlüklerin her zaman sözlü ve yazılı metinde karşılaşılan unsurlara açıklama getiremeyeceği, metni meydana getiren dil malzemesinin metin içinde yüklendiği işlev, değer ve okuyucuda bırakacağı etkileri hesaba katmayacağı için dil bilimi sahasının

dışına çıkmanın gerekli olduğunu belirtir. (2014: 10) Bizce de gelenekşelleşmiş sınırlayıcı kalıplarla metne yaklaşan dil inceleme yöntemleri, üslup araştırmasının kişiselleşmiş dil kullanımlarına eğilen tarafının görmezden gelinmesine neden olabilir. Ancak yine de metnin malzemesinin dil olduğunu, bu malzemenin kendine özgü olanakları dâhilinde bir sistem özelliği kazandığını belirten Aktaş, bu nedenle metni değerlendirmeye dilden başlamanın yerinde olacağını ifade eder. Dil ve söz ayrımı çerçevesinden dil ve üslup incelemesine bakan ve aralarında bir koşutluk kuran araştırmacının şu sözleri konuyu özetlemek için yeterlidir: *Üslup incelemesi dilbilimden çok edebiyat araştırmasına, edebiyat araştırmasından çok dilbilime yakın bir çalışma alanıdır. Denilebilir ki, bir metnin üslup bakımından değerlendirilmesi, edebiyat araştırmasıyla dilbilimin üst üste çakıştığı bir sahada yer alan bağımsız bir disiplindir. Dilbilimde daha ziyade Saussure'ün ayrımındaki dil üzerinde durulmaktadır. Üslup incelemesi ise, aynı malzemenin metin adını verdiği çok yönlü sistem içinde kazandığı söz değerini araştırmaya yöneliktir* (2014: 10-11).

Yukarda aktarılan görüş ve düşüncelerden hareketle üslup incelemesinin dil araştırmasından bağımsız görülemeyeceği doğrultusunda bir sonuca varıldığı gözlenmektedir. Bu noktada dil ve üslup incelemelerini ortak paydada buluşturan anahtar birimin metin olduğu ve değerlendirmelerin de metin düzleminde kendini gösteren dil verileri üzerinden gerçekleştirilme zorunluluğu vurgulanmalıdır. Hâl böyleyken dil incelemelerinde cümleyi aşp metne ağırlık veren yaklaşımların çoğaldığı son yıllarda üslubu dil incelemelerinden ayrı düşünmek olanaksızlaşmıştır. Dil birimlerinin üslup aracı olarak belirlendiği bir üslup incelemesinde geriye *üslup elemanları arasındaki etkileşimleri belirlemek, aralarındaki düzeni ortaya çıkarmak ve bunu uygun bir şekilde ifade etmek* (Yıldız, 1991: 41) kalır. Burada üslup aracı olan dil göstergelerinin somutluğundan üslup incelemesinin çok boyutlu soyutluğu arasındaki ilişki de gözden uzak tutulmamalıdır.

Sonuç olarak bazı bilim adamlarınca eleştiri uzmanlık alanıyla ilişkilendirilerek edebiyat araştırmalarına dâhil edilen üslup incelemesi, tanımlama girişimlerindeki kişisel dil kullanımlarının öne çıkarılmasından, eldeki malzemenin dil olması, verilerin ve çıktılarının dilsel sonuçlar içermesinden ötürü dil araştırmalarına da esas oluşturması akla yatkın görünmektedir.

5. Sözcük Birimlerinin ve Cümle Ögelerinin Üslup Oluşumuna Katkısı

Verici metni biçimlendirebilmek için eseri oluşturan unsurlarla anlamlı bir bütünlük kurmak zorundadır. Bu bütünlüğü dilin olanakları çerçevesinde kişisel dil kullanımıyla söz üreterek biçimlendirir, bu sırada metnin unsurlarını çeşitli dil birimleriyle kodlar. Bu kodlama rastgele yapılmış izlenimi uyandırır da aslında yapısal / anlamsal parçalar arasında kurulan dizimsel ilişkilerde bir “kendine özgülük” bulunmaktadır. İşte bu ilişkilerin incelenip ortaya konmasıyla vericinin / metnin üslubuna ulaşılabilir. Sözcük birimi ve cümle ögesi tabanlı bir incelemenin, basit bir sayma / sıralama düzeniyle yapılan üslup / metin incelemelerine göre daha açıklanabilir, yorumlanabilir, kanıtsallığı yüksek kısaca bilimsel olduğu düşünülmektedir. Bu noktada söz dizimi araştırma sahasının yüzey yapının yanı sıra derin yapıyı da hesaba katarak metne daha kapsayıcı ve derinlikli yaklaşım olanağı tanıdığı gerçeğinin de altı çizilmelidir. Dil bilgisi / dil bilimi ile edebiyat biliminin yollarını kesiştiren böyle bir inceleme, üslup bilimi araştırmalarının temel çalışma ilkeleriyle de örtüşmektedir.

5.1. Sözcük ve Üslup

Sözcük (kelime), bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, zihinde tek başına somut veya soyut bir kavrama karşılık olan yahut da bu kavramlar arasında geçici ilişkiler kurmaya yarayan dil birimidir. *Sözcük öbeği (kelime grubu)* ise, cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok sözcüğün belirli kurallarla yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen sözcükler topluluğudur (Korkmaz, 2007: 144). Sözcük türleriyle ilgili alan yazınında çeşitli görüşler ve sınıflandırma denemeleri bulunur. Üstünova, Türkiye Türkçesinin yapısal özelliklerini göz önünde bulundurarak sözcük türlerini önce ad ve eylem olarak ikiye ayırarak inceler. Dil dizgesi içinde tek başlarına hareket edemeyeceklerini, çeşitli görevler üstlenerek iletişimi sağlayacaklarını belirtir. Bu noktada adların; *ad, sıfat, zarf, edat, bağlaç* ve *ünlem*; eylemlerinse sadece *eylem* görevini üstlenebileceklerini söyler. Sonuçta sözcük türü ve görev adı arasında bir ayrıma gider ve anlamsal rollerin belirleyici olduğu bir model önerir (Üstünova, 2010a: 157-158).

Bir üslup belirleyici unsur olarak sözcük, çeşitli üslup inceleme yöntemlerinde kendine yer bulmuştur. Ullmann üslup incelemesindeki üçlü düzlemde birini “sözcük

üslubu”na ayırır. Michel, Ullmann’la aynı görüşleri paylaştığı ve temelde değişiklik yapmadan onun sistemini ayrıntılı hâle getirdiği sıralamasında “sözcük ögeleri”ni 9 alt öbeğe ayırır: *anlam-kavram boyutu, anlam-anlatım boyutu, tarih boyutu, yöresel boyut, sosyal boyut, uzmanlık dili boyutu, yabancı dil boyutu, sözcük yapımı boyutu, deyimler boyutu* (Yıldız, 2003: 577). Leech ve Short, üslup incelemesinde sözlüksel kategoriyle ilgili bulgular toplanırken sözcük tercihinin nasıl farklı anlamlar içerdiği yargısına varmanın anlamsal bir çalışma yapmak demek olduğunu ileri sürerek “sözlüksel kategori”nin önemine dikkat çeker (Sarıbaş, 2001: 85). Bunlara ek olarak Börekçi ve Tepeli (1996), Alagözlü (2005), Güney (2013), Gündoğdu (2012) ve Bulak (2016) da uygulamalı üslup çalışmalarında sözcük birimlerine yer vermişlerdir.

Metin kurgusunda çeşitli görevlerle donatılan *sözcük birimleri* (*sözcük ve sözcük öbekleri*), kendi dilbilgisel kategorileri içinde yüklendikleri anlamlara göre özel *konusal (tematik) sınıflandırmalara* tabi tutulurlar. Örneğin *adlar; insan kavram alanına, hayvan kavram alanına, birey, toplum, yönetim kavram alanlarına, mekân kavram alanına giren adlar* gibi alt özellikler etrafında toplanarak öbekleşirler. Aynı şekilde, *sıfatlar; -daha da alt öbeklere sahip olarak- temelde niteleme ve belirtme; zarflar niteleme, zaman, yer-yön, sebep, nicelik, sıralama, birliktelik vb. işlev esaslı alt kategorilere* ayrılırlar. Okuyucu üzerinde etki bırakarak vericinin kurmak istediği anlam dünyasına hizmet eden bu dil birimlerinin sıklık, dağılım ve birleşimleri, alımlama sürecinde zihinde bazı çağrışımların yoğunlaşmasına, aktarılmak istenen bilgi ve duyguların somutlaşmasına yol açarlar.

5.2. Cümle ve Üslup

Bir düşünceyi, duyguyu, durumu, olayı yargı bildirerek anlatan kelime ve kelime dizisine *cümle* denir (Karahana, 2006: 9). Söz dizimi çalışma alanında incelenir. Alıcı (okur, dinleyici) ve verici (yazar, anlatıcı) arasındaki iletişimin temel anlatım birimlerinden biridir. Bu iletişim, gerek cümlelerin kendisini oluşturan ögeler, gerekse cümleler arasında kurulan anlam bağları aracılığıyla vücut bulur. *Kişi, nesne, mekân ve zaman* ilişkileri başta olmak üzere metindeki çeşitli bağlar, birtakım anlatı unsurları oluşturur. Cümle içi ya da cümleler arası ilişkilerle anlam bağları kuran cümle ögeleri, anlatı unsuru olarak belirli bir sıklığa eriştiklerinde *sözdizimsel üslup birimi* olurlar. Demek ki sözdizimsel üslup oluşumu için üç temel unsur zorunludur: *dil birimi, sıklık*

ve *anlam bağı*. Bağ kurup belirli bir sıklığa erişerek sözdizimsel üslup birimi olan anlatı unsuru, birden çok ögede kendini gösterebildiği gibi bir öge birden çok anlatı unsurunu da karşılayabilir.

5.2.1. Sözdizimsel Üslup Araçları

5.2.1.1. Cümle Ögeleri ve Üslup

İletiyi alıcıya eksiksiz olarak aktaran cümleler, dizimsel yapılardır. Bu dizimsel yapıda, kurucu ögelerin görev ilişkisi ile geçici birleşmeleri söz konusudur. Türkçede iki kurucu unsur vardır: *özne* ve *yüklem*. Cümlede bir iş, oluş, kılış veya durum yani yargı, bir de yargıyı ortaya çıkaran yani eden (veya olan) söz konusudur (Börekçi, 1995: 177-178). Özne ve yüklem zorunlu öge olarak kabul edilir. Bununla birlikte yüklemi geçişli eylem olan cümlelerde *birincil nesne* de zorunludur. Bunun dışında anlamın tamamlanmasına ve genişletilmesine olanak tanıyan *ikincil nesne*, cümleyi nitelik, zaman, yer-yön, nedenlik, amaç vb. çeşitli işlevlerle tamamlayan *zarf tümleçleri* ve *seslenmeli tümleç* seçimlik ögelerdir.

Cümle ögeleri, doğalarından getirdikleri birtakım *anlamsal (semantik) işlevlere* sahiptir. Bu konuyu *semantik roller* adıyla inceleyen Doğan, alan yazınındaki farklı görüş ve yaklaşımların durumu karmaşık hâle getirdiğini belirtir. Çalışmasında, çeşitli araştırmacılar tarafından önerilen semantik rol listelerinden hareketle Türkçenin doğal semantik yapısını dikkate alarak bazı rolleri benimsemiştir (2011: 65). Bu roller şunlardır: *eden, etkilenen, konu, deneyimci, içerik, alıcı, uyarıcı, sebep, hedef, kaynak, yer, amaç, araç, ürün, materyal, faydalanan, söyleyen, söz, mevzu, güç, değer / nitelik, güzergâh, zaman, durum, miktar, süreç*. Eldeki tez çalışmasında da zaman zaman bu anlamsal işlevlere (semantik rollere) değinilmiştir.

5.2.1.2. Sıklık ve Üslup

“Belli uzunlukta bir konuşma ya da yazıda aynı dilsel olgu ya da birimin gerçekleşme sayısı” (Vardar, 2002: 174-175) şeklinde tanımlanan *sıklık*, üslup biliminin en önemli araçlarından biridir. Her dil birimi, bir biçimsel ve anlamsal görevi zorunlu olarak üstlenmek zorundadır ancak bunlar, belirli bir sıklığa erişmezlerse üslup açısından değerlerinden söz edilemez. Yazar sözlükleri, sözlerin sıklığı ve hangi kelimelerin hangi amaçla kullanıldığı üslup bilimi çalışmalarında önemli yer tutar (Üst, 2014: 133). Sıklık analizlerinin sesbirimler, sözlükbirimler, sözdizimsel yapılar vb. tüm

dil birimlerine uygulanan bir yöntem olduğunu belirten Çetinkaya, edebî eserlerin söz varlığı içindeki belirli sözcüklerin kullanım sıklığının, şair veya yazarın düşünce, duygu ve hayal dünyasının temel noktalarını göstermesi, eserdeki belli başlı temaların saptanması açısından da önemli olduğunu söyler (Çetinkaya, 2014: 37). Bununla birlikte alan yazınında yapılan çalışmaların genellikle sözcük sıklığı üzerinde durduğu, sıklığın tanımında yer alan “aynı dilsel olgu ya da birim” kavramının sunduğu kapsayıcı olanaklardan sözdizimsel yapılar incelenirken pek yararlanılmadığı görülmektedir. Oysaki sözcüklerden oluşan sözdizimsel yapıları cümle ya da önerme içinde girdikleri ilişkiler açısından incelemek, anlam üretiminin nasıl gerçekleştiğinin saptanmasında daha sağlıklı sonuçlar verecektir.

Bir dil biriminin üslup birimi olması için sıklık tek başına yeterlidir ancak dilin zengin kullanım biçimleri içinde başka alt üslup oluşturuvcu araçlar da bulunmaktadır. Bunlardan *derin yapı-yüzey yapı seçimleri*, *eşgönderimlilik*, *odaklama* öne çıkanlardır. Bazı dil birimlerinin üslup birimlikleri, bu araçlar sayesinde pekişir.

5.2.1.3. Anlam Bağları ve Üslup

Bir metnin kuruluşunda yapı bağlantılarını tamamlayan anlam bağlantıları (bağları), metnin bir bütün olarak algılanmasını sağlamaktadır. Dilin en anlamlı birimi olan metni doğru anlama ve sağlam metinler kurma, bu ilişkilerin iyi bilinmesiyle daha kolay bir biçimde gerçekleştirilebilir (Karpuz-Akçataş, 2001: 47). Ortak kişi, nesne, mekân, zaman başta olmak üzere; parça-bütün, soyut-somut, olumluluk-olumsuzluk, eş anlamlılık, yakın anlamlılık, zıt anlamlılık, karşılaştırma, karşıtlık, neden-sonuç, soru vb. pek çok anlamsal kategori metni bir bütünlüğe kavuşturan unsurlardır. Sözdizimsel düzlemde birtakım dil birimleri aracılığıyla kurulan anlam bağlarının üslup oluşumuyla ilişkisi tartışmasızdır. Cümleleri bir şekilde birbirine bağlayan bütün ortaklıklar, belirli bir sıklığa eriştiklerinde üslubun konusu hâline gelirler. Verici ile alıcı arasındaki iletişim, belirli anlamsal kategorilerin çerçevesinde gelişen stratejiler ve seçimlerin aracılığıyla kurulduğuna göre, bunların üslupbilimsel veriler içermesi de kaçınılmazdır. Özellikle kişi, nesne, mekân ve zaman bağlantıları, metnin omurgasını oluştururlar ve bunların seçim, sıklık ve dağılımı metnin üslubunu doğrudan ilgilendirir.

5.2.1.4. Derin Yapı-Yüzey Yapı ve Üslup

Chomsky'nin üretici dil bilgisi kuramının temel kavramlarından *derin yapı*, zihnin derinliklerinde bulunduğu düşünülen, dilin sesçil kullanımını önceleyen ve söz diziminin anlamsal yorumlamasını içeren yapıları karşılar. *Yüzey yapı* ise derin yapıların çeşitli dönüşümlerden geçerek dışa vurulmuş, yüzeye açılmış şeklidir (Chomsky, 2001: 35-36). Bu kavramları, dilin iletişim işlevleri çerçevesinde değerlendiren Üstünoğlu, iletişimin bir verici, bir alıcı, vericinin alıcıya bildirmek istediği ileti ve bunu gerçekleştirmeyi sağlayacak dilsel göstergeler gerektirdiğini belirtir. Gösterenle gösterilenin bileşimiye, göstergeyi oluşturur. Dil, göstergelerden oluştuğuna göre yüzey yapı, “gösteren”; derin yapı, “gösterilen” yandır. Yüzey yapı, dilin gözle görülen, kulakla duyulan somut tarafıyken derin yapı, varsayılanı işaret eder. Yüzey yapı, dilin söylenen-yazılan yanını; derin yapı, kavranan, algılanan yanını, yani anlamını gösterir (Üstünoğlu, 2010b: 698).

Derin yapıyla yüzey yapının birbirine bir dizi dönüşümle bağlı olduğunu belirten Üstünoğlu, bu işlemin temel ilkeleri şöyle özetler:

Yüzey yapının derin yapıya ya da gösterenin gösterilene dönüşüm işlemi, dilin yapısal özelliklerini belirleyen kurallarla yönetilir. Dönüşümler, derin yapıda üretilen yapılar üzerinde kendi bünyelerine uygun değişiklikler meydana getirirler. İki yapı arasındaki ayrım, derin yapının gizli dilbilgisel verileri bünyesinde barındırmasıyla kendini gösterir. Yüzey yapıyla derin yapının algılanma biçiminde ortaklık kaçınılmazdır. Bu nedenle dil birimlerinin derin yapısının tüm kullanıcılar tarafından aynı biçimde çözülmesi gerekmektedir. Derin yapı terimi, gösterilenin kişilere göre değişik biçimde algılanması anlamına gelmemelidir. Derin yapı, yüzey yapıda bize sunulan ipuçları doğrultusunda tamamlanabildiğinden alıcıya göre değişmemelidir. Çünkü dil, alıcıyla verici arasında kodlama ve kod çözmeye dayalı bir sistem olduğundan tüm alıcıların, vericinin gönderdiği iletiyi aynı tarzda algılamasını zorunlu kılmaktadır (2010b: 699-700)

Derin yapı-yüzey yapı kullanımları metin çözümlemelerinin vazgeçilmez inceleme araçlarıdır. Verici / yazarın yüzey yapıda ilettiği metin, alıcı / okuyucu tarafından dilbilgisel kurallar ve bağlamın yönlendirmesiyle derin yapı da devreye alınarak çözülür. Derin yapı hesaba katılmadan yapılacak çözümleme, kuşkusuz eksik kalacaktır. Hangi unsurların, ne sıklıkta ve neden derin yapıya itildiği, dildeki genelgeçer kullanımın derin yapıya itme işlemini yeğlediği durumlarda neden yüzey yapının tercih edildiği; dilbilimsel üslup incelemesi açısından değerlidir.

5.2.1.5. Eşgönderimlilik ve Üslup

Eşgönderim, metin içinde yer alan farklı deyişlerin metin dünyasındaki aynı varlık için kullanılmasıdır (Beaugrande-Dressler, 1988: 97'den akt. Dilidüzgün, 2017: 52). Eşgönderimli ögelerin anlamsal yorumları aynıdır. Bir tür yineleme olarak da görülen eşgönderimli ögelerin gösterdiği kavram ya da varlık, metinde sürekliliğe katkıda bulunarak konuyu belirginleştirdiği gibi tutarlılığı da sağlar (Dilidüzgün, 2017: 52). Söz konusu yinelemeyi *eksik tekrar* olarak adlandıran Üstünova, gösteren yanı farklı gösterilen yanı aynı olan sözcük, sözcük öbeği ve cümlelerin aynı dil gerçeğine göndermede bulunmalarıyla eşgöndermeli kullanım sergilediklerini söyler. Bu dil kullanımı ve seçim, tekrara düşmeme endişesiyle insanoğlunun bulduğu bir yöntemdir (2010a: 10).

Kişi ya da nesneleri temsil ya da işaret yoluyla karşılayan zamirler, doğaları gereği eşgönderim ögesi olmaya en uygun dil birimleridir. Gönderim yaptıkları anlatı unsurlarını kişi, işaret, belirsizlik, dönüşlülük vb. işlevleriyle anlatırlar. Dilin eksilti kuralları⁴ gereği yüzeye çıkması pek tercih edilmeyen dil birimlerini zamir olarak derin yapıya ittiği bilinir. Yüklemdeki kişi ekinin dilbilgisel zorunluluk gereği gönderme yaptığı birincil özne ya da birincil nesne görevindeki zamirler bu kapsamdadır. Bunlar, anlatı unsurlarının geçiş sayısı ve sıklık oranları ele alınırken değerlendirilmelerine karşın, seçimsel olmadıkları için dilbilimsel üslup incelemelerinde hesaba katılmazlar. Örneklendirmek gerekirse, “Bu kitabı aldım.” cümlesinde yüklemdeki {-m} kişi eki / dilbilgisel öznenen dolayı zorunlu olarak birincil özne, “ben” birinci tekil kişi zamiridir. Yine “Buralarda çok sevilirdik.” cümlesinin yüklemdeki {-k} kişi eki / dilbilgisel nesneden ötürü zorunlu olarak birincil nesne “biz” birinci çoğul kişi zamiridir.

Anlatı unsurlarının herkes tarafından bilinen ve kabul edilen ortak adının -ki genel olarak özel addır bu- dışında zamir olarak değil de eşdeğerli başka bir göstergeyle işaretlenmesi de engöndergesel kullanıma girer. Metnin akışına göre çeşitlilik ve değişkenlik gösterebilen, anlatıcı yazar ya da anlatı kişilerinin işaretlenen unsura karşı tutum ve yaklaşımlarını yansıtan önemli bir seçimdir.

⁴ Türkçede 1/1 ihtimalle anlaşılan ögenin yine dilin kuralları içinde (yüzeyde) kullanılmayarak eksiltili (derin yapıda bırakılmış) yapılar oluşturulabildiği bilinir (Börekçi-Tepeli, 1996: 35).

5.2.1.6. Odaklama ve Üslup

Verici, önemsemediği bilgiyi öne çıkarmak isterken birtakım stratejiler uygular. Bu uygulamalar içinde en bilinenlerden biri *odaklamadır*. Türkçede odak iki türdür: 1. Odak seçilen ögenin belli bir yere *konumlanması*; 2. Odak seçilen ögenin ardına ya da önüne *odaklayıcı* getirilmesi (Demircan, 2009: 150). Konuma bağlı odaklamada, cümle öğelerinin dizilişi ve öğelerin yükleme göre bulundukları yer önemlidir. Türkçede öğelerin dizilişinde genel eğilim şöyledir: “Yüklem cümlenin sonunda bulunur. (Belirtisiz) nesne ve bazı zarflar, yüklem yanıda yer alır. Diğer öğelerin yeri değişkendir. Genellikle vurgulanmak istenen öge, yüklem yanıda bulunur” (Karahana, 2006: 12). *Özne + Nesne / Tümleç + Yüklem* biçiminde bilinen genel kuralın dışındaki dizilişler alışılmışın dışına çıkıldığı için anlatıma hareketlilik ve esneklik kazandırır. Ayrıca cümle öğelerinin yerlerinin değiştirilmesi, cümlenin en can alıcı ögesine odaklanılmasını sağlar (Çalışkan, 2010: 920). Demircan, sözgelimi bir roman, konuşma-dışı bölümlerde yüklemi sonda bulunan (yüklemson) cümlelerle yazılmış ise, bu durumun okur açısında sıkıcı olabileceğini belirtir (2009: 11). Aynı araştırmacı devrikliğin nedenlerini sıralarken bunun serbest / nedensiz olamayacağını, konumlamamanın kullanıma bağlı edimsel bir ilişki türü olduğunu altını çizer (2009: 35). Odaklayıcı yoluyla ögeyi vurgulama işlemindeyse odak seçilen ögenin ardına ya da önüne birtakım odaklayıcılar getirilir. Bunlardan “dA”, “bile”, “ise”, “daha” art odaklayıcılar; “ancak”, “sadece”, “yalnızca” vb. dil birimleri ön odaklayıcılardır. Söz diziminde ardına ya da önüne bu pekiştirme bağlaçlarını alan öğelerin önem derecesi artar. Sonuç olarak gerek konumlama gerekse odaklayıcı aracılığıyla yapılan öge odaklamaların, önemsenen bilgiyi vurgulayarak dilbilimsel üslup aracı oluşturduğu görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. Sözcük Birimi Tabanlı İnceleme

Dil bilgisinde sözlüksel ve dilbilgisel sözcükler olarak tanımlanan *ad*, *eylem*, *sıfat*, *zarf*, *zamir*, *bağlaç*, *ünlem* ve *edatlar*; doğaları gereği metinde üstlendikleri görevler (görev adları) ve taşıdıkları anlam yükleri aracılığıyla belirgin bir geçiş sayısı ve sıklık oranına erişerek üslup belirleyicilik sergilerler. Metinde bu kapsamda toplam 45552 sözcük / sözcük öbeği tespit edilmiştir. Bunların geçiş sayıları ve sıklık oranları şu şekildedir:

Sözcük Türü	Geçiş Sayısı	Sıklık Oranı
adlar	9819	% 21,6
eylemler	9793	% 21,5
sıfatlar	8350	% 18,3
zamirler	6601	% 14,5
zarflar	6575	% 14,3
bağlaçlar	3029	% 6,7
edatlar	1082	% 2,4
ünlemler	303	% 0,7
TOPLAM	45552	% 100

Tablo 1: Sözcük Birimlerinin Sözcük Türlerine Dağılımı

Tablo incelendiğinde metin yazarının adlar ve eylemleri diğer sözcük birimlerine göre daha sık kullandığı görülmektedir. Her ne kadar sıklık oranı açısından adlar ilk sırada yer alsada kullanım yoğunluğunun daha açık bir sayısal sonuçla adların lehine bulunması beklenirdi. Bu noktada, adların değerlendirildiği bölümde daha ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, anlam taşıyıcı sözlüksel verilerin esas alınması belirleyici ölçüt olmuştur. İç cümle, mastar öbeği, ortaç öbeği gibi ad görevindeki dilbilgisel yapılar, gerçek dünyada bir kavrama karşılık gelmedikleri için sözlüksel üslup

incelemesinin dışında tutulmuştur. Ayrıca birden çok adın birleşmesinden oluşan sözcük öbeklerinde yalnızca öbeğin ad görevindeki temel unsurunun değerlendirilmesi de adların sayılarını azaltmıştır. Her ne koşulda olursa olsun eldeki çalışmanın amacına yönelik belirlenen bu ve benzeri sınırlılıkların, metnin / yazarın üslubunu ortaya koymada sade, anlaşılır ve -mümkünse- hatasız bir yöntem üretme yolunda çabaların sonucu olarak değerlendirilebilir.

1.1. Adlar

Yazarın üslubunun oluşumunda adların seçimi önemlidir. Adlar, evrendeki bütün canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, durumları, bütün bunların birbirleriyle olan ilgilerini karşılayarak (Atabay vd., 2003: 25), görev türü bakımından dilin en yaygın sözcük birimini oluştururlar. Eldeki metinde de doğrulanan bu bilgi, dildeki genel geçer bir kurala dayanmaktadır: “Dilde her varlığın ya da kavramın bir adının var olmasına karşın her birinin kendisine özgü bir eylemi yoktur” (Yelok, 2008: 446). Eylemlerdeki bu sınırlılık, diğer sözcük türlerinde de geçerlidir. Ancak bu durum “ad”ın üslup değeri olmadığı anlamına gelmemelidir. Aksine “ad”ın üslup belirleyici rolü vardır ve bu onun çeşitli niteliklerine göre değerlendirilmesiyle belirginleşir. Dil bilgisi kitaplarında bu nitelikler, genellikle karşıtlık ve benzerlik ilişkilerinin göz önünde bulundurulduğu değişik şekillerde sınıflandırılmıştır. Eldeki çalışmadaysa bu ilişkileri içeren özel / cins, somut / soyut / iş-oluş, tekil / çoğul / topluluk adları üzerinden bir inceleme yerine, seçmeli dil değişkenliği göstererek metnin anlatım bütününe anlamsal etki yapan adlar *konusal (tematik) alan* çerçevesinde değerlendirilecektir. Kuşkusuz adlarda cinslik, özellik, soyutluk, somutluk, tekillik, çoğulluk anlam taşıyıcı / belirleyici özelliklerdir. Ancak bu türden bir inceleme metnin sözcük üslubunu vermede konusal inceleme kadar nitelikli sonuçlar vermeyecektir. Bununla birlikte sözü edilen özelliklere yeri geldiğince temas edilecektir⁵.

Konusal incelemeye geçmeden önce metinde geçen adların kullanıldıkları dilbilgisel yapılara göz atmak yararlı olacaktır. Bilindiği üzere sözcük türü olarak adlar, hiçbir öbeğe dâhil olmayıp kendi başlarına / yalın hâlde sistemde işletilebildikleri gibi bir sözcük öbeği yapısında da ad görevi üstlenebilmektedirler. Dilbilgisel olarak bu görevi üstlenmekle birlikte kullanım ortamlarında zihinde belirli bir varlığa ad olma

⁵ Sözcük öbeklerinde ilgili konusal sınıf belirlenirken yapının temel unsuru esas alınacaktır.

özelliği taşımayan yan önerme yapısındaki adlar (iç cümle, mastar öbeği, ortaç öbeği) hariç tutulduğunda metinde 9819 (sözcük birimlerinin içinde % 21,6 oran) ad görevinde dil birimi geçmektedir. Bunların 4207'si (adlar içinde % 42,8 oran) sözcük, 5612'si (adlar içinde % 57,2 oran) sözcük öbeğidir. Bununla birlikte sözcüklerin 2080'i (sözcükler içinde % 49,4 oran) derin yapıda yer alırken, sözcük öbeklerinin 1168'i (sözcük öbekleri içinde % 20,8 oran) yüzeyde bulunmaktadır. Aslında söz diziminin konusu olmakla birlikte sözcüksel ilişkileri de etkileyen dilde sözlüksel / birincil öznenin derin yapıya bırakılması eğilimi bu sonucun doğal nedenlerindendir. Neticede yazarın sözcük öbeklerine daha sık yer verdiği değişmez bir gerçektir. Bunun üslup oluşumu açısından önemiye yazarın anlatımı ayrıntılandırmayı yeğlediğidir. Sıfat tamlamaları⁶ yoluyla betimlemeli bir anlatımı tercih ettiği, ad tamlamaları ve iyelik öbekleriyle⁷ anlatı unsurları arasında aitlik-sahiplik bağları kurarak güçlü bir ilişki ağı ördüğü gözlenmektedir.

Vericinin üslubunu asıl ortaya koyan ölçüt konusal sınıflandırmadır. Bu konu üzerine yapılmış pek çok çalışma gözden geçirilmiş, esas itibarıyla Şirin User'in (2010) sınıflandırmasından yararlanılmakla birlikte birtakım ekleme ve çıkarmalarla özgün bir model oluşturulmaya çalışılmıştır. Sınıflandırmayı oluşturan konuların nasıl belirlenmesi gerektiği önemlidir. Öncelikle kapsayıcı bir bakış açısına sahip olmak gerekir. Öyle ki metinde geçen hiçbir ad bu sınıflandırmanın dışında kalmamalıdır. Eserin türü roman olduğu, özünde insanı merkeze aldığı için ilk konusal alan, kuşkusuz insan kavramıyla ilgili olmalıdır. Daha sonra içinde yaşanan mekân, zaman ve eserin temel konusunu oluşturan hayvan, bitki, doğa, günlük yaşam, birey-toplum-yönetim ilişkileri gelmektedir. Aşağıda metinde geçen adların geçiş sayıları ve adlar içindeki sıklık oranları verilmiştir:

Adların Konusal Alanları	Geçiş Sayısı	Adlar İçinde Sıklık Oranı	Sözcük Birimleri İçinde Sıklık Oranı
metnin kahramanlarını gösteren adlar	3896	% 39,6	% 8,6
insan kavram alanına giren adlar	1732	% 17,6	% 3,8
hayvan kavram alanına giren adlar	1179	% 12,1	% 2,6

⁶ Ad görevinde 2880 (% 23,2) sıfat tamlaması, 303 (% 2,4) belirtisiz sıfat tamlaması kullanılmıştır.

⁷ Ad görevinde 1353 (% 10,8) belirtili ad tamlaması, 773 (% 6,2) iyelik öbeği, 63 (% 0,6) belirtisiz ad tamlaması kullanılmıştır.

birey, toplum, yönetim kavram alanlarına giren adlar	642	% 6,5	% 1,4
günlük yaşam ögesi gösteren adlar	518	% 5,2	% 1,2
mekân kavram alanına giren adlar	443	% 4,5	% 1
varlıkların olma / olmama, bulunma / bulunmama durumlarını gösteren adlar	198	% 2,1	% 0,5
sanat, bilgi, eğitim kavram alanlarına giren adlar	172	% 1,7	% 0,4
genel durum, olay, iş, akış gösteren adlar	160	% 1,6	% 0,4
bitki kavram alanına giren adlar	131	% 1,3	% 0,3
zaman kavram alanına giren adlar	127	% 1,3	% 0,2
doğa kavram alanına giren adlar	122	% 1,2	% 0,2
diğer adlar	499	% 5,1	% 1
TOPLAM	9819	% 100	% 21,6

Tablo 2: Adların Konusal Sınıflandırması

Tablonun en üstünde 3896 geçiş sayısı (adlar içinde % 39,6; sözcük birimleri içinde % 8,6 oran) *metnin kahramanlarını gösteren adlar* yer almaktadır. Bunlar kendi aralarında iki ana öbeğe ayrılabilirler: 1) Tekil özel kişiler: “Yazar”, “Başkan”, “Lara”, “1 Numara”, “Noter Bey”, “Başkan’ın karısı”, “Bakkal”, “Bakkal’ın oğlu”, “Avukat Bey”, “Uzman”, “Marangoz”, “Doktor Bey” vb.; 2) Birden çok özel kişiyi belirten öbek kahraman adları: “müzisyenler”, “adalılar”, “komşular”, “arkadaşlar”, “Başkan’ın adamları”, “insanlar”, “işçiler” vb. Görüldüğü üzere verici, metinde kahramanları kodlarken onların gerçek adlarını tercih etmemiştir. Yalnızca metnin ana kahramanının hayat arkadaşı olarak bildiğimiz Lara’nın adı özel kişi adı görünümünde olmakla birlikte bu da metin içinde verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere karakterin gerçek adı değil, olayların geçtiği “ada”nın en güzel koylarından birinden ilham alınarak verilen bir addır.

Yazar gelmişti! İyice zayıflamış, iğne ipliğe dönmüş, gözleri derine kaçmış çilehane kaçkını bir ermiş gibi orada dikilmiş ve önce Başkan’a, sonra bütün adalılara yıldırım gibi sorular yönelmişti.

(...)

Başkan söyleyecek bir şey yok falan diye homurdanırken, adamlarının susturmak niyetiyle yöneldikleri Yazar hâlâ yönetim kurulu üyesi olduğunu ve konuşma hakkı bulunduğunu söyledi. Kara gözlüklü adamlar, Başkan’ın bir el hareketiyle durdu.

(...)

Sözün burasında, “bu adam” sözüne bozulan Başkan’ın adamları biraz hareketlendiyse de, onun bir işaretiyle durdular ve Yazar konuşmasını sürdürdü. Bu arada, Başkan’ın en sadık adamlarından biri durumuna gelmiş olan 1 Numara’dan bir itiraz yükseldi: “Bu anlattıklarının yılanlarla ne ilgisi var?”

(...)

Bir sessizlik oldu. Belli ki herkes, “Acaba doğru mu?” diye düşünüyordu, çünkü Yazar’ın söyledikleri çok akla yakındı. Hatta noter bey ayağa kalkıp, “Arkadaşımız doğru söylüyor. Ekolojik dengeyle oynamak her zaman felaket getirir!” bile dedi. O saygın isim bunları söyleyince herkesin ayağı bir parça suya değmiş oldu.

Başkan’ın bu sözlerle itiraz etmediğini, hatta başıyla olumladığını görünce şaşırmadık desem yalan olur. Nasıl olmuştu da Köpekbalığı, bu mantıklı sözlerle kulak vermişti. Oysa ben ayağa kalkıp hakaretler yağdıracağını, adalıları Yazar’a kulak vermemeye çağıracağını, adamlarına tutuklama emri vereceğini falan sanırdım. Ama demek ki yılların politik manevraları ona bazı noktalarda geri basmayı, eski deyimle suret-i haktan görünmeyi öğretmişti.

(...)

Başkan en sert ve kararlı yüz ifadesini takınarak, “Hayır!” diye yanıtladı bu soruyu. “Bin kere hayır. Zafere ulaşmak üzereyken martı nüfusunu tekrar artıracak hiçbir şey yapmaya hakkımız yok. Onlar bu adanın ve hepimizin düşmanıdır.” Sesini iyice yükselterek devam etti: “Zavallı marangozu nasıl hunharca öldürdüklerini, masum komşumuzun başını nasıl gagaladıklarını henüz unutmadık. Unuttuk mu arkadaşlar ha, unuttuk mu?”

(...)

Lara, yılan olayından sonra içine gömüldüğü sessizliği o toplantıda da bozmadı, ağzını bıçaklar açmadı. (143-146. s.)

Metinde kahramanların genellikle belirli / öne çıkan nitelikleriyle adlandırıldıkları görülmektedir. Yazarlık, noterlik, bakkallık, avukatlık, başkanlık, uzmanlık, marangozluk, doktorluk, müzisyenlik vb. meslek ve uğraşı alanı adları bu kapsamda düşünülebilir. Bunun yanı sıra “1 Numara”, “8 Numara”, “24 Numara”, “7 Numara” vb. adlar da ilgi çekicidir. Verici metinde bunların adadaki evlerin numaralarıyla ilişkili olduğunu belirtir. Sonuçta gerçek adlar yine bildirilmez.

Gitarist arkadaşımızı yatağa çivilemeleri, zavallı marangoz dostumuzu saldırarak vahşice öldürmeleri, içimde onlara karşı zerrece sempati bırakmamıştı. Belki de benim kararsız ve yumuşak yüreğim, romantik bir biçimde masum kurbanları, öç alan savaşçılara tercih ediyordu. (125. s.)

Sonra beni elimden tutup sürüklemeye başladı. İlk önce 29 numaradaki emekli notere gittik. Onları uyandırmaya kararlıydık ama eve yaklaştığımız zaman gördük ki zaten kimse uyumuyor; hatta 30 numaradakiler⁸ ve 27 numaradakiler de gelmiş, bahçede fısıldaşıp duruyorlardı. (83. s.)

Verici aynı zamanda ana kahraman olan kendi adını da gizler, hiçbir yerde geçirmez. Bu eğilim, *başkahraman anlatıcı tipi* seçilerek kurgulanan eserin doğasına da uygun düşmektedir. Yalnızca 36 numaralı evde oturdukları için bu numarayla olarak bilindiğini söyler.

Hayatta büyük hayal kırıklıkları yaşayan yorgun babamın yolu birtakım tanıdıklarının çağrısıyla bu adaya epeyce geç düştüğü ve kırkla sınırlandırılmış olan ada evlerinin sondan beşincisini yapma fırsatını yakaladığı için bizim aileden 36 Numara diye söz edilir. (18. s.)

⁸ Derin yapıdaki dil birimleri koyu karakterlerle gösterilmiştir.

Burada altı çizilmesi gereken nokta, vericinin metin kahramanlarını kodlamada örtük bir dil kullanmasıdır. Her ne kadar her kahraman ayrı birer dil birimiyle birbirinden ayrılmış olsa da kuşkusuz doğuştan sahip oldukları özel kişi adları yerine öne çıkan nitelikleri üzerinden adlar verilmiş olması, üzerinde düşünülmesi gereken ilginç bir üslup özelliğidir. Ad verme geleneğiyle örtüşmeyen, gizemli bir hâle dönüşen bu durum, ister istemez alıcının ilgisini çekecek, hatta düşünmesini sağlayacaktır. Bu yöntem, metnin ana iletişiyle birlikte düşünüldüğünde anlamlı hâle gelmektedir. Öyle ki kahramanlar doğdukları ve yaşam sürdükleri ana vatanlarından hemen hemen her şeylerini bırakıp ayrılmışlar, burada kısmen inziva içinde bir hayat sürmektedirler. Onları geçmişe ve ana vatana bağlayan çok az şey vardır ve bunun verici tarafından alıcıya hissettirilme biçimlerinden biri de önceki hayatlarının yansımaları olan gerçek adlarının verilememesidir. Ayrıca bu tarz bir dil kullanımı kahramanları soyutlaştırmakta, alıcının zihnine sınırsız bir düşünce evreni sunmaktadır.

Metinde sözcüksel sıklık bakımından ikinci sırada 1732 geçiş sayısı (adlar içinde % 17,6; sözcük birimleri içinde % 3,8 oran) *insan kavram alanına giren adlar* gelmektedir. İnsan bedeni, organları, etkinlikleri, davranışları, eylemleri, düşünceleri, duyguları, karakter ve ruh özellikleri vb. insanı merkeze alan ad görevindeki sözcükler bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Temel söz varlığının sınırları çizilerken insanın odak alınması gerektiği göz önünde tutulursa organ adlarının önemi hemen kendini belli eder (Şahin, 2004: 1). Eldeki metinde de yazar, insan bedeni ya da organını işaret eden adlara sıkça yer vermiştir: “göz”, “yüz”, “ağız”, “alın”, “ayak”, “boyun”, “el”, “saç”, “baş”, “adale”, “parmak”, “omuz”, “gövde”, “kalp” vb. İnsanın doğal parçaları olan beden ve organ adları kullanılarak anlatım insan odaklı hâle getirmeye çalışılmıştır. Bu türden bir tercih, anlaşılır ve yalın bir anlatım biçimine işaret eder. Çünkü konu insan ve insan yaşamıysa bunu en iyi anlatacak da insanın doğal parçalarıdır.

Tam o sırada, çok talihsiz bir şey oldu. Kim bilir hangi açık deniz gemisinden atılmış olan ve dalgaların kıyıya bırakmak üzere getirdiği bir zerzevat öbeğinin içinde bulduk kendimizi. Benim ağzıma bir salatalık kabuğu yapıştı. Onu ağzımdan sıyrıp alırken, bir yandan su yutmamaya bir yandan da nezaket cümlelerini tekrarlamaya

çalışıyordum. Avukat beyin de alınına ezik bir domates yapışmıştı. Böylece bir yandan yüzmeye çalışırken ağzımızdan yüzümüzden de sebzeleri temizleyerek, aşırı kibar bir tanışma seremonisi yaşadık. (21. s.)

Başkan bembeyaz ve tiril tiril bir takım elbise giymiş, boynuna gri bir kravat bağlamıştı. Gazetelerde yüzlerce kez gördüğümüz, resimlerinden tanıdığımız iradeli yüzüyle bize doğru yaklaşıyordu. Sonunda motor iskeleye bağlandı, yine görevlilerin özenli desteği ve uzattıkları saygılı ellerin yardımıyla Başkan adamıza ayak bastı. (26-27. s.)

“Kim bilir. İnsan yüreği çok karanlık, çok karmaşık.”

Böyle konuşarak iskeleye doğru yürürken, inceden bir müzik duymaya başladık. Birden sustuk. Hafif rüzgârın etkisiyle dalgalanarak gelen bu ses, kulağımızdan değil de sanki yüreğimizden geçerek beynimize ulaşıyordu. (104. s.)

İnsan kavram alanına giren adlarda karakter, duygu ve ruh özellikleri de belirleyici niteliktedir. “Şaşkınlık”, “korku”, “panik”, “nefret”, “üzüntü”, “keder”, “gerginlik”, “öfke”, “neşe”, “kaygı”, “yumuşaklık”, “uyuşukluk”, “vicdansızlık”, “hüzün”, “çaresizlik”, “mutluluk”, “güven” vb. insanın duygularını ve ruhsal durumunu ortaya koyan sözcükler kahramanların iç dünyalarını yansıtır. Genellikle olumsuz içerikli adlar kullanılmıştır. Yazar böyle bir dil seçimi yaparak eylem / yükleme bağlı dilbilgisel olumsuzlamanın yanı sıra adlar aracılığıyla gerçekleştirilen olumsuzlamadan örnekler vermiştir.

Savaşı kimin başlattığı, kimin haklı olduğu gibi mantık yürütmeler, boğucu hale gelen korku ve nefret ikilisi karşısında bütün anlamını yitirmişti. Herkes intikam istiyordu. Korku nefreti, nefret korkuyu besliyordu. Ben de şaşkındım doğrusu, ne diyeceğimi bilemiyordum ama eve gittiğimizde çok sevdiği marangozun kaderine usul usul ağlayan Lara büyük bir inatla, “Martıları Başkan azdırdı, asıl katil o!” dedi. (123-124. s.)

Kimse birbirine itiraf etmese de adadaki gerginlik her geçen gün biraz daha elle tutulur bir hal alıyor ve özellikle tepesi tıraş edilince, ırzına geçilen bir bakire gibi güneşin altına sere serpe uzanıveren yol, hepimizde müthiş bir huzursuzluk duygusu uyandırıyordu.

Bir gece vakti bu tedirginlik doruğa çıktı. Silah sesleriyle uyanmış ve neye uğradığımızı şaşırarak don paça evlerimizden fırlamıştık. Ada tarihinde hiç rastlanmadık bir panik yaşıyorduk. Geceleri sakin olan martılar bile çığlık çığlığa uçuyordu. (54. s.)

İçimde sevinç, kurtuluş, şaşkınlık, korku, heyecan, ürkeklik duygularının karmakarışık olup boğazıma tılandığı o anda, “Müthiş bir şey” diye düşündüğümü hatırlıyorum. “Bu müthiş bir şey, Lara hayatımı kurtardı, hayatımı kurtardı, müthiş bir şey!”

Yılana üst üste kürek darbeleri indiren, küreğin yalnız enli bölümüyle yılanı ezmekle kalmayıp, keskin yanını çevirerek diklemesine kafasını kopartan bu kadın benim sevgilim miydi; o kırılgan, ince, hayattan korkan, narin Lara’m mıydı? Yılana gösterdiği öfkenin büyüklüğünü, bana olan aşkının ölçüsü olarak algılıyordum sanırım. O, yılanı vurdukça, benim için ne kadar korktuğunu, sevgilisini elinden alabilecek tehlikeye karşı nasıl mücadele ettiğini görmek beni tuhaf bir biçimde mutlu ediyordu. (137. s.)

Metinde insan etkinlikleri, davranışları, eylemleri ve düşüncelerini içeren adlara bolca yer verilmiştir. Aslında metin baştan sona insanın oyun kuruculuğunda ilerlemiştir. Bu durumun doğası gereği insanın her türlü etkinliği metin boyunca kendini gösterir. Kimi zaman belirli bir kahramanın kimi zaman da kahraman topluluğunun birlikte gerçekleştirdikleri eylemler ve davranışlar metnin ana hatlarını açıkça ortaya koyar.

Günlerce ateşler içinde yatmasına, çok acı çekmesine rağmen hayati tehlikeyi atlatmıştı. Bu durum, teknedekilerin her şeye hazırlıklı olduğunu ama ellerindeki ilaçları adalılar için kullanmadıklarını da ortaya çıkarmıştı. Buna rağmen adalıların bazıları hâlâ Başkan’a toz kondurmuyor, bizim bu durumu fırsat bilerek yaptığımız muhalefete kulak asmıyordu.

Ne acayip bir ada olmuştuk böyle. Başkan'ın adaya ilk gelişinde yaptığı toplantılar, ağaçlarımızı budamalar, bakkalın zavallı, merhametli oğluna atılan dayaklar, gördüğümüz hakaretler, martılara yapılan saldırılar unutulmuştu. İnsanların çoğu bu olayların alçak martıların hücumuyla başladığını hatırlıyordu. (139. s.)

O, kimsenin dikkat etmediği, insandan bile sayılmayan, varlığı fark edilmeyen sakat çocuğun sesini ilk kez duyuyorduk ama bu çığlığı duyanların bir daha unutabileceklerini sanmam. Öfke ve isyan yüklü bir çığlıktı bu; dünyanın bütün haksızlıklarına, bütün zulümlerine karşı atılmış bir çığlık.

O anda bakkalın ve karısının yeri göğü inleyen ve yürekleri paralayan feryatları yükseldi. (180. s.)

Başkan'la tartışırken sisin biraz dağıldığını, görüş mesafesinin arttığını fark edememiştik. Üstüne üstlük bir araya gelip bağırarak fazla dikkat çekici bir hedef oluşturmıştık. Herkes o kadar korkmuştu ki biraz önceki tartışma birden kesilivermişti. Önce bu beladan kurtulmak gerekiyordu. Kimin suçlu olduğu tartışması ertelenmişti artık.

Başkan, “Bir fikri olan var mı arkadaşlar!” dedi.

Bu geçici ateşkes ortamında, hepimizin sözcülüğünü üstlenmiş olan Yazar, “Yapacak çok fazla bir şey yok” dedi. “Karanlık çökünce fazla dikkat çekmeden evlerimize gidelim ve öfkelerinin geçmesini bekleyelim. Herhalde sonsuza kadar saldıracak değiller.”

Başkan bizimle aynı fikirde değildi. Saldırıya daha şiddetli bir saldırıyla karşılık verilmesi gerektiğini savunuyordu. “Teröre taviz verilemeyeceği” fikrindeydi. Düşmana karşı yıldırıcı, moral bozucu, yok edici bir şiddet kullanılmalıydı. Bunun başka çaresi yoktu, yoksa her şey daha kötü olurdu. Bu saldırının cezasız kalması düşünülemezdi bile. Ne kadar ısrar ettik, ne kadar dil döktük anlatamam ama onu bu kanlı fikirden vazgeçirmeyi başaramadık. (117-118. s.)

Metin kahramanları ve insan kavram alanına giren adlardan sonra esere damgasını vuran başlıca unsurlardan biri hayvanlardır. Tabloda görüleceği üzere 1179 kez (adlar içinde % 12,1; sözcük birimleri içinde % 2,6 oran) *hayvan kavram alanına giren adlara* başvurulmuştur. Bu sayıya hayvan türü adlarına ek olarak hayvan bedeni, organları, etkinlikleri, özellikleri ve eylemleri de dâhildir. Ayrıca hayvan popülasyonu içinde oldukça çeşitli türlere yer verilmiştir: “Martı”, “tilki”, “yılan”, “leylek”, “tavuk”, “balık”, “sinek”, “tavşan”, “serçe”, “köpekbalkığı”, “bülbul”, “kanarya”, “karga”, “aslan”, “kaplan”, “deve”, “şahin” vb.

Martı en sık kullanılan hayvan türü olarak metin örgüsünün ana unsurlarından biri olmuştur. Eserin başından sonuna kadar anlatının bir şekilde içinde bulunan bu unsur, gerek “martı / martılar” biçiminde gerçek göstergesiyle gerekse çeşitli adlandırmalarla metinde kendine yer bulmuştur. Vericinin deyiimiyle martı, günlük yaşamın ayrıntıların tamamlayan unsurdur. Bu çeşitlilik konu edinilen unsurun işlenmişliği ve önemsenmesi gerektiğinin bir işaretidir. Ayrıca martının eser için önemi, aşağıdaki ilk metin parçası örneğinde görüleceği üzere insanı anlatmada kullanılan kodlayıcıların (*biri, komşu, çoluğa çocuğa karışmak, bir yere yerleşmek, esas sahip*) martı için kullanılışıyla da kendini belli eder. Bu da vericinin hedefine ulaşmak için yer yer sanatlardan yararlanışının örneği olarak alınabilir. Aşağıdaki örnek metin parçalarında, martının bu romandaki konumunun yazar tarafından açıkça ortaya konduğu görülür.

Adadaki günlük yaşamın ayrıntılarını tamamlamak için sözünü etmem gereken birileri daha var. En önemli komşularımız, biz adaya gelmeden binlerce yıl önce buraya yerleşmiş, çoluk çocuğa karışmış esas sahipler; yani martılar. Martıları belirtmeden bu adayı anlatmaya olanak yok. Vahşi çığlıklarla denize dalıp çıkan, bir iki karış derinlikten kaptıkları balıkları büyük bir zafer duygusuyla karaya getiren, çıkardıkları çeşitli seslerden ve değişik frekanslardan bir dilleri olduğunu anladığımız martılar. Hiçbir adalının rahatsız etmediği, adanın bazı çakıllı kıyıların mutlak sahibi olan, yumurtalarını o kayalıklara bırakıp başında analı babalı, gözlerini ufuk çizgisinden ayırmadan, gelecek olası bir düşmanı gözleyerek, tehdit dolu bir duruşla bekleyen martılar. Bazı geceler evlerimizin taş teraslarında, iriyarı bir adamın yürüyüşüne benzer sesler çıkararak dolaşan martılar.

Bu beyaz gölgelerle o kadar içli dışlı olmuştuk ki, artık neredeyse onların kendi aralarında konuştuğu dili öğrenmiştik. Ne zaman kızıyorlar, ne zaman birbirlerini uyarıyorlar, ne zaman aşk sesleri çıkarıyorlar, ne zaman yavrularını azarlıyorlar, anlayabiliyorduk. (19. s.)

Bu kuşlar çok süratlidir ve yakınına geldiği zaman insanı gerçekten korkutur. Uzaktan beyaz gövdeleri, havadaki enfes süzülüşleri ve hatta çığlıklarıyla tanınan martıları yakından gördüğünüzde korkarsınız. Çünkü insanla hiç yakınlaşmayan, vahşi görünümlü yırtıcı hayvanlardır; ayrıca adada edindiğimiz deneyimlere göre çok da zekidirler. Hem içgüdülerini, hem de öğrenme yetenekleri çok yüksektir.

Bu konuda yapılmış bir deney okuduğumu hatırlıyorum: İki ayrı martı türünün yumurtalarını değiştirmişler. Her yıl göç eden gümüş martıların yumurtaları ile göç etmeyen kara sırtlı martıların yumurtalarından çıkan dokuz yüz martı yavrusu, yanlış anneler tarafından eğitilmiş. Sonra bu yavruların göç hareketleri izlenmiş.

Asıl ana babası göç etmeyen martı yavruları sahte ana babalarının peşine takılıp Fransa ve İspanya'ya göç etmişler. Aslında göçmen olan ama ana baba tarafından yetiştirilen martılar ise içgüdülerine uyup yine göç etmişler. Bu deney, martıların hem içgüdülerinin hem de öğrenme yeteneklerinin çok yüksek olduğunu kanıtlamış. Bizim martılar hiç göç etmeyen türden oldukları ve yanlış ana babalar tarafından yetiştirilmedikleri için sürekli olarak adada kalırlardı. (43. s.)

Ondan ayrıldıktan sonra biraz yürüdüm, sonra ıssız bir kayanın üzerine oturup uzun uzun martıları seyrettim. Yumurtalarının başında bekleyen martılara baktım. Sivri bir kayanın tepesinde durmayı âdet edinmiş ve avlanma dışında o yüksek noktayı hiç terk etmeyen inatçı martıyı yine aynı yerde gördüm. Şu anda kendileri hakkında yapılan tartışmalardan hiçbir haberi olmayan bu yaratıklar gözüme insanlardan daha masum göründü. (65. s.)

Yazar bölüm sınırlarını çizerken farklı farklı hayvanları devreye sokmuş, bunlara sıklıkla yer vererek önemsediğini göstermiştir. Kısmen geri dönüşler olmakla birlikte 13 ve 14. bölümlerde “tilkiler”, 16. bölümde “yılanlar”, 18. bölümde “leylekler”

başat rollere bürünmüşlerdir. Bunların dışındaki pek çok bölümde yine martılar ön plandadır. Şunu da belirtmek gerekir ki metindeki hayvanlar, kendi doğaları gereği yaşam sürmekte, bu da anlatımı gerçekçi bir boyuta taşımaktadır. *Kişileştirme (teşhis)* ve *konuşturma (intak)* sanatlarına birkaç örnek dışında yer verilmemiş, hayvanlar aracılığıyla doğaüstü konulara değinilmemiştir.

Adaya tilkiler getirilecekti. Tilkiler martı yumurtalarını çalar, onları yer ve böylece martı nüfusunun azalmasını sağlayabilirdi. Adada hiç tilki bulunmaması, martıların bu kadar çoğalmasına, “it sürüsü kadar” artmasına neden olmuştu. Bundan sonra bu imkânı bulamayacaklardı. Adalılar ise kendilerini tehlikeye atmadan, zekâ avantajlarını kullanarak bu iki türü birbirine karşı çarpıştıracak ve düşmanı yok edecekti.

Başkan’ın bu sözleri uzun alkışlarla, bravo sesleriyle karşılandı. Adalılar uzun zamandan beri ilk kez rahat bir nefes almış, hiç olmazsa gelecekle ilgili bir umuda kapılmışlardı. Herkes gelecek tilkileri kurtarıcı gibi görüyordu. Vahşi martıların kurbanı olan zavallı marangozun intikamını tilkiler alacaktı. (125-126. s.)

Öğle uykusu için yatağına girerken, kadıncağızı yılan sokmuş. Yatağının üzerinde serili olan ikiye katlanmış pikenin arasından fırlayıp çıkmış yılan.

Komşularımızın bir kısmı yılanı arıyordu. Sonunda onu dolabın altında kıştırıp öldürdüler. Cesur bir komşumuzun, elindeki sopanın ucuna takarak gösterdiği yılan, hepimizin yüreğine korku salacak kadar garip, rengârenk bir yaratıktı. Renklerin canlılığı, nedense, yılanın müthiş zehirli olduğunu düşündürmüştü bana. Çok geçmeden yanılmadığım ortaya çıktı. Bu işi bilen arkadaşlar, yılanın çok zehirli ve çok tehlikeli bir tür olduğunu açıkladılar. (135-136. s.)

“Ne dedi?” diye sordu herkes birbirine.

“Ne dedi?”

“Galiba, leylekler dedi.”

“Peki ne anlama geliyor bu?”

“Leylek, martı, yılan, tilki... Ne gibi bir ilişki olabilir ki aralarında?”

Komşularımız kendilerini bu oyuna iyice kaptırıp bulmacayı çözmeye çalışıyorlardı.

Sonunda biri, “Leylekler yılan avlar!” demeyi akıl edebildi.

“Eee?”

“Eeeesi var mı birader, adada leylek olsa yılan kalmaz.”

“Peki uzman adaya leylek mi getirecek? Nasıl başaracak ki bunu?”

“Leylekleri anladık da bu direkleri niye dikeyiyoruz?”

O sırada söze karışan Lara, “Leylekler için!” dedi. “Anlamıyor musunuz, leylekler direklerin tepesine yuva kurmaz mı, onlara yuva hazırlanıyor.” (158-159. s.)

Metinde 642 yerde (adlar içinde % 6,5; sözcük birimleri içinde % 1,4 oran) bireysel, toplumsal ve yönetsel ilişkileri kodlayan ad görevinde dil birimi kullanılmıştır. Eserin temasının ve temel iletisinin belirginleşerek alıcıya aktarılmasında bu kavram alanına giren adların sıklığı etkin rol oynar. Aşağıda cümle ölçeğinde örnekler verilmiş olsa da “yönetim kurulu”, “genel kurul”, “komite”, “başkanlık”, “demokrasi”, “oylama”, “toplantı”, “devlet”, “düşman”, “çeşitli gruplar” vb. sözcük ve sözcük öbekleri metindeki yönetsel güç eğilimini vurgulamaktadır.

Mor Su’daki konuşmamızdan sonra Yazar’ın söylediklerini uzun uzun düşünme fırsatım olmuştu. Evet, dedikleri doğrudu; ne yazık ki mor dağları, derin uçurumları, mavi denizleri ve barışçı halkıyla ünlü olan anayurdumuz, yıllardır (37) bir türlü sonu gelmeyen iç çatışmalarla sarsılıyor, şiddetin önü bir türlü alınamıyordu. Haftada bir gelen gazeteleri okuduğumuz zaman içimiz burkuluyor, bu şiddet tutkusunun nasıl bütün ülkeyi kapladığını anlamakta güçlük çekiyorduk. Çocukluğumuzun o sakin, huzur dolu, güzel ülkesinde, çeşitli etnik gruplar, mezhepler, silahlı örgütler, bölgesel güçler hem devlete hem de birbirlerine karşı çarpışıyordu.

Bazen bu gruplardan biri devletle yakınlaşıyor, askerle birlikte hasmına saldırıyor, sonra bir değişiklik oluyor ve devlet başka gruplarla ittifak kuruyordu.

Binlerce kişinin tutuklu olduğu hapishanelerden sık sık işkencede ölüm haberleri geliyordu. Yabancı basın ülkemizdeki insan hakları ihlallerini sürekli olarak gündemde tutuyor, iş başındaki ihtilal hükümetini kınıyordu. Eskiden barış içinde yaşayan bu insanların nasıl olup da böyle kanlı düşmanlara dönüştüğünü anlayamıyorduk ama artık bu grupların tekrar dost olabilmemesinin, bir arada yaşamasının mümkün olmadığını kavriyorduk. (36-37. s.)

Bakkalın, ada tarihinde ilk kez görülen bir uygulamayla, hepimizin evine dağıttığı bildiri, ertesi gün akşamüstü 6'da çardak altında bulunmamızı rica ediyordu. Altında Başkan'ın imzası vardı.

Bu davet kâğıdı bende tuhaf bir geçmişe özlem duygusu yarattı. Başkentte yaşadığım yıllarda böyle bir sürü çağrı, davetiye, vergi bildirimi vs. alırdım ama bütün bunlar öyle eskide kalmıştı ki. Arada bir vapura binip memlekete giden ve birkaç ay kalanlarımız olurdu ama ben uzun süredir gitmemiştim. Otomobille dolu gürültülü caddeleri, barları, sinemaları, kalabalık lokantaları özlememişim. Belki de özlemediğimi sanıyordum. Bakkalın getirdiği toplantı çağrısı bütün şehir kargaşasını olanca haşmetiyle geri getirdi. O gece rahat uyuyamadım. (45. s.)

Ben yılan olsam bir daha bu evlerin yanına bile uğramam diye düşünüyordum ama yanılmışım, ilaçların etkisi hafifler hafiflemez bir iki evde yine yılan görüldü. Evlerin içine girmemişler ama bahçede ya da teraslarda yakalanmışlardı. Demek ki yılanları ilaçla def etme projesi işe yaramamıştı.

Bunun üzerine çaresiz kalan ada halkı yine yönetim kuruluna başvurdu. Daha açık bir deyişle derdini Başkan'a anlattı, çünkü yönetim kurulu demek, Başkan demektir.

Başkan yüzünde kararlı bir ifadeyle, her şeyin bir çaresinin bulunacağını, adayı yılan derdinden kurtarmak için memleketten bir uzman çağrıldığını, denizi aşarak gelecek olan bu uzmanın bizi bütün sorunlardan kurtaracağını söyledi. Bu büyük uzman başka yerlerde mucizeler yaratmış, sorunları, krizleri çözmüştü, niye bizim adamızda da çözmesindi. Sözlerini, "Başkanlığımız bu adanın güvenliği, refahı ve huzuru için her

türlü tedbiri düşünmekte ve uygulamaya koymaktadır. Yeter ki siz birlik ve bütünlüğünüzü bozmayın, müsterih olun” diye bitirdi. (150. s.)

Metinde yaşamın doğal akışını gösteren *gündelik kavram adlarına* 518 kez (adlar içinde % 5,2; sözcük birimleri içinde % 1,2 oran) yer verilmiştir. Bunlar “yiyecek”, “içecek”, “giysi”, “araç”, “para” vb. günlük gereksinimlerdir. Yazar, “ada”daki olağan yaşamı betimlerken genellikle bu adlara başvurmuştur. Kahramanların günlük yaşantılarını aktarırken onların da hemen herkes gibi sıradan davranışları ve alışkanlıkları olduğunu vurgulayarak verici / yazar ile alıcı / okuyucu arasında kolaylıkla özdeşim kurulabileceğini göstermiştir.

(...) Bunlar çok para ettiği için bu mevsimde hepimiz ağaçlara tırmanır ve çam kozalaklarını toplar, içlerindeki fıstıkları çıkararak çuvallara doldururuz. Çuvallar bakkala teslim edilir, o da birtakım işlemlerden sonra vapura verir bunları. Başkentteki tüccarlar iyi para öder çam fıstıklarına. Gelen parayı yine bakkal alır ve adadaki bütün evlere eşit olarak paylaştırır. Bu para bizim zaten pek az olan gazete, süt vs. gibi ihtiyacımızı karşılar. Adadaki alçakgönüllü yaşamın para kaynağı budur işte.

(...) Oysa bir önceki yılın aynı günleri ne güzeldi. Sabah yola çıkanlar, önlerinden geçtikleri evdeki insanlara sesleniyordu. Yetişebilenler kafiye katılarak çam ormanına doğru yürüyordu. Herkesin elinde bir şeyler oluyordu. Öğle yemeği için götürülen yiyecekler, içecekler, fıstıkların doldurulacağı çuvallar, sepetler neşeyle taşınıyordu. Yetişemeyenler ormana daha sonra geliyordu. (82-83. s.)

Bir süre sonra Başkan’ın tombul karısı gülücükler saçarak geldi. “Buyurun!” dedi. “İçeri gelin çocuklar! Bir fincan kahve ister misiniz?”

Bu iyi kabul karşısında şaşırdık, birbirimize baktık, sonra içeri girdik. Salonda bize gösterilen koltuklara oturduk. Bu ev, adadaki diğer evler gibi bir iki basit eşyayla döşenmemiş, neredeyse şehir evi gibi “dekore” edilmişti. Çiçekli koltuklar, cilalı sehpa, abajurlar, tablolar eve bambaşka bir hava vermişti. (101. s.)

Bilindiği üzere dilde mekân olgusu çok çeşitli dil birimleriyle işlenebilmektedir. Yer-yön zarfları, mekânda bulunma bildiren sıfatlar, işaret zamirleri gibi. Bununla

birlikte dilbilgisel olarak bu kategorilere girmeden doğrudan ad göreviyle işletilen *mekân (yer) kavram alanına adlar* da bulunmaktadır. Eldeki metinde bu türden dil birimleri 443 kez (adlar içinde % 4,5; sözcük birimleri içinde % 1 oran) kullanılarak belirli bir sıklık değerinin üzerinde yer almıştır. Kuşkusuz metnin mekân bilgisi işlenirken bu anlamsal içerikle donanmış bütün dil ögeleri birlikte ele alınmalıdır. “Ada”, “ev”, “bahçe”, “deniz”, “teras”, “kıyı”, “dünya”, “ortalık” vb. dış mekân kodlayıcıları metnin genel üslup değerlendirmesine malzeme oluşturacak değerdedir.

Yazar, bu türden adları genellikle özne ve nesne göreviyle betimleme yaparken kullanmayı tercih etmiştir. Mekân unsurları ayrıntılı olarak tanıtılmış, alıcının zihninde anlatı ortamı canlandırılmak istenmiştir. Metin baştan sona kadar aynı mekânda -adada- geçtiği için yazar özellikle başlarda betimleme üslubunu benimsemiştir. Aşağıda örnekleri verilen metin parçalarında görüldüğü üzere, mekân betimlemesine yazara ait çıkarıma işaret eden “böyle bir cennet” ifadesiyle başlamak, alıcı üzerinde olumlu etki yaratacaktır. Verici, yönlendirmeyi sürdürmekte, “küçük ada”, “çam ormanı”, “doğal akvaryum”, “saydam deniz”, “rengârenk balık”, “dingin doğa”, “büyülü görüntü” vb. sözcük öbeklerinde sıfatların gücünden yararlanmaktadır. Alıcının belleğinde oluşturulan bu muhteşem tasavvurda, seçilen sıfatlar kadar, umulan temiz doğa özleminin öne çıkarılışı da etkindir. Nitekim örnek metinde çıkarım nitelikli altı çizili ifadelerle alıcı, adeta mekân konusunda yönlendirmektedir. Yazarın hedefine ulaşmak için, bir başka deyişle ancak hayal edilebilecek nitelikteki bir mekân tasavvuru oluşturabilmek için dilin sunduğu tüm olanaklardan yararlandığı söylenebilir.

Böyle bir cennet nasıl anlatılır, hatta anlatma girişiminde bulunma cesareti nasıl gösterilir, bilemiyorum. Şimdi size bu küçük adanın çam ormanlarından, doğal bir akvaryum gibi olan masmavi ve saydam denizden, rengârenk balıkların seyredildiği güzel koylarından, beyaz hayaletler gibi sürekli uçan martılarımızdan söz etsem, biliyorum ki gözünüzde turistik bir kartpostal manzarası canlandırmaktan daha fazla bir iş yapmış olmayacağım.

Bütün anakaralara uzak, geceleri baygın yasemin kokularına bürünerek, kış yaz aynı ılıman iklimle sarılıp sarmalanarak, ağaçların arasında yitip gitmiş kırk eviyle kendine yeterek sürüp giden başlı başına bir dünyaydı burası.

Adanın dingin doğasında, dile söze gelmeyen bir yaşam sırrı gizliydi sanki. Sabahların denizin üstündeki süt beyaz sisi, akşamüstü insanın yüzünü yalayan hafif esintiyi, martı çığlıklarına eşlik eden rüzgârın fisiltısını, lavanta kokularını nasıl anlatmalı? Ya her şafak vakti gözlerimizi ovuşturarak kalktığımızda önümüze çıkan, sislerle sarılıp sarmalanmış ve havada asılıymış gibi duran ikiz adanın büyüğü görüntüsünü? (15. s.)

Yazar arkadaşım ise burada kendisine ve ailesine ait bir ev olmamasına rağmen, onun kitaplarını seven ve yazmak için sakin bir köşe arayan Yazar'a adadaki evini veren dostu sayesinde, 7 Numara diye anılır. 7 numaralı ev, adadaki ilk evlerden biridir. Ulu ağaçların gölgeli bir tünel oluşturduğu toprak yolun başlarındadır.

Evler, haftada bir uğrayan vapurun yanaştığı, daha doğrusu çok büyük olduğu için yanaşamadığı ve açıkta demir atarak, malzemenin küçük motorlarla adaya taşındığı derme çatma iskelenin bulunduğu uçtan başlar; 1, 2, 3... diye 40'a kadar sıralanarak gider. İskelenin yanında, her türlü ihtiyacımızı karşılayan bakkal ve aynı adamın işlettiği günlük taze balıklar ile öteki deniz mahsullerinin sunulduğu basit bir çardak altı bulunur. (18. s.)

İki gün sonra bir sabah onu Mor Su dediğimiz yerde buldum. Adamızda çakıllarla kaplı birkaç yüzme yeri vardı. Biri Mor Su, biri Lara adlı bir koy, biri de Derin Su. Gününe göre rüzgârın ve dalganın daha az olduğu kıyıyı seçer, yüzmek için orada toplanırdık. Bu üç koy dışındaki kıyılar martılara ayrılmıştı. (31. s.)

Varlıkların olma / olmama, bulunma / bulunmama durumlarını gösteren “var” ve “yok” sözcükleri / adları, dilde türevleriyle birlikte oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bu iki sözcük, anlam bilgisi açısından kabul, ret, alay, küçümseme, şüphe, emir vb. durumları bildirir (Şahin, 1999: 323). Ayrıca bir nesnenin / kavramın oluş / olmayışını, bir nesnenin / kavramın tıpkı iyi veya kötü olması gibi birbirine zıt iki vasfı taşıyıp taşımadığını ifade ederler (Çakmak, 2013: 464). 198 kez (adlar içinde % 2,1; sözcük birimleri içinde % 0,5 oran) kullanılan bu dil birimlerinin yer aldığı cümleler, genellikle kısadır. Bu da anlatıma açıklık, akıcılık ve yalınlık kazandırır.

Hepsi zaten benim gibi düşünüyordu. “Olur mu böyle delice şey!” dediler. “Ne zararı varmış martıların? Kendisi korktuysa, bunda martının ne suçu var?”

(...)

“Umarım öyle olur!” dedi, kuşkulu bir sesle. Sonra devam etti:

“Hayatta öğrendiğim bir şey var. Her yerde kötülük çok kuvvetli ve zor yeniliyor. İyilik daha zayıf kalıyor.”

“Kaygılanma,” dedim, “var gücümüzle mücadele edeceğiz. Bu adada kötülük egemen olmayacak.”

(...) Kumral saçlarını okşayarak, “Sevgilim” dedim, “belki de haklısın; belki değil yüzde yüz haklısın. Dünyada kötülük daha örgütlü ve daha planlı, iyiliğin içinde zaten bir saflık var. Bu yüzden dünyanın her yerinde kötülük saflığı yeniyor. Ama bu adada durumu tersine çevirdik biz. Baksana bunca yıldır aramızda ne rekabet var, ne kavga var, ne çekişme var.” (66-67. s.)

(...) İşte şimdi karşınızdayız, sözü uzatmaya gerek yok; bu beyler ve hanımlar adamızdaki martıları öldürmeyi, yumurtalarını kırmayı, adayı martılardan temizlemeyi planlıyorlar. Bunun nasıl bir çılgınlık olduğunu söylemeye bile gerek yok sanırım. Martılar, bizler buraya gelmeden binlerce yıl önce de bu adanın sahipleriydi. Kaç kuşaktır yumurtalarını buraya koyup yavrularını bu kıyılarda yetiştirdiler, onlara uçmayı ve avlanmayı öğretiler. Bize de hiçbir zararları yok.”

(...)

Tam kalkmaya hazırlanıyorduk ki Başkan'ın karısı ayağa kalktı. Bir el hareketiyle hepimizi yerimize oturttu. Sonra, “Bir şeyi unutuyorsunuz sevgili komşularım” dedi. “Bu ada sahipsiz değildir. Adanın sahibi ise yanımızda oturan arkadaşımızdır. Hepiniz buraya bir cömertlik sayesinde gelmiş durumdasınız. Evlerin sahibi sizsiniz ama yasal olarak hâlâ arazinin sahibi 1 Numara. Yani eviniz var, araziniz yok. 1 Numara çok centilmen bir adam, böyle bir şey yapmaz ama her an sizden evinizi kaldırıp başka yere götürmenizi isteyebilir.” (73. s.)

“Buna yetkiniz yok!”

“Var, biz devletin güvenlik birimlerine bağlıyız ve bu ada da ülkemizin bir parçası. Burada yasanın uygulanmasından biz sorumluyuz. Derhal dağılın, yoksa...”

“Yoksa ne?”

Adamlar bu noktada silahlarını çıkardılar ve “Bu emre karşı geleni tutuklama yetkimiz var” dediler.

Yazar acı acı güldü: “Bu adada hapisane bile yok!”

“Hele bir karşı koymayı deneyin, var mı yok mu görürsünüz!”

İşler iyice çığırından çıkmıştı artık. Fıstık toplamayı bırakmaktan başka çaremiz yoktu. (94. s.)

Konusal sınıflandırma sonucunda *sanat, bilgi, eğitim kavram alanlarına giren adlar; genel durum, olay, iş, akış gösteren adlar; bitki kavram alanına giren adlar; zaman kavram alanına giren adlar ve doğa kavram alanına giren adların diğer kavram alanlarına göre sıklık değeri düşük çıkmıştır. Bunlar içerisinde bitki kavram alanına giren adların kurgunun doğal yaşam ortamına uygunluk açısından bütüncül anlamlı veriler sundukları gözlenmiştir. “Ağaçlar”, “çiçekler”, “fıstıklar”, “çamlar”, “kozalaklar”, “yapraklar” vb. gibi bitki kavram alanına ait adlar, metnin içine serpilerek günlük yaşamın tamamlayıcıları rolünü üstlenmişlerdir.*

1.2. Eylemler

Eylemler, en genel tanımıyla dilin iş, oluş, hareket bildiren birimleridir. Sözlüksel boyuttaki üslup belirleyicilikleri, anlamsal içeriklerini barındıran birtakım özelliklerde saklıdır. Sahip oldukları anlam yüklerini bağlamsal kullanımlarla metne yansıtan eylemler, bazı kavram alanlarında öbekleşerek belirli bir sıklık düzeyine erişir ve üslup birimi olurlar.

Evrensel bir dil bilgisi kategorisi olan eylem, araştırmacılar tarafından farklı ölçütler temel alınarak çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bunların bir bölümü anlam, bir bölümü biçim, bir bölümü ise eylemlerin gerçekleşme tarzını ölçüt almış, bu nedenle de farklı sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır (Hirik, 2018: 10). Türkçedeki

eylemleri anlamsal açıdan sınıflandırma sorunu üzerinde duran Yıldız, önce dünyadaki örnekleri özetlemiş, daha sonra Türkçe üzerinde yapılan denemelerden söz etmiştir. Çalışmasının sonunda eylemlerin anlamsal / konusal (semantik / tematik) sınıflandırılmasında kullanılacak ana başlıkları -nihai olmamak koşuluyla- sıralamıştır (2017: 360-361). Eldeki çalışmanın amacına uygun olduğu düşünüldüğü için bu sınıflandırma metne uygulanmış, ortaya şöyle bir tablo çıkmıştır:

Eylemlerin Konusal Alanları	Geçiş Sayısı	Eylemler İçinde Sıklık Oranı	Sözcük Birimleri İçinde Sıklık Oranı
mental eylemler	2836	% 29	% 6,2
iletişim eylemleri	2168	% 22,1	% 4,8
hareket eylemleri	1790	% 18,3	% 3,9
durum eylemleri	1303	% 13,3	% 2,9
oluş eylemleri	821	% 8,4	% 1,8
bağlantı eylemleri	101	% 1	% 0,2
diğer eylemler	774	% 7,9	% 1,7
TOPLAM	9793	% 100	% 21,5

Tablo 3: Eylemlerin Konusal Sınıflandırması

Görüldüğü üzere yazar, metinde 2836 geçiş sayısı (eylemler içinde % 29; sözcük birimleri içinde % 6,2 oran) en çok *mental eylemler*den yararlanmıştır. Dil bilimi alan yazınında mental eylemler üzerine ayrıntılı araştırmaları bulunan Hirik, “doğrudan düşüncenin kullanılarak gerçekleştirildiği, genelde bir tetikleyiciyle başlayan, psikolojik ve duygusal etkenlere doğrudan bağlı, çoğunlukla üçüncü kişiler tarafından gözlemlenemeyen, gözlemlendiği durumlarda da çeşitli anı-uslamlama bağlantılarıyla bunu ortaya koyan eylemler” şeklinde etraflı bir tanımlama yapmıştır (2018: 22). Metnin yaklaşık üçte birine yayılmış mental eylemler, yazarın düşünsel, psikolojik ve duygusal yönünü yansıtarak kişisel dil kullanımını / üslubunu göstermede önemli bir ölçüt olmuştur.

Bu arada Yazar’ın sözleriyle kuşkuyla kapılmış olan aklıma şeytanca bir düşünce takıldı: Zaten beş kişilik komitenin üçü belirlendi diye düşündüm. Bu işi 1 Numara’yla birlikte tezgâhlanmış olduklarından kuşkulandım. Yine de hepimiz bu işi eğlenceli bir

tiyatro oyunu gibi izliyor, fazla ciddiye almıyorduk. Bizimki gibi küçük bir adanın yönetim kurulundan ne çıkabilirdi ki. Belki de Başkan, kaybettiği devlet idaresinin yerine, boş kalmamak için bir oyun uyduruyordu. Olup bitenin hepsi bir tiyatroydu, daha fazla bir şey değil. Bu yüzden biraz fazlaca tezahürat yaparak, şakayla karışık bir biçimde oynanan vodvile katılıyor, “Bravo!” falan diyerek herkesi yüreklandırıyorduk. (49-50. s.)

Bütün bunlardan sonra söz Başkan’a geldi. Başkan ayağa kalktı, hepimizi süzdü ve “Medeniyet!..” dedi, sonra susarak yüzümüze bakmayı sürdürdü. Ağır bir sessizlik kaplamıştı ortalığı. Hiç kimse ses çıkarmıyor, bir önceki toplantıda zulmü yemiş olan bakkal da ortalıklarda görünmüyordu. Çünkü o, ev sahibi olmadığı için genel kurula dahil değildi.

Başkan, hepimizin sinirlerini gerecek kadar uzun bir bekleyişten sonra ve bakışlarıyla bizi sandalyelerimizde iyice ezdikten sonra bir kez daha “Medeniyet!..” dedi, yine sustu. Ne yapacağımızı, hangi yöne bakacağımızı bilemiyorduk. Ben zaten böyle toplum önünde büyük jestler yapan insanlar gördüğüm zaman onların yerine kendim utanır ve iyice küçülüp yok olma isteğine kapılırım. Neyse ki Başkan bu sefer bizi fazla bekletmedi:

“Bu kelimenin anlamını biliyor musunuz arkadaşlar?” (70. s.)

“Ben haklı çıktım demek istemezdim ama bundan sonra söylediklerime kulak verirsiniz diye haklılığımı bir kez daha vurgulamak istiyorum” diyordu ilerleyen satırlarda. “Eğer bu adamın çılgın fikirlerine kulak vermeye devam ederseniz yeni felaketlerle karşılaşmamız kaçınılmazdır. Göreceksiniz ki bu uzman meselesi de bir fiyaskoyla sonuçlanacak. Belki o gün bana hak verecek ve Başkan denilen adama karşı birleşmemizin ve onu adadan göndermemizin ne kadar önemli olduğunu anlayacaksınız.”

Duyuru şu iddialı cümlelerle bitiyordu: “Ben bu girişimi bir fırsat, kendim için de bir sınav olarak görüyorum. Önümüzdeki günlerde eğer Başkan haklı çıkar da uzman bu işi başarabilirse, bütün söylediklerimi geri almaya ve Başkan’ın önünde diz çökerek

özür dilemeye hazırım. Ama eğer ben haklı çıkarsam lütfen aklımızı başımıza toplayalım ve bu adamın yeni çlgınlıklarına engel olmak için onu adamızdan kovalım.” (161. s.)

Kapsayıcı bir bakış açısıyla mental eylemlerin metindeki gücünü göstermede verilen metin parçalarının yeterli olduğu düşünölmekle birlikte bunun alt kategorilerine inmek yararlı olacaktır. *Biliş eylemleri*, *duyu (algı) eylemleri* ve *duygu eylemleri* (psikolojik eylemler) olarak temelde üç alt kategorisi bulunan mental eylemlerin metindeki sıklık değeri açısından en yoğunu 1802 geçiş sayısıyla (mental eylemler içinde % 63,5; eylemler içinde % 18,4; sözcük birimleri içinde % 3,9 oran) *biliş eylemleridir*. İnsan zihnine gelen bilgilerin tetiklenmesi neticesinde büyük oranda gözlemlenemeyen zihinsel hareketleri kodlayan biliş eylemleri (Hirik, 2018: 56), kişiden kişiye değışebilmesi, kesin çizgilerle sınırlandırılmasının güçlüğü ve baskın öznellik eğilimleri nedeniyle vericinin kişisel dil kullanımını gösteren en yetkin dil birimlerindendir. Metinde böyle bir tarzı benimsediğı görölen yazarın öznel anlatımı yeğlediğı ve bunu da bilişsel mental eylemlerle gerçekleştirdiğı tespiti yapılabilir.

“Sayın Başkan, belki de konuşma bilmiyordu.”

Önce afallayan Başkan ilk şaşkınlığını üzerinden atar atmaz bizlere, “Arkadaşlar,” dedi, “adamızda konuşamayan biri mi var?”

Daha önce defalarca terasında martı dolaşmış olan bizler, konuşmanın nereye gittiğini yavaş yavaş anlamaya başladık ama Başkan’ın sorularına otomatikleşmiş bir şekilde cevap vermeye, sözlerimize yorum katmamaya alışıyorduk. “Hayır, yok!” dedik. Bakkalın oğlu konuşamıyordu ama onun böyle bir şey yapması mümkün değildi.

Başkan, “Gördünüz mü?” dedi. “Şimdi saçma sapan sorularla daha fazla uğraşmayı bırakalım da güvenlik görevlileri gerekli incelemelere başlasınlar.”

Konuşma bitti sanıyorduk ama hiç beklemediğimiz bir anda Yazar’ın sesi tekrar duyuldu:

“Çok özür dilerim efendim, belki terasınızdaki sesler hiç de tehdit anlamı taşııymıyordu.” (57. s.)

“(…) İşte şimdi karşınızdayız, sözü uzatmaya gerek yok; bu beyler ve hanımlar adamızdaki martıları öldürmeyi, yumurtalarını kırmayı, adayı martılardan temizlemeyi planlıyorlar. Bunun nasıl bir çılgınlık olduğunu söylemeye bile gerek yok sanırım. Martılar, bizler buraya gelmeden binlerce yıl önce de bu adanın sahipleriydi. Kaç kuşaktır yumurtalarını buraya koyup yavrularını bu kıyılarda yetiştirdiler, onlara uçmayı ve avlanmayı öğrettiler. Bize de hiçbir zararları yok. Martılara karşı duyulan bu amansız öfkeyi ve yok etme amacını anlamakta güçlük çekiyorum ama biliyorum ki adadaki yaşamı bilen ve bu uyumu bozmak istemeyen sizler, komitenin ‘martı seferberliği’ diye adlandırdığı bu uygulamaya zaten izin vermeyeceksiniz. Bu yüzden endişem yok.” (73. s.)

Biz insanlar, sınırlarımızı bilmeden kendi aklımızı beğeniyoruz, öğrenmiyoruz, akıllanmıyoruz. Her şeyi anladığımız zaman da genellikle iş işten geçmiş oluyor. O akşam seni nereye kapattıklarını soruşturur ve bulmaya çalışırken içime çöreklenen sıkıntı, uğursuz bir önsezi gibi, bu işin daha da kötüleşecek sonuçlarını sezdiriyordu.

Ne diyebilirim! Beni affet!

Yaşıyor musun, yosunlu bir denizin dibinde ya da toprağın iki metre altında mısın, bilmiyorum.

Yaşasan bile bu yazdıklarımı duymana olanak yok ama yine de sana bütün kalbimle seslenmek istiyorum sevgili dostum, ustam, arkadaşım.

Beni affet!

Beni affet!

Affet! (105. s.)

Mental eylemler içerisinde önemli bir yere sahip olan duygu eylemleri (psikolojik eylemler), mental süreçte oluşan etkiyi duyularla alma ve bunlara tepki vermeyi anlatırlar. Bu duygusal cevap / tepki, beklentilerin gerçekleşmemesi, durgun yaşamdaki olumlu veya olumsuz gelişmeler, beklenmedik bir durum karşısında kafa karışıklığı, başkalarına karşı güvenin yitirilmesi, bir varlığa karşı olumlu veya olumsuz duygular vb. etkiler sonucunda oluşabilir (Yaylagül, 2010: 101). “Belirli nesne, olay

veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim” (TDK Türkçe Sözlük, 2011: 729) şeklinde tanımlanan duygu ve onun dildeki göstergelerinden duygu eylemleri, *iç dünya-kişisel*lik ekseninde yazarın üslubunu yansıtan başlıca dil birimlerindendir. Metinde 569 kez (mental eylemler içinde % 20; eylemler içinde % 5,1; sözcük birimleri içinde % 1,2 oran) kullanılarak belirgin bir sıklık değeri oluşturmuşlardır. Aşağıdaki metin parçalarında saygı, özlem, üzüntü, endişe, korku, çaresizlik, tedirginlik, huzursuzluk gibi duygu eylemleriyle anlatım öznelleştirilmiştir.

(...) Oysa 24 Numara, adamızın en saygı duyulan insanlarından biriydi. Bizim gibi otuz ile kırk yaş arasını süren ikinci kuşak, rahmetliye büyük saygı gösterirdi. Çalışma yaşamı boyunca ülkenin en saygın ve ünlü avukatlarından biri olarak tanınmış olan 24 Numara, adanın sahibini tanıdığı için onun davetiyle gelip adaya yerleşmişti.

Lara ve ben adaya sonradan gelenlerdendik. İçim sızlamadan adını anmayı başaramadığım Lara’nın kim olduğunu birazdan anlatacağım.

İlk günlerde, kimin kim olduğunu anlamaya, onları tanımaya çalıştığım sırada, 24 Numara’dan, yani avukat beyden büyük bir saygıyla söz edilir ve tanıştığım zaman ondan çok etkileneceğim söylenirdi. Ben de bu tanışmayı iple çeker ama avukatı dingin hayatından çekip çıkarmamak için rahatsız etmeye çekinirdim. Böylece evinden pek çıkmayan adamcağızı tanımak, aşağı yukarı adaya gelişimden bir ay kadar sonra mümkün olabildi. O da çok garip bir biçimde... (20-21. s.)

Onu sağ salım görmek içimizi bir parça ferahlattı ama kafamızdaki soru işaretlerini gidermeye de yetmedi. Bu uzak adaya terörist nasıl gelir, nerede saklanabilirdi. Başkan’ın adamları ellerinde –artık saklamaya gerek görmedikleri– silahlarıyla hepimizi düşman gibi süzüyordu. Bu bakışlar altında ister istemez kızarıp bozarıyor, kendimizi suçlu hissediyorduk. Saçı başı dağılmış yarı çıplak komşularım dehşet içinde olup biteni kavramaya çalışıyordu. Yazar bile oradaydı.

Başkan, büyük tehlike atlatmış ama halkını yatıştırmak isteyen bir kahraman edasıyla, “Üzülmeyin dostlarım” dedi. (54-55. s.)

Bir süre okuduklarına inanmamış gibi hayretle baktı, sonra kahkahayla gülmeye başladı. Öyle yapmacıktan değil, sahiden, ağız dolusu, gözlerinden yaş gelecek kadar gülüyordu. Bu kahkahalar ötekilere de sirayet etti, onlar da güldü.

Başkan, “Hele şu şiir, hele şu şiir!” diyerek katılıyordu ve kahkahalardan kesik kesik bir biçimde okumaya çalışıyordu.

“Dinleyin, dinleyin: Yasak tanımamış rüzgâr ve... ve... zincir vurulamamış martıya. Bu kadar bayat, antipatik, saçma bir şey okudunuz mu şimdiye kadar ha, ha? Zincir vurulamamış martıya!”

I Numara, “Sanki martı değil, Jeanne D’arc mübarek!” dedi. Yine hepsi kahkahayı bastı. Sadece Başkan’ın adamları gülmüyor ve Lara’yla beni süzmeye devam ediyordu.

Bu alaylara karşı bir şey yapamamanın, yanımdaki kızı koruyamamanın sıkıntısı çörelendi içime ama silahlı adamlara karşı ne yapabilirdim ki.

Başkan bir süre güldükten sonra sakinleşti ve ciddileşti, “Ben bu barış bildirisi numaralarını çok gördüm” dedi. (87-88. s.)

Metinde *duyu (algı) eylemleri*, 465 geçiş sayısı (mental eylemler içinde % 16,4; bütün eylemler içinde % 4,7; sözcük birimleri içinde % 1 oran) diğer mental eylemlere göre daha az kullanılmıştır. Bununla birlikte dildeki genel sıklık durumları ve metne etkileri değerlendirildiğinde söz konusu kullanım yoğunluğu gözardı edilemez. Dil ile düşünce arasındaki ilişki, duyularla doğrudan bağlantılı olup (Hirik, 2018: 39), insanın bu iki önemli etkinliğinde görme, işitme, tat alma, koku alma ve dokunma kodlayan eylemlerin rolü de yazarın dil aracılığıyla kurmak istediği yapıya doğrudan katkıda bulunmaktadır. Doğası gereği görsel ve işitsel araçlara göre dezavantajlı bir konumda bulunan eserde özellikle görme ve işitme duyularının öncelendiği gözlenmiş, bu yolla anlatıma canlılık ve somutluk kazandırılmıştır.

O gün batı rüzgârı alıyorduk, dolayısıyla o rüzgâra açık olan Mor Su’yu değil, ötekilerden birini seçmem gerekiyordu ama garip bir özseziyle Mor Su’ya yöneldim. Belki de hiçbirimizi görmek istemeyen Yazar’ın böyle bir aykırılık yapacağını hissetmiştim. Gerçekten de yanılmamışım. Arkadaşımı Mor Su’da, buraya adını veren

mor dalgaların kabarışını izler ve rüzgârda dağılan uzun saçlarını toplamaya çalışırken buldum. Ayak seslerimi duyduğu halde başını çevirmedi, gelenin kim olduğuna bakmadı. Benim geldiğimi anlamış olmalıydı.

Hiç ses çıkarmadan yanına oturdum. Bir süre kabarak üstümüze gelen, kıyadaki sonsuz gelgit oyununu tekrarlayan denizi, sulara dalıp çıkan martıları izledik. Sonra, “Bu kıyıda avukat beyle tanışmamızı hatırlıyor musun?” dedim. (31-32. s.)

O durgun günleri renklendiren en önemli olay, arada bir uğrayıp gizlice neler olup bittiğini gözlediğim kümeste, iki martı yavrusunun peydahlanmasıydı. Demek ki çocuk başarmıştı bu işi, iki yavrunun canını kurtarmıştı. Sanki bütün dünyayı yemek istermiş gibi ağızlarını sonsuz bir açlıkla kocaman açan bu iki paytağı nasıl beslediği ise benim için bir sır olarak kaldı.

O günden sonra bir daha tilkileri görmedik. Ormanda kendilerine inler bulmuş olmalıydılar. Martı yumurtalarını yiyip yemediklerini ise görmemize olanak yoktu. Zaten artık hiç kimsenin canı, çok acı anıları akla getiren martı kıyısına gitmeyi ve oralara göz atmayı istemiyordu. (133. s.)

Hâlâ garip bir ürküntü içindeydim, ezilmiş yılanı bakamıyordum ama bu işi de Lara’ya yaptıramazdım artık.

Lara bahçedeki koltukta ayaklarını altına toplamış, kollarıyla dizlerini sarmış durumda oturuyor, sabit bir noktaya bakıyordu. Yüzü bembeyazdı. O sabah hiç konuşmadığımızı, birbirimize tek bir kelime bile etmemiş olduğumuzu fark ettim.

Tam o sırada, uğursuz bir önseziyle beklemekte olduğum çığlıkları duydum. Adadan çığlıklar ve gürültüler yükseliyordu ve biz artık bunların ne anlama geldiğini biliyorduk. Yine birileri yılanlar tarafından sokulmuştu, bazı evlerde de bizim gibi yılan öldürme töreni yapılıyordu. Lara endişe içinde yüzüme baktı ve “Ne yapacağız?” diye sordu. (137-138. s.)

2168 geçiş sayısı (eylemler içinde % 22,1; sözcük birimleri içinde % 4,8 oran) mental eylemleri iletişim eylemleri takip etmektedir. TDK Türkçe Sözlük’te

“Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon” (2011: 1173) şeklinde tanımlanan *iletişimin* temelinde aktarım yatmaktadır. Bu aktarım sağlanırken eylemler ve bu eylemlerin anlamsal içerikleri metnin anlatım bütününe birçok yönden etkilemektedir. Eldeki anlatı esaslı metinde yazarın iletişim eylemlerini çokça kullanması olağan karşılanabilir. Bu açıdan iletişim eylemlerinin üstlendikleri yapı oluşturuvcu işlevler bakımından *karşılıklı konuşmalar / diyaloglar* dikkat çekicidir. Kahramanların duygu, düşünce ve bilgi içerikleri, genellikle konuşma parçaları aracılığıyla sunulmuştur. Anlatım açık hâle getirilip yalınlaştırılmış, merak unsuru canlı tutulmaya çalışılmış, kahramanlar bizzat konuşturularak aktarılacak istenen ileti doğrudan verilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda sözel süreçte yer alan özellikle “de-”, “söyle-”, “konuş-” gibi konuşma etkinliğine dayalı iletişim eylemleri (Erdem, 2007: 94) tercih edilmiştir. Arka arkaya sıralanan cümlelerde bu eylemlerin yüzey yapıya taşınması, gereksiz tekrar oluşturup anlatımı estetiklikten uzaklaştıracağı için derin yapıya itilme stratejisi benimsenmiştir. Öyle ki özellikle 1145 kez geçen “de-” iletişim eylemi, 861 kez (“de-” eylemi içinde % 75,2; iletişim eylemleri içinde % 37,7; eylemler içinde % 8,8; sözcük birimleri içinde % 1,9 oran) derin yapıda bırakılarak temel önermenin yüklemi göreviyle iç cümle / yan önerme yapısındaki konuşma cümlelerini kullanıma çıkarmıştır.

Aramızdan bir iki kişi cılız bir sesle itiraz edecek oldu, “Ama yeşillik, gölgelik...” falan diye bir şeyler mırıldandılar. Başkan bu fısıltılara kulak kesildi; elini kulağına götürerek “Efendim?” dedi, “iyi duymadım dedi, bir daha söyler misiniz dedi?”

Bunun üzerine itirazda bulunanlar, utana sıkıla bunları daha yüksek sesle tekrarlamak zorunda kaldı. “Efendim, o ağaçların yukarıda birleşmiş olan dalları müthiş bir gölge sağlıyordu dediler. Şimdi bunlar yok dediler. Kabak gibi güneşin altında kaldık” dediler.

“Hımmm!” dedi Başkan. Düşünceli bir tavırla hepimizi süzdü. “Demek ki aramızda fikir ayrılığı var dedi. Bazı konularda farklı düşünüyoruz dedi. Bu doğaldır dedi ve bunları öğrenmem iyi oldu dedi. İnsanlar her şeyi konuşa konuşa halleder dedi. O zaman bana izin verin dedi bu konu üzerinde biraz düşüneyim değerli komşularım dedi. Sanırım yakında size bir teklifte bulunacağım dedi.” (43. s.)

Başkan bir süre güldükten sonra sakinleşti ve ciddileşti, “Ben bu barış bildirisi numaralarını çok gördüm” dedi. “Toplumun huzurunu bozmak isteyen bütün bozguncular, teröristler, anarşistler böyle bildirilerin arkasına sığınır dedi. Ömrüm, bunlara hadlerini bildirmekle geçti dedi. Demek bu adada da karşıma çıktı bu tipler dedi. Merak etmeyin dedi, her şey yine aynı biçimde sonuçlanacak dedi. Hem bu merhametli aydın numaralarını da kimse yutmuyor artık dedi. Şu acemi şiire bakın dedi. Bunu ilkokul çocuğu yazmaz dedi. Ben sana günde elli tane yazayım bu şiirden dedi, yüz tane yazayım dedi. ”

Lara, “Bunu yazan Aleksandr Puşkin!” dedi.

“İşte,” dedi Başkan, “her şey yavaş yavaş ortaya çıkıyor dedi, kendi ağzınla komünist bir komplonun parçası olduğunu itiraf ettin dedi. ”

Başkan yavaş yavaş adada olduğunu unutuyordu, neredeyse adamlarına, karşısındaki bozguncu kızı tutuklamaları talimatı verecekti.

Lara, “Aleksandr Puşkin,” dedi, “komünizmden yıllarca önce öldü dedi. ”

“Olsun,” dedi Başkan, “Ruslarda her zaman bir komünizm ruhu vardı zaten dedi. ” (88-89. s.)

“Yardımaınıza ihtiyacım var çocuklar” dedi.

“Elbette,” dedik, “ne yapabiliriz dedik?”

“Bu sersemler şimdi de uzman denilen sahtekârın peşine takıldılar dedi. Direk dikilecekmiş de dedi, sözümona leylekler gelip konacaklarmış da dedi... Yine büyük bir hayal kırıklığına uğrayacaklar dedi. ”

“Bence de öyle,” dedi Lara, “Hayatımda bundan daha saçma bir proje duymadım dedi. Ama herkes öyle inandı ki, uyarı falan dinleyecek halleri yok dedi. ”

“Olsun,” dedi Yazar, “bir yine uyarımızı yapalım dedi. Dinlemezlerse dinlemesinler dedi ama zaten kısa süre sonra kimin haklı olduğu ortaya çıkar dedi. ”

“Bugüne kadarki uyarılardan ve başlarına gelenlerden pek ders almadılar ama” diye söze karıştım. Yine de onun için ne yapabileceğimizi sordum. (160. s.)

Metindeki iletişim eylemlerinin yoğunlaştığı yerlerden biri de iletişimi gerçekleştiren yazar / verici ile okur / alıcı arasında etkileşimin yoğunlaştığı kısımlardır. Yazar, kendi kendine konuşur gibi yaparak okuru karşısına alır. Böylece okur, aktif olarak metnin unsurlarından biri hâline gelir ve anlatıma canlılık kazandırılır. “Anlat-”, “sor-”, “cevap ver-”, “söz et-”, “itiraf et-”, “belirt-”, “ifade et-” vb. bu kapsamda sıklıkla kullanılan iletişim eylemleridir.

“O” bir gün çıkıp gelene kadar, “en iyi korunan sır” dediğimiz yeryüzü cennetinde huzur içinde yaşayıp gidiyorduk.

Böyle bir cennet nasıl anlatılır, hatta anlatma girişiminde bulunma cesareti nasıl gösterilir, bilemiyorum. Şimdi size bu küçük adanın çam ormanlarından, doğal bir akvaryum gibi olan masmavi ve saydam denizden, rengârenk balıkların seyredildiği güzel koylarından, beyaz hayaletler gibi sürekli uçan martılarımızdan söz etsem, biliyorum ki gözünüzde turistik bir kartpostal manzarası canlandırmaktan daha fazla bir iş yapmış olmayacağım. (15. s.)

Bunu kendisine söyleyemezdim, böyle sululuklardan hoşlanmazdı ama size itiraf edebilirim. Hayatta en değer verdiğim dostumdu.

Çoğu zaman Derin Su’da çocuklaşır, iki ayrı yerden suya dalar, sonra derinliklerde birbirimizi bularak el ele tutuşur ve bir zafer kazanmış edasıyla suyun yüzüne fırlardık. Sudan, önce birbirine tutunmuş dört el çıkardı, sonra da biz. Akşamüstleri ya onun ya bizim bahçede iki kadeh parlatırken, edebiyattan, hayattan, insanlardan konusurduk. Ama geçmişinden hiç söz etmezdi. Kimdi, niye yalnız yaşıyordu, adaya gelmeden önce neler yapmıştı? Bu konular tabuydu onun için; hayatını hiç konusmaz, söz dönüp dolaşıp kendisine gelirse sinirli bir tavırla lafı değiştirirdi. (33. s.)

Ben bunu size anlatmış mıydım, daha önce sözü geçti mi çam fıstıklarının; hatırlamıyorum. Ama galiba... galiba anlatmadım. Söylemişim size, işte benim yazarlığım bu kadar. Bu bilgiyi size vermediğimi, adamızdaki yaşamı anlatırken bu

önemli ayrıntıyı atladığımı şimdi hatırlıyorum; tam martı hücumu öncesinde, hiç de yeri ve zamanı değilken bunu size aktarma telaşına düşüyorum, çünkü önemli.

Neyse, özür dileyerek kısaca şu bilgiyi vereyim size: Adamızda çok ilginç bir çam çeşidi vardı: Pinus pinea. (82. s.)

Metinde kullanılan mental eylemler ve iletişim eylemlerini 1790 geçiş sayısı ile (eylemler içinde % 18,3; sözcük birimleri içinde % 3,9 oran) hareket eylemleri takip etmektedir. Bu türden eylemlerin sıkça kullanılması, anlatıma canlılık ve akıcılık katarak dinamik üslup oluşturur (Korkmaz, 1986: 562-563; Ölker, 2007: 433). Duyu eylemleriyle birlikte ele alındıklarındaysa somutluk özellikleri ön plana çıkar (Boz, 2013: 116). Dilde oldukça işlevsel bir alana hitap eden hareket eylemleri eldeki metinde de bu anlatım tarzlarını öne çıkarmış, yazarın dünyayı ve yaşamı hareket hâlinde algılamasının dilbilgisel bir yansıması olmuştur. Özellikle canlılara özgü “gel-”, “git-”, “uç-”, “gez-”, “yaklaş-” gibi eylemler, metnin insan ve hayvan kahramanlarının etkinliklerini belirgin bir biçimde aktarmışlardır.

Bir gün o yoldaki ağaçların budanmaya başladığını görme bahtsızlığını yaşadık. Başkan'ın adamları büyük bir beceriyle ağaçları buduyor, onları birer yeşil duvar oluşturacak şekilde kesip biçiyordu. Bu çevik adamların yetenekleri ve maharetleri o düzeydeydi ki ağaçlara kolaylıkla turmanıyor, yukarıda birleşen dalları süratle kesiyorlardı. Biz olayı duyup gelene kadar ağaçların yarısı budanmıştı bile. Yola toplanmış olan zavallı adalıların şaşkın bakışları arasında muntazam duvarlar oluşmaya başlamış, o doğal, kendi haline bırakılmış ağaçlar, Versailles bahçelerindeki bahçıvanların şekil verdiği yeşil heykellere dönüşmüştü. En korkuncu da artık tepemizdeki gölgeğin kalmamış olmasıydı. Güneş doğrudan doğruya yola vuruyordu. Tahmin edebileceğiniz gibi ilk şaşkınlık anını atlatır atlatmaz adamları durdurmaya çalışmıştık ama bizim yüzümüze bile bakmıyor ve işlerine devam ederken, “Başkan'ın emri! Onunla konuşun!” diyorlardı.

Baktık ki adamlara söz dinletemeyeceğiz, apar topar Başkan'ın evine koşup kapısını çaldık. Onu görür görmez, “Aman şu adamları hemen durdurun! Göz göre göre ağaçlarımızı mahvediyorlar!” diyecektik. Kapıyı kız torunu açtı. Ona hemen Başkan'ı görmek istediğimizi söyledik, hatta en aceleci birkaç kişi içeri girme

girişiminde bile bulundu sanıyorum. Ama kız yüzümüze şaşkınlıkla baktı, sanki siz kim oluyorsunuz da böyle apar topar benim devlet başkanı dedemi görmeye geliyorsunuz der gibiydi. Sonra, “Dedem çalışıyor” dedi, “rahatsız edilmeyi hiç sevmez!” (39-40. s.)

Hayat her zaman insanı şaşırtmaya devam ediyordu. O bunalım günlerinin birinde bakkalın oğlu umulmadık bir hareket yaparak eve gelip kapıyı çaldı. Sonra beni elimden tutarak dışarıya çekti, bir yere götürmeye başladı. O kadar şaşırmıştım ki ne diyeceğimi bilemedim, o kambur çocuğun, eli elimde beni istediği gibi yönlendirmesine izin verdim. Bir yandan da içimi dehşetli bir merak kapladı. Ama çocuğun beni çeke çeke bakkalın arkasındaki kümese götürdüğünü görünce, herhalde martıları göstermek istiyor diye düşündüm.

Gerçekten de öyle oldu ama dahası varmış meğer. Çocuk kümesin kapısını açtı, biraz palazlanmış iki martı yavrusunu eline aldı, kümesin kapısını özenle kapadı ve biz yine yola koyulduk. Fıstık çamlarının bittiği yerin ucundaki yarın başına geldiğimizde, elindeki martılardan birini bana verdi. Sanki bir bebek tutuyormuş gibi acemi bir tavırla, kuşu iki elimle kavradım. Sıcaktı ve hızlı kalp atışlarını duyabiliyordum.

Çocuk yüzüme baktı ve elindeki yavruyu yavaşça boşluğa bıraktı. Yavru kuş neye uğradığını şaşırdı, uçmakta güçlük çekiyordu. Kanatlarını acemice çırparak, birkaç metre aşağıdaki bir kayaya kondu. (153. s.)

Kara gözlüklü adamlar yaklaştı, önce Lara’nın koluna girdiler, sonra da beni sıkı sıkı tuttular. Çaresizlik içinde komşularımıza göz gezdirdim. Yazar’ın öldürüldüğü söylentisi yayıldıktan sonra, bizi böyle götürmelerine izin verecekler miydi? Bunca yıllık dostlarımız bizi bırakacaklar mıydı? Belki de itiraz etseler kurtarabilirlerdi bizi. Ama ne yazık ki hiçbiriyle göz göze gelemedim. Hepsi başını başka yöne çevirdi.

Ancak o sırada bir şey oldu. Ömrümün belki de en acı ve aynı zamanda en cesur eylemi gerçekleşti gözlerimin önünde.

Bakkalın kambur oğlu ilk kez duyduğumuz sesiyle martıları bile dehşete düşürecek bir çığlık atarak Başkan’a doğru olanca hızıyla koştu, ona vurdu ve çarpmanın etkisiyle

ikisi birden yardan aşağı uçu. İki gövdenin de boşlukta çarpınarak düştüğünü, sonra kayalara çarpıp parçalandığını gördük. (179-180. s.)

Hareket eylemlerinin aksine dünya ve yaşamın durağan biçimde algılanmasını sağlayan *durum eylemleri*, gerçekleşen yargının içinde bulunduğu koşulları kodlamaya yarar. Bu eylemler, öznenin süreklilik gösteren bir durumunu anlatır, özneyi durağanlaştırır, etkisizleştirir (Koç, 2012: 66). Takınılan bir tavrı ifade ederek dilbilgisel olarak zarf ve sıfat kategorisiyle yakınlaşır. Eldeki eserde 1303 geçiş sayısı (eylemler içinde % 13,3; sözcük birimleri içinde % 2,9 oran) niteleme zarfları ve sıfatlarıyla birlikte betimsel anlatımın başlıca unsurlarındandır. Yazarın hareket eylemleriyle romana kazandırdığı aksiyonun, durum eylemleriyle dengelemeye çalıştığı görülmektedir. Genellikle bölüm başlarında sıklıkla yer verilen bu eylemler metne anlatım çeşitliliği kazandırmış, makro boyutta tekdüzelikten uzak durulmaya çalışıldığını göstermiştir.

Başkan ve ailesinin adaya ilk yerleştiği günlere ait pek bir şey yok aklımda. Evlerine çekilmişlerdi, onları pek görmüyorduk. Ada, eski durgun ve yavaş akan hayatına geri dönmüş gibiydi. Tek değişiklik, Başkan ailesinin yerleşmesine yardım etmek için adada kalan, kıyıya yanaşmış resmi bir teknenin içinde uyuyan ve yine asker olduğunu tahmin ettiğimiz sivil giyimli üç kişiydi. (36. s.)

Akşamüstü, bakkalın bahçesinde, birleştirilmiş masaların çevresine dizildik. Başkan'ın sağında 1 Numara, solunda eşi oturuyordu. Diğer komite üyeleri –bu arada surati iyice asılmış olan Yazar da– masanın başında yerlerini almışlardı. 1 Numara'nın giysisinin iyice Başkan'inkine benzediğini fark ettim. Bunca yıldır yalınayak başıkabak dolaşan adam, artık ütülü beyaz pantolonlar ve tiril tiril gömlekler giymeye başlamıştı. Üstelik bunu yapan tek komşumuz da o değildi. Birkaç kişi daha böyle dolaşmaya başlamıştı. (68. s.)

Denizin yüzünde bir martı yığını oluştu. Ama rüyamdaki gibi, mavi denizin üstüne yığılan bir beyazlık değildi bu görüntü. Martılar, kızıl bir denizin yumuşak dalgaları üzerinde kırık boyunları ve parçalanmış kanatlarıyla sallanıp duruyorlardı.

Yer gök martı çığlığına kesmişti. Her zamanki haykırışlarına benziyordu bunlar. Adada yıllarca yaşadığımız için alışık olduğumuz o martı sesi değildi. Böyle bir çığlığı, böyle yürek paralayan bir dehşet anlatımını ilk kez duyuyorduk. Lara yanımda sarsıla sarsıla ağlıyor, adamlara beddualar yağdırıyordu.

Denizin dalgalı olduğu günlerde kıyıya oturur, onunla birlikte yavru martıların salınışını seyretmeye doyamazdık. O bebek martıların, kabaran dalgalara binip bir beşikte sallanır gibi kendilerini bırakmalarına bayılırdık. Bütün canlıların yavrularında grlen o acemi, paytak, kırılğan duruş yüreğimizi şefkatle doldururdu. (100. s.)

Eylemin varoluş, olma ve değişimi gibi özelliklerini kodlayarak kullanıma çıkan *oluş eylemleri*, metinde 821 kez (eylemler içinde % 8,4; sözcük birimleri içinde % 1,8 oran) geçmiştir. Bunlar, bir varlıkta kendiliğinden oluşan değişikliği bildirirler ve bu niteliksel değişiklik öznenin isteminin dışında gerçekleşir (Bayrak, 2016: 10). Oluş eylemlerinin anlatıma kattığı anlamsal etki durum eylemlerine benzer. Metnin betimsel yönünü desteklerler (Torusdağ, 2018: 217).

Herkes eşine dostuna söyleye söyleye ada kırk eve ulaşmiş.

Zengin işadamı bu noktada adaya gelişleri durdurmuş ve daha fazla ev yapılmasına izin vermemiş. Çünkü adanın doğal güzelliğinin, sessizliğinin ve yeşilinin bin bir çeşidinin yansıdığı ormanların bozulmasını istememiş.

Patron öldüğü zaman ev büyük oğluna geçmiş. Zaten işle gle fazla ilgisi olmayan bu yeni patron da adadaki yaşamı sürdürmeyi, anavatandaki karmaşık yöneticilik hayatına tercih etmiş. Zamanla kendisi gibi ada sakinleri de o ailenin adanın sahibi olduğunu unutmuş. Sadece daha büyük bir evde yaşayan sıradan adalılar olarak görülmeye başlamışlar. (17-18. s.)

Bu iş, bir gün anayolda çocuğun ağlayarak ve eliyle gözünü tutarak yürüdüğünü görene kadar sürüp gitti. Gz yumruk yemiş gibi kızarmışti, ertesi gün de moraracak ve kapanacaktı. Konuşamadığı için ne olduğunu anlatmasına imkân yoktu. Her zaman yaptığı gibi bir köşeye çekilip yalnız kalmayı tercih etti. Bu işin Başkan'la ya da

adamlarıyla bir ilişkisi olduğunu sezebilecek kadar zekiydik ama kimimiz kondurmuyor, kimimiz de düşünmeye bile korkuyorduk. (52-53. s.)

Bu durum, Başkan'ın herkesi, kaybettiğimiz marangoz ağabeyimiz ve yılan sokmasından ölen hanımefendi için bir dakikalık saygı duruşuna davet etmesiyle daha da belirgin bir hal aldı. Bu dostlarımızın oturdukları sandalyeler boş bırakılmış, masanın üstüne birer resim konulmuştu. Saygı duruşu sırasında gözlerinden yaşlar süzülenler oldu.

O sırada denizde uçmakta olan birkaç martıyı nefretle süzdü adalılar. Başkan her zamanki hamasi konuşmalarından birini yaptı, yine düşmanlardan söz etti, martıları lanetledi, yılanları ise adada medeni bir yaşam olmayışının sonucu olarak açıklamaya çalıştı. (142. s.)

Eylemler, doğuştan getirdikleri söz konusu özelliklerin yanı sıra aldıkları bazı eklerle de anlamsal yükler edinmektedir. Bu kapsamda değerlendirilebilecek tasvir eylemleri, üslup belirlemede öne çıkan dilbilgisel bir ulamdır. Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde, yardımcı eylemin görevi, esas eylemdeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir (Korkmaz, 2009: 811). Bu tasvir etme işlemi, dil bilgisinde *yeterlik*, *tezlik*, *süreklilik*, *yaklaşma* ve *uzaklaşma* işlevleri adı altında incelenir. Eldeki metinde yazar, toplamda 469 kez (eylemler içinde % 4,7; sözcük birimleri içinde % 1 oran) tasvir eylemi kullanmış, bunlar içinde en yoğun sıklığı 399'la yeterlik eylemi oluşturmuştur. Bunun yanı sıra 37 süreklilik eylemi, 26 uzaklaşma eylemi, 7 tezlik eylemi tercih edilmişken yaklaşma eylemine hiç yer verilmemiştir.

Türkiye Türkçesinde “eylem + {-A} bil-” yapısıyla kurulup yaygın işlevi dolayısıyla alan yazınında yeterlik eylemleri olarak bilinen dil birimlerinin, yeterliğin yanı sıra yetenek, yetmezlik, ihtimal (olasılık), kılamama ihtimali, kılmama ihtimali, rica, izin, tavsiye, yasak, zıtlığa hazırlık ve inanamama, hayret ve iltifat işlevleri de bulunmaktadır (Kara, 2011: 1429-1435). Metinde gücü yetmemek, muktedir olmamak, olanaklardan yoksun kalmak anlamlarıyla yetersizlik (185 örnek); olasılık (ihtimal) (95 örnek); ve gücü yetmek, muktedir olmak, olanaklılık anlamlarıyla yeterlilik (76 örnek) işlevleri öne çıkmıştır. Yetersizlik işlevinin sıklığı, olumsuzlukların karşısında güçsüz

ve çaresiz kalış, akışı değiştirme konusunda etkisiz olma ve edilgin bir profil çizmenin bir göstergesidir. Bu durum, metne duyguların baskın olduğu içten (samimi) bir hava vermiştir.

Dişlerinin arasından, “Bu bile az gelir!” diye homurdandığını duydum. İçindeki nefretin yoğunluğunu hissetmek beni ürpertti. Aramızda, konuşmayla aşılamayacak kadar büyük bir engelin oluştuğunu görüyordum ama bir yandan da onu zorlayarak bu konuda fikir birliğine varma, yakınlaşma isteğimin önüne geçemiyordum. Çünkü onu çok seviyordum. Bunu kendisine söyleyemezdim, böyle sululuklardan hoşlanmazdı ama size itiraf edebilirim. Hayatta en değer verdiğim dostumdur. (33. s.)

Derken sabah oldu. Evden dişarı çıkmaya korkuyorduk ama sürekli olarak bu durumda kalamayacağımız için, Lara’yı evde kalmaya güç bela razı edip burnumu dişarı çıkarmaya yeltendim. Daha bahçe kapısına yeni gelmiştim ki başımın üstünde hışım gibi martılar belirdi. Kafama gaga darbeleri indirmeye başladılar. Ellerimle korunmaya çalışarak kendimi eve zor attım.

O gün dişarı çıkamadık, kimseyle de haberleşemedik. Ben arada sırada kuytu köşelerden başımı uzatıp neler olup bittiğini görmeye çalıştım. Martı hücumu aralıklarla devam etti. Kırılan camı üstüne perde gererek örtmeye çalıştık, diğer camları da elimizden geldiği kadar kumaşlarla kaplayıp, dolapları dayayarak güvenli hale getirdik ve yatak odamıza kapandık.

Başımıza gelenler bizi o kadar şaşırtmıştı ki doğru dürüst düşünemiyorduk bile. Sadece bir şeyin farkındaydık, martılara kızmak aklımıza bile gelmiyordu. (114-115. s.)

Kimileri, bu adanın uğursuz olduğundan, lanetlendiğinden dem vurmaya başlamıştı bile. Ne kadar dil dökersek dökelim, bu lanete inananları fikirlerinden döndüremiyor, adamızın Başkan gelene kadar dünyanın en güzel yeri olduğunu hatırlatmayı başaramıyorduk. Lanet de lanet diye tutturmuşlardı. Demek ki adanın kaderinde bu da vardı. Birkaç aile vapura binip memlekete geri dönmeyi bile düşünmeye başlamıştı.

İlaçlı yerleri yıkayarak temizleyen arkadaşların evindeki koku giderek azalınca, biz de öyle yapmaya koyulduk. Nasıl olsa yılanlar kaçtıysa kaçmıştı artık; biz de uzun zamandır yapamadığımız bir şeyi, yani içimize temiz bir nefes çekmeyi başarabildik. (149-150. s.)

Yazarın eylem kullanımı açısından üslubunu ortaya koyan verilerden biri de deyimlerdir. Deyim; en az iki söz varlığından oluşup gerçek anlamları dışında mecazi anlamla pekiştirilmiş bulunan kalıplaşmış söz öbekleridir (Parlatır, 2008: 1). Kapsam ve sınırları konusunda çeşitli görüşlerden ötürü farklı yaklaşımlar çerçevesinde incelenen deyimlerde anlamsal açıdan esas olan, öbeği oluşturan sözcüklerin gerçek anlamlardan farklı bir boyuta geçmeleridir. İncelemesini bu bakış açısıyla yapan Akyalçın, deyim olarak değerlendirilen kimi söz öbeklerinin deyim olup olmadıkları konusunda birtakım ölçütler önermiş ve 11 alt başlıkta⁹ konuya açıklık getirmeye çalışmıştır (2012: 12).

Eldeki çalışmada söz konusu yapılar iki aşamada incelenmiştir. İlk etapta deyimlere daha geniş bir açıdan yaklaşan *Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (TDK-ADS)*¹⁰ esas alınmış, metinde geçen 691 farklı eylem öbeğinin 1483 kez (eylemler içinde % 15,1; sözcük birimleri içinde % 3,2 oran) kullanıldığı tespit edilmiştir. İkinci aşamada Akyalçın'ın daha sınırlayıcı ve kesin bir biçimde gerçek anlamın dışına çıkmış yapıları sıraladığı *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz* eseri ölçüt alınmış, burada da 77 farklı eylem öbeğinin 114 kez (eylemler içinde % 1,1; sözcük birimleri içinde % 0,2 oran) metinde yer aldığı belirlenmiştir. Arada farkın oldukça yüksek oluşunun nedenleri, bu çalışmanın konusu değildir. Bununla birlikte Akyalçın'ın yaklaşımı göz önüne alındığında yazarın deyim söz varlığından bütünüyle gerçek anlam dışına çıkmış sözcük öbekleri açısından sıkça yararlanmadığı sonucuna varılabilir. TDK-ADS bakış açısansa kısmen mecazlaşma sergileyip ilgi çekici anlam taşıma ve genellikle kalıplaşarak özel anlatım aracı oluşturma açılarından yazarın bu dilsel seçime bolca başvurduğu söylenebilir. Söz

⁹ Bu alt başlıklar içinde özellikle ilk 3 madde konuya belirgin bir sınırlama getirmektedir:

1. Öbeği oluşturan sözcüklerin anlamsal olarak sözlük anlamının dışına çıkmadığı eylem öbekleri (özen göstermek, aday göstermek, adı geçmek, çığır açmak, öfke duymak vb.);
2. Etmek, olmak, eylemek, kılmak vb. yardımcı eylemlerle oluşturulan öbeklerdeki birinci sözcüğün mecaz, yan ve benzetme anlamları dolayısıyla deyim izlenimi yaratan sözcük öbekleri (hata etmek, telefon etmek, ziyaret etmek, arka olmak, baş olmak, destek olmak, zorunlu kılmak vb.);
3. Sözlüklerde gerçek anlamı yanında yan, mecaz, terim anlamlarıyla verilen sözcüklerin bu şekilde oluşturulmuş sözcük öbekleri (açığa alınmak, demir almak, çarşafa girmek vb.) (Akyalçın, 2012: 12).

¹⁰ www.sozluk.gov.tr (21.12.2019)

konusu iki sonuçtan şöyle bir dilbilimsel üslup yorumuna varılabilir: Gerçek anlamın bütünüyle dışına çıkılarak tamamen mecaz yüklü deyimlere yer verme anlatımı dolaylı hâle getirme olasılığı taşır. Her ne kadar topluma mal olmuş bir söz varlığı unsuru olsa da deyimlerdeki yoğun mecazlaşma, okuyucunun anlamlandırma açısından birtakım zorluklar yaşamasına neden olabilir. Bunun yerine Akyağın tarafından deyim olarak kabul edilmemekle birlikte bir yönüyle de olsa gerçek anlamın dışına çıkan ve / veya dilde bir kalıplaşma örneği sergileyen bu eylem öbeklerinin hatırı sayılır geçiş sıklığı, metnin geneline hâkim yalın ve doğrudan anlatımı desteklemektedir. “Dil”e ait bir olanak olup yazarın genelgeçer okuyucu kitlesi tarafından kolaylıkla anlaşılabilir kendince seçimleriyle “söz”e dönüştürdüğü deyimse ifadeler metnin üslubunun önemli bir parçası olmuştur.

Biz bunu, babasını adanın mezarlığına gömmeye bile gelmeyen hayırsız oğlandan değil de gazetelerdeki emlak satış ilanlarından öğrendik. Bu durum, adadaki en büyük heyecan dalgalarından birine yol açtı. Herkes, başkent diskolarında biraz daha eğlenmek için evi satılığa çıkaran ve böylece babasının saygın ismine leke süren bu hayırsız evlada ağzına geleni söyledi. Oysa 24 Numara, adamızın en saygı duyulan insanlarından biriydi. Bizim gibi otuz ile kırk yaş arasını süren ikinci kuşak, rahmetliye büyük saygı gösterirdi. Çalışma yaşamı boyunca ülkenin en saygın ve ünlü avukatlarından biri olarak tanınmış olan 24 Numara, adanın sahibini tanıdığı için onun davetiyle gelip adaya yerleşmişti. (20. s.)

O gecedan sonra kızı bu hayattan ve o adamdan kurtarmaktan başka bir şey düşünmez oldum. Bir kez daha dayak yemesi fikrine katlanamıyordum. Yakınmayan, kaderine razı olmuş kibar hali giderek daha çok icimi paralıyordu.

Bu konuları çok tartıştık. Boşanmasını söyledim ama o, kocasının böyle bir şeyi asla kabul etmeyeceği ve kemiklerini kıracağı cevabını verdi. Kaçmaktan başka hiçbir çare yoktu. Ama nereye? O günlerde kafamı patlatarak bin bir plan kurdum. Çalıştığım bankayı soymayı, oradan alacağım parayla bir kiralık katil tutup kocasını öldürtmeyi bile düşündüm. Ama bu planları yapıp hayaller kurduğum sırada bile bunların hiçbirini yapamayacağımı biliyordum. Hayaller sadece avunmak, çaresizlik duygumu kısa bir süreliğine dindirmek içindi.

Sonra birden, ihtiyar amcamın ölmeden önce sözünü ettiği ada ve orada babamın almış olduğu ev aklıma geldi. Ailemdeki hiç kimse, bir değer oluşturduğunu sanmadığı için bu evle ilgilenmemiş, bir masal gibi anlatılan evin bir işe yarayacağını düşünmemişti. Öyle ya, kimsenin gidip gelemeyeceği, uygarlıkla ilgisi olmayan adadaki köhne bir ev ne işe yarayabilirdi ki. (62. s.)

Törenden sonra sessizce dağılıp evlerimize gittik. Başkan'ın saldırı nöbeti dindiğine göre adadaki şiddet dönemi sona ermiş demekti. Her şey sessizliğe gömülmüş gibiydi. Görünüşte değişen bir şey olmamıştı, gündelik yaşam eskiden olduğu gibi devam ediyordu; insanlar yine birbirine selam veriyor, havadan sudan konuşuyordu ama adanın havasında, neredeyse elle tutulur bir değişiklik olmuştu. Eski neşeden, dostluktan, düşüncesiz, hesapsız, kitapsız arkadaşlıktan eser kalmamıştı. Hele bizimle yani Yazar'la, benimle ve Lara'yla pek az kişi ahbaplık ediyor, neredeyse bizi dışlıyorlar diyebileceğim bir tavır gösteriyorlardı. Bazı geceler komşu evlerde toplanıldığını, sohbet edildiğini duyuyorduk ama buralara hiç davet edilmiyorduk.

Yazar zaten bütün adalılara diş biliyor, hiçbiriyle yüz yüze gelmek istemiyordu. Yalnızlığı, yabaniliği, öfkesi büsbütün artmış gibiydi. (132. s.)

1.3. Sıfatlar

Türkiye Türkçesinde çok geniş bir yeri olan *sıfatlar*, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir (Korkmaz, 2009: 333). Dil bilgisinde *niteleme* ve *belirtme* olmak üzere iki üst başlıkta incelenen sıfatlardan yazar, 8350 kez (sözcük birimleri içinde % 18,3 oran) yararlanmıştı. Bunların 4949'u (sıfatlar içinde % 59,2; sözcük birimleri içinde % 10,9) niteleme, 3401'i (sıfatlar içinde % 40,8; sözcük birimleri içinde % 7,4) belirtme sıfatıdır. Her iki sıfat türünün kendi alt kümelerinde birçok anlamsal kategori bulunmakla birlikte özellikle niteleme sıfatları, seçme olanağı ve çeşitliliği açısından üslup incelemelerinin vazgeçilmez araçlarındandır. Bu konuda İnce, “Niteleme üslûp sanatının temel öğelerindendir. Kimilerinin gayretle, kimilerinin kendiliğinden yarattığı niteleme işlemleri edebiyat (yazın) sanatının, özellikle üslup bilimi (biçembilim) dalının konusuna girer. Bu sanatı oluşturan araçları, özel kullanımları incelemek o dilin renkli,

imgelerle dolu türlü anlatım olanaklarını su yüzüne çıkarma açısından zenginleştiricidir.” (İnce, 2010: 55-56) diyerek nitelemenin önemine dikkat çeker. Niteleme sıfatları, belirli bir sıklık oranına eriştiğinde anlatıma ayrıntı, açıklama ve en önemlisi de betimleme gücü katarlar.

Varlıkların birbirleriyle ortaklaşan veya birbirlerinden ayrılan özellikleri bulunduğu için bunları niteleyen sıfatlar da pek çoktur. Hatta canlı ve cansız bir varlığın birden çok özelliğinin bulunabilmesi, nitelik bildiren sıfatların sayısını varlıkların sayısının kat kat üstüne çıkarmıştır. Bu nitelikler de çok yönlüdür. Onun için nitelik sıfatlarını kendi içinde eksiksiz ve kapsamlı bir sınıflandırmaya sokmak kolay değildir (Korkmaz, 2009: 362). Bununla birlikte Korkmaz, sıfatların niteleyici özelliklerini göz önünde bulundurarak işlev bakımından genel bir sınıflandırma önermiştir.

Yılmaz, niteleme sıfatları üzerine hazırladığı kitapta sıfatları anlamsal içerikleri bakımından *duyularımıza / algılarımıza dayalı niteleme sıfatları* ve *bilincimize / sezgimize dayalı niteleme sıfatları* şeklinde ikiye ayırmıştır (2004: 69-71). Eldeki çalışmanın amacına yönelik olarak her iki sınıflandırma ayrıntılı olarak değerlendirilmiş, Korkmaz’ın sınıflandırması esas alınmakla birlikte Yılmaz’ın görüşleri de göz önünde bulundurularak şöyle bir anlamsal içerik tablosu oluşturulmuştur:

Niteleme Sıfatı Türü	Geçiş Sayısı	Niteleme Sıfatları İçinde Sıklık Oranı	Sıfatlar İçinde Sıklık Oranı	Sözcük Birimleri İçinde Sıklık Oranı
kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını bir varlığa ya da nesneye geçici olarak bağlayan sıfatlar / ortaçlar	1420	% 28,6	% 17	% 3,2
soyut bir nitelik bildiren sıfatlar	1253	% 25,4	% 15	% 2,7
benzerlerinden ayırmakla görevli tür bildiren sıfatlar	825	% 16,6	% 9,9	% 1,8
dış görünüş, beden yapısı ya da fiziksel, somut bir özellik niteleyen sıfatlar	611	% 12,4	% 7,3	% 1,4
mekânda mesafe ya da bulunma bildiren sıfatlar	176	% 3,5	% 2,2	% 0,4
karakteristik ve belirgin bir nitelik bildiren sıfatlar	140	% 2,9	% 1,7	% 0,4
meslek ya da uğraşı alanı bildiren	113	% 2,3	% 1,4	% 0,2

sıfatlar				
kişi ya da nesnede bulunma bildiren sıfatlar	106	% 2,2	% 1,3	% 0,2
renk bildiren sıfatlar	94	% 1,9	% 1,1	% 0,2
aitlik, sahiplik ve özgürlük bildiren sıfatlar	80	% 1,6	% 1	% 0,2
zamanda mesafe ya da bulunma bildiren sıfatlar	53	% 1	% 0,5	% 0,1
duyu organları ile algılanan nitelikleri bildiren sıfatlar	49	% 1	% 0,5	% 0,1
diğer sıfatlar	29	% 0,6	% 0,3	% 0,06
TOPLAM	4949	% 100	% 59,2	% 10,9

Tablo 4: Niteleme Sıfatlarının Anlamsal Sınıflandırması

Metinde 1420 kez (niteleme sıfatları içinde % 28,6; sıfatlar içinde % 17; sözcük birimleri içinde % 3,2 oran) kullanılan *kendilerinde bulunan hareket ve zaman kavramlarını bir varlığa ya da nesneye geçici olarak bağlayan eylemsi / ortaçlar*, sıklık oranı en yüksek niteleme sıfatı türüdür. Bunlar alıcının zihnindeki görüntünün ayrıntılı hâle gelmesine katkı sağlar, anlatımı canlı kılar. Bu türden yapılar, bir metindeki gereksiz yinelemeleri önler, tamladıkları adı akıcı bir biçimde niteler ve nitelemenin şart olduğu bazı durumlarda ise vazgeçilmez olurlar (Akerson-Özil, 2015: 106). Bir dinamik üslup göstergesi olarak da değerlendirilebilecek bu anlatım biçiminde adların hareket hâlinde kavranmasının önü açılır, insanın ya da nesnenin değişken özellikleri bu geçici dil birimleriyle aktarılarak belirgin bir dinamizm sağlanır.

Adadaki günlük yaşamın ayrıntılarını tamamlamak için sözünü etmem gereken birileri daha var. En önemli komşularımız, biz adaya gelmeden binlerce yıl önce buraya yerleşmiş, çoluk çocuğa karışmış esas sahipler; yani martılar. Martıları belirtmeden bu adayı anlatmaya olanak yok. Vahşi çılgınlarla denize dalıp çıkan, bir iki karış derinlikten kaptıkları balıkları büyük bir zafer duygusuyla karaya getiren, çıkardıkları çeşitli seslerden ve değişik frekanslardan bir dilleri olduğunu anladığımız martılar. Hiçbir adalının rahatsız etmediği, adanın bazı çakıllı kıyılarının mutlak sahibi olan, yumurtalarını o kayalıklara bırakıp başında analı babalı, gözlerini ufuk çizgisinden

ayırmadan, gelecek olası bir düşmanı gözleyerek, tehdit dolu bir duruşla bekleyen martılar. Bazı geceler evlerimizin taş teraslarında, iriyarı bir adamın yürüyüşüne benzer sesler çıkararak dolaşan martılar. (19. s.)

Böyle konuşarak iskeleye doğru yürürken, inceden bir müzik duymaya başladık. Birden sustuk. Hafif rüzgârın etkisiyle dalgalanarak gelen bu ses, kulağımızdan değil de sanki yüreğimizden geçerek beynimize ulaşıyordu. Ses hafifti ama kafamızın içinde şiddetle yankılanıyordu. Martı katliamı sırasında içimize çöken ruh hali geri geldi yine. Sanki yer gök martı çığlığına kesti.

Biraz daha yürüyünce, bir evin önünde toplanmış küçük bir kalabalık gördük. Gitar ve flüt çalmakta olan müzisyenleri dinliyorlardı.

Bu arkadaşlarımızın, enstrümanlarıyla, daha çok dinginliği ve mutluluğu, bazen de neşeyi somutlaştırmasına alışmıştık. Adadaki sakin günlerimizin içinde efkârlı ezgilerin dolaştığı da oluyordu. Ayrılıklar, hüznler, acı anılar o kadar da uzak değildi bize. Geçip giden yıllar, saçlara düşen aklar, anlatılamayan duygular... Ağıt bile çalınıyordu bazen. Ama çok seyrekti böyle hüznü parçalar. O akşam çalınan müzikteki çığlık ifadesini, yürek paralayan dehşet anlatımını ise ilk kez duyuyorduk. (104-105. s.)

Üzerimize böyle bir öğle rehaveti çöktüğü sıralarda, duyduğumuz bir çığlıkla ayağa fırladık. Sesin geldiği tarafa koşunca, insanların 22 numaralı evin önünde toplanmaya başladığını gördük. Oraya vardığımızda doktor, küçük bir pompa yardımıyla, o evde yaşayan yaşlı hanımın bacağından kan çekiyordu.

Öğle uykusu için yatağına girerken, kadıncağızı yılan sokmuş. Yatağının üzerinde serili olan ikiye katlanmış pikenin arasından fırlayıp çıkmış yılan.

Komşularımızın bir kısmı yılanı arıyordu. Sonunda onu dolabın altında kıştırıp öldürdüler. Cesur bir komşumuzun, elindeki sopanın ucuna takarak gösterdiği yılan, hepimizin yüreğine korku salacak kadar garip, rengârenk bir yaratıktı. Renklerin

canlılığı, nedense, yılanın müthiş zehirli olduğunu düşündürmüştü bana. Çok geçmeden yanılmadığım ortaya çıktı. Bu işi bilen arkadaşlar, yılanın çok zehirli ve çok tehlikeli bir tür olduğunu açıkladılar.

Daha önce adada böyle vakalara alışık olmayan bizler, duyduğumuz haberle sarsıldık. Çünkü kapılarımız, pencerelerimiz açık, güvenlik içinde uyumaya alıştık. Bunca zaman geçtikten sonra, artık acı anıları küllenmeye başlayan martı saldırılarından başka bir tehlikeyle karşılaşmış değildik. (135-136. s.)

Eserde 1253 yerde (niteleme sıfatları içinde % 25,4; sıfatlar içinde % 15; sözcük birimleri içinde % 2,7 oran) *soyut bir nitelik bildiren sıfat* tercih edilmiştir. Daha çok duygu özelliği taşıyan bu tür sıfatlar, öznellik içerirler ve üslup belirleyicilikte etkin rol oynarlar (Börekçi-Tepeli, 1996: 37). Doğrudan alıcının zihnine hitap ettikleri için dilde geniş bir yere sahiplerdir. Bu zengin dilsel olanağa sahip olan yazar, yaptığı seçimlerle bilince / sezgiye dayanan kişisel duygu ve düşüncelerini yansıtmıştır. Ayrıca insan, nesne, zaman vb. varlık ya da kavramları niteleyerek metne yer yer betimlemeli bir dilin hâkim olmasını sağlamıştır.

Başkan, böyle bir iki denemeye pes edecek bir adam değildi. Ona göre anavatanda neler olduysa, burada da küçük bir modeli tekrarlanıyordu. Başkan, emekliliğinde kendisine yeni bir minyatür ülke bulmuştu ve çok oynayacaktı bunun üstünde. Bütün deneyimini konuşturacak, bütün kirli taktiklerini uygulayacaktı.

“Ama halk...” diyecek oldum.

“Halk dediğin değişken bir şeydir” dedi. “Bugün böyle davranır, yarın tam tersini yapar. Teşvik ve tehdide bağlı...”

Tam o sırada aklıma gelen parlak bir fikirle heyecanlandım. (91. s.)

(...) Ne kadar ısrar ettik, ne kadar dil döktük anlatamam ama onu bu kanlı fikirden vazgeçirmeyi başaramadık.

Otoriter bir edayla hepimizi süzüyor ve böyle durumlarda kararlılık göstermek gerektiğini söylüyordu. Düşmana karşı zayıf duruma düşemezdik. Eğer evlerimizde güvenlik içinde oturmak istiyorsak bu savaşı göze almak zorundaydık. (118. s.)

Sen her zamanki gibi haklıydın, doğruları cesaretle savunmak, ileride daha az zarar görmek için başvurulması gereken en önemli yoldu ama, şimdi itiraf edebilirim ki martıların vahşeti beni de ürkütmüştü.

Gitarist arkadaşımızı yatağa çivilemeleri, zavallı marangoz dostumuzu saldırarak vahşice öldürmeleri, içimde onlara karşı zerrece sempati bırakmamıştı. Belki de benim kararsız ve yumuşak yüreğim, romantik bir biçimde masum kurbanları, öç alan savaşçılara tercih ediyordu.

Adalıların martı nefreti ve onlardan kurtulma çaresi araması Başkan'ı çok memnun etmişti kuşkusuz. Çünkü istediği sonucu almış, kendi düşmanını ortak düşman haline dönüştürmüştü.

Bu düşüncelerini, evinde yapılan –çünkü artık martıların hücumuna uğramamak için açık havada toplanmıyorduk– bir toplantıda açıkladı: Martılarla mücadelede yepyeni bir taktik denenmeliydi. Savaşın birinci kuralı, düşmanın karşısına başka düşman güçleri çıkarmak ve onları birbirine kırdırmaktı.

Bu dahice fikir (!) komşularımız tarafından alkışlandıktan sonra, Başkan Köpekbalığı, müthiş savaş stratejisini açıkladı: Adaya tilkiler getirilecekti. (125. s.)

Biçimsel olarak belirtisiz ad tamlamasına benzemekle birlikte işlevsel olarak onun gibi aitlik-sahiplik anlam ilişkisi kurmayan, aksine sıfatların en belirgin özelliklerinden önüne geldiği / tamladığı adı benzerlerinden ayırmakla görevli belirtisiz sıfat tamlamalarına¹¹ (“devlet-Ø başkanı”, “dehşet-Ø duygusu”, “yazı-Ø denemeleri”,

¹¹ Üstünova; iyelik eki, belirtme işleviyle ardındaki ada bağlanıyor ve tamlama, belirtili ad tamlamasına çevrilmiyorsa belirtisiz ad tamlamasından söz edilemeyeceğini söyler. *Sokullu Camii, Fatih Sultan Mehmet Bulvarı, Uludağ Üniversitesi, keçi boynuzu, ipek böceği, çocuk arabası* gibi sözcük öbeklerini sıfat tamlaması saymak gerekir diyen araştırmacı, bu tür sıfat tamlamalarını diğerlerinden ayırmak için “belirtisiz sıfat tamlaması” terimini önerir. Belirtisiz sıfat tamlamalarında tamlanandaki iyelik ekinin

“ruh-Ø hali”, “gece-Ø rüzgârı” vb.) metinde sıkça rastlanmaktadır. 825 kez (niteleme sıfatları içinde % 16,6; sıfatlar içinde % 9,9; sözcük birimleri içinde % 1,8 oran) bu dil yapısını tercih eden yazarın betimsel anlatım çerçevesinde tamlanan unsurunu / adı niteleme gereği duyması, ayrıntıya başvurarak onu diğerlerinden ayıran tür özelliğine işaret etmesi dikkat çekicidir.

(...) “Topladığınız çam fıstıklarının gelirleriyle de geçinmeye çalışıyorsunuz. Başta söylediğim medeniyet kelimesini hatırlıyor musunuz arkadaşlar? Hiçbir medeni insan böyle davranmaz, kendi çıkarını bu kadar göz ardı etmez. Haydi şimdi bir karar alalım ve adamızı şu gereksiz martı teferruatından kurtaralım.”

Çevreme baktım ve masalarda oturan adalıların çoğunun bu sözler karşısında sarsılmış olduğunu gördüm. Önce martı seferberliğini saçma bulmuşlar, sonra evlerinden atılma tehdidiyle ürkütölmüşler, arkasından da büyük bir zenginlik hayaliyle umutlandırılmışlardı. Artık neye inanacaklarını bilmiyor, hatta doğru dürüst düşünemiyorlardı. Uyuşmuş gibiydiler. Bu durumda yapılacak bir oylama mutlaka Başkan’ın lehine sonuçlanacaktı. Yazar da durumu sezmiş olacak ki ayağa kalkıp tekrar konuşmak istedi ama söz hakkını kullandığı gerekçesiyle susturuldu. (75-76. s.)

Bütün gün Başkan ve adamlarından hiçbir ses çıkmadı, ortalıkta görünmediler. Sanki ada eski sakin günlerine geri dönmüşti ve her yıl yapılan fıstık toplama şölenine hazırlanıyordu.

O akşam bakkalın oğlu evlerimize birer bildiri dağıttı. Daha kâğıdı görür görmez bir aksilik olduğunu anladık. Bildiri, adanın mülkiyetinin kime ait olduğunu bir kez daha vurguluyor, adadaki fıstık ağaçlarının da bu mülke dahil olduğunu, dolayısıyla çamlardan tek bir fıstık bile toplanırsa bunun hırsızlık kapsamına gireceğini açık bir dille belirtiyordu. Bildiriye bir de tapunun fotokopisi eklenmişti.

“Bildiriye karşı bildiri!” diye düşündüğümü hatırlıyorum, “Puşkin’e karşı tapu!”

O sırada bahçede akşam yemeği yiyorduk, Yazar da bizdeydi. İlk şaşkınlığı üstümüzden attıktan sonra ne yapacağımızı düşündük. (92-93. s.)

görevi, önüne geldiği adın sahibini göstermek değil geldiği adın tür, cins, nitelik vb. özelliklerinin belirlenmesini sağlamaktır (2018: 98).

Evde sadece Başkan ve karısı vardı artık. Okul döneminin başlamasıyla birlikte torunları, dokunaklı bir veda töreniyle vapura bindirilip adadan ayrılmıştı. O günden sonra da Başkan'ın sesi sedası çıkmamıştı pek. Bütün bu dikkate rağmen, yılan tehlikesinin başladığı günden tam bir hafta sonra Başkan'ı da elinden yılan ısırıldı.

Anlatıldığına göre, bahçe işleriyle uğraştığı ve budamak için pitosporum'lara elini attığı sırada darbeyi almıştı. (138-139. s.)

Genel olarak soyut bir nitelik bildiren sıfatların üslup işlevlerine koşutluk sergileyen *dış görünüş, beden yapısı veya fiziksel bir özellik niteleyen sıfatlar* metinde belirli bir sıklık değeri oluşturmuştur. 611 kez (niteleme sıfatları içinde % 12,4; sıfatlar içinde % 7,3; sözcük birimleri içinde % 1,4 oran) bu anlamsal kategorideki niteleme sıfatına başvurulmuş olup ağırlıklı olarak varlık ya da kavramların algısal özellikleri kodlanmaya çalışılmıştır. Genelgeçer bilgilerle kolaylıkla doğrulanabilen bu somutluk içeren dil birimleri, bir yandan nitelenen adı görünür kılarak belirginleştirir, öte yandan onları belirli sınırların içine alarak anlatımı sınırlandırır.

Bu kategori, yukarıdaki tabloda ayrı başlıklarda gösterilen *renk bildiren sıfatlar* ve *duyu organları ile algılanan nitelikleri bildiren sıfatlar*la yakın bir ilişki içerisinde. Devreye bu sıfatlar da girince alıcının zihnindeki görüntülerin ayırt edicilik olanağı artmış, metin görsel malzeme hâline gelmiştir. Bu tür bir seçim, yine alıcının zihnine yönelik bir işlem izlenimi uyandırmaktadır. Bilindiği üzere görsellik arttıkça somutlaştırma artmakta ve belleğe işlenme süreci hızlanmaktadır.

Böyle bir cennet nasıl anlatılır, hatta anlatma girişiminde bulunma cesareti nasıl gösterilir, bilemiyorum. Şimdi size bu küçük adanın çam ormanlarından, doğal bir akvaryum gibi olan masmavi ve saydam denizden, rengârenk balıkların seyredildiği güzel koylarından, beyaz hayaletler gibi sürekli uçan martılarımızdan söz etsem, biliyorum ki gözüünüzde turistik bir kartpostal manzarası canlandırmaktan daha fazla bir iş yapmış olmayacağım.

Bütün anakaralara uzak, geceleri baygın yasemin kokularına bürünerek, kış yaz aynı ılıman iklimle sarılıp sarmalanarak, ağaçların arasında yitip gitmiş kırk eviyle kendine yeterek sürüp giden başlı başına bir dünyaydı burası.

Adanın dingin doğasında, dile söze gelmeyen bir yaşam sırrı gizliydi sanki. Sabahların denizin üstündeki süt beyaz sisi, akşamüstü insanın yüzünü yalayan hafif esintiyi, martı çığlıklarına eşlik eden rüzgârın fisiltısını, lavanta kokularını nasıl anlatmalı? Ya her şafak vakti gözlerimizi ovuşturarak kalktığımızda önümüze çıkan, sislerle sarılıp sarmalanmış ve havada asılıymış gibi duran ikiz adanın büyülü görüntüsünü? Ya denize dalıp çıkarak avlanan martıları? Ya evlerimi saran mor bugenvilleri? Ya gece ıhlamurlarını? (15. s.)

Denizin yüzünde bir martı yığını oluştu. Ama rüyamdaki gibi, mavi denizin üstüne yığılan bir beyazlık değildi bu görüntü. Martılar, kızıl bir denizin yumuşak dalgaları üzerinde kırık boyunları ve parçalanmış kanatlarıyla sallanıp duruyorlardı.

Yer gök martı çığlığına kesmişti. Her zamanki haykırışlarına benziyordu bunlar. Adada yıllarca yaşadığımız için alışık olduğumuz o martı sesi değildi. Böyle bir çığlığı, böyle yürek paralayan bir dehşet anlatımını ilk kez duyuyorduk. Lara yanımda sarsıla sarsıla ağlıyor, adamlara beddualar yağıdırıyordu.

Denizin dalgalı olduğu günlerde kıyıya oturur, onunla birlikte yavru martıların salınışını seyretmeye doyamazdık. O bebek martıların, kabaran dalgalara binip bir beşikte sallanır gibi kendilerini bırakmalarına bayılırdık. Bütün canlıların yavrularında görülen o acemi, paytak, kırılğan duruş yüreğimizi şefkatle doldururdu. (100. s.)

O anda Başkan'ın neye benzediğini buldum. Kısılmış ince dudakları yüzünün alt kısmında bir kesik gibi duruyor, kenarları biraz aşağı doğru çekiliyordu. Çıkık elmacık kemikleri ve gözlerindeki ifadesiz bakış tam bir köpekbalığını andırıyordu. Bunu niye daha önce görmediğime şaşıtm. “Demek ki, onun da tabiatı bu,” diye düşündüm, “köpekbalığı tabiatı.” Ona niye bu kadar zalim olduğunu sormak, köpekbalığına niye böyle yırtıcı dişlere sahip olduğunu sormak kadar anlamsızdı. Dünyayı böyle görüyor, böyle kavırıyordu. (119. s.)

Belirtme sıfatları, niteleme sıfatlarından farklı olarak varlıkların niteleme değil belirtme işlevi yüklenmiş olan biçimleridir. Bu işlev ya adları işaret etme, gösterme; ya sayısını, miktarını bildirme, ya sorma yahut da belirsizlik gösterme biçiminde karşılanır.

(Korkmaz, 2009: 385). Belirtme kategorisine daha ayrıntılı olarak eğilen Gökdayı, “belirtme”nin belirli hâle getirme yani herhangi bir birimi ya da bazı birimleri açık ve kesin olarak sınırlandırma veya kararlaştırma işlevi olduğunu söyler. Araştırmacıya göre belirtmede bir kavramın ayırıcı öge eklenerek sınırlandırılması, kapsam bakımından daraltılması söz konusudur (2017: 21). Metinde her ne kadar 3401 kez geçerek sıfatlar içinde % 40,8; sözcük birimleri içinde % 7,4’lük bir sıklık oranına sahip olsalar da niteleme sıfatları gibi sözcüksel çeşitlilikleri bulunmamaktadır. Buna karşın özellikle belirsizlik, işaret ve sayı sıfatları metnin bütününe yayılarak yazarın dili kullanım biçimini gösteren başlıca işlevsel dil birimleri olmuşlardır. Dilbilgisindeki yaygın alt öbeklerine göre geçiş sayısı ve sıklık oranları şöyledir:

Belirtme Sıfatı Türü	Geçiş Sayısı	Belirtme Sıfatları İçinde Sıklık Oranı	Sıfatlar İçinde Sıklık Oranı	Sözcük Birimleri İçinde Sıklık Oranı
belirsizlik sıfatları	1792	% 52,7	% 21,5	% 3,9
işaret (gösterme) sıfatları	1203	% 35,3	% 14,4	% 2,6
sayı sıfatları	354	% 10,4	% 4,3	% 0,8
soru sıfatları	52	% 1,5	% 0,6	% 0,1
TOPLAM	3401	% 100	% 40,8	% 7,4

Tablo 5: Belirtme Sıfatlarının Anlamsal Sınıflandırması

Belirtme sıfatları içerisinde geçiş sıklığı en yüksek işlevsel öbek *belirsizlik sıfatları*dır. 1792 kez kullanılmış olan bu sıfatlar, belirtme sıfatları içinde % 52,7; sıfatlar içinde % 21,5; sözcük birimleri içinde % 3,9’luk bir sıklık oranına sahiptir. Bu durum, belirsiz (müphem) bir anlatımın işareti sayılabilir. Ölker, bu dil kullanımının öne çıktığı metinlerde belirsizliğin okuyucu tarafından netleştirilmesinin beklendiğini söyler. Bu da eserin okuyucunun yorumuna bırakılmasını sağlar (2007: 430). Okuyucuya serbestçe kendi kahramanını koyacağı, kendi düşüncesini bulacağı geniş bir alan sunulmuştur.

(...) İnsan her gün gördüğü denizin, evinin önündeki kayanın üstüne konan martının güzel olduğunu düşünmez. İki tarafı ağaçlıklı toprak yoldan yürürken tepede

buluşup birbirine girmiş olan dalların nasıl bir gölgelik yarattığını, akşamsefalarının bir mucize gibi açiverdiği bahçelerdeki alçak sesli sohbetleri, bazı evlerden belli belirsiz duyulan aşk fisiltılarını da. Bunları sadece yaşar. Ama ben profesyonel ve iyi bir yazar olmadığım için size her şeyi betimlemelerle anlatma yolunu seçiyorum. Aslına bakarsanız bu hikâyeyi size benim yazar arkadaşım anlatmalıydı ama onun hepimizi üzen sonu, böyle bir şeyin yapılmasını olanaksız kılıyor.

Adada benim yıllarca en yakın arkadaşım olan Yazar, bütün bunları kim bilir hangi yazı hüneriyle, eğretilmeyle, metnin içine yedirerek verebilirdi size. (16. s.)

Bu konuları çok tartıştık. Boşanmasını söyledim ama o, kocasının böyle bir şeyi asla kabul etmeyeceği ve kemiklerini kıracağı cevabını verdi. Kaçmaktan başka hiçbir çare yoktu. Ama nereye? O günlerde kafamı patlatarak bin bir plan kurdum. Çalıştığım bankayı soymayı, oradan alacağım parayla bir kiralık katil tutup kocasını öldürtmeyi bile düşündüm. Ama bu planları yapıp hayaller kurduğum sırada bile bunların hiçbirini yapamayacağımı biliyordum. Hayaller sadece avunmak, çaresizlik duygumu kısa bir süreliğine dindirmek içindi.

Sonra birden, ihtiyar amcamın ölmeden önce sözünü ettiği ada ve orada babamın almış olduğu ev aklıma geldi. Ailemdeki hiç kimse, bir değer oluşturduğunu sanmadığı için bu evle ilgilenmemiş, bir masal gibi anlatılan evin bir işe yarayacağını düşünmemişti. Öyle ya, kimsenin gidip gelemeyeceği, uygarlıkla ilgisi olmayan adadaki köhne bir ev ne işe yarayabilirdi ki. (62. s.)

İçimden kim bilir kaçınıcı kez, “Bu adam niye bu kadar kötü!” diye düşündüm. Eskiden beri insanları hayvanlara benzetme huyum vardır. Bence her insan bir hayvana benzer. Kiminin yüzü bir kuşu andırır, kimininki bir koyunu; bazı insanlar ata benzer, suratları aynen at gibi uzundur; bazıları kurt yüzüne sahiptir. İnsanların, benzedikleri hayvanların karakterini aldığını düşünürüm. Ne bileyim, belki de öyle geliyordur içlerinden, öyle hissediyorlardır. Bir koyuna, niye böyle uysal davranıyorsun ya da bir kurda, niye böyle yırtıcısın diye sorulur mu? (118. s.)

Burada “bir” belirsizlik sıfatına ayrı bir parantez açmak gerekir. Bu sıfat, hemen hemen bütün derlem tabanlı çalışmalarda sıklık değeri en yüksek dil birimlerinden biri olarak öne çıkar (Göz, 2003: 213; Aksan vd., 2012: 155; Tezcan Aksu-Adalı, 2018: 35). Eldeki metinde de 1184 yerde (belirsizlik sıfatları içinde % 66, belirtme sıfatları içinde % 34,8; sıfatlar içinde % 13,9; sözcük birimleri içinde % 2,6 oran) “bir” belirsizlik sıfat kullanılmıştır. Türkçedeki genel eğilim buna olanak tanınmasına karşın bu oranın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Öyle ki bu sıfatın sıklıkla kullanımı metinde zaman zaman muğlaklık ve tekdüzelik yaratmıştır.

Her zaman o kadar hevesli olmuyorlardı müzik yapmaya. Biz de zaman zaman istekte bulunuyorduk. Ama bazen kibarca, “Daha sonra” diyerek kabul etmedikleri de oluyordu. Fakat arkadaşlarımızın doğum günlerinde, özel günlerde gönüllü olarak ortaya çıkıyorlardı. Geçen yılki fıstık toplama günlerinde de her şarkı isteğini yerine getirmişlerdi. Bir seferinde bilmedikleri bir parça istenmiş, bir şeyler uydurmuş, bizi güldürmüşlerdi. (83. s.)

O sırada gerçekten de sızlıyordu yüreğim. Sanki ne kadar ciddi ve ağır olursa olsun konuştuğumuz her şey önemsizdi; onun yüzüne bakmak ve sesini duymak için yaşadığımı hissediyordum. Güzel miydi? Evet, güzel olmasına güzeldi ama bu o kadar önemsiz bir ayrıntıydı ki benim için. Başına bir şey gelse, yüzü değişse, hatta çirkinleşse bile ona olan duygularım değişmezdi. Güzellikten çok daha farklı bir şeydi beni ona vurgun kılan. Anlatılmaz, dile söze gelmez bir şey; bir hava, bir tavır, sesindeki ince bir kırılma, dudaklarının kıyısındaki hafif bir gölgelenme, gülerken çenesinde oluşan küçük çukur... Bunların hepsi, hepsi çok güzel şeylerdi. Daha da önemlisi, adeta ruh ikiziydik. Ömür boyu içinden çıkılmayan, her anın lezzetiyle dolup taşan bir sığınaktı, birbirimizde bulduğumuz. (110. s.)

Nasıl olurdu da bu önemli konu konuşulmazdı? Yoksa koltuğunda huzursuzca kıvrınmakta olan Başkan ’ın saklamak istediği bir şey mi vardı?

Toplantının üstüne kurşun gibi yağan bu salvo, bir soruyla bitti:

“Durumu siz mi açıklamayı tercih edersiniz, yoksa ben mi söyleyeyim?”

Başkan söylenecek bir şey yok falan diye homurdanırken, adamlarının susturmak niyetiyle yöneldikleri Yazar hâlâ yönetim kurulu üyesi olduğunu ve konuşma hakkı bulunduğunu söyledi. Kara gözlüklü adamlar, Başkan'ın bir el hareketiyle durdu. (143. s.)

Metinde 1203 kez (belirtme sıfatları içinde % 35,3; sıfatlar içinde % 14,1; sözcük birimleri içinde % 2,6 oran) *işaret sıfatı* kullanılmıştır. Evrendeki varlık ya da kavramları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatlarının dildeki kullanımı “bu”, “şu”, “o”, “böyle”, “şöyle”, “öyle” dil birimleriyle sınırlıdır. Belirtilen / gösterilen adın mekân, zaman ya da düşünüşteki uzaklık derecelerine göre seçilirler. Eldeki metinde işaret sıfatlarından 869 geçiş sayısı (işaret sıfatları içinde % 72,2, sıfatlar içinde % 10,4; sözcük birimleri içinde % 1,9 oran) en çok “bu” kullanılarak en yakın gösterme mesafesi öne çıkarılmıştır. Yazarın bu tutumu, bir çeşit sınırlama ve odaklama eğiliminin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu sıfatın yazar-okuyucu arasındaki etkileşim açısından bir diğer işlevi de okuyucunun metinden kopmaması, metnin amacı doğrultusunda metne bakmasını sağlamaktır (Arslan-Orhan, 2012: 81).

Martılar adaya ilk kez ayak basan bu tuhaf yaratıkları kuşkuyla süzmüş, onlardan yumurtalarına ve yavrularına bir zarar gelip gelmeyeceğini anlamak için yıllar süren bir tür sınav uygulamıştır herhalde. Sonunda insanlar ve martılar arasında bir uyum kurulmuş, bu yaban kuşlar ile hayattan kaçan münzevi insanlar sessiz bir sözleşmeyle yaşam alanlarını birbirine karıştırmama konusunda anlaşmışlar.

Bu anlaşma, bir evin satılmasıyla sonsuza kadar değişti. O güne kadar adadaki evlerin hiçbirisi satılmamıştı, çünkü sahipleri içinde oturmayı ya da yakınlarını göndermeyi tercih ediyordu. (...)

Biz bunu, babasını adanın mezarlığına gömmeye bile gelmeyen hayırsız oğlandan değil de gazetelerdeki emlak satış ilanlarından öğrendik. Bu durum, adadaki en büyük heyecan dalgalarından birine yol açtı. Herkes, başkent diskolarında biraz daha eğlenmek için evi satılığa çıkaran ve böylece babasının saygın ismine leke süren bu hayırsız evlada ağzına geleni söyledi. (20. s.)

Şimdi geriye doğru baktığım zaman, bu tavrımızın aşırı bir tembellikten, uyuşukluktan kaynaklandığını açıkça görebiliyorum. Hiçbir şeyi protesto etmiyorduk, karşı çıkmıyorduk. “Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın!” diyor ama yılanın bize de dokunacağını hesap edemiyorduk.

Bu kayıtsız tavrımızı, evlere servis yapan zavallı çocuğun başına gelenlerden sonra da sürdürdük. Oysa hepimiz bu okul yüzü görmemiş, durgun zekâlı, dilsiz, çalışmadığı zamanlarda ufka bakıp hayallere dalıp giden bu genç çocuğu seviyorduk. Elimizde büyümüştü, evimizin bir parçası gibiydi. Bakkalın vapurla getirip, motorla kıyıya taşıdığı ve depoladığı süt, ekmek, peynir vs. gibi gerekli şeyleri evlere dağıtırdı. Sabahları uyandığımızda, bir gün önceden sipariş ettiğimiz her şeyi evin kapısında bulurduk.

Bu iş, bir gün anayolda çocuğun ağlayarak ve eliyle gözünü tutarak yürüdüğünü görene kadar sürüp gitti. Gözü yumruk yemiş gibi kızarmıştı, ertesi gün de moraracak ve kapanacaktı. Konuşamadığı için ne olduğunu anlatmasına imkân yoktu. Her zaman yaptığı gibi bir köşeye çekilip yalnız kalmayı tercih etti. Bu işin Başkan’la ya da adamlarıyla bir ilişkisi olduğunu sezebilecek kadar zekiydik ama kimimiz kondurmuyor, kimimiz de düşünmeye bile korkuyorduk. (52-53. s.)

Ö karışık ruh durumunda yazar dostumuzu aramaya çıktık. Artık ondan utanmamız için bir sebep kalmamıştı. Küçük de olsa bir zafer kazanmıştık. Bazı martılar ölmüştü ama bu iş Başkan ve adamları için genel olarak bir fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Adalıların bu tavrından sonra herhalde uzun süre böyle bir şeye kalkışmazlardı.

Ne var ki Mor Su’da dalgın dalgın otururken bulduğumuz Yazar bu düşüncemize katılmıyordu. Lara’nın hazırladığı bildiriye okudu, başını salladı, beğendiğini belirtti ama bu kadar iyimser olmak için bir sebep göremediğini söylemekten geri durmadı. (91. s.)

Metinde sayı sıfatlarından 354 yerde (belirtme sıfatları içinde % 10,4; sıfatlar içinde % 4,3; sözcük birimleri içinde % 0,8 oran) yararlanılmıştır. Burada kişisel dil kullanımının en belirgin örneklerinden biri görülmektedir. Yazar, metin kahramanlarının adlarını kullanmaz, onları ya doktor, avukat, yazar, marangoz,

müzisyen vb. meslek ya da uğraşı alanı sıfatlarını kullanarak ya da “1 Numara”, “36 Numara”, “40 Numara” gibi adadaki evlerin kapı numaralarından yararlanarak kodlar. Dilin geniş ifade olanaklarını kullanmasını bilen yazar, kahramanların adlarını gizleme stratejisini uygularken genelgeçer bir kullanım örneği olan sayı sistemini tercih eder.

Ona 1 Numara dememiz ise adanın en önde gelen insanı, lideri ya da artık çoktan unutmış olduğumuz sahipliğinden değil, buradaki tuhaf bir gelenekten kaynaklanıyor. Biz buradaki insanlara daha çok ev numaralarıyla sesleniriz.

Hayatta büyük hayal kırıklıkları yaşayan yorgun babamın yolu birtakım tanıdıklarının çağrısıyla bu adaya epeyce geç düştüğü ve kırkla sınırlandırılmış olan ada evlerinin sonndan beşincisini yapma fırsatını yakaladığı için bizim aileden 36 Numara diye söz edilir.

Yazar arkadaşım ise burada kendisine ve ailesine ait bir ev olmamasına rağmen, onun kitaplarını seven ve yazmak için sakın bir köşe arayan Yazar’a adadaki evini veren dostu sayesinde, 7 Numara diye anılır. 7 numaralı ev, adadaki ilk evlerden biridir. Ulu ağaçların gölgeli bir tünel oluşturduğu toprak yolun başlarındadır. (18. s.)

1 Numara, “Yalnız,” dedi, “toplantıyı kurallarına göre yönetmek için bu konuda lehte ve aleyhte konuşacak ikişer kişinin şimdiden adlarını yazdırmaları gerekiyor. Öyle ya, sonsuza kadar bu çardak altında kalamayız değil mi? Söyleyin arkadaşlar, kimler bu konuda konuşmak istiyor? Unutmayın, iki lehte, iki aleyhte söz vereceğim!”

Sabah konuşmuş olduğum 32 Numara ayağa kalktı ve “İyi ama,” dedi, “daha konuyu tartışmadan, lehte ve aleyhte konuşmak istediğimizi nasıl bilebiliriz ki!”

Bu söz üzerine, bize artık iyiden iyiye yabancı biri gibi görünmeye başlayan kırk yıllık arkadaşımız 1 Numara gülümsedi ve “Kural böyle arkadaşlar” dedi. “Herkes konuşmak zorunda değil!” (69. s.)

1.4. Zamirler

Adların yerini tutarak kişi ya da nesneleri temsil ya da işaret yoluyla karşılayan dil birimleridir. Dilde zamirlerin sayısı oldukça sınırlı olmasına karşın her adın yerini

tutabildikleri ya da işaret yoluyla her adı gösterebildikleri için kapsamı çok geniştir (Korkmaz, 2009: 399). İşletimde adlar gibi hareket ederler, üzerlerine ad işletme eklerini alabilirler. Kişi, dönüşlülük, karşılıklılık, işaret, belirsizlik ve soru zamirleri dilde yer alan zamir türleri olarak bilinirler. Bunlar kabaca anlamsal kategoriler olarak da değerlendirilebilirler.

Zamirlerin dilden söze dönüşürken yani kullanıma çıkarken üstlendikleri birtakım anlamsal işlevler bulunmaktadır. Demirci, zamirlerin özelliklerini sıralarken kısaltma yapabildiklerini, vurgu bildirdiklerini, anlam derinliklerinin bulunmadıklarını, özneyi gizleyebildiklerini, mesafe gösterebildiklerini, saygı, tevazu, kabalık ve kibir bildirebildiklerini söyler (2015: 111-117). Bunların her biri vericinin kurmak istediği anlam örüntüsü için önemlidir. Metinde kullanılan zamirlerin sıklık ve anlamsal işlevlerine göre dağılımı üslup oluşumu açısından değerli görülmektedir.

Eldeki metinde geçen zamirlerin geçiş sayıları ve sıklık oranları şöyledir:

Zamir Türü	Geçiş Sayısı	Zamirler İçinde Sıklık Oranı	Sözcük Birimleri İçinde Sıklık Oranı
kişi zamirleri	3067	% 46,5	% 6,7
iyelik zamirleri	2096	% 31,8	% 4,6
işaret zamirleri	588	% 8,9	% 1,3
belirsizlik zamirleri	479	% 7,3	% 1,1
soru zamirleri	174	% 2,6	% 0,4
dönüşlülük zamiri	134	% 2	% 0,3
karşılıklılık zamiri	63	% 0,9	% 0,1
TOPLAM	6601	% 100	% 14,5

Tablo 6: Zamirlerin Anlamsal Sınıflandırması

Zamirler metinde 6601 kez kullanılarak bütün sözcük birimleri içinde % 14,5'lik bir paya sahip olmuşlardır. Yalnız burada zamirlerin dilin çeşitli yapısal özellikleri gereği derin yapıya itilme olasılığının yüksekliği, dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur. Öyle ki metinde geçen zamirlerin sadece 1395'i (zamirler içinde % 21,1 oran) yüzey yapıda yer alırken aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği üzere derin yapıya bırakılma oranı kişi ve iyelik zamirlerinde çok yüksektir.

Görüldüğü gibi metindeki zamirler en çok kişi unsurunu karşılamada kullanılmıştır. Söz konusu kişi unsurunun sadece kişi zamirleri aracılığıyla değil aynı

zamanda birer kişi bağlantısı yansıtan iyelik zamirleri yoluyla da işaretlendiğinin altı çizilmelidir. Bu durumda metindeki zamirlerin yüksek bir sıklık oranıyla kişileri işaret etmede kullanıldığı ve zamirlerin kişi işaretleme aısından üslup belirteci görevi üstlendiği rahatlıkla söylenebilir.

Metinde kullanılan 6601 zaminin 3067'si (zamirler içinde % 46,5; sözcük birimleri içinde % 6,7 oran) *kişi*, 2096'sı (zamirler içinde % 31,8; sözcük birimleri içinde % 4,6 oran) *iyelik zamiridir*. Bu iki zamir türü birlikte zamirlerin % 78,3; sözcük birimlerin % 11,3'ünü oluşturmaktadır. Bunlardan “ben”, “sen”, “biz”, “siz”, “benim”, “senin”, “bizim”, “sizin” kişi ve iyelik zamirlerinin kullanım sıklık ve dağılımları yazarın üslubunu ortaya koymada önemli veriler sunmaktadır. Yazarın “ben” ve “sen” kişi zamirlerini sıklıkla kullanması, okuyucunun kendisini anlatıcının yerine koymasına, onunla aynı duyguları hissedebilmesine, eserin etkisi altına alarak kahramanla özdeşim kurmasının yolunu açmıştır. Özellikle birinci kişi, okuyucu ile kişinin özdeşleşmesini en kolay sağlayan kişi zamiridir, çünkü bilindiği gibi “ben” zamiri herkese aittir (Todorov, 2004: 86'dan akt. Ertekin, 2013: 131).

Verici, “ben” kişi ve “benim” iyelik zamiriyle genellikle anlatıcı kahramana gönderme yapmışken, “biz” kişi ve “bizim” iyelik zamiri yoluyla anlatıcı kahramanın içinde bulunduğu çoğul kişi birlikteliklerine işaret etmiştir. Bu kişisel dil kullanımı, yazar (verici) ve anlatıcı arasındaki ilişkinin durumuyla birlikte anlatıcı tipini ve bakış aısını belirlemek aısından da edebi çözümlemeye malzeme verir. Herhangi bir yazarın, eserinde “ben” birinci tekil kişi zamirini kullandığında, bu “ben”in her zaman yazarın kendisi olmayacağı da bilinmekle birlikte (Kıran, 2011: 133), eldeki metinde başkahraman ve anlatıcı özdeşleştirilerek başkahraman bakış aısının tercih edildiği görölmüştür.

Burada dilin temel yapısal özelliklerinin göz ardı edilmemesi gerektiğinin altı çizilmelidir. Sözü edilen kişi ve iyelik zamirleri içinde kestirilebilir ve tamamlanabilir eksilteler önemli bir oran oluşturmaktadır. Yükleme yer alan kişi ekinin gönderme yaptığı kişi zamiri, genellikle yüzey yapıda gösterilmez. Örneğin, “İçim sızlamadan adını anmayı başaramadığım Lara'nın kim olduğunu birazdan anlatacağım.” (20. s.) cümlesindeki altı çizili {-ım} birinci tekil kişi ekinin göndermede bulunduğu “ben” sözlüksel öznesinin derin yapıda bırakılışı kestirilebilir olma özelliği nedeniyledir. Buna ek olarak iyelik öbeklerinde tamlanan unsurunun işaret ettiği kişiye bağlı tamlayanların

çoğu zaman eksiltiye bırakıldığı da bilinir: “Biz yine olumlu anlamda kafalarımızı salladık.” (70. s.) vb. Dil, tasarruf ilkesi ve gereksiz tekrarın doğuracağı estetik kusurlardan ötürü bunu neredeyse sistemli bir kural hâline getirmiştir. Eldeki metinde de bu eğilime koşturarak kişiye bağlı kestirilebilen “ben”, “biz”, “sen”, “siz”, “benim”, “bizim”, “senin”, “sizin” zamirlerinin yalnızca 278’i (kişi ve iyelik zamirleri içinde % 5,3; zamirler içinde % 4,2; sözcük birimleri içinde % 0,6) yüzey yapıda sunulmuştur. Türkçe için şaşırılmayacak bir durum olan bu kullanım, dilin yapısal özelliklerinden biri olarak ele alınan *zamir atma eğiliminin* doğal sonucudur denebilir. Bununla birlikte sözü edilen nedenler hesaba katıldığında bu kullanım sayısı ve oranı anlamsız değildir. Dilbilgisel olarak derin yapıya itilebilecek bu zamirlerin yüzeye taşınmasındaki en önemli amaç, kuşkusuz birinci ve ikinci teklik / çokluk kişi bilgisini vurgulamaktır (Özcan Gönülal, 2011: 187). “Diğer kişi unsuru değil de *ben / sen / biz / siz* vb. önemlidir” düşüncesi açıkça sezilmekte, bir ayırt etme stratejisinin uygulandığı görülmektedir.

Aslında biz bu yaşamın güzel olduğunu düşünmüyorduk bile artık; o kadar alışmıştık ki, yaşayıp gidiyorduk işte. İnsan her gün gördüğü denizin, evinin önündeki kayanın üstüne konan martının güzel olduğunu düşünmez. İki tarafı ağaçlıklı toprak yoldan yürürken tepede buluşup birbirine girmiş olan dalların nasıl bir gölgelik yarattığını, akşamsefalarının bir mucize gibi açtığı bahçelerdeki alçak sesli sohbetleri, bazı evlerden belli belirsiz duyulan aşk fısıltılarını da. Bunları sadece yaşar. Ama ben profesyonel ve iyi bir yazar olmadığım için size her şeyi betimlemelerle anlatma yolunu seçiyorum.

Aslına bakarsanız bu hikâyeyi size benim yazar arkadaşım anlatmalıydı ama onun hepimizi üzen sonu, böyle bir şeyin yapılmasını olanaksız kılıyor. Adada benim yıllarca en yakın arkadaşım olan Yazar, bütün bunları kim bilir hangi yazı hüneriyle, eğretilmeyle, metnin içine yedirerek verebilirdi size. (15-16. s.)

Başkan hafif sinirli bir ses tonuyla, “Kimdir efendim?” dedi. “7 Numara lütfen ayağa kalksın.”

Yine kimseden ses çıkmadı, ben elimi kaldırdım. “Buyurun!” dedi Başkan.

“Efendim,” dedim, “arkadaşımız biraz rahatsızlandığı için toplantıdan ayrılmak zorunda kaldı. İzin verirsiniz ben ona durumu iletirim.”

Yine alkışladılar. Böylece benim sevgili yazar dostum Başkan’ın komitesine girmiş oldu. (50. s.)

“Hayatım boyunca sizin gibi bozguncularla çok uğraştım ben. Senin gibilerin ciğerini bilirim ben, ciğerini. Senin de kocanın da o hain yazarın gittiği yeri boylamanız gerekiyor. Hem bu adadaki bütün kararlar demokrasiye uygun olarak alındı. Çoğunluğun oyları neyi işaret ediyorsa onu yaptık. Bu bakımdan kararların altında herkesin imzası var. Hadi şimdi birisi çıkıp öyle olmadığını söylesin, hadi söylesin!” O anda bana bir şey oldu. Başıma yükselen bir sıcaklık hissettim, yüreğim küt küt atmaya başladı, öfkeden çatallanan bir sesle, “Ben söylüyorum!” dedim. “Ben söylüyorum Köpekbalığı! Ben söylüyorum zalimler zalimi! Her şeyi mahvettikten sonra bir de bize demokrasi masalları anlatmaya çalışma!” (178. s.)

Aşağıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere altı çizili zamirlerle sunulan kişiler, diğerlerinin önüne geçmekte, bu yolla önemli kılınmakta ve bilgi sunumunda vurguyu üzerine çekmektedir. Önemsenen bilgiyi vurgulama yollarından biri olarak görülebilecek söz konusu zamirlerin “dA”, “bile”, “ise” vb. vurgulama işlevli pekiştirme bağlaçlarıyla sunulmaları ya da yüklem sonuna atılarak devrik dizimle odaklanmaları, anlatımı güçlü kılmaktadır.

Ben bile o sıkıntılı gecenin bazı anlarında kendimi, turistik bir adanın nasıl olacağını düşünürken, daha doğrusu böyle bir durumu gözümün önüne getirmeye çalışırken yakaladım. (78. s.)

Galiba sen o gün adamızı sonsuzluğa kadar kaybettiğimizi anlamıştın. Biz ise hâlâ bir ada kaybetmenin ne demek olduğunu bilmiyorduk. (127. s.)

İlaçlı yerleri yıkayarak temizleyen arkadaşların evindeki koku giderek azalınca, biz de öyle yapmaya koyulduk. Nasıl olsa yılanlar kaçtıysa kaçmıştı artık; biz de uzun

zamandır yapamadığımız bir şeyi, yani içimize temiz bir nefes çekmeyi başarabildik.
(151. s.)

“Sana kötülük yapmış olanlara, aynı yöntemlerle cevap vermek doğrudur mu diyorsun?”

“Ne demek istiyorsun sen?”

“Bu tutum onların bizlere daha önce yaptıklarını aynen tekrarlamak anlamına gelmez mi?”

“Sen sahiden bu kadar saf mısın, yoksa numara mı yapıyorsun?”

Bunu sorarken ilk kez yüzüme bakmıştı.

“Belki safım, siyaseti de senin kadar iyi bilmiyorum ama ne yapmış olursa olsun...”

“Sen gerçekten neden söz ettiğini bilmiyorsun.”

“...o da bir insan!”

“Şaşırmışsın sen!” (32-33. s.)

Yazar, “Efendim,” dedi, “denizi aşıp da bu adaya bir motor yaklaşacak olsa hemen görülür, ayrıca sesi de duyulur. Adaya gizlice girmek olanaksızdır. Bu yüzden başka olasılıklar üzerinde de durmalı diyorum ben.” (56. s.)

Dünyada kötülük daha örgütlü ve daha planlı, iyiliğin içinde zaten bir saflık var. Bu yüzden dünyanın her yerinde kötülük saflığı yeniyor. Ama bu adada durumu tersine çevirdik biz. (66-67. s.)

Metinde sıklık açısından kişi ve iyelik zamirlerini, 588 geçiş sayısıylâ (zamirler içinde % 8,9; sözcük birimleri içinde % 1,3 oran) “bu”, “o”, “bunlar”, “onlar”, “burası”, orası gibi *işaret zamirleri* izler. Bağdaşıklık açısından oldukça işlevsel olan bu dil birimlerinin birer üslup değeri oluşturdıkları görülmektedir. Bunlar bir yandan önce söylenen ya da sonra söylenecek sözlere gönderme yaparken, diğeryandan da işaret

edilen unsurların yakınlık derecelerini vurgularlar. Eldeki metinde daha çok eksik tekrar ilişkisi kurarak mekân, kişi, nesne ve zaman unsurlarını karşılayan art ya da ön gönderimler yapmışlardır. Anlatımı kısaltıp yalınlaştıran bu tercih, esere akıcılık ve özlük kazandırmıştır. Ayrıca bu zamirlerin olası orantısız sıklıktaki kullanımlarından doğacak anlam bulanıklığıyla da karşılaşılmaz. Okuyucunun fazladan çaba harcamasını gerektirecek zihinsel ve fiziksel geri dönüşlere gerek duyulmayan bir denge kurulmuştur.

Başkan iskeleye sağlamca ayak basınca bastonuna dayandı, Amerika kıtasına yeni ayak basmış ve orada yarı çıplak yerlilerle karşılaşmış bir fatih edasıyla bizleri süzdü ve tok bir sesle, “Merhaba arkadaşlar!” diye bağırdı. Bu öylesine tanıdık, eski zamanlardan, özellikle askerliğimizi yaptığımız yıllardan süzülüp gelen bir sesteki ki, çoğumuz elimizde olmadan ve kendimizi gülünç duruma düşüreceğimizi hesap edemeden, teftiş gören bir manga gibi sert bir sesle, “Sağ ol!” diye bağırdık.

Yazar ortalıkta yoktu ama meraklı bir adam olduğu için bizleri herhalde bir orman kuytusundan izliyordu. Bunu gözümüzün önüne getirince biraz önceki sert, “Sağ ol!” yanıtımızdan rahatsız olmadım değil ama iskelede o kadar tuhaf şeyler oluyordu ki adada belki de günlük hayatın tekdüzeliğinden biraz sıkılmış olan bizlere eğlenceli bile geliyordu. (27. s.)

Bu ilginç bilgileri okuyor, martılar hakkında konuşuyorduk ama onlara yaklaşabilenimiz yoktu. Adayı paylaşmış bir şekilde, kendi köşemizde birbirimizi rahatsız etmeden yaşıyorduk. Martılarla en büyük ilişkimiz, balığa çıktığımız zaman onlara verdiğimiz, deyim yerindeyse, “rüşvet”ti. Balıkla dolu olan teknelerimiz dönüş yolundayken çevremizi saran martılara bir iki istavrit, mercan ya da izmarit atma âdeti geliştirmiştik. Onlar da bu işe o kadar alışmışlardı ki balık atmadığımız zaman adeta tehdit eder gibi üzerimize pikeler yaparlardı. Bu durum, aramızda tuhaf bir oyuna dönüşmüştü. Bazen de geceleri terasta yürüdüklerini duyardık.

Ama ağaçlar budandığında, onlar da herhalde meraktan olsa gerek, bizleri ürkütecek kadar keskin dalışlar yapıyordu. Dediğim gibi biz bunlara alışık olduğumuz için fazla aldırımıyorduk, çünkü şimdiye kadar kimseye zarar verdikleri görülmemişti. Ama ne yazık ki bu durum martılara alışık olmayanlarda paniğe yol açabiliyordu.

Ağaçların kesilmesinden sonra kabak Başkan'ın torununun başına patladı. Dedesinin günahını o kız ödedi. (44. s.)

Ağaçlardan kozalakları topluyor, çuvallara dolduruyorduk. Daha sonra bunları güneşte kurumaya bırakacak, aradan bir süre geçince de kozalakları kırarak içindeki lezzetli fıstıkları çıkarıp paketleyecektik. Her yıl yaptığımız bir işti bu. Toplama işi öğlene kadar sürüp gitti. Epeyce kozalak topladık, güneş tam tepedeyken mola verdik. Yanımızda getirdiğimiz sandviçleri yemeye koyulduk.

Tam bu sırada Başkan'ın adamlarının fıstık çamı ormanına geldiğini gördük. Gelip yanı başımızda durdular.

“Kendinize ait olmayan bir mülkte fıstık topluyorsunuz. Bu yasadışı bir durumdur. Derhal dağılın!” dediler.

Güneş gözlükleri sert bakışlarını gizliyordu ama seslerinin tınısı hepimizi tehdit eden sert bir tondaydı.

“Biz yıllardan beri bu işi yaparız. Burası hepimizin!” dedik.

“Tapu öyle söylemiyor ama” dediler. “Derhal dağılın!”

“Ada sahibi söylemeden gitmeyiz.”

“Biz zaten ada sahibinin talimatıyla buradayız.”

“Buna yetkiniz yok!”

“Var, biz devletin güvenlik birimlerine bağlıyız ve bu ada da ülkemizin bir parçası. Burada yasanın uygulanmasından biz sorumluyuz. Derhal dağılın, yoksa...” (93-94. s.)

Metinde “biri”, “birileri”, “kimse”, “hiç kimse”, “herkes”, “çoğu”, “hiçbiri”, “hepsi” vb. belirsizlik zamirleri 479 kez (zamirler içinde % 7,3; sözcük birimleri içinde % 1,1 oran) kullanılarak üslup değeri oluşturmuştur. Eserin konusu ve içeriği gereği, belirgin sayısal ve nicel bilgi içeren dil birimleri yerine belirsiz, sezgisel ve nitel unsurlara ağırlık verildiği görülmektedir. Bizi bu yargıya götüren başlıca dil birimlerinden biri sözü edilen belirsizlik zamirleridir. Sayıları kaynaklara göre değişmekle birlikte metin kurgusu içinde belirsizlik ileten, karşıladığı unsuru açık bir

biçimde işaret etmeyen ve yuvarlayan bu dil birimleri önemli üslup belirleyicilerdir. Okuyucuyu incelikli ve soyut bir biçimde esere dâhil etme stratejilerinden olan bu türden bir yazım tarzında bilgi, duygu ve düşünceler donatılıp işlenmek ve yorumlanmak üzere alıcıya bırakılır. Haklarındaki bilgilerin sınırlı olduğu kişi, mekân ve zaman unsurlarının bilinçli olarak belirsiz bırakılması da bu düşüncenin bir ürünü olarak görülebilir. Nitekim vericinin gerçek kişi, mekân ve zaman bilgisi vermemesi anlatımı görece soyut ve belirsiz kılmakta, belirsizlik bildiren diğer adlar ve belirsizlik zamirleri de bu anlatımı güçlendirmektedir.

(...) Martılara ateş etmemişler, yavruları öldürmemişler, kayalıklardaki yumurtaları kırmamışlar, sadece göstermelik olarak orada bulunmuşlardı. Ayrıca adalılar çoğu da tehditlere kulak asmayarak, bu katliama katılmamıştı.

O akşamüstü duyduğum ilginç bir şeyi daha aktardım. Başkan müzisyenlerimizi çağırtmış, onlardan martılara karşı mücadeleyi destekleyen, halkı coşturan ezgiler çalmalarını istemişti. Ama hiçbiri kabul etmemişti bu saçma sapan öneriyi. Müzisyen arkadaşlarımız sanki doğanın bir parçasıymışçasına, öyle doğal, öyle kendiliğinden müzik yaparlardı ki çoğu zaman bunun müzik olduğunu bile unutup adanın doğal seslerinden biri sanırdınız. (109. s.)

İçimden kim bilir kaçınıcı kez, “Bu adam niye bu kadar kötü!” diye düşündüm. Eskiden beri insanları hayvanlara benzetme huyum vardır. Bence her insan bir hayvana benzer. Kiminin yüzü bir kuşu andırır, kimininki bir koyunu; bazı insanlar ata benzer, suratları aynen at gibi uzundur; bazıları kurt yüzüne sahiptir. İnsanların, benzedikleri hayvanların karakterini aldığını düşünürüm. Ne bileyim, belki de öyle geliyordur içlerinden, öyle hissediyorlardır. Bir koyuna, niye böyle uysal davranıyorsun ya da bir kurda, niye böyle yırtıcısın diye sorulur mu! (118. s.)

Havadaki yas ağırlığının ve martılara duyulan öldürücü nefretin farkındaydık. Bu durumda hiç kimse çıkıp da, “Ama martılara hücumu biz başlattık. Onlar da karşılık verdiler, suçlu olan biziz!” diyemezdi.

Savaşı kimin başlattığı, kimin haklı olduğu gibi mantık yürütmeler, boğucu hale gelen korku ve nefret ikilisi karşısında bütün anlamını yitirmişti. Herkes intikam istiyordu. Korku nefreti, nefret korkuyu besliyordu. Ben de şaşkındım doğrusu, ne diyeceğimi bilemiyordum ama eve gittiğimizde çok sevdiği marangozun kaderine usul usul ağlayan Lara büyük bir inatla, “Martıları Başkan azdırdı, asıl katil o!” dedi.

“Aman bunu kimseye söyleme!” dedim. “Bu öfke seli karşısında böyle sağduyulu sözleri kimse dinlemez. Ne olur sus, dilini tut. Hatırım için.” (123-124. s.)

1.5. Zarflar

Eylemleri çeşitli yönlerden etkileyip anlamlarını daha belirgin duruma getiren, Türkçede yapı ve işlevce oldukça zengin bir kapsama sahip olan zarfların üslup değerleri, metindeki kullanımlarıyla belirginleşir. Bu belirginliğin özelleşmesi sözcüklerin yüklendikleri işlevlerle doğrudan ilişkilidir.

Pek çok çalışmada zarflar, işlevlerine göre sınıflandırılmıştır ¹² . Bu sınıflandırmaların en kapsamlı ve ayrıntı içerenlerinden biri, Karpuz’un *Türkçede Zarflar (Türkiye Türkçesi Edebi Dilindeki Zarfların Yapısal ve İşlevsel İncelenmesi)* başlıklı kitabında yer alır. Araştırmacının zarfları kullanıldıkları bağlam içerisinde ele alan ve biçim-sözdizimsel bir çerçevede değerlendiren işlev esaslı bu sınıflandırması şu şekildedir: *niteleme, zaman, yer-yön, sebep, nicelik, sıralama, birliktelik, benzetme, tekrar, karşılıklılık, karşıtlık, vasıta, karşılaştırma, görelilik, doğrulama, kesinlik, yeterlik, gösterme, ihtimal, sınırlandırma, şart, ekleme, zaman-niteleme, yer-niteleme, zaman-yer* (Karpuz, 2013). Eldeki çalışmada birtakım değişikliklere başvurularak bu sınıflandırma tercih edilmiştir. Metinde geçen zarfların anlamsal işlevlerine göre sayısal dağılımı şöyledir:

Zarf Türü	Geçiş Sayısı	Zarflar İçinde Sıklık Oranı	Sözcük Birimleri İçinde Sıklık Oranı
niteleme zarfları	1623	% 24,6	% 3,5
zaman zarfları	1467	% 22,3	% 3,3
yer-yön zarfları	1175	% 17,8	% 2,6

¹² Türkiye Türkçesinde zarfları konu alan bazı çalışmalarda daha önce yapılmış belli başlı sınıflandırmalardan söz edilmiştir: Benzer, 2012: 77; Kocapınar, 2008: 18-36; Sayalı, 2009: 19-20.

nicelik (miktar, azlık-çokluk) zarfları	810	% 12,3	% 1,9
nedenlik (sebep) zarfları	271	% 4,3	% 0,6
benzerlik zarfları	148	% 2,3	% 0,4
araç (vasıta) zarfları	123	% 1,9	% 0,3
tekrar zarfları	122	% 1,9	% 0,3
amaç zarfları	111	% 1,7	% 0,2
birliktelik zarfları	85	% 1,3	% 0,1
koşul (şart) zarfları	84	% 1,3	% 0,1
görelilik zarfları	79	% 1,2	% 0,1
karşılıklılık zarfları	72	% 1,1	% 0,1
karşıtlık zarfları	65	% 1	% 0,1
diğer zarflar	340	% 5,1	% 0,7
TOPLAM	6575	% 100	% 14,3

Tablo 7: Zarfların Anlamsal Sınıflandırması

Görüldüğü üzere yazar, 6575 yerde (sözcük birimleri içinde % 14,3 oran) zarf görevinde sözcük / sözcük öbeğinden yararlanmıştır. Her biri cümlede belli bir anlamsal görevle donatılmış bu sözcüklerin metne yayılması, yazarın dili kullanırken gösterdiği çeşitliliği ve yetkinliği yansıtmaktadır. Kuşkusuz bu kapsamda bazı anlamsal işlev kategorileri öne çıkmakta, bunların sıklık derecesi metnin anlatım bütününe pek çok açıdan etkilemektedir.

İlk aşamada göze çarpan *niteleme zarfları*dır. Karpuz, niteleme zarflarının eylemin yapılma / olma niteliklerini bildirdiğini, doğrudan ya da ek ve / veya edatlarla zarf görevini üstlenerek niteleme tamlayıcısı olarak kullanıldığını belirtir. Türkçede çokça tercih edildiklerini, bu durumun onların diğer zarflara göre sayıca fazla olmasına yol açtığının altını çizer. Alan yazınında niteleme adı yanında *hâl*, *durum* ve yanlış olarak *nasıllık-nicelik* adlarıyla da kullanıldığını söyler (2013: 87).

Zarflar dildeki yerleri bakımından sıfatlarla birçok yönden benzeşirler. Her ikisi de bağımsız dil birimi olmasına karşın sistemde yardımcı unsur olarak görev yaptıklarından başka bir dil birimine bağımlıdırlar. Sıfatlar, sisteme çıkabilmek için

adlara gereksinim duyarken zarflar; sıfat, zarf ya da -çoğunlukla- eylemle ilişki kurmak zorundadır. Aralarında sıklıkla geçişkenlikler yaşanır. Bu iki gruptaki bazı zarflar / sıfatlar sözlüksel özellik gösterirken bazıları görevseldir. Görevsel olanlar, sistemde varlık bulmak için bağlama gereksinim duyarlar.

İşlevsel olarak birbirine oldukça yakın kullanım alanına sahip bu iki sözcük türü, eldeki metinde de dildeki etkinlik tarzlarına koşut bir sıklık sergilemiştir. Niteleme bilgisi hem sıfatlarda hem de zarflarda yoğun olarak tercih edilmiş, kendi sözcük türleri içerisinde en yoğun alt türü oluşturmuştur.

Metinde kullanılan 1623 (zarflar içinde % 24,6; sözcük birimleri içinde % 3,5 oran) niteleme zarfı, yapıları ve anlam incelikleri açısından üç ana öbek altında toplanabilir:

1. Üzerine {-IA} / {-DA} / {-DAn} durum ekleri ya da *içinde, diye, olarak* edatlarından birini alarak niteleme zarfı görevi üstlenen sözcük / sözcük öbekleri, 565 yerde (niteleme zarfları içinde % 34,8; zarflar içinde % 8,7; sözcük birimleri içinde % 1,2 oran) tercih edilmiştir. Çoğunlukla soyut anlamla yüklü herhangi bir cins adın zarf kategorisine geçirildiği bu yapıdaki niteleme zarflarıyla, aktarılmak istenen bilgi ve duygu içeriği açıklayıcı bir anlatımla belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

Onu, aniden gelen bu çılgın ilhamın tehlikelerine karşı uyarmaya çalışmış ve bilmiş bir tavırla, “Hiç olmazsa koşmayın da yürüyün” demiştim. Gülmüştü. “Zaten koşmak dediysem, hızlı yürümek anlamında **koşmak**. Yoksa ben bu yaşta nasıl koşarım.” (22. s.)

Başkan’ın bu sözleri uzun alkışlarla, bravo sesleriyle karşılandı. Adalılar uzun zamandan beri ilk kez rahat bir nefes almış, hiç olmazsa gelecekle ilgili bir umuda kapılmışlardı. Herkes gelecek tilkileri kurtarıcı gibi görüyordu. Vahşi martıların kurbanı olan zavallı marangozun intikamını tilkiler alacaktı.

Artık adalılar tarafından iyice münafık olarak damgalanan Yazar’ın “Ama ekolojik denge...” falan diye yırtınmasını kimse dinlemedi, birkaç kişi onu düşmanca gözlerle süzdü, onun bu uyarıları “entelektüel boşboğazlık” olarak görüldü.

Toplantının sonunda Başkan mağrur bir edayla, “Tilkileri nasıl temin edeceğimize gelince... onu bana bırakın sevgili arkadaşlarım” dedi. “Kararınızın bu yönde olacağını tahmin ettiğim için uydu telefonuyla on erkek, on dişi tilki ısmarladım bile.” (125-126. s.)

Başkan'ın adamları, panik içinde ve korkuyla apar topar uzaklaştılar oradan, motora binip süratle adadan ayrıldılar.

Bizler yaralı, kırgın, acılı ve öfkeli bir küçük kalabalık olarak kaldık adada. Ta ki ertesi gün ordu birlikleri gelip hepimizi toplayana ve başkentteki ünlü hapishaneye nakledene dek.

Denizde bir kale gibi duran askeri geminin hücumbotları bizi kafilelerle iskeleden alıp götürdü. Hâki renkte hışır hışır üniforma giymiş, suratları baltayla yontulsa ancak bu şekli alabilecek sert bakışlı askerler, güvertede hepimizi birbirimize zincirledi.

Başkan'ın kayalardan toplanan parçaları bir tabut içinde, törenle gemiye getirildi. Subaylar ve onların emrindeki diğer askerler bize öylesine ölümcül nefretle bakıyordu ki onlarla göz göze gelmemek için bütün gücümüzü harcıyorduk. (180-181. s.)

2. {-ArAk}, {-Ip}, {-mAdAn}, {-A ... -A}, {-ken} gibi ulaç ekleriyle oluşturulan 534 niteleme zarfı, metinde kullanılan niteleme zarflarının % 32,9'u, zarfların % 8,2'si ve sözcük birimlerinin % 1,2'sini oluşturur. Cümledeki temel önermeyi / yargıyı, ulaç öbeği yapısındaki cümlelisiyle niteleyen bu tür dil birimlerinin anlatıma canlılık, yalınlık ve hareket kazandırdığı söylenebilir.

“(...) Medeni insanlar olarak kafa kafaya verip bu beladan nasıl kurtulacağımızı düşüneceğimize birbirimizi suçluyoruz.”

Yazar, “Kuşların yavrusunu öldürmek medeniyet değildir!” diye haykırdı. “Durup dururken onlara saldırıp yavrularını öldürüp yumurtalarını kırmak vahşetin en önde geleni.”

Hepimiz, “Evet, evet!” diye bağırırken başlarımızın üzerinde hışım gibi belirdi martılar, üstümüze doğru pike yapıp gaga darbeleri vurmaya başladılar. Ellerimizle

başımızı koruyarak kaçırmaya çalıştığımız için ne olup bittiğini tam olarak göremedik.
(117. s.)

(...) İçimde sevinç, kurtuluş, şaşkınlık, korku, heyecan, ürkeklik duygularının karmakarışık olup boğazıma tıkanıdığı o anda, “Müthiş bir şey” diye düşündüğümü hatırlıyorum. “Bu müthiş bir şey, Lara hayatımı kurtardı, hayatımı kurtardı, müthiş bir şey!”

Yılana üst üste kürek darbeleri indiren, küreğin yalnız enli bölümüyle yılana ezmekle kalmayıp, keskin yanını çevirerek diklemesine kafasını kopartan bu kadın benim sevgilim miydi; o kırılgan, ince, hayattan korkan, narin Lara’m mıydı? Yılana gösterdiği öfkenin büyüklüğünü, bana olan aşkının ölçüsü olarak algılıyordum sanırım. O, yılana vurdukça, benim için ne kadar korktuğunu, sevgilisini elinden alabilecek tehlikeye karşı nasıl mücadele ettiğini görmek beni tuhaf bir biçimde mutlu ediyordu.

Neden sonra elinden küreği güçlkle aldığımda, bir şiddet rüyasından yeni uyanmış gibi yumuşadı, birden patlayan tropik bir yağmur gibi omuzları sarsılarak ağlamaya başladı. Birbirimize sarıldık, eve girdik ama ev artık gözümüze tekin bir yer gibi görünmüyordu, bahçe de öyle. Her an her yerden bir tehlike çıkacak gibi geliyordu. Yatağın altı, dolapların içi, banyoda asılı duran havlu, çalılarının dibi, taflanların arası, pergolanın tahtaları gibi her gölgeli, kuytu yer, zehirli düşmanın çöreklenip bizi beklediği bir pusu olabilirdi. (137. s.)

Evlerin bahçesine, terasların altlarına, balkon kapılarının girişlerine konulan bu ilacın yaydığı kokuyu anlatmak için kelimeler yetmez. Yüz ölü hayvanı üst üste yığıp güneşin altında günlerce bekletirseniz belki bu kokuyu çıkarırlar desem yeterli olur mu acaba, emin değilim.

Varillerle getirilip adanın birçok yerine konulan ilaç belki yılanları kaçırmıyordu ama artık eve barka girmek bizim için bir zulüm haline gelmişti. O güzelim ıtıların, yaseminlerin kokusu bile bu kepezeliği bastırmaya yetmiyordu. Evlerin her tarafına serptiğimiz kolonyalar, sürdüğümüz losyonlar, kadınların sandıklarından çıkararak kullandıkları en ağır parfümler hiçbir işe yaramıyordu. İçimizden bazıları, “Aman yılan

gelirse gelsin, bu kokuyla ölmekten daha iyidir!” diyerek ilaç dökülmüş yerleri suyla sabunla yıkayıp evindeki kokuyu bir parça hafifletti.

Zavallı adalılar!

Martı saldırılarından korkup başına tencere geçiren, yılanlardan korkup o sıcakta ayaklarında koca çizmelerle dolaşan bu zavallı insanların, kokudan kurtulmak için burunlarına birer mandal mı takmaları gerekiyordu acaba? (149. s.)

3. Yukarıda sözü edilen niteleme sıfatı-niteleme zarfı koşutluğuna en belirgin örneklerden biri; “güzel”, “iyi”, “önemli”, “doğru”, “yalnız”, “yavaş” vb. dilde hem sıfat hem de zarf olarak kullanılmaya elverişli sözcüklerin niteleme zarfı olarak sıkça tercih edilmesidir. Buna ek olarak Türkçede anlatımı güçlendirmede sıkça kullanılan *ikilemeler*, niteleme sıfatı dâhil pek çok dilbilgisel ve anlamsal görevle kodlanmakla birlikte metinde çoğunlukla niteleme zarfı görevi üstlenmiştir. Bu yolla bir yandan esere sanatsal içerik kazandırılmaya çalışılmışken, öte yandan yargının nasıl gerçekleştiği etkili ve akıcı bir biçimde gösterilmiştir. Ayrıca,

niteleme sıfatı + (bir) + biçimde / şekilde / durumda / hâlde / vaziyette

yapısına ve “kısaca”, “gönülsüzce”, “güzelce”, “gizlice”, “korkusuzca”, “sessizce” gibi üzerine {-CA} eki getirilerek oluşturulan

zarf + {-CA}

formatındaki zarflara başvurularak söz konusu dil birimlerinin niteleme gücü ve etkisinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamdaki toplam 373 örnek (niteleme zarfları içinde % 23; zarflar içinde % 5,7; sözcük birimleri içinde %0,8 oran); yazarın betimlemeye, içinde bulunan durumu ayrıntılı bir biçimde anlatmaya gösterdiği eğilimin önemli bir kanıtıdır.

Ortamıza Başkan ve eşini alarak grup halinde durduk. Başkan’ın görevli adamları yumuşak sabah güneşinin yüzlerimize vurmasını sağlayacak biçimde yönlendirdiler bizi. İşini çok iyi yapan bir düğün fotoğrafçısı gibi hepimizin duruşunu ayarladılar, herkesin düzgün bir biçimde kadrāja girmesini sağladılar. Sonra ellerindeki gelişmiş, büyük fotoğraf makinesiyle birçok açıdan resmimizi aldılar.

Ah benim şu saf kafam, ah benim şu kahrolası naifliğim! Fotoğraf çekme meselesini Başkan’ın güzel bir jesti, bir dostluk simgesi olarak görmüştüm. İşin

yapılışındaki garipliği, görevlilerin böyle kılı kırk yararcasına, profesyonel makinelerle herkesin görünmesini sağlayacak biçimde özel bir dikkatle resim çektiğini atlamışım. Bunu, yaşlı bir adamın yeni hayatına başlarken edindiği komşularıyla bir hatıra fotoğrafı çekirmek istemesi olarak görmüştüm. (38-39. s.)

Bütün bu düşüncelerin bize bir faydası yoktu artık. Çünkü sabah olmuş, güneş adayı ışıyla yıkamaya, deniz yüzeyini ayna gibi pırıl pırıl parlatmaya başlamıştı. Yapraklar gece oluşan çiyle daha da yeşil görünüyordu. Sabah sisi yavaş yavaş dağılırken, merak içinde uzaktan iskeleyi izlemeye koyulduk. (97-98. s.)

Başkan'ın konuşması sık sık alkışlarla kesildi. Sonra törenle kafesin kapısı açıldı. On dişi, on erkek olduğu garantisi verilen ve deniz yolculuğundan sersemlemiş halde karaya indirilen tilkiler önce bir an durakladı, sonra yavaşça kafesin kapısına doğru sokuldu, başlarını bir iki kez ürkekçe çıkarıp içeri soktu, sonra hepsi birden yıldırım gibi ormana koşup gözden kayboldu. Adadaki canlılara bir tür daha eklenmişti.

Tilkiler koca kuyruklarını sallayarak koşarken, Başkan kendinden son derece hoşnut bir biçimde gülümsemeye, halk ise kurtarıcı kahramanları alkışlamaya devam ediyordu.

Törenden sonra sessizce dağılıp evlerimize gittik. Başkan'ın saldırı nöbeti dindiğine göre adadaki şiddet dönemi sona ermiş demektir. (132. s.)

Eylemde soyut olarak bulunan zaman kavramının somutlaşmasına hizmet eden *zaman zarfları*, eylemlerin zamanda yerini göstererek onları sınırlayan, belirleyen ya da kesinleştiren sözcüklerdir. Zaman kavramının soyut ve göreceli olduğunu söyleyen Korkmaz, dilin bu sınırsız süreci birtakım parçalara ayırarak adlandırdığının altını çizerek. Her bir zaman kesitin daha dar kapsamlı, sınırlayıcı ve belirleyici sözlerle ifade edilmesi, dilde çok çeşitli nitelik ve özellikte zaman zarflarının bulunmasına neden olur (2009: 495).

Zaman zarfları eylemin gerçekleşme zamanına bağlı olarak *belirlik* (belirlilik / belirsizlik) ve eylemin gerçekleşme süresine bağlı olarak *süre zarfları* diye ikiye ayrılabilir (Karpuz, 2013: 214). Metinde 742 süre zarfı (zaman zarfları içinde % 50,6;

zarflar içinde % 11,3; sözcük birimleri içinde % 1,6 oran), 725 belirlik zarfı (zaman zarfları içinde % 49,4; zarflar içinde % 11,2; sözcük birimleri içinde % 1,6 oran) kullanılmıştır. Zaman zarfları her ne kadar iletişim kurmada tek başına yeterli olmasa da kılınıp, görünüş, kiplik, zaman ekleri ve bağlamda yer alan dil içi ve dil dışı göndermelerle el ele vererek zaman bilgisinin somutlaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Üstünova, 2016: 125). Eldeki metinde 1467 kez (zarflar içinde % 22,3; sözcük birimleri içinde % 3,3 oran) tercih edilen zaman zarfları, başat üslup belirleyicilerden olmuştur.

(...) Çalışma yaşamı boyunca ülkenin en saygın ve ünlü avukatlarından biri olarak tanınmış olan 24 Numara, adanın sahibini tanıdığı için onun davetiyle gelip adaya yerleşmişti.

Lara ve ben adaya sonradan gelenlerdendik. İçim sızlamadan adını anmayı başaramadığım Lara'nın kim olduğunu birazdan anlatacağım.

İlk günlerde, kimin kim olduğunu anlamaya, onları tanımaya çalıştığım sırada, 24 Numara'dan, yani avukat beyden büyük bir saygıyla söz edilir ve tanıştığım zaman ondan çok etkileneceğim söylenirdi. Ben de bu tanışmayı ipe çeker ama avukatı dingin hayatından çekip çıkarmamak için rahatsız etmeye çekinirdim. Böylece evinden pek çıkmayan adamcağızı tanımak, aşağı yukarı adaya gelişimden bir ay kadar sonra mümkün olabildi. O da çok garip bir biçimde...

Bir gün, adaya geldiğim ilk günlerde arkadaş olduğum Yazar'la birlikte denizde yüzüyorduk. Tam kıyıya dönüyorduk ki, biraz ilerde yüzmekte olan 24 Numara'yı gördük. Arkadaşım seslendi, tanıştırmak istediği arkadaşının ben olduğunu söyledi. İkimiz birden avukat beye doğru yüzmeye başladık, o da bize doğru kulaç atmaya. (20-21. s.)

Artık başkanlık komitesi üyesi olan Yazar'a bu bildiriden haberi olup olmadığını sorduğumda elini sinek kovar gibi sallayarak, "Yok yahu!" dedi. "Yüzünü şeytan görsün. Ben toplantıya falan gitmedim henüz. Gidersem de ne yaparım bilemiyorum."

Kimse birbirine itiraf etmese de adadaki gerginlik her geçen gün biraz daha elle tutulur bir hal alıyor ve özellikle tepesi tıraş edilince, ırzına geçilen bir bakire gibi

güneşin altına sere serpe uzanıveren yol, hepimizde müthiş bir huzursuzluk duygusu uyandırıyordu.

Bir gece vakti bu tedirginlik doruğa çıktı. Silah sesleriyle uyanmış ve neye uğradığımızı şaşırarak don paça evlerimizden fırlamıştık. Ada tarihinde hiç rastlanmadık bir panik yaşıyorduk. Geceleri sakin olan martılar bile çılgık çılgıca uçuyordu. (54. s.)

Zaman zaman sinirlendiğine tanık olurdum ama Başkan'la tartışman hariç, daha önce hiç böyle bir öfke krizine rastlamamıştım. Öfkenin şiddeti hepimizi şaşkına çevirmişti. Hiçbir zaman çok neşeli bir insan değildin, yüzünde hep bir keder dalgası dolaşırdı, ara sıra gerginliklerin olurdu, ben de bize anlatmadığın bir sırrın olduğunu, çok derinlerde bir yara sakladığını düşünürdüm. Hatta zaman zaman bunu Lara'yla da konuşurduk, sevgili dostumuz niye bu kadar dertli diye birbirimize sorardık ama bu seferki öfken çok farklıydı. Galiba sen o gün adamızı sonsuzluğa kadar kaybettiğimizi anlamıştın. Biz ise hâlâ bir ada kaybetmenin ne demek olduğunu bilmiyorduk. (127. s.)

Burada dikkat çeken bir diğer konu, belirlilik ve süre zarfları arasında kurulan dengedir. Dildeki kullanım alanları ve genelgeçer sıklık durumları göz önünde bulundurulduğunda belirlilik zaman zarflarının daha sık olması beklenirdi. Çünkü bu tür zarflar, eylemin gerçekleştiği zaman bilgisini netleştirmede daha yetkindirler. Belirli ya da belirsiz bir zaman dilimine odaklanırlar, süre zarflarına göre alıcının zihnindeki somutlaşmanın derecesini arttırmaya daha elverişlidirler. Süre zarfları, eylemin gerçekleşme işlemini zamansal açıdan tanımlamak konusunda alıcıya daha geniş sınırlar tanıır. Kısaca, burada üslup belirleyicilik açısından süre zarflarının öne çıktığı görülmektedir. Her ne kadar sıklık değeri açısından birbirine oldukça yakın görünseler ve iç içe geçerek zamanı kodlasalar da süre zarflarının yoğunluğu üslupbilimsel olarak daha anlamlıdır.

“Peki, küçük hanım,” dedi “martıları diğer adalara nasıl yollayacağımızı söyleyin de öğrenelim bari. Onlara bildiri mi dağıtacağız, ‘Bundan sonra mekânınız karşı adalardır, marş marş!’ mı diyeceğiz?”

Bu espriye gülenlerin çokluğu, Başkan'ın davayı kazandığının habercisiydi.

Sevgilim son bir gayretle, “Karşı adalara bol bol balık bırakırız, yumurtalarını saklayacak barınaklar yaparız, zamanla alışırız” dedi.

Ama kalabalık artık bu “saçmalıklar”ı dinlemek istemiyordu. “Oylayalım, oylayalım” sözleri yükseldi ve yapılan oylama sonucunda, o gün oraya öneriyi reddetmek için gelmiş olan komşularımızın çoğu “Evet” dedi.

Artık katliamın planlanmasından başka bir iş kalmıyordu. Martılar ise bu konuşmalardan habersiz, binlerce yıldır yaptıkları gibi adanın üstünde çığlık çığlığa uçmayı sürdürüyordu. (76-77. s.)

Müziyen arkadaşlarımız sanki doğanın bir parçasıymışçasına, öyle doğal, öyle kendiliğinden müzik yaparlardı ki çoğu zaman bunun müzik olduğunu bile unutup adanın doğal seslerinden biri sanırdınız. Hayatımızın bir parçasıydı bu müzik. Bazı akşamlar duyulan gitar, flüt sesleri, ada yaratıldığından beri orada yankılanıyormuş gibiydi.

Sessiz adadaki bu gece sohbeti sürüp giderken parfümlü melisalar iç bayıltıcı usarelerini püskürtmeye devam ediyor, ıtırlar karanlıkta iyice ağırlaşan kokularını yayıyor, oturduğumuz yeri büyümlü bir bahçeye dönüştürüyorlardı.

Tartışma sırasında bir an bile unutmadığım, hiç aklımdan çıkmayan şey ise Lara’ya duyduğum yürek paralayıcı aşktı. Onu öylesine seviyordum ki, bu aşktan içim sızlıyordu.

O sırada gerçekten de sızlıyordu yüreğim. (109-110. s.)

Metinde geçen zaman zarflarının 351’i ulaç öbeklerinden (zaman zarfları içinde % 23,9; zarflar içinde % 5,4; sözcük birimleri içinde % 0,8 oran) oluşmuştur. Bunlar, yüklemdeki yargının gerçekleştiği zamanı eylem odaklı olarak belirlemişlerdir. Ulaç öbeğinin yöneldiği yüklem eylem odaklı bir yapıyla desteklenmesi, yazarın harekete dayalı betimlemelerine güç katmıştır. Niteleme zarflarında da karşılaşılan bu durum; iş, oluş ya da hareketin zarflardan yararlanılarak öne çıkarılması açısından üslup malzemesi oluşturmuş, metnin akıcılık ve canlılığına katkıda bulunmuştur.

(...) Martılarla en büyük ilişkimiz, balığa çıktığımız zaman onlara verdiğimiz, deyim yerindeyse, “rüşvet”ti. Balıkla dolu olan teknelerimiz dönüş yolundayken çevremizi saran martılara bir iki istavrit, mercan ya da izmarit atma âdeti geliştirmiştik. Onlar da bu işe o kadar alışmışlardı ki balık atmadığımız zaman adeta tehdit eder gibi üzerimize pikeler yaparlardı. Bu durum, aramızda tuhaf bir oyuna dönüşmüştü. Bazen de geceleri terasta yürüdüklerini duyardık.

Ama ağaçlar budandığında, onlar da herhalde meraktan olsa gerek, bizleri ürkütecek kadar keskin dalışlar yapıyordu. Dediğim gibi biz bunlara alışık olduğumuz için fazla aldırmıyorduk, çünkü şimdiye kadar kimseye zarar verdikleri görülmemiştir. Ama ne yazık ki bu durum martılara alışık olmayanlarda paniğe yol açabiliyordu. Ağaçların kesilmesinden sonra kabak Başkan’ın torununun başına patladı. Dedesinin günahını o kız ödedi.

Bakkaldan aldığı gofreti yiyerek eve dönerken martılar kızcağızın üstüne pike yapmışlar. O da birdenbire paniğe kapılmış, elleriyle başını korumaya çalışarak koşmaya başlamış. (44. s.)

Ertesi gün yine evden çıkmadık. Bu kez martı hücumu olmadı, ortalık sakinleşmiş gibiydi, yine de ne olur ne olmaz deyip evde kaldık. İyi ki de öyle yapmışız, çünkü o gün akşamüstü bir felaket oldu. Ortalığın sakin olmasına güvenen 4 numaradaki gitarist arkadaşımız, tepelerde gezintiye çıktığı sırada martıların hücumuna uğrayarak yardan aşağı düşmüş. Onu bulduklarında bir bacağı ve bir kolu kırılmış, şakağında kocaman bir yara açılmıştı. Günlerce ateşler içinde yattı, işin en kötüsü de çok uzun bir süre gitar çalamayacak olmasıydı. Bu küçük trajedi adalılarda büyük bir üzüntüye yol açtı. Bu martıların da işi çok abarttığını düşünenler çoğalmaya başladı aramızda.

Kimse pek gerekmedikçe gündüz gözü dışarı çıkmıyor, mecbur kalıp çıktıklarında da icabında kafalarına geçirecek birer tencere ya da tava alıyorlardı ellerine. (120. s.)

“Söylediklerinize inanmıyoruz” dedim ben, kendimin de şaşıtığı büyük bir cesaretle. “Bu adada iyiliği arkadaşımız temsil ediyor, kötülüğü ise siz. Buradaki

herkes buna tanıklık edebilir. Adayı bu hale getiren o değil sizsiniz. Siz gelene kadar bu adada...”

Tam bu sırada başımın arkasından bir acı duydum, gözlerim kapandı, içimden bir sıcaklık yükseldi. Sonrasını hatırlamıyorum. Gözlerimi açtığımda başım fena halde ağrıyordu, bilmediğim bir odadaydım, mahzen gibi penceresiz bir yerde. Kapıyı zorladığımda kilitli olduğunu gördüm, açılmıyordu.

Daha sonra anlattıklarına göre Başkan’ın adamları arkadan kafama tabanca kabzasıyla vurmuş, bayıldıktan sonra da beni sürükleyerek götürmüş, Başkan’ın evinin mahzenine kapatmıştı. Lara’ya vurmamış ama onu da bir yerde gözetim altında tutmuşlar.

Ertesi gün bizi bıraktıklarında Yazar artık yoktu. İskeleydeki motorla götürülmüştü. Ondan bir daha haber alamadık. (169. s.)

Metinde eyleme bağlanırken yer-yön bilgisi kodlayan 1175 zarf (zarflar içinde % 17,8; sözcük birimleri içinde % 2,6 oran) bulunmaktadır. Bir ad / zamirin üzerine {-A}, {-DA}, {-DAn} durum ekleri ya da “doğru”, “kadar” gibi edatlar getirilerek yer-yön zarfı oluşturulabilir. Ayrıca “içeri”, “dışarı”, “yukarı”, “aşağı” vb. yapı içerisinde kalıplaşmış zarflar da vardır. Bu çalışmada sözcükler, kullanım ortamlarında beliren görevleri esas alınarak değerlendirildikleri için yer-yön zarflarının sayısı görece yüksek çıkmıştır.

Adlar ve sıfatlar ele alınırken mekân bilgisi için ayrı başlıklar açılmıştı. 443 mekân kavram alanına giren ad ve 176 mekânda mesafe ve bulunma bildiren sıfat hesaba katılınca metinde yer-yön bilgisinin oldukça önemsendiği söylenebilir.

Eserde eylemin gerçekleştiği yeri gösteren 522 (yer-yön zarfları içinde % 44,4; zarflar içinde % 8; sözcük birimleri içinde % 1,2 oran) *bulunma işlevinde zarf* kullanılmıştır. Bulunma bildiren yer zarfları, eyleme bağlı iş, oluş, hareketi yer odaklı betimlemiş ve statik / durağan anlatım biçiminin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Denizin yüzünde bir martı yığını oluştu. Ama rüyamdaki gibi, mavi denizin üstüne yığılan bir beyazlık değildi bu görüntü. Martılar, kızıl bir denizin yumuşak dalgaları üzerinde kırık boyunları ve parçalanmış kanatlarıyla sallanıp duruyorlardı.

Yer gök martı çığlığına kesmişti. Her zamanki haykırışlarına benziyordu bunlar. Adada yıllarca yaşadığımız için alışık olduğumuz o martı sesi değildi. Böyle bir çığlığı, böyle yürek paralayan bir dehşet anlatımını ilk kez duyuyorduk. Lara yanımda sarsıla sarsıla ağlıyor, adamlara beddualar yağıdırıyordu.

Bir ara kıyıda gözüme bakkalın oğlu ilişti. Diğer gruptan epey uzakta, tek başına yere çömeliyor ve kalkıyordu. (100. s.)

Orada büyük bir tavuk kümesi vardı. Bakkaldan, bu kümeste yetiştirdiği tavukları ve yumurtaları satın alırdık. Bazen de oradaki çardak altında balık yerine tavuk yaptığı olurdu. Çocuğun oraya ne saklamış olabileceğini merak ettim. Uzun süre baktım, ortada olağandışı bir durum görünmüyordu. Tavuklar kümesin içinde dolaşiyor, gıdaklıyor, gagalarıyla yemleri didikliyordu. (130-131. s.)

Bu satırları sızlayan ellerimle nemli, loş hücremde yazıyorum.

Lara'dan haber alamıyorum, başına neler geldiğini bilemiyorum. Yazar'ın da bu hapishanede olup olmadığını bilmiyorum. Hiçbir şey bilmiyorum, hiçbir şey!

Sadece ortalıkta tuhaf bir söylentinin dolaştığını biliyorum. Yemekhanede, çamaşırhanede ya da sorguya götürülürken insanların birbirine fısıldadığına göre, Yazar hâlâ kaçakmış. Adaya dönmek üzere yola çıkarken görenler varmış. Bugünlerde yine adada yaşamaya başlayacakmış. Yeniden ağaçlar ekecekmiş adaya. Evler yapacakmış. Eski arkadaşlarından ona yardıma gidenler olacakmış. Ada yeniden canlanacakmış. Bizler tekrar adada yaşamaya başlayacakmışız. Yeryüzü cennetimizi tekrar kuracakmışız. (182. s.)

Metinde dinamik / hareketli üslup oluşturan 502 (yer-yön zarfları içinde % 42,7; zarflar içinde % 7,7; sözcük birimleri içinde % 1 oran) *yönelme*, 151 (yer-yön zarfları içinde % 12,8; zarflar içinde % 2,3; sözcük birimleri içinde % 0,4 oran) *ayrılma işlevinde zarf* kullanılmıştır. Böylelikle yer-yön zarfı esaslı durağanlık-hareketlilik anlam akışları arasında hareketli ve canlı anlatım biraz daha belirgin görünse de genel olarak bir denge kurulduğu gözlenmiştir.

Bazıları üç el silah sesinin Başkan'ın evinden geldiğini söylediği için merak ve endişe içinde o tarafa doğru koştuk. Hiç ihtimal vermiyorduk ama acaba Başkan terörist korkusunda haklı mıydı, adamıza bir baskın mı yapılmıştı?

Başkan'ın bahçesine ulaştığımda, evleri daha yakın olanların kadınlı erkekli bahçede toplanmış olduğunu gördüm. Başkan, “Terasta bir terörist yürüyordu” diye açıklıyordu durumu. Onu sağ salim görmek içimizi bir parça ferahlattı ama kafamızdaki soru işaretlerini gidermeye de yetmedi. Bu uzak adaya terörist nasıl gelir, nerede saklanabilirdi. (54. s.)

Kırılmış camdan biraz başımı uzatmaya cesaret ettiğimde, dünyanın bütün martıları bizim adaya toplanmış gibi geldi. Havada uçmuyor da adeta bir bütün olarak, oradan oraya akıyorlardı. Sabahın alacakaranlığı beyaza kesmişti. Çıglıkları neredeyse kulaklarımızı sağır ediyordu. Evlerden haykırışlar yükseldiğini duyduk. Bu arada bizim evin çatısından da sesler gelmeye başladı, sanki birisi dama çıkmış kiremitleri kırıyordu.

Sabah olduğunda, bunun da martı hücumunun bir parçası olduğunu anlayacaktık. Sahilden aldıkları büyük taşları yüksekte evlerin çatılarına bırakıyorlardı ve bu taşlar gittikçe hız kazanarak kurşun gibi düşüyordu kiremitlerin üzerine. (113-114. s.)

(...) Evlerin bahçesine, terasların altlarına, balkon kapılarının girişlerine konulan bu ilacın yaydığı kokuyu anlatmak için kelimeler yetmez. Yüz ölü hayvanı üst üste yığıp güneşin altında günlerce bekletirseniz belki bu kokuyu çıkarırlar desem yeterli olur mu acaba, emin değilim.

Varillerle getirilip adanın birçok yerine konulan ilaç belki yılanları kaçırıyordu ama artık eve barka girmek bizim için bir zulüm haline gelmişti. O güzelim ıtırların, yaseminlerin kokusu bile bu kepaşeliği bastırmaya yetmiyordu. Evlerin her tarafına serptiğimiz kolonyalar, sürdüğümüz losyonlar, kadınların sandıklarından çıkararak kullandıkları en ağır parfümler hiçbir işe yaramıyordu. (149. s.)

Yazar, metni oluştururken anlatı ortamını kodlamak üzere sıklıkla “ada”, “deniz”, “kıyı”, “sahil”, “kayalıklar”, “bahçe”, “orman”, “iskele”, “yol” vb. dış mekân gösteren

yer-yön zarflarını seçmiştir. Bu yolla alıcının zihnine geniş algılama imkânları sunmuştur. Ortalama bir okuyucunun genelgeçer ansiklopedik bilgi ya da yaşamsal deneyimlerine hitap edilerek oluşturulan bu anlatı ortamı, anlatımı akıcı, yalın ve anlaşılır hâle getirmiştir.

(...) Fıstık çamlarının bittiği yerin ucundaki yarın başına geldiğimizde, elindeki martılardan birini bana verdi. Sanki bir bebek tutuyormuş gibi acemi bir tavırla, kuşu iki elimle kavradım. Sıcaktı ve hızlı kalp atışlarını duyabiliyordum.

Çocuk yüzüme baktı ve elindeki yavruyu yavaşça boşluğa bıraktı. Yavru kuş neye uğradığını şaşırды, uçmakta güçlük çekiyordu. Kanatlarını acemice çırparak, birkaç metre aşağıdaki bir kayaya kondu.

Yanı başında durduğumuz yar çok yüksekti. Aşağıda dalgaların kayalara çarpıp köpük köpük patladığını görüyorduk. Ayaklarımın ıslak otlarda kaydığını hissettim, bacaklarımın arasından mideme doğru bir korku duygusu yükseldi, biraz geri durdum. Çocuk ise büyük bir neşeyle uçurumun tam kenarında durmaya ve uçmaya çalışan yavruyu hayranlıkla seyretmeye devam ediyordu. Yüzünde daha önce böyle bir mutluluk ifadesi görmemiştim hiç.

Çocuğun bana işaret etmesi üzerine ben de elimdeki sıcak gövdeyi boşluğa bıraktım. O da aynı biçimde acemi kanat çırpışlarıyla bir kayaya kondu. Sonra ikisi de o kayadan ayrılıp, büyük bir çaba harcayarak birkaç metre daha uçtu, biraz bekleyip aynı hareketi tekrarladı. (153-154. s.)

Uzmanın adaya gelişinin tam haftasıydı. O gün gelecek olan vapuru gözleyen bir iki komşu, çok uzakta leylek olabilecek bazı kuşlar fark etmişti. Bu haber üzerine hepimiz adanın kuzey kıyısına toplandık. Yaklaşan kuşların leylek olup olmadığını tartışmaya koyulduk ama uzman, kemikli işaret parmağını dudaklarına götürerek sessiz olmamızı işaret etti. Bunun üzerine derin bir sessizliğe gömüldük.

Kuşlar yaklaştıkça gerçekten de bir leylek sürüsü olduklarını anladık. Geniş kanatları, ince gövdeleriyle iyice seçilir hale geldiklerinde adada heyecan son haddi bulmuştu. Leylekler yaklaştı, yaklaştı ve karşımızdaki ıssız adaya kondu. Ada o kadar yakındı ki kuşların kanatlarındaki yorgunluğu bile fark edebiliyorduk.

Şaşkın şaşkın birbirimize baktık. Niye onlar için hazırlanmış yuvalara konmamışlardı acaba? Öteki adada bir süre dinlendikten sonra buraya gelirler miydi? Derken aramızda fısıltılar başladı. Herkes birbirinin kulağına, belki de insan kalabalığı gördükleri için gelmediklerini fısıldıyordu. Bunun üzerine sessizce dağıldık. Çam fıstıkları tepesine gidip, olup biteni oradan izlemeye başladık.

Leylekler karşı adada yürüyor, su içiyor, bazıları gagalarıyla kanatlarının altını kaşıyordu. Sonra yine havalandıklarını gördük. Gökyüzüne yükseldiler, adamızın tam üstüne geldiler. Başımızı kaldırmış, onların her hareketini izliyorduk. Adanın üstünde birkaç kere döndüler, bizim de başımız onlarla birlikte dönüyordu. Hepimiz nefesimizi tutmuştuk. Tam boyunlarımız tutulmak üzereydi ki leyleklerin güneye doğru yollarına devam ettiklerini görme bahtsızlığına uğradık. Sürü halinde uçup gittiler, biz de arkalarından kırık kalplerle bakakaldık. Güney ufkunda gözden yitip gidene kadar seyrettik onları. (162-163. s.)

Dil bilgisi çalışmalarında miktar ya da azlık çokluk zarfı olarak da adlandırılan *nicelik zarfları* sıfat, zarf ve fiillerin önüne getirilerek görev ve anlam bakımından üstünlük, en üstünlük ve aşırılık fonksiyonlarında miktar ve derece bildirirler (Şen, 2008: 109). Bu derecelendirme sayısal veriler üzerinden yapılırsa anlatıma kanıtsallık ve kesinlik katılmış olur. Buna karşın yüklemdeki iş, oluş, hareketin gerçekleşme / oluşma biçimleri soyut bir biçimde nicelenirse ortaya öznelleştirme esaslı bir anlatım çıkar. Eldeki metinde verici, duygu ve düşüncelerini alıcıya etkin bir biçimde iletmek için görecelik kodlayan dil birimlerine başvurmayı yeğlemiştir. Sıfat, zarf ve eylemleri 810 kez (zarflar içinde % 12,3; sözcük birimleri içinde % 1,9 oran) “en”, “çok”, “aşırı”, “daha”, “biraz”, “son derece”, “müthiş” vb. kişiden kişiye değişmeye elverişli nicelik zarflarıyla tamlamış, kendi duyuş ve düşünüş dünyasını daha güçlü bir biçimde yansıtmaya çalışmıştır.

Biz bunu, babasını adanın mezarlığına gömmeye bile gelmeyen hayırsız oğlandan değil de gazetelerdeki emlak satış ilanlarından öğrendik. Bu durum, adadaki en büyük heyecan dalgalarından birine yol açtı. Herkes, başkent diskolarında biraz daha eğlenmek için evi satılığa çıkaran ve böylece babasının saygın ismine leke süren bu hayırsız evlada ağzına geleni söyledi. Oysa 24 Numara, adamızın en saygı duyulan insanların biriydi. Bizim gibi otuz ile kırk yaş arasını süren ikinci kuşak, rahmetliye

büyük saygı gösterirdi. Çalışma yaşamı boyunca ülkenin en saygın ve ünlü avukatlarından biri olarak tanınmış olan 24 Numara, adanın sahibini tanıdığı için onun davetiyle gelip adaya yerleşmişti. (20. s.)

Bu renksiz, sıradan ve çekingen hayatımın en büyük eylemi, izinli olduğu bir akşam o garson kıza yemeğe çıkmayı önermem oldu. Hiç nazlanmadan kabul etmiş olması da bu işin beklenmedik ödülüydü. Belki de çekingen yapım yüzünden bu kadar uzun süre beklemiş olmam, onda böyle bir önerinin hiç gelmeyeceği gibi bir korku yaratmıştı. Bu yüzden hemen “Evet” demiş olabilirdi.

Buluştığımız ilk akşam, kendisine çok yakışan turuncu bir giysi vardı üzerinde. Yanakları al aldı. “Çok geç kalamam” deyişindeki tedirginlikten bir şeyler sezinlemiştim ama daha o ilk akşam onun hakkında öğrendiklerim, çok mutsuz bir evliliğin pençesinde kıvrandığını anlamama yetti. Korku içindeydi. Daha sonra bir gün kafeteryada onu gördüğümde, yanağını saçıyla kapatmaya çalışmasından anlayacağım gibi kocasından dayak yiyordu. İlişkimiz sürüp gitti, birbirimize açıldık. (61. s.)

Hele bizimle yani Yazar’la, benimle ve Lara’yla pek az kişi ahabplık ediyor, neredeyse bizi dışlıyorlar diyebileceğim bir tavır gösteriyorlardı. Bazı geceler komşu evlerde toplanıldığını, sohbet edildiğini duyuyorduk ama buralara hiç davet edilmiyorduk.

Yazar zaten bütün adalılara dış biliyor, hiçbirisiyle yüz yüze gelmek istemiyordu. Yalnızlığı, yabaniliği, öfkesi büsbütün artmış gibiydi.

Biz Lara’yla durumdan pek de şikâyetçi değildik, çünkü birbirimizin koruyucu limanlarına sığınuyorduk ama Yazar’ın ne yazık ki böyle bir şansı yoktu.

O durgun günleri renklendiren en önemli olay, arada bir uğrayıp gizlice neler olup bittiğini gözlediğim kümeste, iki martı yavrusunun peydahlanmasıydı. Demek ki çocuk başarmıştı bu işi, iki yavrunun canını kurtarmıştı. Sanki bütün dünyayı yemek istermiş gibi ağızlarını sonsuz bir açlıkla kocaman açan bu iki paytağı nasıl beslediği ise benim için bir sır olarak kaldı.

O günden sonra bir daha tilkileri görmedik. Ormanda kendilerine inler bulmuş olmalıydılar. Martı yumurtalarını yiyip yemediklerini ise görmemize olanak yoktu. Zaten artık hiç kimsenin canı, çok acı anıları akla getiren martı kıyısına gitmeyi ve oralara göz atmayı istemiyordu. (132-133. s.)

Yazar, 271 yerde (zarflar içinde % 4,3; sözcük birimleri içinde % 0,6) nedenlik zarfı kullanmıştır. Neden-sonuç ilişkilerinin sağlam bir biçimde kurgulanması ve önemsenmesi gerçekçi ve inandırıcı bir metne işaret eder, böylece anlatımda sürükleyicilik ve akıcılık oluşur (Akçataş, 2001: 1524). Metinde geçen nedenlik zarflarının sıklık düzeyi diğer zarf türlerine göre düşük olsa da eserdeki olay ve durumları belli bir mantık silsilesi içinde açıklamaya yaradıkları açısından üslup belirleyici rol oynamaktadır.

Bu kişilerin başında iyi giyimli biri bulunuyordu. Belki de sivil giysilerine bu kadar özen göstermesinden dolayı asker olduğunu saklayamayan bu adam, işçileri sürekli kontrol altında tutuyordu. Buna rağmen biz kimin geldiğini öğrenmiştik artık. Ne de olsa insandı işçiler; ağızlarından birkaç söz kaçırmışlardı.

Adamızı, yıllar süren demir yumruk yönetiminden sonra gözden düşen ve ihtilal konseyi tarafından görevine son verilen devlet başkanı şereflendiriyordu. Bu haber hepimiz için tam bir şok olmuştu. Niye geliyordu buraya, ne işi vardı? Onca şatafata, merasime, lükse alışmış olan biri bu adada ne bulabilirdi ki!

Ayrıca daha da kötüsü, bu adamın ülkede dostları olduğu kadar düşmanları da bulunduğu için, adamız bir hedef haline gelecekti. Bir keresinde, zırhlı otobüsünün geçtiği yolda patlatılan C4 bombasından, iki sefer de suikastçı kurşunlarından kıl payı kurtulmuştu. (25-26. s.)

Bu kara gözlüklü, disiplinli, ciddi görünümlü genç adamlar kimseyle konuşmuyor, hiçbir adalıyla ilişki kurmuyor, hatta özel bir dikkatle, belki de zehirlenmekten korktukları için bakkaldan alışveriş bile etmeden yemeklerini teknede yiyordu. Adanın her tarafını gezdiklerini, incelediklerini, notlar aldıklarını görüyorduk. Belli ki Başkan'a yönelebilecek tehlikeleri adanın güvenlik durumunu gözden geçiriyorlardı.

Bu adamların bir süre sonra adayı terk edeceğini, geçici olduklarını bildiğimiz için onlara fazla aldırmıyorduk doğrusu. Keyfimiz yerine gelmişti, çünkü yeni komşuların adada hiçbir şeyi değiştirmeyeceğine inanmaya başlamıştık. Ada ülkeden çok uzak olduğu için gazetecilerle çevrelenme riski de yoktu. Belki de kendisi adına doğru bir seçim yapmıştı Başkan. (36. s.)

(...) Adanın en güzel kıyılarını kapladıkları ve buralarda insanların denize girmesini önledikleri yetmiyormuş gibi bu vahşi kuşlar insanlara saldırıyor, adayı yaşanmaz bir cehenneme çeviriyorlarmış. Bu yüzden Başkan komiteye, bu kuşların yok edilmesini önermiş. Uzun uzun kuşların zararını sayıp dökmüş. Zaten komitenin çoğunluğu Başkan'a yakın olduğu için martıları imha etme kararı almak üzereymiş ki Yazar dayanamayıp söz almış ve bu önemli konunun komitede karara bağlanamayacağını, alınacak kararın bütün ada sakinlerini ilgilendirdiğini, bu yüzden genel kurulda tartışılması gerektiğini bildirmiş. Ada halkının komiteden daha sağlıklı düşünebileceği umudunu taşıdığı için bu konu üzerinde çok ısrar etmiş.

Ondan zaten nefret eden Başkan'ın acele bir karar almak istemesine karşı müthiş bir direnç göstermiş Yazar. Bunun bir çeşit savaş kararı olduğunu, eğer adayı bir ülke gibi düşünürsek savaş kararlarını meclislerin alması gerektiği falan gibi kendisinin bile saçma sapan bulduğu bir sürü şey söylemiş. Başkan'ın torununun kapıldığı gereksiz panik yüzünden kolunu incitmesi ve koskoca adamın martıdan korkarak ateş etmesi gibi konulara hiç değinmemiş. (64-65. s.)

1.6. Bağlaçlar

Eş görevli ya da birbirleriyle ilgili sözcükleri, sözcük öbeklerini, cümleleri bağlamaya yarayan, bunlar arasında anlam ve kimi zaman biçim bakımından bağlantı sağlayan (öncül, bağımsız, görevsel) öğelere *bağlaç* adı verilir (Atabay vd., 2003: 125). Birbirine bağlanan dil birimleri biçim ve anlam bakımından birbirleriyle ilişkili olduklarından, bağlaçlar yüklendikleri farklı işlevlerle söze birtakım anlam ve anlatım incelikleri de katarlar; bağladıkları dil birimlerinin anlam ve anlatım güçlerini genişletip zenginleştirirler. Ayrıca bağlama işlevleri dolayısıyla, cümleler arasında konu ve anlatım bütünlüğünün yanı sıra söz sürekliliği sağlarlar (Korkmaz, 2009: 1094).

Akçataş, metindeki dil birimleri arasındaki bağlayıcı unsurların, iletişim ve anlaşılabilirliği etkilediğini, etkin bir iletişimde dil birimleri / parçalar arasındaki bütünlüğü sağlamada bunların önemli rol oynadığını belirtir. Metin kurgusu sırasında bağlayıcı unsurların bütünlük oluşturmamasının konunun dağılmasına, yardımcı düşüncelerin ana düşünceye bağlanamamasına, sonuçta anlatılmak istenenin anlatılamamasına yol açarak okuyucunun metinden sıkılıp olay akışından kopmasına neden olacağını söyler (2001: 1-2). Bağlaçların doğru ve yerinde kullanıldığı bir metinde akıcı bir üslup sergilenir ve bu özellik onun rahat bir biçimde okunup anlaşılmasına olanak tanır.

Bağlaçların yüklendikleri işlevler aracılığıyla anlatıma kazandırdıkları, zarf ve edat sözcük birimleriyle benzerlik sergilemektedir. Aşağıda da inceleneceği üzere bazı bağlaçlar -özellikle cümle bağlayıcısı niteliğinde olanlar¹³-, zarflar ve edatlar gibi *neden, sonuç, karşıtlık, benzerlik, ekleme, olasılık, denklik, seçenek sunma* vb. anlamsal ilişkiler kurmaktadır. Bu çalışmada da incelemede dilbilgisel / anlamsal bütünlük sağlamak için zarflar ve edatların işlevsel boyutlarıyla koşutluk kurulmuştur. Metinde tespit edilen 3029 bağlaç (sözcük birimleri içinde % 6,7 oran) şöyle bir istatistiksel görünüm yansıtmaktadır:

Bağlaç Türü	Geçiş Sayısı	Bağlaçlar İçinde Sıklık Oranı	Sözcük Birimleri İçinde Sıklık Oranı
pekiştirme bağlaçları	760	% 25,1	% 1,7
sıralama bağlaçları	711	% 23,4	% 1,6
karşıtlık (zıtlık) bağlaçları	366	% 12,1	% 0,9
açıklama bağlaçları	212	% 7	% 0,5
zamanda sıralama bağlaçları	196	% 6,4	% 0,4
sonuç bağlaçları	147	% 4,8	% 0,3
neden (sebep) bağlaçları	135	% 4,5	% 0,3
üsteleme bağlaçları	105	% 3,4	% 0,2
olasılık (ihtimal) bağlaçları	64	% 2,1	% 0,1

¹³ Türkiye Türkçesindeki cümle bağlayıcılarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Atabey, 1996: 247-265.

denkleştirme-karşılaştırma-seçme bağlaçları	59	% 2	% 0,1
tahmin bağlaçları	57	% 1,9	% 0,1
diğer bağlaçlar	222	% 7,3	% 0,5
TOPLAM	3029	% 100	% 6,7

Tablo 8: Bağlaçların Anlamsal Sınıflandırması

Cümlede birbiriyle ilişkili iki ögeden birini ötekine anlamca güçlendirerek bağlayan (Korkmaz, 2009: 1115) *pekiştirme bağlaçları*na eserde 760 kez rastlanmıştır. Bağlaçlar içinde % 25,1; sözcük birimleri içinde % 1,7'lik oranla nitelikli bir sıklık değeri oluşturan bu kullanım aracılığıyla yazar, anlatıda önemli gördüğü unsurları öne çıkarmayı amaçlamıştır. Bu bağlaçlar, pekiştirilen ögenin güçlendirilmesi işlevini başka bir cümlenin eş görevli ögesiyle dolaylı olarak ilişkilendirerek yerine getirmekte ve vurgulama işlevli dil birimleri ya da öge vurgulayıcılar olarak adlandırılmaktadır (Karahana, 2009: 317). Vurgulama, güçlendirme, pekiştirme gibi anlatım stratejileri yazarın tasarrufundadır ve kişisel dil kullanımının tespit edilmesinde başta gelen ölçütlerdendir.

Metinde kullanım sıklığına göre “da”, “bile”, “ise”, “sadece”, “yalnız”, “ancak”, “özellikle”, “bari” öge vurgulayıcı pekiştirme bağlaçlarının 305 örnekle (pekiştirme bağlaçları içinde % 40,1; bağlaçlar içinde % 10,1; sözcük birimleri içinde % 0,6 oran) en fazla vurguladığı öge *özne*dir. Bunu 216 örnekle (pekiştirme bağlaçları içinde % 28,4; bütün bağlaçlar içinde % 7,1; sözcük birimleri içinde % 0,5 oran) *zarf tümleçleri*, 154 örnekle *nesne* (pekiştirme bağlaçları içinde % 20,2; bağlaçlar içinde % 5; sözcük birimleri içinde % 0,3 oran) ve 34 örnekle (pekiştirme bağlaçları içinde % 4,4; bağlaçlar içinde % 1,1; sözcük birimleri içinde % 0,07 oran) *yüklem* izler. Bu sonuçlar, özellikle öznenin altı çizilmesi gerektiğini göstermektedir. Yazarın, yüklemdeki yargıyı yapan / kılan / eden / olan / olduran / ettiren / yaptıran unsuru anlatımda öne çıkarmak için bu dilsel tercihe başvurmuş olduğu ileri sürülebilir.

Yemyeşil ağaçları ve gölgeli yolları ellerinden alınan, yakıcı güneşin altında terleyerek yürümek zorunda bırakılan adalıların büyük bölümü, Başkan’a doğrudan doğruya karşı çıkmasa bile gelişmelerden tedirginlik duyduğunu saklamıyordu. Artık iyiden iyiye Başkan’ın adamı olan 1 Numara’nın bazı arkadaşları ise adımıza düzen ve

disiplin gelmesinin iyi bir şey olduğunu savunuyordu. Bu iki kesimin dışında kalan bir iki kişi de adaya biraz heyecan gelmiş olmasından hoşnut kaldıklarını saklamıyordu. Ne de olsa herkese eğlence çıkmıştı.

Ben o gün adanın martıları kadar tedirgindim diyebilirim. Çünkü onlar da kendilerine ayrılan kıyılarında, kayalıkların orada gergin bir bekleyiş içindeydi. (63-64. s.)

1 Numara ayakta Başkan'ı alkışlamaya başlayınca, diğer komşular da ayağa kalktı ve alkışa katıldı. Ben de ortama uyum göstermek için kalktım. Yalnız iki kişi kalmıştı oturan; iki yakınım, iki canım, iki dostum. Biri hemen anlaşılabilceği gibi Yazar, öteki de biraz daha zor anlaşılabilceği gibi benim çekingen sevgilim Lara. (68-69. s.)

Yanı başında durduğumuz yar çok yüksekti. Aşağıda dalgaların kayalara çarpıp köpük köpük patladığını görüyorduk. Ayaklarımın ıslak otlarda kaydığını hissettim, bacaklarımın arasından mideme doğru bir korku duygusu yükseldi, biraz geri durdum. Çocuk ise büyük bir neşeyle uçurumun tam kenarında durmaya ve uçmaya çalışan yavruyu hayranlıkla seyretmeye devam ediyordu. Yüzünde daha önce böyle bir mutluluk ifadesi görmemiştim hiç.

Çocuğun bana işaret etmesi üzerine ben de elimdeki sıcak gövdeyi boşluğa bıraktım. O da aynı biçimde acemi kanat çırpışlarıyla bir kayaya kondu. Sonra ikisi de o kayadan ayrılıp, büyük bir çaba harcayarak birkaç metre daha uçtu, biraz bekleyip aynı hareketi tekrarladı. (154. s.)

Pekiştirme bağlaçlarını, 711 kez (bağlaçlar içinde % 23,4; sözcük birimleri içinde % 1,6 oran) tercih edilen “ve”, “ile”, “dA ... dA”, “hem ... hem (de)”, “ne ... ne” vb. *sıralama bağlaçları* izlemektedir. Dildeki yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda 626 örnekle (sıralama bağlaçları içinde % 88; bağlaçlar içinde % 20,6; sözcük birimleri içinde % 1,3 oran) “ve” sıralama bağlacının ilk sırada yer alması olağandır. Aynı göreve sahip dil birimlerini birbirine bağlamaya yarayan bu bağlacın metinde en dikkat çekici özelliği, 191 yerde cümleleri birbirine bağlayarak yargılar

arasında akışı / sıralamayı oluşturması ve böylece tutarlı bir anlatımına katkı sağlamasıdır.

(...) Kim bilir o törenlerden, hükümet krizlerinden, basından nasıl sıkılmıştı ve artık yaşlı yüreğini, bizim adanın sükûnetine sığınıp basit bir hayat sürerek dinlendirmek istiyordu. Belki de adayı seçmesinin temel nedenlerinden biri güvenlikti. Öyle ya, küçük bir adaya, görünmeden kim yaşayabilir ve bir suikast düzenleyebilirdi.

Yazar arkadaşım ise beni çok saf buluyordu. Ben siyasetle fazla ilgili olmadığımından, onun durumu abarttığını düşünüyor ve her zaman açıkladıkları gibi “ülkeyi bir iç savaştan kurtarmak için yönetime el koymuş olan Başkan ve arkadaşlarının” niyetlerinin iyi olduğuna inanıyordum. (26. s.)

Bu sözlerin sevgili dostumuzu etkilediğı açıktı. Çünkü artık bizim gibi giyinmiyor, bizlerden biri gibi davranmıyor ve zamanının çoğunu Başkan’la geçiriyordu.

Konuşmanın uzadığını ve başka yönlele kaydığını gören Yazar, “Şu martı meselesine gelseniz!” dedi ve bu başkan için bir fırsat oluşturdu. Başladı içi yana yana konuşmaya. Uzun uzun martıların adaya ne kadar zarar verdiğinden, insanları korkuttuğundan, zavallı torununu neredeyse sakat bırakacak martı hücumundan söz etti. Adanın en güzel plajları bu vahşî yaratıklara teslim edilemezdi. Martılar adadaki herkesin düşmanıydı. Bu yüzden bir martı seferberliği ilan edilmeli ve bu yaratıklar adadan sonsuza kadar kovulmalıydı. Medeniyet insanın doğayı istediğı gibi denetim altına alması demek değil miydi biraz da! (72-73. s.)

İyi ama nereden çıkmıştı bu rengârenk, zehirli, acayip yılan? Evin içine nasıl sokulmuştu? O gece kafamız bu sorularla dolu olarak, tedirgin, korkuyla uyuduk. İçimizde kötü bir önsezi vardı ve ne yazık ki geleceğe ait kaygılarımızın doğrulanması çok da vakit almadı.

Sabah serinliğinde Lara’dan önce uyanıp terasa çıktığımda, uykunun hareketsiz bıraktığı bedenimi açmak için gerinirken başımı sağa çevirdim ve onu gördüm. Yarısı havaya dikilmiş, bana doğru tıslayan ve çatallı dilini tehditkâr bir ifadeyle oynatan,

kızıl yeşil alacalı bir yılan. Bir gün önce gördüğümüzün neredeyse aynısı. O anda donup kalmam, yılanlarla ilgili efsanelerin doğruluğunu mu kanıtlıyordu, yoksa yüreğimin üşüdüğünü hissetmemle mi ilgiliydi, bilmiyorum. Daha önce elimin ayağımın bu kadar kesildiği bir başka an hatırlamıyorum.

Yılan önce arkaya sallanıyor ve saldırmak üzere hazırlandığını sandığım kızgın hareketler yapıyordu. İkimden olan hızımla kaçmak geliyordu ama sanki böyle karşı karşıya duruşumuzda gizli bir anlaşma varmış, kıpırdarsam o da kıpırdayacakmış gibi bir duygu içinde istediğimi yapamıyordum. (136-137. s.)

Yazarın sıklıkla kullandığı bir diğer bağlaç türü 366 geçiş sayısı ile (bağlaçlar içinde % 12,1; sözcük birimleri içinde % 0,9 oran) *karşıtlık bağlaçlarıdır*. Bunların 310'u (karşıtlık bağlaçları içinde % 84,7; bağlaçlar içinde % 10,2; sözcük birimleri içinde % 0,6 oran) "ama" bağlacıdır. Temelde birbirine karşıt iki duygu, düşünce ya da durumu bağlayan bu bağlacın ayrıntıya inildiğinde karşıtlık ilişkisini çeşitli işlevlerin desteğiyle oluşturduğu gözlenmektedir¹⁴. *Ama* bağlacının yanı sıra "ne var ki", "oysa (oysaki)", "buna rağmen", "buna karşılık" vb. bağlaçlar, eserde yaşanan çatışmaların dilsel kodlayıcıları olarak görünmektedir (Akçataş, 2001: 1522). Bu kullanımlar karşı çıkma, beklenen olumluluğu olumsuzlaştırma ve çaresizlik anlamlarını belirginleştirerek okuyucuda duygusal dalgalanmalara yol açmaktadır. Tepki, beklenti, hayal kırıklığı içerikli duygu yüklü çağrışımlar, metnin anlatım bütünü oluşturan anlamsal çerçeveye hizmet etmektedirler.

Elbette bütün bunları size çok daha usta bir biçimde, edebi cümleler kurarak aktarabilmeyi isterdim. Konuyu sade bir şekilde anlatmaktan alamıyorum kendimi. Çünkü basit bir anlatıcıyım ben. Şu defterin başında geçirdiğim saatler boyunca kendimi uyarıyorum hep, "Çağdaş yazarların yaptığı gibi yap, anlatılanın değil anlatım biçiminin önemli olduğu bir yapı kurmaya çalış, biraz cesur ol" diye.

Ama bunları çok da önemsemiyorum. Benim amacım size ustalığımı kanıtlamak değil, hikâyemizi anlatmak. Böyle sözler ederek ben de aynı yönteme başvurmuş oldum ve anlatıyı kesintiye uğrattım ama size söz veriyorum, bundan sonra söylemek istediğimi doğrudan doğruya anlatacak ve sizleri sıkmayacağım. (19. s.)

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Üstünoğlu, 2006: 80.

Yavrularını koruma çabaları, onları öldürenlerin eylemini daha da canavarca kılıyor, insanın gözünden yaş getiriyordu. Adalıların biraz daha temkinli oldukları, yaptıkları işten zevk almadıkları görülmüyordu. Çoğu karavana atıyordu. Ama Başkan ve adamları, vurulan martıları birbirlerine göstererek durmadan ateş ediyordu.

(...)

Denizin yüzünde bir martı yığını oluştu. Ama rüyamdaki gibi, mavi denizin üstüne yığılan bir beyazlık değildi bu görüntü. Martılar, kızıl bir denizin yumuşak dalgaları üzerinde kırık boyunları ve parçalanmış kanatlarıyla sallanıp duruyorlardı. (99-100. s.)

Anlatıldığına göre, bahçe işleriyle uğraştığı ve budamak için pitosporum'lara elini attığı sırada darbeyi almıştı. Çılgık üzerine hemen koşan adamları, tekneden alelacele getirdikleri birtakım pompalar, ilaçlar ve serumlarla Başkan'ı kurtarmayı başardılar. Günlerce ateşler içinde yatmasına, çok acı çekmesine rağmen hayati tehlikeyi atlattı. Bu durum, teknedekilerin her şeye hazırlıklı olduğunu ama ellerindeki ilaçları adalılar için kullanmadıklarını da ortaya çıkarmıştı. Buna rağmen adalıların bazıları hâlâ Başkan'a toz kondurmuyor, bizim bu durumu fırsat bilerek yaptığımız muhalefete kulak asmıyordu. (139. s.)

Eserde 212 yerde *açıklama bağlacına* başvurulmuştur. Bağlaçlar içinde % 7, sözcük birimleri içinde % 0,5'lik bir orana sahip “ki”, “aslında”, “yani”, “zaten”, “doğrusu”, “belli ki”, “demek ki” vb. bağlaçlar; anlatımı açıklığa kavuşturmak ve netleştirmek için kullanılmışlardır. Bu bağlaçların araç olarak kullanıldığı cümle ve cümle üstü yapılarda yazarın duygu ve düşüncelerini okuyucuya daha belirgin bir biçimde aktarmayı amaçladığı, kanıtlama ve detaylandırma amacına hizmet ettiği görülmektedir.

Bizlere ne selam, ne sabah... Onlar ayrıldıktan sonra hemen merakla başına üşüştüğümüz bakkal, hepimizin isimlerini bildiklerini söyledi. Artık apaçık belli olmuştu ki adamıza önemli biri geliyor. Devletle ilişkili, üst düzeyde yani kendi aramızdaki

deyişle büyükbaşlardan biri. Ama hayali en geniş olan arkadaşımız –ki bu durumda Yazar oluyordu bu– bile en tepedekinin geleceği tahminini yürütemedi. (24. s.)

Gerçi bazen selam verip bazen vermeyen, kendi içlerinde problemlili, bizim deyimimizle “eserekli” bir iki kişi vardı ama biz onlara aldırmamayı, daha doğrusu onları oldukları gibi kabul etmeyi öğrenmiştik.

Çünkü yazılı olmayan en büyük kuralımız, kimsenin kimseye karışmamasıydı.

O gece Lara’ya, “Niye o çıkışı yaptın?” diye sordum yumuşak bir sesle.

“Çünkü,” dedi, “oradaki insanlara nasıl bir vahşetin içine sürüklenmekte olduklarını bir kez daha hatırlatmak istedim. Bildiğim kadarıyla hiçbir şiddet yanlısı değil. Onları yıllardır tanıyoruz. Sevecen, uysal, barışsever kişiler.” (77-78. s.)

“Arkadaşlar, anlamıyor musunuz, yılanlar, ekolojik dengeyi bozduğunuz için bu kadar arttı. Çünkü eskiden martılar yılanları avlıyordu. Bu yüzden adadaki yılan sayısı belirli bir düzeyde kalıyordu. Hatta biz bu zehirli türden olanlara hiç rastlamıyorduk. Bize uzak tarafta, kendi hallerinde yaşıyorlarmış demek. Tilkiler martıları azaltınca, yılanlar çoğaldı ve işte böyle evlerinize kadar girmeye başladı. Yani düşman saydığınız martıların karşısına diktiğiniz tilkiler, hiç beklemediğiniz yepyeni bir tehlike yarattı.”

Bir sessizlik oldu. Belli ki herkes, “Acaba doğru mu?” diye düşünüyordu, çünkü Yazar’ın söyledikleri çok akla yakındı. Hatta noter bey ayağa kalkıp, “Arkadaşımız doğru söylüyor. Ekolojik dengeyle oynamak her zaman felaket getirir!” bile dedi. O saygın isim bunları söyleyince herkesin ayağı bir parça suya değmiş oldu. (144-145. s.)

Metinde *zamanda sıralama* işlevi üstlenen *önce-sonra* bağlaç çifti, 196 kez (bağlaçlar içinde % 6,4; sözcük birimleri içinde % 0,4 oran) kullanılmıştır. Dil bilgisi kitaplarında belirgin bir kategoride gösterilmeyen bu bağlaçlar, anlatımı zamansal sıralanış açısından kodlayarak sağlam bir tutarlılık örneği oluşturmaktadırlar. Üstünoğlu, bu bağlaç çiftinden birinin dilin zamandan ve emekten tasarruf ilkesi gereği bazen düşürüldüğünü söyler (2018: 344-345; 356). Eldeki metinde de çoğunlukla “önce”

bağlacı düşürülmüş, “sonra” yüzey yapıda bırakılmıştır. Bunun yanı sıra ikilinin birlikte kullanıldığı örnekler de mevcuttur.

Çoğu zaman Derin Su’da çocuklaşır, önce iki ayrı yerden suya dalar, sonra derinliklerde birbirimizi bularak el ele tutuşur ve bir zafer kazanmış edasıyla suyun yüzüne fırlardık. Sudan, önce birbirine tutunmuş dört el çıkardı, sonra da biz. (33. s.)

Hepimiz yerimizi aldıktan sonra Başkan akıcı konuşmasıyla bize önemli şeyler söyledi. Önce medeniyetin ne olduğu, insan topluluklarının nasıl yaşaması gerektiği, nizam intizam gibi genel konulardaki düşüncelerini açıkladı, sonra, “Geçen gün ağaçların budanması konusunu görüşürken bazı arkadaşlarınız bu uygulamayı doğru bulmadıklarını belirttiler” dedi. Gözlerini hepimizin yüzlerinde gezdirerek sordu:

“Doğru mu?” (46. s.)

O andaki yüz ifaden hiç aklımdan çıkmıyor aziz dostum. Gözlerinde kaygı bulutları dolaşıyordu. Önce uzun uzun düşünmüş, sonra bir sır sandığının kapağını aralar gibi, “Ben oraya dönemem!” demiştin. (152. s.)

Metinde sıklık açısından öne çıkan iki bağlaç türü *sonuç* ve *neden* (sebe) bildirenlerdir. Bunlar mantıksal düzlemde birbirleriyle yakın ilişki içerisinde olduğundan birlikte değerlendirilmiştir. Yazar 147 yerde (bağlaçlar içinde % 4,8; sözcük birimleri içinde % 0,3 oran) *sonuç*, 135 (bağlaçlar içinde % 4,5; sözcük birimleri içinde % 0,3 oran) yerde ise *neden* bağlacına yer vermiştir. Toplamda 282 geçiş sayısı ve bağlaçlar içinde % 9,3; sözcük birimleri içindeyse % 0,6 sıklık oranıyla üslup belirleyici bir ölçüt olarak beliren bu bağlaçlar, neden-sonuç ilişkilerinin sağlam bir biçimde kurgulandığı belirgin bir mantık silsilesine işaret etmektedirler. Bu durum, gerçekçi ve inandırıcı bir anlatımın sürükleyiciliğini ve akıcılığına olanak tanımaktadır (Akçataş, 2001: 1524).

Keşke olmasaydı. Keşke o gece Poseidon açık denizin karanlıkları arasından kükrese, üstümüze gecenin bütün lanetli fırtınalarını salsa, o uğursuz karşılama törenini paramparça etseydi. Keşke deniz diplerinin bütün canavarları üzerimize çullansaydı.

(Bu da fazla süslü cümlelerimden biri mi acaba? Yoksa çok mu edebi? Eğer bu el yazıları bir gün basılma olanağına kavuşursa, editör gereksiz gördüğü paragrafları çıkarır nasıl olsa.)

Yazarın bu toplantıya da gelmediğini söylemeye gerek yok sanırım. O, henüz Başkan'la tanışmayan adadaki tek kişiydi.

Evinde homurtular içinde bize sayıp sövdüğünü duyar gibiydim. Bundan dolayı içimizde bir eziklik duygusu vardı ama ne yapayım, olayları ben yönlendirecek değildim ya. Daha en baştan nasıl öyle kesin tavırlar alabilirdim? Sonuçta, herkes ne yapıyorsa ben de onu yaptım. Evet, pek düşünmedim üstünde, ortama uyup gittim. Bu pek övünülecek bir şey değil ama ne yapabilirdim ki! (30. s.)

Adanın en güzel kıyılarını kapladıkları ve buralarda insanların denize girmesini önledikleri yetmiyormuş gibi bu vahşi kuşlar insanlara saldırıyor, adayı yaşanmaz bir cehenneme çeviriyorlarmış. Bu yüzden Başkan komiteye, bu kuşların yok edilmesini önermiş. Uzun uzun kuşların zararını sayıp dökmüş. Zaten komitenin çoğunluğu Başkan'a yakın olduğu için martıları imha etme kararı almak üzereymiş ki Yazar dayanamayıp söz almış ve bu önemli konunun komitede karara bağlanamayacağını, alınacak kararın bütün ada sakinlerini ilgilendirdiğini, bu yüzden genel kurulda tartışılması gerektiğini bildirmiş. Ada halkının komiteden daha sağlıklı düşünebileceği umudunu taşıdığı için bu konu üzerinde çok ısrar etmiş.

Ondan zaten nefret eden Başkan'ın acele bir karar almak istemesine karşı müthiş bir direnç göstermiş Yazar. Bunun bir çeşit savaş kararı olduğunu, eğer adayı bir ülke gibi düşünürsek savaş kararlarını meclislerin alması gerektiği falan gibi kendisinin bile saçma sapan bulduğu bir sürü şey söylemiş. Başkan'ın torununun kapıldığı gereksiz panik yüzünden kolunu incitmesi ve koskoca adamın martıdan korkarak ateş etmesi gibi konulara hiç değinmemiş. Sonunda komiteyi bu işe razı edebilmiş. Çünkü Başkan, eğer herkesin katılımı sağlanırsa, martılara karşı mücadelenin daha içten ve daha etkili yürütülebileceği kararına varmış. (64-65. s.)

(...) Yaklaşan kuşların leylek olup olmadığını tartışmaya koyulduk ama uzman, kemikli işaret parmağını dudaklarına götürerek sessiz olmamızı işaret etti. Bunun üzerine derin bir sessizliğe gömüldük.

Kuşlar yaklaştıkça gerçekten de bir leylek sürüsü olduklarını anladık. Geniş kanatları, ince gövdeleriyle iyice seçilir hale geldiklerinde adada heyecan son haddi bulmuştu. Leylekler yaklaştı, yaklaştı ve karşımızdaki ıssız adaya kondu. Ada o kadar yakındı ki kuşların kanatlarındaki yorgunluğu bile fark edebiliyorduk.

Şaşkın şaşkın birbirimize baktık. Niye onlar için hazırlanmış yuvalara konmamışlardı acaba? Öteki adada bir süre dinlendikten sonra buraya gelirler miydi? Derken aramızda fısıltılar başladı. Herkes birbirinin kulağına, belki de insan kalabalığı gördükleri için gelmediklerini fısıldıyordu. Bunun üzerine sessizce dağıldık. Çam fıstıkları tepesine gidip, olup biteni oradan izlemeye başladık. (162. s.)

1.7. Edatlar

Edatlar, tek başlarına sözlük anlamları olmayan ve bu şekilde kullanılamayan görevsel dil birimleridir. Ekler gibi artlarına geldikleri adları, çeşitli anlam ve görevlerle donatarak işleme sokarlar¹⁵. Eldeki metinde sıklıkları yukarıda işlenen zamir, sıfat, ad, zarf ve eylemlere göre azdır ve sözcüksel birimler bir bütün olarak ele alındığında belirgin bir üslup belirleyicilik sergilemedikleri görülür. İşlevsel açıdan da -ekler gibi- öbek oluşturduğu dil birimini bir başka dil birimine sıfat ya da zarf görevlerinde bağladıkları için bu sözcük türlerinin anlam ilişkilerinde değerlendirilmişlerdir¹⁶. Örneğin “Zamanla hiç fark etmeden tropik adaların yerlileri gibi giyinmeye başlamıştık.” (27. s.) cümlesinde “tropik adaların yerlileri” belirtili ad tamlamasından oluşan ad görevindeki sözcük öbeğinin ardından gelen “gibi” edatı, “tropik adaların yerlileri gibi” edat öbeğini kurarak söz konusu adla yüklem arasında zarf görevinde bir

¹⁵ Bu çalışmada edat sözcük biriminden kasıt son çekim edatıdır. Bu türden edatlar için alan yazınında *ilgeç* terimi de kullanılmaktadır.

¹⁶ “Eylem + zaman / kip eki + kişi eki + edat” formülüyle (Ör. *Çocuk ağırlı + yor + 0 + gibi bana bakıyordu.*) kurgulanmış yapılarıdaki edatlar, çekimlenmiş eylemin ardından geldikleri için hem edatın kullanımı hem de eylem dizimi bakımından kural dışıdır. Üstünoğlu, bu kural dışılığı gizlemek amacıyla bir kalıplaşmanın gerçekleştiğini, eylem çekim ekleri edatla kalıplaşarak ek + sözcük kalıbında ulaç eklerini oluşturduğunu söyler (2014: 903). Eldeki incelemede Üstünoğlu’nun görüşü paylaşılarak bu yapılarıdaki edatlar ad işletme edatı olarak değerlendirilmiş, bir tür ek görevi üstlendikleri için sözcüksel değerlendirmenin dışında tutulmuştur.

benzerlik ilişkisi kurmuştur. Edatın çeşidi, yüklemle kurulan ilişkide kayda değerdir. Her ne kadar sayıları az olup üslup belirleyicilik sergilemese de kurulan anlam ilişkisine doğrudan etki ettikleri için önemleri yadsınamaz.

Edatları anlamsal işlevlerini esas alarak inceleyen en kapsamlı çalışmalardan biri Sarraç (1995) tarafından yapılmıştır. Araştırmacı, burada daha önceki yapı, kullanım ve işlev tabanlı edat incelemelerini değerlendirmiş, özellikle ayrıntılı işlevsel sınıflandırma önerisiyle alana katkı sağlamıştır. Eldeki çalışmada da bu sınıflandırma temel kabul edilmekle birlikte incelemenin dilbilgisel / anlamsal bütünlüğünü korumak adına sıfat ve zarfların işlevsel boyutlarıyla koşutluk sağlanmıştır. Metinde tespit edilen 1082 edat (sözcük birimleri içinde % 2,4 oran) şöyle bir istatistiksel görünüm yansıtmaktadır:

Edat Türü	Geçiş Sayısı	Edatlar İçinde Sıklık Oranı	Sözcük Birimleri İçinde Sıklık Oranı
niteleme işlevinde edatlar	362	% 33,4	% 0,8
zaman işlevinde edatlar	148	% 13,7	% 0,3
benzerlik işlevinde edatlar	146	% 13,5	% 0,3
nicelik işlevinde edatlar	108	% 10	% 0,2
neden işlevinde edatlar	64	% 5,9	% 0,1
yer-yön işlevinde edatlar	57	% 5,3	% 0,1
diğer edatlar	197	% 18,2	% 0,6
TOPLAM	1082	% 100	% 2,4

Tablo 9: Edatların Anlamsal Sınıflandırması

Metinde edatların yer aldığı edat öbeklerinin, en çok niteleme işlevli bağ kurdukları görülür. Bu durum zarflardaki anlam ilişkisi sıralamasıyla örtüşme göstermektedir. Zarflarda ilk sırada yer alan niteleme işlevi, edatlarda da 362 geçiş sayısı (edatlar içinde % 33,4; sözcük birimleri içinde % 0,8 oran) sıklık oranıyla yine en üstte yer almıştır. “Hâlinde”, “içinde”, “diye¹⁷”, “hakkında” vb. edatlar bağlandıkları dil

¹⁷ “Diye” alan yazınında eylemsi (ulaç) ya da edat olarak incelenmektedir. Çalışkan, “diye”nin sözcük, sözcük öbeği ve cümle düzeyine farklı kullanımları olduğunu belirtir. Cümle düzeyinde; 1. kendisinden önceki bitimli cümleyi sebep, amaç, sakınma, tarz bildiren zarf işleviyle yan cümleye dönüştürdüğünü, 2. “de-” fiili ile kurulan aktarma cümlelerinin bir çeşitlemesi gibi cümleye betimleyici ve yorumlayıcı anlamlar kazandırdığını söyler (2019: 174). Yukarıda sözü edilen anlamsal işlevlerden dolayı “diye”nin,

birimlerini zarf işleviyle işleme sokarak anlamsal bütünlük kurulmasına yardımcı olmuşlardır.

O da bana şöyle şeyler söylerdi: “Senin adın Marcel mi?” Ben, “Hayır!” derdim. O, “Ama Marcel Proust gibi yazmışsın” diye devam ederdi: “Proustvari bir metin ortaya çıkarmaya çalışmışsın ama şunu unutma ki Proust olmak ile Proustvari olmak arasında dağlar kadar fark vardır. Bu biçim, Marcel adlı Parisli yazarın o koşullar içinde bulunduğu, kendine özgü bir biçimdir, kendi sesidir. Sen de anlatıda kendi sesini bulmalısın. Yoksa yazdığın şey Proust’tan daha iyi olsa bile Proust taklidi olarak kalır.” (34. s.)

Lara endişe içinde yüzüme baktı ve “Ne yapacağız?” diye sordu.

“Bilmiyorum!” dedim. Adamızı yılanlar basmıştı ve böyle bir beladan nasıl kurtulacağımızı bilemiyorduk.

22 numaradaki yaşlı hanım o gün akşama doğru, hummalı ateşler içinde sayıklayarak, çaresiz doktorun kolları arasında öldü. Ertesi gün onu, korkudan yüzleri kireç beyazına kesmiş adalılarının kaygılı bakışları ve başına gelenlere inanamadan durmadan ağlayan kocasının gözyaşları arasında, martı hücumundan kaybettiğimiz marangoz ağabeyimizin hemen yanında toprağa verdik. (138. s.)

Niteleme işlevli edatları zaman işlevliler takip etmiştir. “Sonra”, “önce”, “sırasında”, “boyunca” vb. edatlar toplam 148 kez (edatlar içinde % 13,4; sözcük birimleri içinde % 0,3 oran) zaman kodlayıcısı görevini üstlenmişlerdir.

“Hadi işe koyulalım!” dedim. “Bildirileri çoğaltalım, evlere dağıtalım. Bir saat içinde bitiririz.”

Noter bey ve 27 Numara bu işe pek akıllarının yatmadığını belirttiler. Zaten kararını veren vermişti; bu saatten sonra bir bildiri neyi değiştirebilirdi ki? Hele bir şiir, değiştirilmiş bir Puşkin şiiri... Bunun işe yarayacağına inanmıyorlardı. (85. s.)

“de-” eyleminin sözlük anlamından uzaklaştığı ve kalıplaşmış / kalıplaşma eğiliminde olduğu görülmüş, dolayısıyla edat olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bk. Sarraç, 1995: 76-79; Üstünoğlu, 2018: 301-303.

Evde sadece Başkan ve karısı vardı artık. Okul döneminin başlamasıyla birlikte torunları, dokunaklı bir veda töreniyle vapura bindirilip adadan ayrılmıştı. O günden sonra da Başkan'ın sesi sedası çıkmamıştı pek. Bütün bu dikkate rağmen, yılan tehlikesinin başladığı günden tam bir hafta sonra Başkan'ı da elinden yılan ısırıldı. (138-139. s.)

Metinde benzerlik işleviyle kullanılan “gibi” ve “benzer” edatları 146 yerde geçerek edatlar içinde % 13,5; sözcük birimleri içinde % 0,3'lük bir sıklık oranı oluşturmuştur.

*Yolun çıplak haline bir türlü alışamamıştık, her gelip geçtiğimizde –ki bu, günde en az üç kez oluyordu– kendimizi kafası yeni usturaya vurulmuş **bir insan gibi** ve bu dazlaklığa alışamamış bir insan gibi hissediyorduk. Güneş olanca hışmıyla tepemizdeydi. Bu iş, martıların da kafasını en az bizimki kadar karıştırmış olmalı ki sürüler halinde yolun üzerinde toplanıyor, eskiden yolu görmelerini engelleyen birbirine girmiş ağaç dallarının gerçekten orada olup olmadığından emin olmak ister gibi pike yapıp duruyorlardı. Bir iki kez benim de başımın üstünden yıldırım gibi geçtiler. (43. s.)*

Bu iyi kabul karşısında şaşırdık, birbirimize baktık, sonra içeri girdik. Salonda bize gösterilen koltuklara oturduk. Bu ev, adadaki diğer evler gibi bir iki basit eşyayla döşenmemiş, neredeyse şehir evi gibi “dekore” edilmişti. Çiçekli koltuklar, cilalı sehpa, abajurlar, tablolar eve bambaşka bir hava vermişti. (102. s.)

1.8. Ünlemler

Ünlemler, söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde veya tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan bir söz türüdür (Korkmaz, 2009: 1140). Alan yazınında pek çok tanımı, sınıflandırması ve kapsam sınırlamaları

bulunan bu sözcük türünde¹⁸ esas olan anlatım işlevidir; duygu ve heyecanın yanı sıra düşünce aktarımında da kullanılabilirler (Gedizli, 2015: 132-133). Kişisel dil kullanımını göstermesi açısından üslupbilimsel değer taşımaktadırlar.

Metinde 303 ünlem (sözcük birimleri içinde % 0,7 oran) kullanılmıştır ve diğer sözcük türleriyle karşılaştırılınca sıklık oranı düşüktür. Bununla birlikte metinde 129 yerde (ünlemler içinde % 42,5; sözcük birimleri içinde % 0,2 oran) *seslenme (hitap) ünlemi* kullanılmış ve anlamlı bir sıklık değeri oluşturmuştur. Alyılmaz, seslenmelerin söz konusu iletişimin gerçekleşmesinde *uyaran / uyarıcı / dikkat çekici* görevini üstlendiğini söyler. Ayrıca vericinin alıcıya mesajı sözlü veya yazılı olarak iletirken önce seslendiğini ve onu bu seslenmeler vasıtasıyla iletişim ortamına çekerek mesajını iletip bilgiyi aktardığını ifade eder (Alyılmaz, 1999: 534). Türkçede en köklü ve en yaygın seslenme / seslenme öbeği yapısı, önce gelen seslenme ünlemleri ve seslenmelerin üzerlerine getirilen seslenme eki / edatlarının işaretsiz olarak kullanımı ve seslenmeler / seslenme öbeklerinin bunların işlevlerini de üstlenmesi şeklinde olandır (Alyılmaz, 1999: 538)¹⁹. Eldeki metinde birkaç örnekte “ey”, “behey”, “be” vb. ünlemler seslenme / seslenme öbeğinin önüne gelmiş olsa da büyük çoğunlukla yukarıdaki yapı tercih edilmiştir. Her ne biçimde de olursa olsun yazarın seslenme ünlemleriyle içten, yalın ve doğrudan üslup oluşturduğu söylenebilir.

Ey adamız, bize gösterdiğin onca cömertlikten sonra sana bu kötülüğü yaptığımız, düşmanımızı saygı göstererek karşıladığımız, üstelik öne doğru hafifçe eğilerek elini sıktığımız için bizi bağışla!

Sen de öyle yazar arkadaşım. İlk günden beri uyarılarını dinlemediğimiz ve seni nedensiz bir karamsarlıkla suçladığımız için bizi hoş gör! (28. s.)

Bunun üzerine itirazda bulunanlar, utana sıkıla bunları daha yüksek sesle tekrarlamak zorunda kaldı. “Efendim, o ağaçların yukarıda birleşmiş olan dalları müthiş bir gölge sağlıyordu. Şimdi bunlar yok. Kabak gibi güneşin altında kaldık” dediler.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Akalın, 1999: 476-491; Baydar, 2016: 127-151.

¹⁹ Alyılmaz, bunu “Ø + seslenme / seslenme grubu + Ø” şeklinde formüllemiştir.

“Hımmm!” dedi Başkan. Düşünceli bir tavırla hepimizi süzdü. “Demek ki aramızda fikir ayrılığı var. Bazı konularda farklı düşünüyoruz. Bu doğaldır ve bunları öğrenmem iyi oldu. İnsanlar her şeyi konuşa konuşa halleder. O zaman bana izin verin bu konu üzerinde biraz düşüneyim değerli komşularım. Sanırım yakında size bir teklifte bulunacağım.”

Konuşma bitmişti. Bizler evimize dağılırken, bu önerinin ne olacağı üzerinde kafa yormaya başlamıştık bile. Artık adanın gündemini Başkan belirliyordu! Son günlerde aramıza karışmayan, yabani bir martı gibi kendini dağlara taşlara vuran, gününü kıyıda oturup denize taş atmakla geçiren Yazar ise o akşam evine gidip de başımıza gelenleri anlattığımda bana tek bir cümle söyledi:

“Oyun daha yeni başlıyor benim saf arkadaşım!” (42. s.)

“Hanımfendi, bir pelikan, etinden et kopararak yavrusunu beslerken öldürülse ne hissedersiniz?”

“Doğrusu yazık olur ama nereye varmak istediğinizi pek anladığımı söyleyemem. Bu ziyareti neye borçluyum genç hanım?”

“Aynen pelikanlar gibi, yavrusunu korumak isteyen martılar şu anda katlediliyor. Anne ve baba martılar kurşunla, yumurta içindeki yavrular da topukla ezilerek öldürülüyor. Ne olur hanımfendi, eşinizle konuşun, bu vahşete bir son vermesini söyleyin.”

Lara bu sözleri söylerken Başkan’ın hanımının önce buz kesildiğini, sonra bakışlarını kaçırarak bizden uzaklaşmaya çalıştığını fark ettim. Pencereden dışarı, sabit bir noktaya bakıyordu; ince dudakları kısılmıştı.

“Siz de bir annesiniz, bir büyükannesiniz hanımfendi. Bu vahşeti görseniz dayanamazdınız. Zavallı martıların nasıl çığlık çığlığa yavrularını korumaya çalıştıklarını...” (102-103. s.)

2. Cümle Ögesi Tabanlı İnceleme

Cümle ögelerinin üslup değerlerinin belirlenmesinde daha kapsamlı ve anlamlı sonuçlara ulaşabilmek amacıyla sözdizimsel düzlem temel önermelerle sınırlandırılmamış, yüklem yönetimindeki bütün önermeler incelenmiştir. Metinde 4843 *temel cümle*, 2266 *ortaç öbeğinden oluşan yan önerme*, 1333 *ulaç öbeğinden oluşan yan önerme*, 1323 *iç cümle*, 764 *master öbeğinden oluşan yan önerme*, 47 *ki'li yan cümle* ve 11 *ara cümle* geçmektedir. Toplam 10587 önermenin ögelerinin tek tek belirlenmesi sonucu ortaya şöyle bir tablo çıkmıştır:

Cümle Ögesi Türü	Geçiş Sayıları	Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranı
yüklem	10587	% 32,5
birincil özne	9196	% 28,3
zarf tümleci	6195	% 19
birincil nesne	4312	% 13,3
ikincil nesne	1839	% 5,6
ikincil özne	332	% 1
seslenmeli tümleş	101	% 0,3
TOPLAM	32562	% 100

Tablo 10: Cümle Ögelerinin Dağılımı

Bilindiği üzere önermelerin kuruluşunda yüklem ve birincil özne ögeleri esastır. Bununla birlikte yüklemelerin sayısının 10587, birincil öznelerin sayısının 9196 olmasının iki nedeni bulunmaktadır: 1. Edilgen eylemden oluşan yüklemelerin birincil özne istememesi; 2. Tamlananı birincil özne görevindeki ortaç öbeklerinde / yan önermelerde, söz konusu öbeğin bir bütün hâlinde temel önermenin birincil öznesi olması durumunda çakışma yaşanmasıdır. Örneğin, “Onu kurtarmayı başaramayan doktor, hızlı yürüme yönteminin avukatın kalbine çok fazla geldiğini söyledi.” (22. s.) cümlesinin altı çizili birincil öznesi ortaç öbeği / yan önermeden oluşan “onu kurtarmayı başaramayan doktor”, bu önermenin birincil öznesiyse “çocuklar”dır. Sıklık değerlendirmelerinde bu birincil öznelerin ayrı ayrı hesaba katılması, genel yoruma

ulaşmada hatalı sonuçlar vereceğinden bu kullanımlarda sadece temel önermelerin birincil özneleri esas alınmıştır.

2.1. Üslup Oluşturan Cümle Öğeleri

2.1.1. Özne

Cümlede bir var oluşu veya yapmayı (kılma / etme / olma / yaptırma / kıldırma / ettirme oldurma) gerçekleştiren öge, *öznedir*. Özne, yüklemde gösterdiği bildirmeyi veya olma-yapmayı gerçekleştiren; yani bir değişimi yaşayan varlıktır. Bir var oluşun bildirilebilmesi için ilk önce varlığa gerek vardır. Özne, yapma ve olmanın en büyük özelliğidir; çünkü o, yapan veya olandır. Onsuz olay olmayacağı için, cümle de olmaz (Karaağaç, 2009: 189). Cümlelerin asıl unsurlarından biridir. Cümlelerin / yan önermenin yüklemde bulunan yargının gerçekleştiren / yapan / yaptıran ya da yargıda olan / oldurulan işaret eden özne, ad ya da zamir sözcüksel görevlerinden birini üstlenerek çeşitli anlamsal kodlamalar yapar. Karşıladığı varlığın anlamsal içeriği, cümledeki konumu / dizilişi ve zorunlu bir öge olarak derin-yüzey yapı görünümü, kısaca yazarın kişisel dil tutumunu göstermesi açısından sunum biçimi, metnin üslubunu ortaya koymada dikkat edilmesi gereken bir ölçüttür.

Üstünova, yüklemdeki çatı eklerinin öznenin yükleme bağlanma biçimini yönlendirdiğinden etken, edilgen, ettirgen (yaptırımlı), dönüşlü, işteş eylemlerin kurdukları cümlelerde farklı nitelikte özneler kullanıldığını belirtir (2018: 159). *Birincil özne*, cümlede yalın durum çekimiyle bulunur. *İkincil özneyse*, yüklemdeki çatı eklerine göre *tarafından*, *yüzünden*, *vasıtasıyla* vb. sözcüklerle tamamlananlar; {-CA} ekiyle çekimlenenler; {-DAn} ekiyle çekimlenenler; {-A} ekiyle çekimlenenler ve {-I²⁰} ekiyle çekimlenenler şeklinde beş öbeğe ayrılır²¹.

Metinde 9196 kez (özneler içinde % 96,5; cümle öğeleri içinde % 28,3 oran) birincil özne, 332 kez (özneler içinde % 3,5; cümle öğeleri içinde % 1 oran) ikincil özne olmak üzere 9528 (cümle öğeleri içinde % 29,3 oran) özne tespit edilmiştir. Yüklemde sonra en çok kullanılan sözdizimsel dil birimidir. Öznenin eserde kurduğu anlam bağlarının geçiş sayıları ve sıklık oranları şu şekildedir:

²⁰ {-I} gösterimi ekin {-ı}, {-i}, {-u}, {-ü} dördünlü şeklini ifade eder.

²¹ Birincil özne ve ikincil özneye ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Üstünova, 2018: 158-177.

Öznenin Kurduğu Anlam Bağı Türleri	Geçiş Sayıları	Özne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
kişi bağı	8128	% 85,3	% 25
nesne bağı	879	% 9,2	% 2,7
mekân bağı	152	% 1,6	% 0,5
zaman bağı	44	% 0,5	% 0,1
sınıflandırılmayanlar	325	% 3,4	% 1
TOPLAM	9528	% 100	% 29,3

Tablo 11: Özne Ögesinin Kurduğu Anlam Bağları

Metinde öznenin en çok kurduğu anlam bağı 8128 (özneler içinde % 85,3; cümle ögeleri içinde % 25 oran) geçiş sayısı ile *kişidir*. Bunların 6905'i (özneler içinde % 72,4; cümle ögeleri içinde % 21,2 oran) doğrudan, 1223'ü (özneler içinde % 12,8; cümle ögeleri içinde % 3,7 oran) dolaylı yoldan anlam bağı kurmuştur. Dolaylı yoldan kurulan kişi bağı verileri daha sonra incelenecek olup metnin genelinde nitelikli sıklık değerine ulaşan kişilerin özne ögesi özelindeki geçiş sayıları ve sıklık oranları şu şekildedir:

Özne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	Geçiş Sayıları	Özne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Cümle Öğeleri İçinde Sıklık Oranları
anlatıcı	1125	% 11,8	% 3,4
Başkan	1044	% 10,9	% 3,2
adalıların tümü	857	% 9	% 2,6
adalıların bir kısmı	803	% 8,4	% 2,5
Yazar	723	% 7,6	% 2,2
Lara	380	% 4	% 1,2
anlatıcı ve Lara	356	% 3,7	% 1,1
Başkan'ın adamları	177	% 1,9	% 0,5
1 Numara	155	% 1,6	% 0,5
bakkalın oğlu	125	% 1,3	% 0,4
diğer kişiler	1160	% 12,2	% 3,6
TOPLAM	6905	% 72,4	% 21,2

Tablo 12: Özne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları

Eserde doğrudan kişi bağı kuran özne kullanımlarına şunlar örnek verilebilir:

Bu dahice fikir (!) komşularımız tarafından alkışlandıktan sonra, Başkan Köpekbaliğı, müthiş savaş stratejisini açıkladı: Adaya tilkiler getirilecekti. Tilkiler martı yumurtalarını çalar, onları yer ve böylece martı nüfusunun azalmasını sağlayabilirdi. Adada hiç tilki bulunmaması, martıların bu kadar çoğalmasına, “it sürüsü kadar” artmasına neden olmuştu. Bundan sonra bu imkânı bulamayacaklardı. Adalılar ise kendilerini tehlikeye atmadan, zekâ avantajlarını kullanarak bu iki türü birbirine karşı çarpıştıracak ve düşmanı yok edecekti.

Başkan'ın bu sözleri uzun alkışlarla, bravo sesleriyle karşılandı. Adalılar uzun zamandan beri ilk kez rahat bir nefes almış, hiç olmazsa gelecekle ilgili bir umuda kapılmışlardı. Herkes gelecek tilkileri kurtarıcı gibi görüyordu. Vahşi martıların kurbanı olan zavallı marangozun intikamını tilkiler alacaktı.

Artık adalılar tarafından iyice münafık olarak damgalanan Yazar'ın “Ama ekolojik denge...” falan diye yırtınmasını kimse dinlemedi, birkaç kişi onu düşmanca gözlerle süzdü, onun bu uyarıları “entelektüel boşboğazlık” olarak görüldü.

Toplantının sonunda Başkan mağrur bir edayla, “Tilkileri nasıl temin edeceğimize gelince... onu bana bırakın sevgili arkadaşlarım” dedi. “Kararınızın bu yönde olacağını tahmin ettiğim için uydu telefonuyla on erkek, on dişi tilki ısmarladım bile.” (125-126. s.)

Metindeki kişi işaretleyen öznelerin derin-yüzey yapı kullanımları incelendiğinde yazarın bunları 1484 kez (özneler içinde % 15,5; cümle ögeleri içinde % 4,5 oran) yüzeye taşıdığı, 5421 yerde ise (özneler içinde % 56,7; cümle ögeleri içinde % 16,6 oran) eksiltiye bıraktığı belirlenmiştir. Metinde sıklık düzeyi yüksek doğrudan kişi bilgisi işaretleyen öznelerin derin yapı-yüzey yapı geçiş sayıları ve yüzey yapıdakilerin sıklık oranları şu şekilde tablolastırılabilir:

Özne Ögesinde Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Uysurları	Derin Yapıdakilerin Geçiş Sayıları	Yüzey Yapıdakilerin Geçiş Sayıları	Yüzey Yapıdakilerin Özne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Yüzey Yapıdakilerin Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
adalıların bir kısmı	568	235	% 2,5	% 0,7
Başkan	815	229	% 2,4	% 0,7
adalıların tümü	677	180	% 1,9	% 0,5
Yazar	594	129	% 1,4	% 0,4
anlatıcı	1040	85	% 0,9	% 0,3
Lara	307	73	% 0,8	% 0,2
Başkan'ın adamları	119	58	% 0,6	% 0,2
1 Numara	122	33	% 0,3	% 0,1
Bakkalın oğlu	92	33	% 0,3	% 0,1
anlatıcı ve Lara	326	30	% 0,3	% 0,1

diğer kişiler	761	397	% 4,1	% 1,2
TOPLAM	5421	1484	% 15,5	% 4,5

Tablo 13: Özne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurlarının Derin Yapı-Yüzey Yapı Görünümü

Kişi işaretleyen öznelerin *derin-yüzey yapı kullanımlarına* örnekler:

*O ne şatafatti, o ne karşılamaydı öyle. Bütün dertlerimizi sona erdirecek, bizi belalardan kurtaracak olan uzman gelecek diye, **bizim** yollarına bir gül dökmediğimiz kalmıştı. Uzun ömründe pek çok övgü aldığı tahmin edilebilecek başarılı uzmanı bile şaşırtacak bir karşılama töreni olmuştu bu.*

Vapur körfeze demirlediğinde, ada halkı, birkaç eksiğiyle iskelede yerini almış bulunuyordu. İnsanlar, bu önemli adamı görmek için gözlerini zorluyor, daha tedbirli davranıp dürbün getirmiş olanlardan yardım istemek için fırsat kolluyor ve bu ayrıcalığa sahip olan komşulara sorup duruyordu...

Uzman, çekirge baskınına uğrayan bir tarım bölgesini, buğdayları yakmak zorunda kalmadan bu beladan kurtarmıştı. uzman Bir başka seferinde, uzman uzman taşan bir nehrin yatağını değiştirmek gibi bir mucize göstererek, korku içindeki bir kasabanın mutlak bir sel felaketini atlatmasını başarmıştı. Hatta daha ileri giderek, uzmanın hayvanlarla anlaşmak için özel bir dil geliştirdiğini, uzmanın yıldırımları avucuna hapsettiğini söyleyenlere bile rastlanmıştı...

***ben** Böyle şeylerden nefret eden ve iyice inzivaya çekilen Yazar'ın orada olmadığını söylemeye gerek bile duymuyorum ama ilginç olan, Başkan'ın da bu karşılama töreninde hazır bulunmamasıydı. Herhalde **Başkan** otoritesinin bozulmaması için gelmemişti. Belki de **Başkan** adalıların uzmana gösterdiği ilgiyi kıskanıyordu. Ne de olsa adanın başkanıydı o, yeni gelenin Başkan'a ziyarette bulunması gerekirdi; değil mi ama! (155-156. s.)*

1216 kez (özneler içinde % 12,7; cümle ögeleri içinde % 3,7 oran) kişi bilgisi işaretleyen eşgönderimli özne tespit edilmiştir. Sıklık düzeyi yüksek olanların geçiş sayı ve sıklık oranları şöyledir:

Özne Ögesinde Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	Eşgönderimlilerin Geçiş Sayıları	Eşgönderimlilerin Özne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Eşgönderimlilerin Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
adalıların bir kısmı	345	% 3,6	% 1,1
adalıların tümü	162	% 1,7	% 0,5
Yazar	117	% 1,3	% 0,3
Başkan	99	% 1	% 0,3
bakkalın oğlu	82	% 0,9	% 0,2
Başkan'ın adamları	80	% 0,9	% 0,2
Lara	24	% 0,2	% 0,08
anlatıcı ve Lara	23	% 0,2	% 0,08
anlatıcı	18	% 0,1	% 0,05
1 Numara	17	% 0,1	% 0,05
diğer kişiler	249	% 2,7	% 0,8
TOPLAM	1216	% 12,7	% 3,7

Tablo 14: Özne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurlarının Eşgönderimli Kullanımı

Metinde kullanılan öznelerin eşgönderimlilik sergileyenlerine şu örnekler verilebilir:

Galiba size biraz adanın geçmişinden bahsetmem gerekiyor. Bu ıssız adayı yıllar önce çok zengin bir işadamı almış. (...) İnsanlar gelip, onunki kadar büyük olmayan evler yapmışlar. Adam, gelenlerden arazi parası falan istememiş. Zaten doğal malzemeler kullanılarak imece usulü yapılan, adanın ormanlarından yararlanılarak ortaya çıkarılan kütükten evler için dışarıdan çok az malzeme getirilmiş. Herkes eşine dostuna söyleye söyleye ada kırk eve ulaşmış.

Zengin işadamı bu noktada adaya gelişleri durdurmuş ve daha fazla ev yapılmasına izin vermemiş. Çünkü adanın doğal güzelliğinin, sessizliğinin ve yeşilinin bin bir çeşidinin yansıdığı ormanların bozulmasını istememiş.

Patron öldüğü zaman ev büyük oğluna geçmiş. Zaten işle güçle fazla ilgisi olmayan bu yeni patron da adadaki yaşamı sürdürmeyi, anavatandaki karmaşık

yöneticilik hayatına tercih etmiş. Zamanla kendisi gibi ada sakinleri de o ailenin adanın sahibi olduğunu unutmuş. Sadece daha büyük bir evde yaşayan sıradan adalılar olarak görülmeye başlamışlar. (17-18. s.)

Doğrudan kişi bilgisi işaretleyen özneler, 385 kez (özneler içinde % 4,1; cümle ögeleri içinde % 1,2 oran) *odaklama yoluyla (konumlamalı ve odaklayıcı)* öne çıkarılmıştır. Bunlardan sıklık düzeyi yüksek olanların geçiş sayı ve sıklık oranları şöyledir:

Özne Ögesinde Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	Odaklananların Geçiş Sayıları	Odaklananların Özne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Odaklananların Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
Başkan	70	% 0,7	% 0,2
Yazar	53	% 0,6	% 0,2
adalıların bir kısmı	51	% 0,6	% 0,2
anlatıcı	44	% 0,5	% 0,1
adalıların tümü	37	% 0,4	% 0,1
Lara	25	% 0,3	% 0,08
anlatıcı ve Lara	16	% 0,2	% 0,07
diğer kişiler	89	% 0,2	% 0,3
TOPLAM	385	% 4,1	% 1,2

Tablo 15: Özne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurlarının Odaklamalı Kullanımı

Metindeki odaklamalı özne kullanımı için şu cümleler örnek verilebilir:

1 Numara ayakta Başkan'ı alkışlamaya başlayınca, diğer komşular da ayağa kalktı ve alkışa katıldı. Ben de ortama uyum göstermek için kalktım. Yalnız iki kişi kalmıştı oturan; iki yakınım, iki canım, iki dostum. Biri hemen anlaşılabilceği gibi Yazar, öteki de biraz daha zor anlaşılabilceği gibi benim çekingen sevgilim Lara.

...

1 Numara, alkışlardan sonra gülümseyerek Başkan'a çevirmiş olduğu yüzünü tekrar bize doğru döndürdü, "Bu nazik alkışlarınızla sizin de Başkan'ımıza derin

minnettarlığınızı sunmuş olduğunuzu anlıyor ve toplantıyı açıyorum. Bugün hepinize bildirilmiş olduğu gibi adamızdaki plajlar konusunu görüşeceğiz.”

Bu sözler üzerine hepimiz şaşırdık. Martılardan söz etmek yerine kıyıları konuşmak nasıl bir oyundu, neler çeviriyorlardı böyle? (68-69. s.)

Eserde öznenin kişi bağından sonra en sık başvurduğu anlam ilişkisi; 829’u (özneler içinde % 9,2; cümle ögeleri içinde % 2,7 oran) doğrudan, 50’si (özneler içinde % 0,5; cümle ögeleri içinde % 1 oran) dolaylı olmak üzere 879 (özneler içinde % 9,7; cümle ögeleri içinde % 3,7 oran) geçiş sayısı ile *nesne bağıdır*. Aşağıdaki tabloda metnin genelinde nitelikli sıklık değerine ulaşan nesnelerin özne ögesi özelindeki geçiş sayıları ve sıklık oranları verilmiştir:

Özne Ögesinde Doğrudan Nesne Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	Geçiş Sayıları	Özne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
martılar	456	% 4,8	% 1,4
diğer hayvanlar	93	% 1	% 0,3
araçlar	46	% 0,5	% 0,2
taşıtlar	13	% 0,1	% 0,03
yiyecekler-giyecekler	12	% 0,1	% 0,03
bitkiler	11	% 0,1	% 0,03
diğer nesneler	248	% 2,6	% 0,8
TOPLAM	879	% 9,2	% 2,7

Tablo 16: Özne Ögesinde Doğrudan Nesne Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları

Eserde nesne bilgisi taşıyan öznelere örnek olarak verilebilecek cümlelerden bazıları şunlardır:

Lara yanımda tir tir titriyordu. Şaşkınlığımızı biraz atlatır atlatmaz dışarıdan sesler ve çığlıklar geldiğini fark ettik. Camlar patlıyor, kiremitler kırılıyor, martı sürüleri çığlık çığlığa haykırıyordu.

Kırılmış camdan biraz başımı uzatmaya cesaret ettiğimde, dünyanın bütün martıları bizim adaya toplanmış gibi geldi. Havada uçmuyor da adeta bir bütün olarak, oradan oraya akıyorlardı. Sabahın alacakaranlığı beyaza kesmişti. Çığlıkları neredeyse kulaklarımızı sağır ediyordu. Evlerden haykırışlar yükseldiğini duyduk. Bu arada bizim evin çatısından da sesler gelmeye başladı, sanki birisi dama çıkmış kiremitleri kırıyordu.

Sabah olduğunda, bunun da martı hücumunun bir parçası olduğunu anlayacaktık. Sahilden aldıkları büyük taşları yüksekte evlerin çatılarına bırakıyorlardı ve bu taşlar gittikçe hız kazanarak kurşun gibi düşüyordu kiremitlerin üzerine. (113-114. s.)

Metinde öznenin kurduğu *mekân bağı* sayısı 152 (özneler içinde % 1,6; cümle ögeleri içinde % 0,5 oran), *zaman bağı* ise 44'tür (özneler içinde % 0,5; cümle ögeleri içinde % 0,1 oran). Kurulan *mekân bağı* bir bütün hâlinde nitelikli sıklığa erişmekle birlikte eserde geçen *mekânlar* özne ögesinde kendi başlarına üslup değeri taşımaz.

Özne ögesi, yukarıda söz edildiği gibi doğrudan anlam bağı kurduğu gibi dolaylı yoldan da birtakım bağlar kurmuştur. Doğrudan işaretleme, açık bir biçimde ilgili anlatı unsurunu karşılayan dil biriminin öge olmasıyla; dolaylı işaretlemeyse herhangi bir organ, hareket, davranış, söz, ses vb. özellikleri içeren dil biriminin öge olup bunların bağlı olduğu anlatı unsurunun sezdirilmesiyle gerçekleşir. Örneğin; “Başkan bastonuna dayandı.” (27. s.) cümlesindeki altı çizili “Başkan” adı, yüklemdeki “dayan-” eylemini gerçekleştirme göreviyle doğrudan (birincil) özne olur ve metnin “Başkan” anlatı kişisine açıkça gönderme yapar. “Daha sonra şu tuhaf konuşma geçti aramızda.” (32. s.) örnek cümlesindeyse “şu tuhaf konuşma” öznesi, metinde geçen kişilerin sözlerini içermekte, dolaylı olarak “sözü söyleyen” kişilere yani bağlamdan hareketle bulunan “Yazar” ve “anlatıcı” kişileri sezdirilmektedir.

Toplamda 1223 kez (özneler içinde % 12,8; cümle ögeleri içinde % 3,7 oran) dolaylı olarak anlam bağı kuran özne, genellikle kişi unsuruyla ilişkili dil birimlerine başvurmuştur. Bunlar içerisinde 225 yerde (özneler içinde % 2,3; cümle ögeleri içinde % 0,7 oran) *kişilerin hareket ya da davranışları*, 160 yerde (özneler içinde % 1,7; cümle ögeleri içinde % 0,5 oran) *kişilerin sözleri*, 102 yerde (özneler içinde % 1; cümle ögeleri içinde % 0,3 oran) *kişilerin organlarının* özneleştirildiği görülmüştür. Örnek vermek gerekirse;

Lara benim önüme geçti. “Daha ne yapabilirsin ki?” dedi. “Ne yapabilirsin ki!” Bu kez ben onun önüne geçtim ve aynı sözleri haykırarak tekrarlamaya başladım. Ama tam o anda Başkan’ın Lara’ya ne kadar büyük kötülükler yapabileceği aklıma geldi. Korktum, hem de çok korktum. Şu anda Lara’nın susmasından, bu beladan kurtulmasından başka bir isteğim yoktu. Kendime ne olursa olsun aldırmaıdım ama Lara’ya dokunmaları beni çıldırtabilirdi. Biraz önceki cesaretimden eser kalmadı, korkudan yüreğim üşüdü. Başkan adamlarına dönüp emir verdi. “Şu iki haini devlet başkanına hakaretten ve isyan çıkarmaktan gözaltına alın. Bizimle geliyorlar.”

Kara gözlüklü adamlar yaklaştı, önce Lara’nın koluna girdiler, sonra da beni sıkı sıkı tuttular. Çaresizlik içinde komşularımıza göz gezdirdim. Yazar’ın öldürüldüğü söylentisi yayıldıktan sonra, bizi böyle götürmelerine izin verecekler miydi? Bunca yıllık dostlarımız bizi bırakacaklar mıydı? Belki de itiraz etseler kurtarabilirlerdi bizi. Ama ne yazık ki hiçbiriyile göz göze gelemedim. Hepsi başını başka yöne çevirdi.

Ancak o sırada bir şey oldu. Ömrümün belki de en acı ve aynı zamanda en cesur eylemi gerçekleşti gözlerimin önünde. (179. s.)

2.1.2. Nesne

Bilim insanlarınca kabul edilmiş ortak bir adlandırma ve tanımı bulunmayan ve üzerinde tartışmaların devam ettiği²² cümlelerin *nesne* ögesine, genel olarak “öznenin yapıp yüklem anıattığı işten etkilenen dil birimidir” denebilir. Metnin / yazarın kişisel dil kullanımlarının oluşumunda özneler gibi nesnelerin de, karşıladıkları varlıkların anlamsal içeriği, cümledeki konumları / dizilişleri ve derin-yüzey yapı görünümeleri dikkate değerdir.

Üstünova, dil birimlerin biçimsel ve anlamsal işlevlerini birlikte değerlendirmenin önemine dikkat çektiikten sonra aldıkları eklere göre nesneleri ikiye ayırır. Geleneksel dil bilgisinin belirtili nesne / belirtisiz nesne olarak işlediği {-Ø} ve {-I} ekli nesneler, *birincil nesne*dir. Yüklem anıattığı iş, oluş ya da hareketten etkilenen, bunlara konu olan {-A}, {-DA} ve {-DAn} ekli nesneler *ikincil nesne*

²² Nesne adlandırılması ve tanımı konusunda ileri sürülen çeşitli görüşlere toplu bir bakış için bk. Bulak, 2012: 420-435.

şeklinde adlandırılır (2018: 178). Eldeki çalışmada da anlamsal içerik esas alındığı için bu görüş benimsenmiş, nesnelerin kapsamı geniş tutulmuştur.

Metinde 4312 kez (nesneler içinde % 70,1; cümle ögeleri içinde % 13,3 oran) birincil nesne, 1839 kez (nesneler içinde % 29,9; cümle ögeleri içinde % 5,6 oran) ikincil nesne olmak üzere 6151 (cümle ögeleri içinde % 18,9 oran) nesne tespit edilmiştir. Nesne ögesinin eserde kurduğu anlam bağlarının geçiş sayıları ve sıklık oranları şu şekildedir:

Nesnenin Kurduğu Anlam Bağı Türleri	Geçiş Sayıları	Nesne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
Kişi bağı	4577	% 74,4	% 14,1
Nesne bağı	932	% 15,2	% 2,9
Mekân bağı	184	% 3	% 0,5
Zaman bağı	50	% 0,8	% 0,1
Sınıflandırılmayanlar	408	% 6,6	% 1,3
TOPLAM	6151	% 100	% 18,9

Tablo 17: Nesne Ögesinin Kurduğu Anlam Bağları

Metinde 1068'i (nesneler içinde % 17,3; cümle ögeleri içinde % 3,3 oran) doğrudan, 3509'u (nesneler içinde % 57,1; cümle ögeleri içinde % 10,8 oran) dolaylı olmak üzere toplam 4577 (nesneler içinde % 74,4; cümle ögeleri içinde % 14,1 oran) kişi bilgisine gönderme yapan nesne kullanılmıştır. Özne ögesindeki gibi burada da dolaylı yoldan kurulan kişi bağı bilgileri daha sonra verilecektir. Nitelikli sıklık değerine sahip doğrudan kişi bağı kuran nesnelerin geçiş sayıları ve sıklık oranları şu şekildedir:

Nesne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	Geçiş Sayıları	Nesne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Cümle Öğeleri İçinde Sıklık Oranları
adalıların tümü	181	% 2,9	% 0,5
Başkan	118	% 1,9	% 0,3
adalıların bir kısmı	115	% 1,9	% 0,3
anlatıcı	106	% 1,7	% 0,3
Yazar	104	% 1,7	% 0,3
Lara	68	% 1,1	% 0,2
anlatıcı ve Lara	59	% 1	% 0,2
1 Numara	25	% 0,4	% 0,1
bakkalın oğlu	15	% 0,2	% 0,06
Başkan'ın adamları	12	% 0,2	% 0,04
diğer kişiler	265	% 4,3	% 0,8
TOPLAM	1068	% 17,3	% 3,3

Tablo 18: Nesne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları

Eserde doğrudan kişi bağı kuran nesne kullanımlarına şunlar örnek verilebilir:

Onu, yıllar önce başkentte bir kafeteryada garson olarak çalışırken keşfetmiştim. Öylesine kırılğan, öylesine yaralı ve yuvadan atılmış bir yavru kuş gibi duruyordu ki, yüreğimdeki olanca şefkat ona doğru akmaya başlamıştı.

Durmadan tezgâhın arkasındaki mutfağa girip çıkan, elindeki tabakları mutsuz ama kibar bir gülümsemeyle masalara bırakan, bahşiş veren müşterilere küçük kız çocukları gibi hafifçe reverans yaparak teşekkür eden bu garson kııda, beni kendisine meftun eden bir zarafet ve yumuşaklık seziyordum.

O güne kadar içimde bu kadar sevecenlik olduğunu bilmezdim. Bu duygularım gözlerimden o kadar belli olmuştu ki, kafeteryanın hangi köşesine gitse dönüp beni süzmeye başlamıştı. Kendisine bakıp bakmadığımı öğrenmek ister gibi beni kolluyordu.

Ertesi gün o kafeteryaya bir kez daha gittim, öteki gün bir daha, sonra bir daha, bir daha.

Artık birbirimize “Merhaba!” diyor, gülümsüyor, bir iki cümle ediyorduk. Günden güne kendisine biraz daha özen gösterdiği, kumral saçlarını daha dikkatli taradığı, daha göz alıcı elbiseler giydiği sanısına kapılıyor ve bundan kendime gurur payı çıkarıyordum. O sırada karımdan yeni ayrılmıştım, boşluktaydım. Çocuğu olmayan, boşanmış, işi iyi gitmeyen, çalıştığı bankada sevilmediğini düşünen, aldığı küçük maaşla kıtı kıtına geçinen, ülkedeki politik çatışmalardan uzak kalmaya çalışan ama hayattan zevk de almayan silik ve korkak bir adam olarak yaşayıp gidiyordum.

Bu renksiz, sıradan ve çekingen hayatımın en büyük eylemi, izinli olduğu bir akşam o garson kıza yemeğe çıkmayı önermem oldu. Hiç nazlanmadan kabul etmiş olması da bu işin beklenmedik ödülüydü. Belki de çekingen yapım yüzünden bu kadar uzun süre beklemiş olmam, onda böyle bir önerinin hiç gelmeyeceği gibi bir korku yaratmıştı. Bu yüzden hemen “Evet” demiş olabilirdi. (60-61. s.)

Metindeki doğrudan 1068 kişi işaretleyici nesnenin *derin-yüzey yapı kullanımları* incelendiğinde 917 kez (nesneler içinde % 14,9; cümle ögeleri içinde % 2,8 oran) *yüzey yapıda* yer aldığı, 151 yerde ise (nesneler içinde % 2,4; cümle ögeleri içinde % 0,4 oran) *derin yapıya* itildiği belirlenmiştir. Sıklık düzeyi yüksek kişi bilgisi işaretleyen nesnelerin derin yapı-yüzey yapı geçiş sayıları ve yüzey yapıdakilerin sıklık oranları şu şekilde tablolştırılabilir:

Nesne Ögesinde Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Uysurları	Derin Yapıdakilerin Geçiş Sayıları	Yüzey Yapıdakilerin Geçiş Sayıları	Yüzey Yapıdakilerin Nesne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Yüzey Yapıdakilerin Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
adalıların tümü	18	163	% 2,6	% 0,5
adalıların bir kısmı	9	106	% 1,7	% 0,3
Başkan	18	100	% 1,6	% 0,3

Yazar	18	86	% 1,4	% 0,3
anlatıcı	29	77	% 1,3	% 0,2
Lara	15	53	% 0,9	% 0,2
anlatıcı ve Lara	10	49	% 0,8	% 0,1
1 Numara	3	22	% 0,4	% 0,05
bakkalın oğlu	2	13	% 0,2	% 0,025
Başkan'ın adamları	2	10	% 0,1	% 0,025
diğer kişiler	27	238	% 3,9	% 0,8
TOPLAM	151	917	% 14,9	% 2,8

Tablo 19: Nesne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurlarının Derin Yapı-Yüzey Yapı Görünümü

Kişi işaretleyen nesnelerin *derin-yüzey yapı kullanımlarına* örnekler:

Daha sonra anlattıklarına göre Başkan'ın adamları arkadan kafama tabanca kabzasıyla vurmuş, bayıldıktan sonra da beni sürükleyerek götürmüş, beni Başkan'ın evinin mahzenine kapatmıştı. Lara'ya vurmamış ama onu da bir yerde gözetim altında tutmuşlar.

Ertesi gün bizi bıraktıklarında Yazar artık yoktu. Yazar İskeleye motorla götürülmüştü. Ondan bir daha haber alamadık.

Evet, senden bir daha haber alamadık. Tahmin edeceğin gibi arkadan bir sürü söylenti alıp yürüdü. Benim hain, Lara'nın ise zayıf olarak nitelediği komşular, arkandan atıp tutmaya başladı. Zaten bozguncu olduğunu, adadaki her şeyin senin yüzünden ters gittiğini, daha büyük bir inançla söylüyorlardı. Yani olup biten her şeyden sen sorumlu olmuştun sevgili dostum. Bize artık kimse inanmazdı çünkü Lara da ben de, "suçlu"nun arkadaşları olarak güvenilmezler sınıfına konulmuştuk. Bizimle pek az kişi konuşuyordu. (169. s.)

666 yerde (nesneler içinde % 10,8; cümle ögeleri içinde % 2 oran) kişi bilgisi işaretleyen eşgönderimli nesne kullanılmıştır. Sıklık düzeyi yüksek olanların geçiş sayı ve sıklık oranları şöyledir:

Nesne Ögesinde Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	Eşgönderimlilerin Geçiş Sayıları	Eşgönderimlilerin Nesne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Eşgönderimlilerin Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
adalıların tümü	151	% 2,5	% 0,5
adalıların bir kısmı	110	% 1,8	% 0,3
Yazar	71	% 1,2	% 0,2
Başkan	61	% 1	% 0,2
anlatıcı ve Lara	52	% 0,8	% 0,1
Lara	32	% 0,5	% 0,06
anlatıcı	20	% 0,3	% 0,04
1 Numara	12	% 0,2	% 0,02
bakkalın oğlu	9	% 0,1	% 0,01
Başkan'ın adamları	8	% 0,1	% 0,01
diğer kişiler	140	% 2,3	% 0,4
TOPLAM	666	% 10,8	% 2

Tablo 20: Nesne Ögesinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurlarının Eşgönderimli Kullanımı

Metinde kullanılan nesnelerin eşgönderimlilik sergileyenlerine şu örnekler verilebilir:

*O akşam tam biz bu işin olup olmayacağını konuşuyorduk ki Yazar pat diye çıkıp gelmesin mi! Bu onuru neye borçlu olduğumuzu bilmeden onu heyecanla karşıladık. Lara da onu çok özlemişti, çünkü araları çok iyiydi, birçok konuda pek anlaşırldı ama son zamanlarda Yazar sanki bize de cephe almış gibi **bize** ne geliyor, ne de **bizi** arayıp soruyordu. Biz de onu aradığımız zaman **Yazar'ı** bulamıyorduk. Neyse, şimdi bahçemizdeydi işte, gelişiyse **bizi** sevince boğmuştu. (159-160. s.)*

Eserde doğrudan kişi bilgisi işaretleyen nesneler, 87 kez (nesneler içinde % 1,4; cümle ögeleri içinde % 0,2 oran) *odaklama* yoluyla (konumlamalı ve odaklayıcı) öne çıkarılmıştır. Bu sonuç, sözdizimsel üslup oluşumu için yeterli olmadığından tabloya yansıtılmamıştır.

Metinde 757'si (nesneler içinde % 12,3; cümle ögeleri içinde % 2,3 oran) doğrudan, 175'i (nesneler içinde % 2,9; cümle ögeleri içinde % 0,6 oran) dolaylı olmak üzere toplam 932 kez (nesneler içinde % 15,2; cümle ögeleri içinde % 2,9 oran) *nesne bilgisi* nesne ögesinde yer almıştır. İlerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak üzerinde durulacağı üzere nesne bilgisinin kapsamına hem cansız varlıklar hem de insan dışı canlılar (hayvan ve bitkiler) dâhil edilmiştir. Nitelikli sıklık değerine ulaşmış olan doğrudan nesne işaretleyicilerinin nesne ögesi kapsamındaki geçiş sayı ve sıklık oranları şu şekildedir:

Nesne Ögesinde Doğrudan Nesne Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	Geçiş Sayıları	Nesne Ögesi İçinde Sıklık Oranları	Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
martılar	197	% 3,2	% 0,6
araçlar	187	% 3,1	% 0,6
diğer hayvanlar	122	% 2	% 0,3
yiyecekler-giyecekler	106	% 1,7	% 0,3
bitkiler	50	% 0,8	% 0,2
taşıtlar	39	% 0,6	% 0,1
diğer nesneler	56	% 0,9	% 0,2
TOPLAM	757	% 12,3	% 2,3

Tablo 21: Nesne Ögesinde Doğrudan Nesne Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları

Eserde nesne bilgisi taşıyan nesnelere örnek olarak verilebilecek cümlelerden bazıları şunlardır:

Adalılar o haftayı heyecan içinde, gelecek vapuru bekleyerek geçirdi. Nihayet özlenen gün gelip çattı ve büyük beyaz vapur ufukta belirdi. Martı hücumunun

kesilmesinden cesaret bulan bizler de iskeleye toplandık. Başkan adamlarıyla birlikte iskelenin başında yer aldı, gözünü yapurdan öteberi getiren motora dikti.

Bir süre sonra iskeleye yanaşan motordan karton kutular, tahta mahfazaları içinde camlar, yiyecek taşıyan paketler çıkardılar. Ortalıkta tilki kafesine benzer bir şey yoktu. Başkan, kaşlarını çatmış düşünceli düşünceli bakıyordu.

Adamları motordakilere tilkilerin nerede olduğunu sordu. Onlar da büyük bir karton kutuyu çıkarıp Başkan'ın ayaklarının dibine koydular. Suratsız adamlar Başkan'ın bir göz emriyle kutuyu açtılar, içinden tilki kürkleri çıktı. Kutunun içinde Başkan'a hitaben yazılmış bir de mektup vardı. Adamlardan biri bu mektubu yüksek sesle okudu. (128-129. s.)

Metinde nesnenin kurduğu mekân bağı sayısı 184 (nesneler içinde % 3; cümle ögeleri içinde % 0,5 oran), zaman bağı ise 50'dir (nesneler içinde % 0,8; cümle ögeleri içinde % 0,1 oran). Kurulan mekân bağı, özne ögesinde olduğu gibi bir bütün hâlinde nitelikli sıklığa erişmiş, ancak ayrı ayrı eserin mekânlarının üslup değeri taşımadığı görülmüştür. Nesne ögesinde gerçekleşen mekân bağlarına şu örnekler verilebilir:

24 numaralı evin, zaten her tarafını sarıp sarmalamış olan sarmaşıklar arasında kaderine terk edileceğini, zamanla acı yeşil bitki örtüsünün evin içine kadar yürüyüp onu yutacağını düşünürken, gazeteleri ölüm ilanlarına kadar okuyan meraklı bir komşumuzun verdiği haberle heyecana kapıldık: 24 numaralı ev satılığa çıkarılmıştı. “Yeryüzü cenneti adada satılık ev” başlığı altında, adamızla ilgili övgülere yer veriliyordu. Bu satış, yıllardır koruduğumuz küçük topluluğun ifşa olması, mahremiyetimizin ihlali ve huzurumuzun bozulması anlamına geliyordu. Bu nedenle aramızda para toplayıp 24 numarayı satın almayı önerenler bile oldu ama adadaki yaşamın rehabetine kapılmış olan bizler, bir türlü bu gerekli kararı alıp uygulamaya koyamadık.

Bir gün denizi yara yara süratli bir teknenin bize doğru geldiğini gördük. Hücumbota benziyordu. Geldi, adanın iskelesine yanaştı. İçinden resmi görünümlü, takım elbiseli, siyah gözlüklü, telsizli adamlar indi. Bakkalla bir süre konuştuktan sonra onu da alıp 24 numaraya gittiler. İçeride bir saat kadar kaldılar, içlerinden biri elindeki

büyük fotoğraf makinesiyle evin bir sürü fotoğrafını çekti. Sonra adayı dolaştılar ve tekrar hücumbota binip gittiler. (23-24. s.)

Nesne ögesi, daha önce incelendiği üzere doğrudan anlam bağı kurmanın yanı sıra dolaylı olarak da birtakım bağlar kurmuştur. Toplamda 3509 kez (nesneler içinde % 57,1; cümle ögeleri içinde % 10,8 oran) dolaylı yoldan anlam bağı kuran nesnede, genellikle kişi unsuruyla ilişkili dil birimleri konu edinilmiştir. Bunlar içerisinde 1743 yerde (nesneler içinde % 28,3; cümle ögeleri içinde % 5,3 oran) *kişilerin sözleri*, 547 yerde (nesneler içinde % 8,9; cümle ögeleri içinde % 1,7 oran) *kişilerin hareket ya da davranışları*, 243 yerde (nesneler içinde % 3,9; cümle ögeleri içinde % 0,7 oran) *kişilerin organları*, 124 yerdeyse (nesneler içinde % 2; cümle ögeleri içinde % 0,4 oran) *hayvanların hareketlerinin* nesne görevinde kullanıldığı görülmüştür.

Kişilerin sözlerine örnekler:

Tam bu sırada Başkan'ın adamlarının fıstık çamı ormanına geldiğini gördük. Gelip yanı başımızda durdular.

"Kendinize ait olmayan bir mülkte fıstık topluyorsunuz. Bu yasadışı bir durumdur. Derhal dağılın!" dediler.

Güneş gözlükleri sert bakışlarını gizliyordu ama seslerinin tınısı hepimizi tehdit eden sert bir tondaydı.

"Biz yıllardan beri bu işi yaparız. Burası hepimizin!" dedik.

"Tapu öyle söylemiyor ama" dediler. *"Derhal dağılın!"*

"Ada sahibi söylemeden gitmeyiz."

"Biz zaten ada sahibinin talimatıyla buradayız."

"Buna yetkiniz yok!"

"Var, biz devletin güvenlik birimlerine bağlıyız ve bu ada da ülkemizin bir parçası. Burada yasanın uygulanmasından biz sorumluyuz. Derhal dağılın, yoksa..."

"Yoksa ne?"

Adamlar bu noktada silahlarını çıkardılar ve “Bu emre karşı geleni tutuklama yetkimiz var” dediler.

Yazar acı acı güldü: “Bu adada hapisane bile yok!”

“Hele bir karşı koymayı deneyin, var mı yok mu görürsünüz!” (93-94. s.)

Kişilerin hareket ya da davranışlarına örnekler:

O karışık ruh durumunda yazar dostumuzu aramaya çıktık. Artık ondan utanmamız için bir sebep kalmamıştı. Küçük de olsa bir zafer kazanmıştık. Bazı martılar ölmüştü ama bu iş Başkan ve adamları için genel olarak bir fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Adalıların bu tavrından sonra herhalde uzun süre böyle bir şeye kalkışmazlardı.

...

Başkan, böyle bir iki denemeyle pes edecek bir adam değildi. Ona göre anavatanda neler olduysa, burada da küçük bir modeli tekrarlanıyordu. Başkan, emekliliğinde kendisine yeni bir minyatür ülke bulmuştu ve çok oynayacaktı bunun üstünde. Bütün deneyimini konuşturacak, bütün kirli taktiklerini uygulayacaktı.

Kişilerin organlarına örnekler:

O andaki yüz ifaden hiç aklımdan çıkmıyor aziz dostum. Gözlerinde kaygı bulutları dolaşıyordu. Uzun uzun düşünmüş, sonra bir sır sandığının kapağını aralar gibi, “Ben oraya dönemem!” demiştin.

...

Sanki daha sonra olacakları sezmiş gibi içim ürpermişti. Yüzüne öyle bir endişeyle bakmış olmalıyım ki işi şakaya vurup, “Hadi canım, o kadar da büyütme” demiştin. “Şimdilik buradayız işte. Güvenlik içinde Başkan’ın adamları ve yılanlarla koyun koyuna yaşıyoruz. Hangisi daha tehlikeli, bilemiyorum ama...”

Söylediğin bu sözler değil de gülüşündeki acılık etkilemişti beni.

Son günlerde adamızı çevreleyen deniz bile gözüme korkutucu görünmeye başlamıştı. (154. s.)

Hayvanların hareketlerine örnekler:

Şaşkın şaşkın birbirimize baktık. Niye onlar için hazırlanmış yuvalara konmamışlardı acaba? Öteki adada bir süre dinlendikten sonra buraya gelirler miydi? Derken aramızda fısıltılar başladı. Herkes birbirinin kulağına, belki de insan kalabalığı gördükleri için gelmediklerini fısıldıyordu. Bunun üzerine sessizce dağıldık. Çam fıstıkları tepesine gidip, olup biteni oradan izlemeye başladık.

Leylekler karşı adada yürüyor, su içiyor, bazıları gagalarıyla kanatlarının altını kaşıyordu. Sonra yine havalandıklarını gördük. Gökyüzüne yükseldiler, adamızın tam üstüne geldiler. Başımızı kaldırmış, onların her hareketini izliyorduk. Adanın üstünde birkaç kere döndüler, bizim de başımız onlarla birlikte dönüyordu. Hepimiz nefesimizi tutmuştuk. Tam boyunlarımız tutulmak üzereydi ki leyleklerin güneye doğru yollarına devam ettiklerini görme bahtsızlığına uğradık. Sürü halinde uçup gittiler, biz de arkalarından kırık kalplerle bakakaldık. Güney ufkunda gözden yitip gidene kadar seyrettik onları. Sonra hiçbir umudumuz kalmadı. Derin bir utanca gömülerek birbirimizin yüzüne bakamaz hale geldik. (162-163. s.)

2.1.3. Yükleme

Cümlede oluş, iş, hareket bildiren, cümlelin ifade ettiği hüküm, düşünce ve duyguyu içeren fiil veya isim soylu bir sözcük veya sözcük grubu olabilen, cümlelin bütün öğelerinin bağlı olduğu temel ögedir (Seyhanlı, 2009: 13). Sözdizimsel düzlemde bir önerme kurulurken eylemler doğal kurucu öge olarak, adlarsa birtakım koşulları yerine getirerek yükleme görevini üstlenirler. Bitmiş (çekimli) eylemler, zaman / kip ve kişi eklerini (gerektiğinde olumsuzluk ve çatı eklerini) alarak temel cümle, iç cümle ve ara cümlelin; bitmemiş eylemler eylemsi eklerini (gerektiğinde olumsuzluk ve çatı eklerini) alarak yan önerme / cümlelsinin yüklemi olurlar. Adlar ise yükleme olabilmek için “-i- ek eylemi + {-DI} / {-mİş} zaman eki / {-sA} kip eki + kişi eki”, “bildirme ekleri” ya da “yüklemselleştirici ek”ten birini almak zorundadır. Koşulları yerine getirildiğinde her eylem ve ad yükleme olabilir. Dilin kuralları çerçevesinde geniş bir

yüklem seçme olanağına sahip verici, bunlar arasından bazılarını daha sık yer vererek kişisel dil kullanımı sergiler.

Eldeki metinde 9782'si (yüklemler içinde % 92,4; cümle ögeleri içinde % 30 oran) eylem soylu, 805'i (yüklemler içinde % 7,6; cümle ögeleri içinde % 2,5 oran) ad soylu olmak üzere toplam 10587 yüklem (cümle ögeleri içinde % 32,5 oran) kullanılmıştır. Bu çalışmanın sözcük birimlerinin değerlendirildiği kısımda eylemler konusal (tematik) açıdan ele alındığı için tekrara düşmemek adına eylemlerden oluşan yüklemler bu kapsamda üslupbilimsel incelemeye tabi tutulmayacaktır. Adlardan oluşan yüklemlerdeyse, özne ve nesnede olduğu gibi sadece işaret ettikleri anlatı unsurlarının sayısal verileri aktarılacak ve örnekler verilecektir. Bununla birlikte diğer ögelerin incelenmesinden farklı olarak eylemlerden oluşan yüklemlerin, yüklem olma koşullarını yerine getirirken içerdikleri kiplik ve çatı kullanımları sayısal olarak tespit edilip yorumlanacaktır.

Sözdizimsel düzlemde bir ögenin yüklem görevini üstlenmesi, bazı anlamsal ve dilbilgisel yükümlülükleri beraberinde getirir. Metnin yapılandırılışında büyük bir öneme sahip olan *kişi bilgisi kodlama* bunlardan biridir. Dilde doğrudan kişi işaretleme, sözcüksel düzeyde adlar ve zamirlerin, sözdizimsel düzeyde ise özne ile birlikte yüklem konusudur. Adlar ve bitmiş eylemlerden oluşan yüklemlerin kuruculuğundaki bütün önermelerde kişi eki zorunludur. Bitmemiş eylemlerden oluşan yan önermelerin yüklemlerinde ise kişi işaretleyicisi her zaman bulunmayabilir. Ortaç, ulaç ve mastar eylemsi eklerinden bazıları bünyelerinde bu eki barındırırken bazıları içermez²³. Eserde toplam 7902 kişi işaretleyici ek kullanılmış olup bunların gönderme yaptıkları türlere göre sıklık ve dağılımı şu şekildedir:

²³ Metinde eksiltiler tamamlanırken bu yan önermelerdeki özne; kişi işaretleyici varsa o kişi işaretleyicisinin gönderim yaptığı ad ya da zamir olarak, eğer yoksa bağlamın yönlendiriciliğiyle bulunarak işaretlenmiştir.

Yüklemdeki Kişi İşaretleyici Türü	Geçiş Sayıları	Yüklemdeki Sıklık Oranları
üçüncü teklik kişi	4859	% 61,5
birinci teklik kişi	1005	% 12,7
birinci çokluk kişi	981	% 12,5
üçüncü çokluk kişi	586	% 7,4
ikinci teklik kişi	242	% 3,1
ikinci çokluk kişi	229	% 2,8
TOPLAM	7902	% 100

Tablo 22: Yüklemdeki Kişi İşaretleyicilerin Dağılımı

Tabloda görüldüğü üzere yazar, genellikle *üçüncü kişi işaretleyicisine* yer vermiştir. Kullanılan 4859 (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 61,5 oran) üçüncü teklik kişi, 586 (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 7,4 oran) üçüncü çokluk kişi işaretleyicisi, toplamda % 68,9'luk (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 68,9 oran) bir sıklık oranı oluşturmuştur.

Birinci kişi işaretleyicilerin sayısı 1986'dır (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 25,2 oran). Bunların 1005'i (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 12,7 oran) birinci teklik kişiye, 981'iyse (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 12,5 oran) birinci çokluk kişiye gönderme yapmıştır.

Yüklemde en az başvuru alan kişi işaretleyicileri *ikinci kişiye* gönderme yapan eklerdir. 242 kez (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 3,1 oran) ikinci teklik kişi, 229 kez ise (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 2,8 oran) ikinci çokluk kişi kodlayıcısına yer verilmiştir.

Romanda dikkat çeken dil seçimlerinden bir başkası da tablo 22'de ayrıntıları gösterilen 1686 geçiş sayısı (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 21,3 oran) *çokluk kişi* kullanımındır²⁴.

Metinde yazar 4746'sı (yüklemdeki zaman işaretleyiciler içinde % 86 oran) temel cümle, 773'ü (yüklemdeki zaman işaretleyiciler içinde % 14 oran) iç cümlede olmak üzere toplam 5519 kez zaman ekine başvurmuştur. İç cümlelerin tamamı

²⁴ İkinci teklik kişiye işaret edilmekle birlikte saygı, resmiyet, nezaket işlevli ikinci çokluk kişi işaretleyicileri bu sayısının dışındadır.

doğrudan aktarım ifade ettikleri için olay zamanına aittir. Temel cümlelerdeyse yazar 4563 kez (yüklemdeki zaman işaretleyiciler içinde % 96,1 oran) olay zamanına, 183 kez de (yüklemdeki zaman işaretleyiciler içinde % 3,9 oran) konuşma zamanına gönderme yapmıştır.

Yazar yüklemde zamanı kodlarken 2772 (yüklemdeki zaman işaretleyiciler içinde % 50,2 oran) geçiş sıklığıyla en çok {-DI} ekini kullanmıştır. Bu eki 984 (yüklemdeki zaman işaretleyiciler içinde % 17,8 oran) geçiş sayısı ile {-yordu} zaman eki takip etmiştir. Daha sonra 535 kez (yüklemdeki zaman işaretleyiciler içinde % 9,7 oran) geçen {-mİştI} ve 339 kez (yüklemdeki zaman işaretleyiciler içinde % 6,1 oran) tercih edilen {-yor} gelmiştir.

Genel zamanı kodlayan {-(A)/(I)rdI} ve {-(A)/(I)r} zaman eklerinden sıklıkla yararlanılmış, {-(A)/(I)rdI} ekine 232 (yüklemdeki zaman işaretleyiciler içinde % 4,2 oran), {-(A)/(I)r} ekine ise 228 kez (yüklemdeki zaman işaretleyiciler içinde % 4,1 oran) yer verilerek toplamda % 8,3 sıklık değeri oluşmuştur.

Yazar, eserinde {-mİş} zaman ekinde de pek çok yerde yararlanmıştır. Alan yazınında baskın işlevi dolayısıyla duyulan ya da öğrenilen geçmiş zaman eki olarak bilinen bu ek 196 kez kullanılmış, % 3,5 sıklık oranına erişmiştir. Ayrıca {-yormuş}, {-(A)/(I)rmİş} ve {-AcAkmİş} gibi {-mİş} ekinde küçük anlam farklılıklarıyla ayrılan eklerle de az da olsa (35 geçiş sayısı) yer verilmiştir.

Metinde istek, emir, dilek-şart ve gereklilik vb. kavramları karşılamada görevli tasarlama kipi ekleri 334 kez tercih edilmiştir. En çok -146 kez- emir kipi eklerinden yararlanıldığı görülmüştür. Gereklilik kipi eki {-mAlI}’ya gerekliliğe ek olarak zaman zaman tahmin işlevi de yüklenerek 87, dilek-şart kipi eki {-sA}’ya 82, istek kipi ekine ise 19 kez yer verilmiştir. Bu ekler, yukarıda incelenen zaman ekleri gibi belirgin ve açık bir zaman kodlaması yapmamakla birlikte konuşana ait bir eğilimi, bir isteği, bir emri ya da bir gerekliliği dile getirdikleri için, gerçekleşme şartları bakımından dolaylı da olsa yine belirsiz bir gelecek veya şimdiki zamanı içerirler (Korkmaz, 2009: 647). Ayrı ayrı ele alındıklarında belirgin bir üslup belirleyicilik sergilemedikleri sonucuna varılabilir. Çoğunlukla iç cümlelerde karşılaşılan bu gruptaki eklerin, metin kahramanlarının bir durum ya da olay karşısındaki yaklaşım ve tepkilerini ortaya koymaya yaradığı görülmüştür. En sık kullanılan emir kipi eklerinin geçtiği yerlerde emir işlevinin yanı sıra istek ve uyarı anlamlarına da başvurulmuştur.

Ölümünden üç dört gün önce, güneşin tam tepede olduğu bir öğle vaktinde, koşmaya başlayacağını söylemişti bana. “Kilom epeyce arttı” diyordu, “bu durum tehlikeli. Yakında kıpırdamakta güçlük çekeceğim. Oysa bak-Ø, ihtiyar martılar uçmayı bırakıyorlar mı? Sürekli olarak gökyüzünde süzülüp duruyorlar, denize dalıp çıkıp yiyecek buluyorlar. İnsanoğlu bu akıllı yaratıkları örnek almalı. Ben de her gün koşacağım artık.”

Onu, aniden gelen bu çılgın ilhamın tehlikelerine karşı uyarmaya çalışmış ve bilmiş bir tavırla, “Hiç olmazsa koşmayın da yürüyün” demiştim. Gülmüştü. “Zaten koşmak dediysem, hızlı yürümek anlamında. Yoksa ben bu yaşta nasıl koşarım.” (22. s.)

“Bu topluluk genel kurul anlamına geliyor. Genel kurulun kendi içinden, yetkili kılacağı bir yönetim kurulu çıkarması gerekiyor. Bence bu kurul beş kişiden oluşmalı.”

“Oluşmalı.”

“Bu iş için gönüllü arkadaşlar var mı aramızda? İsimlerini yazdırsınlar, biz de oylayalım.”

Başkan’ın sürekli çevremizde dolaşan adamları ellerinde kâğıt kalemle isim yazmaya hazırlandılar ama kimseden ses çıkmadı. Başkan aramızda gönüllüler olup olmadığını bir kez daha sordu. Yine ses çıkaran olmadı. Sonra 1 Numara elini kaldırıp söz istedi.

“Buyurun!” dedi Başkan, “bir şey mi söylemek istiyorsunuz?”

“Evet Başkan’ım, bence bu komitenin başkanı siz olmalısınız.”

Bir iki kişi alkışladı ama Başkan elini kaldırarak onları, “Durun!” diye susturdu. “Daha yönetim kurulu oluşmadı. Her şey usulüne uygun yapılmalı.” (48. s.)

“Bakın,” dedim, “yarın fıstık toplama işine başlayalım. Adalıların hepsi kendini fıstık toplama işine versin. Yine her yılki şenliklerimizi yapalım. Fıstıkları çuvallara doldurunca yine her zamanki toplu akşam yemeğimizi yiyeelim; gitar ve flütle dans havaları çalsın arkadaşlarımız, dans edelim, kısacası eski hayatımıza geri dönelim.”

Böyle bir heyecan ortamında Başkan da unutulur gider, onun lanet olası seferberliği de. Fıstık ağacının tepesindeki insanlara, gelin martı öldürelim diyecek hali yok ya!”

Bu söz çok hoşuma gittiği için yüksek sesle güldüm ama sadece benim sesim duyuldu. Yazar ve Lara bu coşkuma katılmadılar. Kaygılı görünüyorlardı.

Lara, “Bilmiyorum, içimde korkunç önseziler var ama yine de bir deneyelim” dedi.

Yazar da katıldı ona. “Mücadeleyi elden bırakacak değiliz!” dedi. “Elbette deneyeceğiz ama unutma-Ö, bu iş hiç de kolay olmayacak.” (91-92. s.)

İncelenen eserde çatı eklerinden de yararlanılmıştır. Bunlardan edilgenlik eki 439, yaptırımlılık eki 333 kez tercih edilmişken, işteşlik ve dönüşlülük eklerine pek yer verilmemiştir. Yüklemin konusuyla ilişkili olduğu kadar özneyle de yakından bağlantılı olan edilgenlik, cümlelerin bu zorunlu ögesini cümlelerin dışında tutar. Yüklemin konumunda bulunan eylemin edilgenlik eki olarak işletilmesi sonucu cümleden birincil özne silinir. “Eden / kılan / yapan özne” böylece “kestirilemeyen özne” hâline getirilir (Üstünoğlu, 2016: 34). Vericinin tasarrufunda bulunan bu kullanım, çeşitli dilsel düzlemlerde belirli amaçlar dâhilinde gerçekleşir. Makale, kitap vb. bilimsel çalışmalar, alışkanlık kazanılmış davranışlar, hitabet içerikli konuşmalar, atasözü, deyim, bilmece, tekerleme, türkü, şarkı vb. topluma mâl olmuş dil ürünleri gibi herkesi ilgilendiren konularda özne bilinmez kılınarak anlatım nesnelleştirilir ve genelleştirilir. Ayrıca verici alınan davranışlarla karşılaşmaktan kaçınmak ve birini açıkça suçlamamak isterken de üstü örtük bir dil kullanarak özneyi bilinmez kılabilir (Üstünoğlu, 2016: 38-43). Anlatıcı / yazarın başkahraman olduğu eldeki metinde cümle kurgusu ve anlatımı “ben” öznesi çevresinde geliştiği için etken çatı kullanımı doğaldır, birbirleriyle karşılaştırılınca edilgenliğin sınırlı kalması olağan karşılanabilir. Bununla birlikte yazar, edilgenleştirmeden büsbütün vazgeçmemiş, bu dilsel olanaktan olabildiğince yararlanmıştır. Bunların pek çoğunda kestirilemeyen özneler, alışılmış davranış ve hareketler içinde olduğu sezilen kişi ya da kişi topluluklarıdır. Herkesin bir şekilde ilgilendiren eylemleri edilgenleştiren yazar, metinde oluşması muhtemel tekdüzeliği kırmış ve gereksiz özne tekrarlarının önüne geçmiştir.

Edilgenleştirme stratejisinin tercih edilmesinin eserin yazarını pasifleştirdiğini ileri süren Avcı ve Çiçek’e göre edebi metinlerde edilgenleştirmenin yoğunluğu,

doğallık ve duygusallıktan uzaklaşma göstergesidir (2018: 466). Bu bağlamda, yazarın yüksek oranda özneyi kestirilemeyen öge konumuna getirmesi, eserin doğallığını olumsuz etkilememiş ancak yer yer duygusallıktan uzaklaştırarak düşünselleştirip nesnelleştirmiştir.

Oysa bir önceki yılın aynı günleri ne güzeldi. Sabah yola çıkanlar, önlerinden geçtikleri evdeki insanlara sesleniyordu. Yetişebilenler kafiye katılarak çam ormanına doğru yürüyordu. Herkesin elinde bir şeyler oluyordu. Öğle yemeği için götürülen yiyecekler, içecekler, fıstıkların doldurulacağı çuvallar, sepetler neşeyle taşınıyordu. Yetişemeyenler ormana daha sonra geliyordu.

Zaten kimin kaç saat çalıştığının hesabı tutulmuyordu, ne kadar fıstık topladığının hesabı tutulmuyordu. Herkes elinden geldiği kadarını, içinden geldiği kadarını yapıyordu. (82-83. s.)

Ayağa kalktı. “Arkadaşımızın doğru söylediğini kabul etmek zorundayız” dedi. “Biz kimseye haksızlık yapmayız. Doğruya doğru, eğriye eğri. Martılara karşı mücadele etmemiz gerekliydi. Kimse buna itiraz etmeye, haklı davamızı küçük göstermeye kalkmasın. Cennet adamız bu hastalık yayan vahşi yaratıklara teslim edilemezdi; hem biz bu kararları hep demokratik bir biçimde, oylama yaparak aldık, öyle değil mi arkadaşlar? Her şey demokratik kurallara uygun biçimde yapıldı, çoğunluğun kararıyla martılara saldırıldı. Ama ne yapalım, her mücadelede böyle beklenmedik sonuçlar ortaya çıkabilir. Duruma bakılır ve bunlara karşı tedbirlere alınır. Önemli olan kararlılık, birlik beraberlik ve maneviyatı yüksek tutmak.” (145. s.)

Başkan’la neler konuştuğunu bilemeyiz tabii ama o gün öğleden sonra talimatlar yağmaya başladı. Başkan’ın adamları uzmanın emrine girmiş gibiydi. Bize fazla vakit olmadığını söylediler; o hafta herkesin, sıkı bir çalışma yaparak adanın çeşitli yerlerine birtakım uzun direkler dikmek zorunda olduğu bildirildi. Tam zamanında bitirilmesi gereken bir işti bu, vakit kaybına tahammül edilemezdi.

Bu direklerin nasıl dikileceği ve neye yarayacağı konusunda hiçbir fikrimiz yoktu ama bu durum ertesi sabah herkesin delice çalışmaya başlamasını engellemedi.

Ne de olsa onca para alan dünya çapındaki uzman tepenin başında durmuş, ağzının içinde anlaşılmaz birkaç kelime mırıldanmak dışında konuşmadan, uzun parmaklarıyla yapılacak işleri gösterip duruyordu.

...

İyi ama bu hummalı çalışma, kesilen bunca ağaç, üstlerine konan küçük tahta platformlar ve bu direklerin bin bir güçlkle dikilmesi ne işe yarayacaktı? Niçin yapılıyordu bütün bunlar? (157-158. s.)

Eyleme doğal olarak katılan birincil öznenen ayrı olarak dışsal özne ekleme göreviyle kodlanan yaptırım (ettirgen) ekleri, bu nedenle özne-yüklem arasındaki ilişkileri düzenler (Üstünova, 2016: 30). {-Dİr}, {-r}, {-Ir}, {-t}, {-Ar} ekleri yaptırım ekleridir ve önermenin bu eki alan eylem soylu yüklemi, yaptırımlılık özelliği kazanmış olur. Dursun, yaptırımlılığı anlambilimsel açıdan inceler, doğrudanlıktan dolaylılığa doğru uzanan bir süreçten söz eder. Birbirinden kesin çizgilerle ayıramamakla birlikte dolaylılık derecesine göre; *buyurma, sağlama, izin verme, zorlama, zorunda bırakma, neden olma, hizmet alma* gibi; doğrudanlık derecesine göreyse *yardım etme, eşlik etme, fiziksek müdahalede bulunma, engel olamama ve ihmal* gibi alt anlam sınıflarına ayrılabilceğini belirtir (2018: 151-152). Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere yazar hem yaptırımlılıktan yararlanırken genellikle dolaylılık anlamlarını tercih etmiştir. Örnekler:

Kocası karışık işler yapan, arada bir hapse girip çıkan kaba biriymiş. Eve sarhoş geldiği akşamların çoğunda onu dövüyormuş. Bunları bana gözyaşları içinde anlattığı gece, bekâr evimdeki divanın üstünde birbirimize sarıldık. İçimde müthiş bir sızıyla onu öptüm ve sanki birbirimizin yaralarını iyileştirmek istiyormuş gibi ağır, şefkatli, kanayan yerlerime merhem süren derin bir sevişmeye sürüklendik.

(...)

(...) Çalıştığım bankayı soymayı, oradan alacağım parayla bir kiralık katil tutup kocasını öldürtmeyi bile düşündüm. Ama bu planları yapıp hayaller kurduğum sırada bile bunların hiçbirini yapamayacağımı biliyordum. Hayaller sadece avunmak, çaresizlik duygumu kısa bir süreliğine dindirmek içindi.

Sonra birden, ihtiyar amcamın ölmeden önce sözünü ettiği ada ve orada babamın almış olduğu ev aklıma geldi. Ailemdaki hiç kimse, bir değer oluşturduğunu sanmadığı için bu evle ilgilenmemiş, bir masal gibi anlatılan evin bir işe yarayacağını düşünmemişti. Öyle ya, kimsenin gidip gelemeyeceği, uygarlıkla ilgisi olmayan adadaki köhne bir ev ne işe yarayabilirdi ki.

(...) Adanın en güzel koyunun adıydı bu. Berrak, saydam, temiz, turkuvaz rengi suların dipteki kumları bir masal dünyası gibi aydınlattığı küçük bir koydu. Aynen benim sevgilim gibi. Eski adını bir daha hiç kullanmayacaktık. Yeni adı bir çeşit uğur, taze bir başlangıçtı.

Ada, yakamozları, serin ay ışığı ve yasemin kokularıyla bizi iyileştirdi, yeni bir hayata kavuşturdu, geçmişimizi unutturdu. (61-63. s.)

Benim de aklım karışmıştı doğrusu. Yazar ve Lara martıları hiçbir zaman suçlamıyor, işin nasıl başladığını gözden uzak tutmuyorlardı ama ben bir şey söylemesem de içimden pek katılmıyordum onlara. Martıların vahşetini görünce içimde bir şeyler kırılmıştı sanki. Tamam, savaşı onlar başlatmamıştı ama bu durumda da yaşanmazdı ki. Keşke bunların hiçbiri olmasaydı.

(...) Sen her zamanki gibi haklıydın, doğruları cesaretle savunmak, ileride daha az zarar görmek için başvurulması gereken en önemli yoldu ama, şimdi itiraf edebilirim ki martıların vahşeti beni de ürkütmüştü.

Gitarist arkadaşımızı yatağa çivilemeleri, zavallı marangoz dostumuzu saldırarak vahşice öldürmeleri, içimde onlara karşı zerrece sempati bırakmamıştı. Belki de benim kararsız ve yumuşak yüreğim, romantik bir biçimde masum kurbanları, oç alan savaşçılara tercih ediyordu.

Adalıların martı nefreti ve onlardan kurtulma çaresi araması Başkan'ı çok memnun etmişti kuşkusuz. Çünkü istediği sonucu almış, kendi düşmanını ortak düşman haline dönüştürmüştü.

Bu düşüncelerini, evinde yapılan –çünkü artık martıların hücumuna uğramamak için açık havada toplanmıyorduk– bir toplantıda açıkladı: Martılarla mücadelede yepyeni bir taktik denenmeliydi. Savaşın birinci kuralı, düşmanın karşısına başka düşman güçleri çıkarmak ve onları birbirine kırdırmaktı.

(...) Bundan sonra bu imkânı bulamayacaklardı. Adalılar ise kendilerini tehlikeye atmadan, zekâ avantajlarını kullanarak bu iki türü birbirine karşı çarpiştıracak ve düşmanı yok edecekti. (124-125. s.)

Çocuğun yüzüne, müthiş aydınlık bir gülümseme yayılmıştı. Hatta o sevinç içinde kendisinden hiç beklenmeyen bir hareket yaparak elimi tuttu. O sırada, diğer martılar bu iki yavruyu fark edip geldi, onların uçuşuna yardım etmek ister gibi çevrelerinde dönmeye başladı. Sevinç çılgınlıkları atıyorlar gibi geldi bana. Bu manzara çocuğu daha da sevindirdi, elini ağzına kapatarak gülüyor, sarsılıyor, sevincini dışa vurmak için olmadık tuhaf hareketler yapıyordu.

Kuşları uçurma törenine beni, yani sırrını bilen ama kimseye söylemeyen tek kişiyi davet etmesi içimi sızlattı. Yavrulara hayat vermenin mutluluğunu yaşıyor, sevincini benimle paylaşarak çoğaltıyordu. Belki de iyilik denilen şey... Hayır hayır, bunları düşünmeyeceğime söz vermiştim kendi kendime. (154. s.)

Romanda yüklem göreviyle kullanılan ad soylu dil birimlerinden²⁵ 97'sinde (yüklemler içinde % 1; cümle ögeleri içinde % 0,3 oran) doğrudan *kişi*, 47'sinde (yüklemler içinde % 0,4; cümle ögeleri içinde % 0,1 oran) *mekân*, 45'inde (yüklemler içinde % 0,4; cümle ögeleri içinde % 0,1 oran) doğrudan *nesne*, 6'sında (yüklemler içinde % 0,05; cümle ögeleri içinde % 0,01 oran) *zaman* anlatı unsuru yüklemleştirilmiştir. Toplamda 195 (yüklemler içinde % 1,8; cümle ögeleri içinde % 0,5 oran) doğrudan kullanım tespit edilmiştir. Dolaylı yoldan 610 kez (yüklemler içinde % 5,8; cümle ögeleri içinde % 2 oran) anlam bağı kurulmuş, bunların 265'i (yüklemler içinde % 2,5; cümle ögeleri içinde % 0,8 oran) kişi anlam bağı çerçevesinde yer almıştır. Sayılardan anlaşılacağı üzere yazar, söz konusu anlatı unsurlarını kodlamada yüklem ögesine pek başvurmamıştır. Örnekler:

²⁵ Bu 805 ad soylu dil biriminin 121'i "bildirme eki", 247'si "yüklemselleştirici ek", 437'si "i- ek eylemi + {-DI} / {-mİş} zaman eki / {-sA} kip eki" olarak yüklem işletimine girmiştir. Üstünova, adı yüklem konumuna getiren bu eklerin ne ad işletme ne de eylem işletme eki olduğunu, bunlara "yüklem işletme eki" demenin uygun olacağını söyler (2018: 273).

(...) *Bunu kendisine söyleyemezdim, böyle sululuklardan hoşlanmazdı ama size itiraf edebilirim. Hayatta en değer verdiğim dostumdu.*

(...)

Genellikle suskun bir adamdı. İnce yüzünde, güldüğü zaman bile azalmayan dertli bir ifade vardı. Sadece edebiyat konuşurken canlandığını görürdüm.

Bir de şunu eklemeliyim ki, her zaman çok insafsız bir eleştirmendi. Yaptığım yazı denemelerini ona götürür, nasıl bulduğunu sorardım. O da bana şöyle şeyler söylerdi: “Senin adın Marcel mi?” Ben, “Hayır!” derdim. O, “Ama Marcel Proust gibi yazmışsın” diye devam ederdi: “Proustvari bir metin ortaya çıkarmaya çalışmışsın ama şunu unutma ki Proust olmak ile Proustvari olmak arasında dağlar kadar fark vardır. Bu biçim, Marcel adlı Parisli yazarın o koşullar içinde bulunduğu, kendine özgü bir biçimdir, kendi sesidir. Sen de anlatıda kendi sesini bulmalısın. Yoksa yazdığın şey Proust’tan daha iyi olsa bile Proust taklidi olarak kalır.” (33-34. s.)

2.1.4. Zarf Tümleci

Cümlede yüklemi nitelik (durum), zaman, yer-yön, nedenlik, nicelik, koşul, benzerlik, araç, amaç, birliktelik, karşıtlık vb. anlamlarıyla tamamlayan ögeye *zarf tümleci* denir. Karahan, bu ögenin cümlede genellikle yardımcı öge olduğunu, seyrek olarak da zorunlu öge²⁶ olabileceğini söyler (2006: 32). Zarf tümleçleri, anlatımı pek çok açıdan zenginleştirir ve genişletir. Her ne kadar cümlelerin diğer ögeleri gibi yapısal zorunluluk değerleri güçlü olmasa da anlamsal içerikleri, cümledeki konumları / dizilişleri ve derin-yüzey yapı görünümleri metnin üslubu için belirleyicidir.

Metinde 6195 zarf tümleci (cümle ögeleri içinde % 19 oran) kullanılmıştır²⁷. Yüklemi pek çok yönden tamamlayan zarf tümleçlerinin bir kısmı, yukarıda söz edilen temel görevlerini yerine getirirken dolaylı olarak kişi ve nesne bilgisi de yüklenirler.

²⁶ Karahan’ın verdiği “Yalnız ara sıra *teyzeme benzeyen bir büyük hanımla* konuşuyorum.” örnek cümlesinde italik yazılan ögeye eşdeğer kullanımlar, eldeki çalışmada *karşılıklık zarf tümleci* olarak değerlendirilmiş, bu kapsamda 72 öge belirlenmiştir.

²⁷ Metinde geçen zarf sayısının 6575 olup zarf tümleçlerinin 6196 olmasının nedeni, cümlede zarfları ve sıfatları niteleyerek yükleme yönelmeyen ve dolayısıyla öge değeri taşımayan 381 nicelik (miktar) zarfıdır. Bir diğer deyişle metinde 808 nicelik zarfı kullanılmış, bunların 427’si cümle ögesi olmuştur.

Örneğin, “Lara’yla birlikte bu dünyadan izimizi sildik.” (62. s.) cümlesindeki altı çizili “Lara’yla birlikte” sözcük öbeği sözdizimsel düzlemde birliktelik zarf tümleci olarak değerlendirilir. Bununla birlikte bu zarf tümleci dolaylı olarak kişi bilgisi işaretler. Hatta bazı zarf tümleçleri iki zarflık anlamı birden barındırabilirler. “Bu ev, adadaki diğer evler gibi bir iki basit eşyayla döşenmemişti.” (102. s.) cümlesindeki altı çizili “adadaki diğer evler gibi” sözcük öbeği, temelde benzerlik zarf tümleci görevini üstlenmekle birlikte mekân bilgisi de kodlar. Yine, “Öyle ki on kişi bu siperin içine girdiği zaman her tarafı kapalı dolapta iyice korunaklı durumda kendini güvenceye alabiliyordu.” cümlesindeki altı çizili “her tarafı kapalı dolapta” sözcük öbeği yer-yön bildiren zarf tümleci görevi üstlenmenin yanı sıra nesne bilgisi de verir. Bu özel durum gereği, temel işlevi zaman bilgisi taşımak olan zaman zarf tümleçleri ve yine temel işlevi mekân kodlamak olan yer-yön zarf tümleçleri, eğer kişi ve nesne bilgisi işaretliyorsa kendi kategorilerinde değil, karşıladıkları söz konusu anlatı unsuru içerisinde değerlendirilecektir. Aynı zamanda yukarıda söz edildiği gibi iki zarflık anlam içeren zarf tümleçlerinde de mekân ve zaman bilgisi işaretleyenler bu anlatı unsurları kapsamında ele alınacaktır.

Metinde kullanılan 6195 (cümle ögeleri içinde % 19 oran) zarf tümlecinin kurdukları anlam bağlarının geçiş sayıları ve sıklık oranları şu şekildedir:

Zarf Tümleçlerinin Kurdukları Anlam Bağları Türleri	Geçiş Sayıları	Zarf Tümleci Ögeleri İçinde Sıklık Oranları	Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
zaman bağı	1489	% 24	% 4,6
mekân bağı	1011	% 16,3	% 3,1
kişi bağı	706	% 11,4	% 2,1
nesne bağı	198	% 3,2	% 0,6
diğer bağlar ve sınıflandırılmayanlar	2791	% 45,1	% 8,6
TOPLAM	6195	% 100	% 19

Tablo 23: Zarf Tümleci Ögelerinin Kurdukları Anlam Bağları

Zaman bağı kuran zarf tümleçleri, aynı zamanda zarf sözcük biriminin konusunu oluşturmaktadır. Tezin sözcüksel üslup birimleri bölümünde bunlar konusal (tematik)

üslup değerleri açısından incelenmiştir. Tekrara düşmemek adına bu bölümde zaman zarf tümleçlerinin ayrıntılı değerlendirilmesine girililmemiş, konusal alanları sınıflandırılmamış, sadece tabloda genel rakamsal boyutun verilmesiyle yetinilmiştir. Ayrıca sözdizimsel üslup inceleme araçlarından derin yapı-yüzey yapı, odaklama ve eşgönderimlilik kullanımları açısından da nitelikli sıklık değerine ulaşmadıkları gözlenmiştir.

Metinde zarf tümleçleri 1011 yerde (zarf tümleçleri içinde % 16,3; cümle ögeleri içinde % 3,1 oran) mekân bilgisi vermiştir. Nitelikli sıklık değerine ulaşmış olan mekânların zarf tümleci ögeleri kapsamındaki geçiş sayı ve sıklık oranları şu şekildedir:

Zarf Tümleci Ögelerinde Mekân Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	Geçiş Sayıları	Zarf Tümleci Ögeleri İçinde Sıklık Oranları	Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
ada	244	% 3,9	% 0,8
evler	227	% 3,7	% 0,7
kıyı / kumsal / iskele	112	% 1,9	% 0,4
(ada dışı) ülke / dünya	71	% 1,1	% 0,2
deniz	50	% 0,8	% 0,1
diğer mekânlar	307	% 4,9	% 0,9
TOPLAM	1011	% 16,3	% 3,1

Tablo 24: Zarf Tümleci Ögelerinde Mekân Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları

Eserde mekân bağı kuran zarf tümleçlerine şunlar örnek verilebilir:

Böylece kumsala kadar ilerlediler. Sonra bazı yumurtaları ökçeleri altında ezmeye başladılar. Bulunduğumuz yerden göremiyorduk ama yumurtaların içindeki yavruların topuklar altında parçalanışı korkunç olmalıydı. Bu durum martıları çıldırttı; sahildekilere hücum etmeye, onların başlarına doğru pike yapmaya başladılar ama silahlara karşı yapabilecekleri hiçbir şey yoktu. Adamlar öldürmeye, martılar ölmeye devam etti.

Denizin yüzünde bir martı yığını oluştu. Ama rüyamdaki gibi, mavi denizin üstüne yığılan bir beyazlık değildi bu görüntü. Martılar, kızıl bir denizin yumuşak dalgaları üzerinde kırık boyunları ve parçalanmış kanatlarıyla sallanıp duruyorlardı.

(...)

Bir ara kıyıda gözüme bakkalın oğlu ilişti. Diğer gruptan epey uzakta, tek başına yere çömeliyor ve kalkıyordu. Ne yaptığını tam göremiyordum ama onun da yumurtaları kırıldığını düşündüm. Zihinsel özürlü bazı kişilerde görülen şiddet eğiliminin bir belirtisi miydi bu da acaba? Belki ne yaptığının farkında olmadan herkese uyuyor ve civcivleri eziyordu.

Bir süre sonra martıların adadan uzaklaştıklarını fark ederek şaşırdım. Sanki toplu bir karara varmışlar ya da emir almışlar gibi birden yön değiştirdiler. Yumurtalarına hamle yapmaktan vazgeçip, adanın batısına doğru uçtular. O taraf denize inen bir yarla kesildiği için de bir anda gözden kayboldular. Ortada hiç martı kalmadı, sesleri de duyulmaz oldu. Adaya tam bir sessizlik çöktü. (99-100. s.)

Metinde zarf tümleçleri 301'i (zarf tümleçleri içinde % 4,8; cümle ögeleri içinde % 0,9 oran) doğrudan, 405'i (zarf tümleçleri içinde % 6,6; cümle ögeleri içinde % 1,2 oran) dolaylı yoldan olmak üzere 706 kez (zarf tümleçleri içinde % 11,4; cümle ögeleri içinde % 2,1 oran) kişi anlatı unsurunu işaretlemiştir. Dolaylı yoldan kurulan kişi bağı verileri daha sonra incelenecek olup metnin genelinde nitelikli sıklık değerine ulaşan kişilerin zarf tümleci ögesi özelindeki geçiş sayıları ve sıklık oranları şu şekildedir:

Zarf Tümleci Ögelerinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları	Geçiş Sayıları	Zarf Tümleci Ögeleri İçinde Sıklık Oranları	Cümle Ögeleri İçinde Sıklık Oranları
adalıların tümü	55	% 0,9	% 0,2
Yazar	36	% 0,6	% 0,1
Başkan	34	% 0,6	% 0,1

anlatıcı	29	% 0,5	% 0,1
Lara	27	% 0,4	% 0,1
adalıların bir kısmı	24	% 0,3	% 0,07
1 Numara	11	% 0,2	% 0,03
diğer kişiler	85	% 1,3	% 0,2
TOPLAM	301	% 4,8	% 0,9

Tablo 25: Zarf Tümleci Ögelerinde Doğrudan Kişi Anlam Bağı Kuran Anlatı Unsurları

Metindeki doğrudan kişi bağı kuran zarf tümleçlerine şu örnekler verilebilir:

Bu kara gözlüklü, disiplinli, ciddi görünümlü genç adamlar kimseyle konuşmuyor, hiçbir adalıyla ilişki kurmuyor, hatta özel bir dikkatle, belki de zehirlenmekten korktukları için bakkaldan alışveriş bile etmeden yemeklerini teknede yiyordu. Adanın her tarafını gezdiklerini, incelediklerini, notlar aldıklarını görüyorduk. Belli ki Başkan'a yönelebilecek tehlikeleri adanın güvenlik durumunu gözden geçiriyorlardı.

(...) Ada ülkeden çok uzak olduğu için gazetecilerle çevrelenme riski de yoktu. Belki de kendisi adına doğru bir seçim yapmıştı Başkan.

Mor Su'daki konuşmamızdan sonra Yazar'ın söylediklerini uzun uzun düşünme fırsatım olmuştu. Evet, dedikleri doğrudu; ne yazık ki mor dağları, derin uçurumları, mavi denizleri ve barışçı halkıyla ünlü olan anayurdumuz, yıllardır bir türlü sonu gelmeyen iç çatışmalarla sarsılıyor, şiddetin önü bir türlü alınamıyordu. Haftada bir gelen gazeteleri okuduğumuz zaman içimiz burkuluyor, bu şiddet tutkusunun nasıl bütün ülkeyi kapladığını anlamakta güçlük çekiyorduk. Çocukluğumuzun o sakin, huzur dolu, güzel ülkesinde, çeşitli etnik gruplar, mezhepler, silahlı örgütler, bölgesel güçler hem devlete hem de birbirlerine karşı çarpışıyordu. (36-37. s.)

Metinde zarf tümleçlerinin kurduğu nesne bağı sayısı 198'dir (zarf tümleçleri içinde % 3,2; cümle ögeleri içinde % 0,6 oran). Kurulan bu anlam bağı, bir bütün hâlinde nitelikli sıklığa erişmiş, ancak ayrı ayrı üslup değeri taşımadığı görülmüştür. Örnekler:

Ada, yakamozları, serin ay ışığı ve yasemin kokularıyla bizi iyileştirdi, yeni bir hayata kavuşturdu, geçmişimizi unutturdu.

Ama o gece bahçede, salıncaklı koltuğun üzerinde, ikimiz de adaya geldiğimizden beri ilk kez kapıldığımız bir tedirginlik içindeydik.

Lara, “Demek ki o kötü dünya bizden o kadar da uzak değilmiş!” diye fısıldıyordu. Onu uzun uzun öperek sakinleştirmek istedim, kötü anıların geri gelmesini önlemek için de, birbirini tedavi eden gövdelerimizin küçük tapınağı olan yatağımıza götürdüm.

(...)

Ben o gün adanın martıları kadar tedirgindim diyebilirim. Çünkü onlar da kendilerine ayrılan kıyılarında, kayalıkların orada gergin bir bekleyiş içindeydi. Her yumurtanın başında ana baba bekliyor ve dikkatli gözlerini ufuktan bir saniye ayırmadan kale nöbetçilerine benzer bir görünüm oluşturunuyordu. Bizden hiçbir dostluk ve yakınlık talepleri olmadığı için onları kendi dünyalarında rahat bırakmaktan başka yapabileceğimiz bir şey yoktu.

(...)

Ondan ayrıldıktan sonra biraz yürüdüm, sonra ıssız bir kayanın üzerine oturup uzun uzun martıları seyrettim. Yumurtalarının başında bekleyen martılara baktım. Sivri bir kayanın tepesinde durmayı âdet edinmiş ve avlanma dışında o yüksek noktayı hiç terk etmeyen inatçı martıyı yine aynı yerde gördüm. Şu anda kendileri hakkında yapılan tartışmalardan hiçbir haberi olmayan bu yaratıklar gözüme insanlardan daha masum göründü.

Kanatlarını kapadıkları zaman daha griydiler, çünkü sırtları bu renkti. Ama havada süzülürken gövdelerinin iç kısmı görüldüğü için bembeyazdılar. Bu çılgın adam nasıl bir mücadele düşünüyordu acaba bunlara karşı? Artık Başkan’ı benim de “çılgın” sıfatıyla düşündüğümü fark ettim. Bir iki hafta içinde bizi bu noktaya getirmeyi başarmıştı.

Orada bir saate yakın oturmuşum. Sonra kalkıp adalı arkadaşlarımı dolaşmaya başladım. Kimi bahçeyle uğraşıyor, kimi hamakta kestiriyor, kimi bakkaldan dönüyordu. Onlara Başkan’ın saçma bir işe kalkışmak üzere olduğunu, martılara karşı mücadele açmaya karar verdiğini anlattım. Bu işe engel olmamız gerektiğini söyledim. (63-66. s.)

Zarf tümleçleri, çoğunlukla kişi bilgisiyle ilgili olmakla birlikte 424 kez (zarf tümleçleri içinde % 6,8; cümle ögeleri içinde % 1,3 oran) dolaylı yoldan anlam bağı kurmuştur. Bunlar içerisinde 183 yerde (zarf tümleçleri içinde % 2,9; cümle ögeleri içinde % 0,5 oran) *kişilerin sözleri*, 69 yerde (zarf tümleçleri içinde % 1,1; cümle ögeleri içinde % 0,2 oran) *kişilerin hareket ya da davranışları*, 43 yerdeyse (zarf tümleçleri içinde % 0,7; cümle ögeleri içinde % 0,1 oran) *kişilerin organları* zarf tümleci görevinde kullanılarak dolaylı olarak kişi anlatı unsuruna gönderme yapılmıştır. Örnekler:

Başkan söylenecek bir şey yok falan diye homurdanırken, adamlarının susturmak niyetiyle yöneldikleri Yazar hâlâ yönetim kurulu üyesi olduğunu ve konuşma hakkı bulunduğunu söyledi. Kara gözlüklü adamlar, Başkan'ın bir el hareketiyle durdu.

Yazar, toplantı masalarının tam ortasına doğru yürüyerek, “Bakın arkadaşlar,” dedi, “olayların nasıl başladığını hatırlayın. Eski günlerinizi düşünün, bu adada bütün canlılar gibi martılarla da iyi geçindiğimiz o mutlu dönemi hatırlayın. Her şeyi unutmuş olamazsınız; hani martıların gelin gibi süzülerek havada uçuşlarını seyrettiğimiz, huzur içinde sohbetler yaptığımız, müzisyen arkadaşlarımızın sanki bu doğanın bir parçasıymış gibi yaydıkları flüt ve gitar seslerine kulak verdiğimiz o dönemi. Gölgeyi ağaçlarımızın altında hiçbir korku duymadan huzurla yürüdüğümüz günleri...”

İfadesiz bakışlarla kendisini dinleyen adalıları bir süre süzdükten sonra devam etti:

“Hatırlıyor musunuz bunları? Sonra bu adamın gelişi, ağaçlarımızın budanması, kurallar, yönetimler, evlere dağıtılan bildiriler ve sonunda günahsız martılara karşı başlatılan hücum.”

Sözün burasında, “bu adam” sözüne bozulan Başkan'ın adamları biraz hareketlendiyse de, onun bir işaretiyle durdular ve Yazar konuşmasını sürdürdü. Bu arada, Başkan'ın en sadık adamlarından biri durumuna gelmiş olan 1 Numara'dan bir itiraz yükseldi: “Bu anlattıklarının yılanlarla ne ilgisi var?”

Ona şefkatli gözlerle bakıp, “Eski dostum, ilgisi var, hem de çok yakından var” diyen Yazar, salondakilerin tamamına yönelerek konuşmasını sürdürdü: “Martıların sayısını azaltmak için adaya tilkiler getirdiniz; ‘Düşmanımın düşmanı dostumdur’ mantığıyla. Başkan'ın teorilerine göre bir düşmanın karşısına başka bir düşman kuvveti

dikmek zorundaydınız. Tilkiler bir yandan yumurtaları yiyerek martı nüfusunu süratle azalttı, bir yandan da kendileri çoğaldı. Onlar çoğaldıkça martı azaldı ve sonuç bu oldu.” (143-144. s.)

2.1.5. Seslenmeli Tümleç

Eylemin (yüklemin) anlamına hitap katan ve seslenme durumunda bulunan tümlece *seslenmeli tümleç* denir (Hatiboğlu, 1972: 135). Konuyla ilgili kaynakların önemli bir kısmında seslenmelerin “seslenmeli özne” olarak adlandırıldığını belirten Alyılmaz, bu durumun cümledeki seslenme ögesiyle öznesinin aynı kavram işaretinden oluşmasından kaynaklandığını söyler. Bununla birlikte seslenmelerin her zaman cümlenin öznesi ile aynı olmadığını, bu yüzden seslenmeli özne terimini kullanmanın doğru olamayacağını ifade eder. Ayrıca bazı araştırmacıların seslenmeli ögeleri cümle dışı unsur / öge olarak kabul ettiğini, alıcıyı uyarıp onu iletişim ortamına çektikleri ve cümlenin bir parçası oldukları için bu terimi kullanmanın doğru olmadığını belirtir (Alyılmaz, 2015: 40; 45-46).

Metinde 101 (cümle ögeleri içinde % 0,3 oran) seslenmeli tümleç kullanılmış olup bunlardan 96’sı kişilere, 3’ü mekâna, 1’i de diğer bir unsura gönderme yapmıştır. Nitelikli bir sıklık oluşturmamakla birlikte seslenilen kişilerin üslup değerlerine katkıda bulunması açısından değerli görünmektedir.

2.2. Sözdizimsel Üslup Birimlerinin Kurdukları Anlam Bağları

Bundan sonraki alt bölümlerde sözdizimsel üslup birimi oluşturan anlatı unsurları, kurdukları anlam bağları çerçevesinde değerlendirilecek ve yorumlanacaktır. Bu aşamaya geçmeden önce metnin omurgasını oluşturan *kişi*, *mekân*, *nesne* ve *zaman* bağlarının geçiş sayıları ve cümle ögeleri içindeki sıklık oranlarını vermek yararlı olacaktır:

Cümle Öğelerinin Kurdukları Anlam Bağı Türleri	Geçiş Sayıları	Cümle Öğeleri İçindeki Sıklık Oranı
kişi bağı	13869	% 42,6
nesne bağı	2095	% 6,4
zaman bağı	1589	% 4,9
mekân bağı	1397	% 4,3
sınıflandırılmayan bağlar	3525	% 10,8
TOPLAM	22475	% 69 ²⁸

Tablo 26: Cümle Öğelerinin Kurdukları Anlam Bağları

2.2.1. Sözdizimsel Üslup Birimlerinin Kurdukları Kişi Bağları

Kişi ya da *anlatı kişisi*, bir anlatının olay örgüsünde işlevi bulunan, temel ve / ya da yan eylemlere katılan bireyleri belirtmek için kullanılan terimlerdir (Rifat, 2013: 24). Anlatının temel unsurlarından biri olan kişi, edebiyat incelemeleri ve eleştirilerinde olduğu gibi dilbilimsel üslup araştırmalarının da vazgeçilmez inceleme unsurlarından biridir. Kısmen doğrudan kısmen dolaylı olarak kişi unsuruna gönderme yapan ad ve adın yerini tutan zamir dil birimleri, sözdizimsel düzlemde ad işletme eklerini ya da edatlarını alarak öge olurlar²⁹. Kişilerin hangi ögede hangi anlamsal işlevi üstlendikleri, sıklıkları, özel olarak işaretlenme biçimleri vb. dilbilimsel üslup incelemesinin temel konularından birini oluşturur.

Metinde toplam 13869 kişi bilgisi veren öge kullanılmış olmakla birlikte bunların 8467'si doğrudan, 5352'si dolaylıdır. Bu sonuç, yazarın daha çok doğrudan kişi bilgisi vermeyi yeğlediğini göstermektedir. Bunların birlikte anlatıya çeşitlilik ve değişkenlik kazandıran dolaylı işaretlemenin sayısı da azımsanmayacak ölçüdedir. Yazarın, bir yandan yalın bir anlatım sergilediği bir yandan da anlatıma zihinsel derinlik kazandıracak sezdirimlere başvurduğu sonucuna varılabilir. Çalışmanın ilerleyen

²⁸ Tabloda uygulanan hesaplama eylem soylu yüklem dâhil edilmemiş, bu yüzden cümle öğelerinin toplam sıklık oranı % 69 olmuştur.

²⁹ Dilde kişi işaretlemenin başat yollarından biri de yüklemdeki kişi ekleridir. Ancak bu kişi ekleri, zaman zaman anlatının kişi unsuruna değil yüklemdeki işi, oluşu, hareketi gerçekleştiren kişi dışı varlık ve kavramlara işaret ederler. Burada esas olan kişi ekinin gönderme yaptığı unsur olduğu, bunun da ancak gönderme yapılan ad ya da zamir üzerinde gerçekleştiği için yüklemdeki kişi ekleri bu alt bölümdeki değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Bu ekler aşağıda ayrıca incelenmiştir.

bölümlerinde doğrudan ve dolaylı olarak kişi işaretleme seçimleri, ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Kişi anlatı unsuru bütün ögelerde kendine yer bulmuştur. Öznelerde 8128, nesnelerde 4577, zarf tümleçlerinde 706, (ad soylu) yüklemlerde 362 kez ve seslenmeli tümleçlerde 96 kez geçmiş, bu da metinde tespit edilen bütün cümle ögeleri içinde % 37,3 gibi oldukça yüksek bir sıklık oranı oluşturmuştur.

Metnin akışı içerisinde anlatı kişi ya da kişilerinin olay ya da durumlardaki sorumluluk ve paydaşlıkları; tekil ya da çoğul kişilerce gerçekleştirilme bakımından önemlidir. Anlatıcının kendi konumu ya da kahramanların bakış açısından yola çıkarak tek tek bireyi mi yoksa bir topluluğu mu esas aldığı, metinde geçen tekil / çoğul kişi kullanımlarıyla belirlenir. Burada da iki ayrıma gitmek doğru olacaktır. Anlatıcının bakış açısından birincil değer oluşturan olayları gerçekleştirme, bir durum içinde olma, bulunma vb. roller üstlenme bakımından özne ögesindeki kişiler; olaylardan etkilenme, onlara konu olma, herhangi bir nitelik, tanım bilgisi taşıma vb. roller üstlenerek nesne, zarf tümleci, yüklem, seslenmeli tümleç ögesinde yer alan ikincil öneme sahip kişiler. Eldeki metinde doğrudan kişi bilgisinin öznede geçiş sayısı 6905, bunun cümle ögeleri içindeki sıklık oranı % 21,2'dir. Yani metindeki ögelerin beşte birinden fazlası kişi öznesidir. Bunların içinde 4245'i tekil, 2660'ı çoğul kişiye gönderme yapmıştır. Nesne, zarf tümleci, yüklem ve seslenmeli tümleç ögelerinde yer alan kişilerin sayısı 1562 olup cümle ögeleri içinde % 4,8 sıklık oranına sahiptir. Bunlardan da 865'i tekil, 697'si çoğul kişilerdir. Bütün olarak bakıldığında tekil kişilerin yoğunluğu göze çarpmakta, bununla birlikte ben-anlatıcılı bir metne göre çoğul kişilerin sayılarının da oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Metinde bu kadar büyük bir öneme sahip kişi kullanımı, daha ayrıntılı değerlendirmelere açıktır. Bu yüzden nitelikli sıklığa erişmiş kişi ya da kişiler, dilbilimsel üslup oluşumu ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

2.2.1.1. Doğrudan Kurulan Kişi Bağları

2.2.1.1.1. Anlatıcı

Metinde öge görevinde en çok kullanılan kişi, 1266 geçiş sayısı ile *anlatıcı*dır. 1125 yerde özne olarak karşılaşılan *anlatıcı* kişisi, genellikle “ben” birinci tekil kişi zamiriyle işaretlenmiştir. Başkahraman bakış açısının dilbilimsel yansıması olarak

değerlendirilebilecek bu anlatım tarzıyla yazar, eserin merkezine kendisini koymuş, dikkati öncelikli olarak kendisine yönelmiştir. Özne dışındaki ögelerdeyse 141 kez kullanılan *anlatıcı*, bu ögelerin etrafında gelişen ikincil rolleri üstlenmiş, anlatı akışı içerisinde daha edilgen pozisyonlara çekilmiştir.

Türkçede özne atma ilkesi gereği yüklemde geçen kişi ekinin gönderme yaptığı *anlatıcı* kişisi, 1071 kez derin yapıda 195 kez yüzey yapıda kullanılmış, metinde en çok eksiltiye bırakılan unsur olmuştur. Bu sonucun çıkmasında, başkahraman birinci kişi *anlatıcısı* olarak sürekli anlatının içinde olmakla birlikte dilbilgisel kurallar gereği “ben” öznesinin derin yapıya bırakılmasının etkisi büyüktür. Aksi takdirde gereksiz tekrara düşülmüş olacak, estetikten uzaklaşılacaktır. Bununla birlikte erişilen sayı, üslup değeri oluşturabilecek niceliktedir. Yüzeye taşındığı durumlarda kendisini vurgulamak ve hatırlatmak istediği görülmektedir.

Yazar arkadaşım ise beni çok saf buluyordu. Ben siyasetle fazla ilgili olmadığımdan, ben onun durumu abarttığını düşünüyor ve ben her zaman açıkladıkları gibi “ülkeyi bir iç savaştan kurtarmak için yönetime el koymuş olan Başkan ve arkadaşlarının” niyetlerinin iyi olduğuna inanıyordum. Adadaki sükûnetin bozulacağından korkmalarına rağmen pek çok komşumuz benim gibi düşünüyor, Başkan’a gereken saygıyı göstermemiz gerektiğini söylüyordu. (26. s.)

[temel önermenin birincil nesnesi, yan önermenin birincil öznesi, **temel önermenin birincil öznesi, temel önermenin birincil öznesi**, temel önermenin benzerlik zarf tümleci]³⁰

Başkan hafif sinirli bir ses tonuyla, “Kimdir efendim?” dedi. “7 Numara lütfen ayağa kalksın.”

Yine kimseden ses çıkmadı, ben elimi kaldırdım. “siz Buyurun!” dedi Başkan.

*ben “Efendim,” dedim, “arkadaşımız biraz rahatsızlandığı için toplantıdan ayrılmak zorunda kaldı. İzin verirsiniz ben ona durumu iletirim.” **dedim** (50. s.)*

[TÖ’nün birincil öznesi, **TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi**, TÖ’nün birincil öznesi]

³⁰ Köşeli parantez içindeki bilgiler, örnek metin parçasında yer alan altı çizili anlatı unsurlarının sırasıyla hangi öge olduklarını göstermektedir. Söz konusu öge, derin yapıdaysa koyu karakter kullanılmıştır. Bundan sonra temel önerme için TÖ, yan önerme için YÖ kısaltması kullanılacaktır.

Yine alkışladılar. Böylece benim sevgili yazar dostum Başkan'ın komitesine girmiş oldu.

*Bütün bunlara dişimizi sıkarak katlanıyor, sabrediyorduk ama bir gün bu sabır sona erdi ve **ben** birinin suratına yumruk attım. Evet evet, **ben** yumruk attım! Bu satırı okursan ne kadar şaşıracağını biliyorum, **benim gibi biri** böyle bir şeyi nasıl yapar? (169. s.)*

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi]

Anlatıcı başkahraman, kendi adını hiçbir yerde geçirmemiştir. Kendisini diğer anlatı kişilerinden ayırmak için özel bir çaba sarf etmemiş, metnin bakış açısı tekniğinin doğal sonucu olarak genellikle “ben” birinci tekil kişi zamiri kodlayıcısıyla yetinmiştir. Bunun dışında “yazıcı”, “anlatıcı”, “Yazar’ın arkadaşı”, “Lara’nın sevgilisi”, “Lara’nın kocası” gibi görece daha belirgin ve ayırıcı adlandırmaların yanı sıra “adam”, “erkek”, “kişi”, “birader”, “gafil” vb. genelgeçer dil birimlerini tercih etmiştir. Ayrıca “kendi”, “biri” zamirleriyle birlikte özellikle konuşma cümlelerinde karşısındakinin muhatabı rolüyle “sen” kişi zahirine de zaman zaman başvurmuştur. Sonuçta “anlatıcı” kişisi, toplam 50 kez “ben” dışında öge görevini üstlenmiş, bu eşgönderimli öge sayısı diğer kişilerle karşılaştırınca oldukça düşük kalmıştır. Buradan hareketle anlatıcı yazarın kendisinden söz ederken çeşitliliğe başvurmadığı, özel olarak söz etmek istediğindeyse sözcük, sözcük öbeği yapısında öge tabanlı değil, cümle ve cümle üstü birimlere başvurduğu görülmüştür. Özetle; anlatıcı yazar, kendisini bireysel ya da toplumsal role gönderme yapan bir adlandırmayla etiketleyerek somutlaştırmak istememiş, alıcıda sıradan bir insan / anlatıcı algısı oluşturmaya amaçlayarak soyut bırakmıştır.

Anlatıcı, metinde 66 kez odaklanmıştır. Bunların çoğunluğu özne ögesinde gerçekleşmiştir. Metindeki geçiş sayısı esas alındığında, kendisini yüzey yapıya çıkarma ve eşgönderimli kullanma sıklığının düşük oluşuna koşut bir değer söz konusudur. Odaklandığı yerler de genellikle anlatı kahramanı olarak değil de anlatıcı rolüyle okuyucuya seslendiği durumlardır. Buradan hareketle anlatıcı kişinin belirli noktalar dışında öne çıkmadığı, eserin içeriğinde de belirtildiği üzere tedirgin, içine kapanık, sakın mizaca sahip biri olma görünümünü desteklemektedir.

2.2.1.1.2. Başkan

Metinde öge olarak en sık tekrar edilen ikinci kişi, 1228 geçiş sayısıyla *Başkan*'dır. 1044 kez özne görevi verilen *Başkan*, anlatıcı yazarın üzerinde yoğun olarak durduğu kişilerin başında gelmiştir. Metnin tamamında bir şekilde olayların içinde olan, hatta bazı bölümlerde başrole yükselen *Başkan* kişinin öznedeki sıklığı, sürekli bir aksiyon içinde olması, bol bol konuşturulması ve hakkında tanımlayıcı ayrıntılı bilgilerin verilmesinin yansımasıdır. Çoğunlukla nesnede olmak üzere diğer öğelerde 184 kez kullanılmış, bu da nitelikli bir sıklık değeri oluşturmuştur.

Başkan kişisi, 391 kez yüzey yapıda yer almıştır. Bu sayı, diğer kişilerle karşılaştırılınca oldukça yüksektir. Hatta tekil kişi öznelerinin yüzey kullanımında ilk sırada yer almış, her ne kadar derin yapıdaki geçiş sayısı daha yüksek olsa da özne atma eğilimi hesaba katıldığında ortaya çıkan sonuç dikkat çekmiştir. Burada üçüncü kişi kodlamadaki özel durumun etkisine bir parantez açılmalıdır. Birinci ya da ikinci kişinin aksine üçüncü kişi göstergesinin daha geniş bir kişi kadrosuna hitap etmesi, bundan dolayı da anlatıcı yazarın söz üretiminde anlam kapalılığı yaratmamak adına özellikle yüzey yapıya taşınması söz konusudur. Bu yolla işaretlenen üçüncü kişinin altı çizilmiş, diğer kişilerle karışması önlenmeye çalışılmıştır. Hem bu durum hem de *Başkan* kişinin çeşitli adlandırmalarla sıklıkla yüzeyde kullanımı, onun anlatıda öne çıkarılarak önemine işaret edildiğinin göstergesidir.

Motor vapura geri döndü ve seçebildiğimiz kadarıyla merdivenden, görevlilerin özenli desteğiyle beyaz giyimli birkaç kişi bindi. Herhalde hasır şapka giymiş olanı Başkan'dı. Motor yaklaştıkça yanılmadığımız gördük. Başkan bembeyaz ve tiril tiril bir takım elbise giymiş, Başkan boynuna gri bir kravat bağlamıştı. Başkan Gazetelerde yüzlerce kez gördüğümüz, resimlerinden tanıdığımız iradeli yüzüyle bize doğru yaklaşıyordu. Sonunda motor iskeleye bağlandı, yine görevlilerin özenli desteği ve uzattıkları saygılı ellerin yardımıyla Başkan adamıza ayak bastı. (26-27. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün yüklemi, TÖ'nün birincil öznesi, **TÖ'nün birincil öznesi**, **TÖ'nün birincil öznesi**, TÖ'nün birincil öznesi]

Başkan'ın sürekli çevremizde dolaşan adamları ellerinde kâğıt kalemle isim yazmaya hazırlandılar ama kimseden ses çıkmadı. Başkan aramızda gönüllüler olup

olmadığını bir kez daha sordu. Yine ses çıkaran olmadı. Sonra 1 Numara elini kaldırıp söz istedi.

“Buyurun!” dedi Başkan, “bir şey mi söylemek istiyorsunuz?” dedi Başkan

“Evet Başkan’ım, bence bu komitenin başkanı siz olmalısınız.”

(...)

Başkan Bu son sözleri o kadar yüksek sesle söyledi ki hepimiz Başkan’ı alkışlamaya başladık. Başkan son bir kez, aramızda görev alacak gönüllüler olup olmadığını sordu. Hiçbirimizden cevap çıkmadı. Çünkü yıllardır böyle bürokratik sıkıntılardan uzaktık, yeni duruma uyum göstermemiz kolay olmuyordu.

Bizden ses çıkmadığını gören Başkan, “Benim bir teklifim var” dedi. Başkan “1 Numara arkadaşımızı, ada sahibi sıfatıyla komiteye sürekli doğal üye olarak öneriyorum.” dedi (48-49. s.)

[TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, **TÖ’nün birincil öznesi**, TÖ’nün seslenmeli tümleci, TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün yüklemi, **YÖ’nün birincil öznesi**, **TÖ’nün birincil nesnesi**, TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, **TÖ’nün birincil öznesi**]

Adalılar o haftayı heyecan içinde, gelecek vapuru bekleyerek geçirdi. Nihayet özlenen gün gelip çattı ve büyük beyaz vapur ufukta belirdi. Martı hücumunun kesilmesinden cesaret bulan bizler de iskeleye toplandık. Başkan adamlarıyla birlikte iskelenin başında yer aldı, Başkan gözünü vapurdan öteberi getiren motora dikti.

Bir süre sonra iskeleye yanaşan motordan karton kutular, tahta mahfazaları içinde camlar, yiyecek taşıyan paketler çıkardılar. Ortalıkta tilki kafesine benzer bir şey yoktu. Başkan, Başkan kaşlarını çatmış düşünceli düşünceli bakıyordu.

(...)

“Sayın Başkan’ım” diye başlıyordu mektup.

Emriniz üzerine avcılarımız derhal harekete geçip yirmi tilki yakaladılar. Kürklerinin zarar görmemesi için onları zehirle öldürdük ve size itinayla bu kürkleri hazırladık. sizin Bunca yıl sonra bizleri hatırlamış olmanızdan ve sizin verdiğiniz emirleri yerine getirmekten dolayı, bütün bölge halkımız size şükranlarını sunar.

Başkan, “Salaklar!” diye bağırarak kutuyu tekmeledi. Başkan “Kürk olduktan sonra erkek dişi ne fark eder! Bunu da mı anlayamadınız?” dedi (128-129. s.)

[TÖ’nün birincil öznesi, **TÖ’nün birincil öznesi**, TÖ’nün birincil öznesi, **TÖ’nün birincil öznesi**, YÖ’nün seslenmeli tümlecisi, TÖ’nün ikincil nesnesi, **YÖ’nün birincil öznesi**, **YÖ’nün birincil öznesi**, TÖ’nün ikincil nesnesi, TÖ’nün birincil öznesi, **TÖ’nün birincil öznesi**]

Başkan kişisine metinde geçtiği yaygın geçiş biçiminden anlaşıldığı üzere toplumsal ve idari bir kodlamayla yer verilmiştir. Metnin diğer kahramanları gibi onun da özel adından söz edilmemiş, sadece satın aldığı evin numarasından ötürü “24 Numara” adıyla diğer adalılardan ayrılmıştır. Çeşitli yönlerine öge görevinde en çok vurgu yapılan anlatı kişilerinden biri olmuştur. 109’u zamir, 81’i ad olmak üzere toplam 189 kez eşgönderimli dil birimleri kodlanmıştır.

Anlatıcı yazar, Başkan’dan söz ederken sıklıkla dilde en uzaktaki kişiyi işaretleyen “o” üçüncü tekil kişi zamirini kullanmıştır. Hatta metnin ilk cümlesi “O” ile başlar ve adanın genel durumunun anlatıldığı ilk bölüm yine “O” ile biter. Burada bilinçli bir belirsizlik tercihi ve okuyucuya merak duygusu verme amacı yatmaktadır. Bu durum, diğer yandan bilginin önce soyut formda verilip sonra somutlaşmasıyla da örtüşmektedir. Eserin ilerleyen bölümlerinde de anlatıcı Başkan’ı sıklıkla “o” kişi zamiriyle karşılamış, hem kendisinin hem de adalıların ona karşı mesafeli duruşunu belirginleştirmeye çalışmıştır. Ayrıca Başkan’ın konuşturulduğu cümlelerde sıklıkla “ben” birinci kişi zamininin yüzeye çıkarılması, onun idari konumunun bir getirisi olarak benmerkezciliğine vurgu yapmaktadır. Diğer kişilerin ona “siz” şeklinde ikinci çoğul kişi zamiriyle hitap etmeleri de Başkan’ın adanın genelinde saygı duyulan bir kişi olarak öne çıkarıldığının işaretidir.

Başkan’ın zamir dışındaki eşgönderimli kullanımlarına göz atıldığında; “devlet başkanı”, “Milletin Babası”, “komitenin başkanı”, “adanın başkanı”, “Başkan hazretleri”, “en tepedeki” ve “diktatör” gibi idari konuma işaret eden adlandırmaların yanı sıra aile ilişkilerine gönderme yapan “eş”, “koca”, “dede” gibi toplumsal rollere yer verildiği görülmüştür. “Adam” ve “insan” gibi yansız eşgönderimlerle birlikte “düşman”, “çılgın”, “Köpekbaliği”, “katil”, “zalim”, “çatlak” vb. olumsuz çağrışımlar yapan adlandırmaların sayısı oldukça fazladır. Bu eşgönderimler, büyük bir çoğunluğu anlatıcı yazara ait olmak üzere adalıların Başkan kişisine bakış açısını göstermektedir.

Sonuç olarak “Başkan” kişisi, aşama aşama soyuttan somuta geçirilmiş, eski bilgiyle yeni bilginin eşgönderimlerle harmanlanarak vericiye sunulduğu tespit edilmiştir.

Bizlere ne selam, ne sabah... Onlar ayrıldıktan sonra hemen merakla başına üşüştüğümüz bakkal, hepimizin isimlerini bildiklerini söyledi. Artık apaçık belli olmuştu ki adamıza önemli biri geliyor. Devletle ilişkili, üst düzeyde yani kendi aramızdaki deyişle büyükbaşlardan biri. Ama hayali en geniş olan arkadaşımız –ki bu durumda Yazar oluyordu bu– bile en tepedekinin geleceği tahminini yürütemedi.

Sonra bir gün, “O” geldi. Böylece adamızın tarihi ve talihi sonsuza kadar değişmiş oldu. (24. s.)

[TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi]

Başkan, büyük tehlike atlatmış ama halkını yatıştırmak isteyen bir kahraman edasıyla, “Üzülmeyin dostlarım” dedi. “Bu ciddi bir durum ama gördüğünüz gibi çok şükür terörist ya da teröristler bize bir zarar veremedi. Daha önce birçok kez beni ortadan kaldırmayı denediler ama ulu Tanrı’nın yardımıyla her seferinde başarısızlığa uğradılar. Ben artık bu duruma alıştım, memlekete hizmet etmiş olmanın bir bedeli gibi görüyorum ama itiraf etmeliyim ki ailem ve özellikle de sevgili torunlarım üzerinde çok kötü etkiler bırakıyor bu olaylar.

(...)

Bu sırada bir ses duyuldu: “Bu olayın nasıl olduğunu biraz anlatabilir misiniz efendim? Size ateş mi edildi? Birini ya da birilerini mi gördünüz?”

Hepimizin gözü Yazar’a çevrildi. Başkan’la ilk kez konuşuyordu, belki de adada ona soru soran ilk ve tek kişiydi.

(...)

Yazar, “Efendim,” dedi, “size geçmiş olsun ama durumu anlayabilmemiz için bir iki soru daha sormama izin verir misiniz?” (55-56. s.)

[TÖ’nün niteleme zarf tümleci, YÖ’nün birincil nesnesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün seslenmeli tümleci, TÖ’nün ikincil nesnesi, YÖ’nün ikincil nesnesi, YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün ikincil nesnesi]

Başkan sinirli bir ses tonuyla, “Kim yenmiş beni küçük hanım?” diye sordu.

“Martılar!” diye cevap verdi Lara, “başınızı kaldırıp bakın, sizinle alay ederek gökyüzünde uçuyor ve sizi bu adadan sepetliyorlar.”

(...)

Bağırmağa başladı: “Ne terbiyesiz bir insansın sen böyle! Bir genç hanım büyüğüne karşı böyle konuşur mu? Martılar beni nasıl yenermiş? Bütün başınıza gelenler sizin beceriksizliğinizden, o yazar bozuntusu gibi anarşistleri dinlemenizden oldu. Ben gidiyorum, ne haliniz varsa görün. Bu ada artık beni ilgilendirmiyor.”

Bu sözler üzerine ada halkı ilk kez homurdanmaya, Başkan’a kötü kötü bakmaya başladı.

Ben, “İşte,” dedim, “felaket karşınızda duruyor. Her şeye o sebep oldu. Adamızı bu adam mahvetti.”

Kalabalıktan bir iki kişi, “Evet, doğru. Bu adam gelmeden önce her şey iyiydi” diye söylendi.

(...)

O anda bana bir şey oldu. Başıma yükselen bir sıcaklık hissettim, yüreğim küt küt atmaya başladı, öfkeden çatallanan bir sesle, “Ben söylüyorum!” dedim. “Ben söylüyorum Köpekbalığı! Ben söylüyorum zalimler zalimi! Her şeyi mahvettikten sonra bir de bize demokrasi masalları anlatmaya çalışma!” (177-178. s.)

[YÖ’nün birincil nesnesi, YÖ’nün ikincil nesnesi, YÖ’nün karşılıklılık zarf tümleci, YÖ’nün birincil nesnesi, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil nesnesi, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi]

Başkan kişisine metinde 91 kez odaklama yapılmıştır. Bütün öğelerin odaklamada kullanıldığı görülmüş, özellikle özne ve yan önermelerin seslenmeli tümleçlerinde yoğunluk tespit edilmiştir. Hem konumlamayla hem de odaklayıcı dil birimi kullanılmış, Başkan’ın baskın ve etkin gücü bu dilsel stratejiyle de vurgulanmıştır.

Gecenin karanlığında bile tüm komşularımın yüzüne bir gülümseme yayıldığını görebiliyordum. Başkan, “Sen ne diyorsun be adam!” diye kükredi. “İnsan değilse neydi o zaman, adanızda büyük aylar yaşıyor da ben mi bilmiyorum yoksa? Belki de dinozordur ha?”

“Hayır efendim” dedi Yazar sakın bir sesle, “bir martıdır!”

“Ne martısı?”

“Bildiğiniz martı efendim. Bu adada yaşayan herkes martıların geceleri teraslarda yürüdüğünü ve çıkardığı seslerin iriyarı bir adamın yürüyüşünü andırdığını çok iyi bilir. İlk başta bilmeyenler için çok şaşırtıcıdır doğrusu. İnsan o sesin bu küçük yaratıktan nasıl çıktığını anlayamaz ama belki de ayak yapıları gereği, gecenin sessizliğinde iriyarı bir adam gibi yürürler. Değil mi?”

Bizlere bakıyordu. “Evet!” dedik. “Gerçekten öyledir.”

Yazar, “İzin verirsiniz terasta bir deneme yapalım sayın Başkan” dedi. “Şu anda üstünde durduğunuz girişte de olabilir.”

Sonra Başkan’ın şaşkın bakışları arasında terasta pat pat diye sesler çıkararak yürümeye başladı.

“Sesler buna benziyor muydu sayın Başkan?”

Başkan, ordusunun bozulmaya başladığını gören bir komutanın ruh haline girmiş olmalıydı ama yine de adalıların gözünde martıdan korkan adam durumuna düşmemek için son bir gayretle, “Çok saçma!” diye söylendi. “Martı ile insanı birbirinden ayıramayacak adam mıyım ben?” (57-58. s.)

[YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün birincil öznesi]

“İşte,” dedi, “martıların ne kadar tehlikeli yaratıklar olduğu ortaya çıktı, değil mi komşularım? Ben size bunu anlatmaya çalıştıkça siz görmezden geliyordunuz. Bu vahşi kuşları savunuyordunuz bana karşı. Söyleyin, bunların teröristten ne farkı var ha? Ne farkı var!”

(...)

“Şimdi de beni mi suçluyorsunuz?” dedi Başkan ama sesi eskisi kadar güçlü çıkmıyordu. “Camları, kiremitleri ben mi kırdım? Evlerinize saldıran canlı bomba ben miydim? Sizi içeri ben mi hapsettim? İnsaf doğrusu, el insaf! Yüzsüzlüğün bu kadarına pes. Medeni insanlar olarak kafa kafaya verip bu beladan nasıl kurtulacağımızı düşüneceğimize birbirimizi suçluyoruz.” (116-117. s.)

[YÖ’nün karşıtlık zarf tümleci, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün yüklemi, YÖ’nün birincil öznesi]

2.2.1.1.3. Adalıların Tümü

Anlatıcı, adada birlikte yaşadığı insanlardan söz ederken genel olarak *adalılar* adını tercih etmiştir. Geniş bir kişi topluluğuna işaret eden söz konusu gösterge, türdeş (homojen) bir görünüm sergilememiş, kabaca biri adada yaşayanların tamamını karşılayan *adalıların tümü*, diğeri bunların bir kısmını işaretleyen *adalıların bir kısmı* olmak üzere iki temel öbeğe ayrılmıştır. Birlikte değerlendirildiklerinde en yüksek sıklık oranına sahip kişi unsuru olarak belirmişlerdir. Bu sonuç, anlatıcı yazarın romandaki olaylara bütüncül bakış açısıyla yaklaşmasının yanı sıra anlatı mekânı olan adada yaşayan insanların birlikte yaşama, birlikte algılama ve kavrama eğiliminin göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Ancak kişi ilişkileri açısından metnin omurgasını biçimlendiren bu iki kişi birlikteliğinin içerikte yüklendikleri anlamsal rol farklılıkları üslup oluşturacak düzeyde olduğu için ayrı ayrı ele alınmaları uygun görülmüştür.

Metinde en çok öge görevi üstlenen üçüncü kişi unsuru, 1130 geçiş sayısıyla *adalıların tümü*dür. Diğer kişilerde olduğu gibi bunda da 861 kez ile çoğunlukla özne ögesi kullanımı dikkat çekmektedir. Adadaki gündelik yaşam ve adalıların tamamının içinde bulunduğu olaylar anlatırken eden / kılan rolüyle özne görevini üstlenmişlerdir. Diğer ögelerde 269 kez geçen *adalıların tümü*, diğer anlatı kişileriyle karşılaştırıldığında 181 nesne geçişiyle dikkat çekmiştir. Anlatıcı yazar, *adalıların tümüne* nitelikli sıklıkta etkilenen / konu olan rolü biçmiş, bir şekilde anlatıya dâhil etmiştir. Sonuç olarak hangi ögede kullanılırsa kullanılsın, adada yaşayan insanlar bir bütün olarak değerlendirilerek anlatım çoğullaştırılıp genelleştirilmiş, gelişen olay ya da durumların herkesi bir şekilde etkilediğinin altı çizilmiştir.

Adalıların tümü kişi birlikteliği, 702 kez derin yapıda 428 kez yüzey yapıda yer almıştır. Derin yapıda sıklıkla anlatıcı yazarın da içinde bulunduğu “biz” birinci çoğul

kişisiyle işaretlenmişken, bu da özne atma eğiliminin doğal sonucu olarak görülmüştür. Asıl dikkati çeken, metindeki tekil ve çoğul bütün kişiler içinde yüzeyde en çok geçen kişi unsuru oluşudur. Bununla birlikte *adalıların bir kısmı* başta olmak üzere diğer üçüncü çoğul kişi işaretleyicilerden ayırt edilmeleri dilbilgisel olarak zor olduğu için tam olarak netleştirilmelerinde çoğunlukla bağlam devreye girmiştir. Yani salt yüzey yapı geçişleri, *Başkan* üçüncü tekil kişisinde olduğu gibi anlamlı sonuçlar vermemiştir.

Aslına bakarsanız biz o zamanlar bunların anlatılmasını istemiyor ve biz adamızı bir sır gibi gizliyorduk. Çünkü giderek deliren dünyamızda böyle bir yerin varlığının bilinmesi pek işimize gelmiyordu. biz Nasıl olduysa rastlantılarla adayı bulmuş kırk sakın aileydik. biz Huzurluyduk, kimse kimsenin işine karışmıyordu. bizim Onca yaralanmadan, hayal kırıklığından ve derin acıdan sonra adada edindiğimiz yeni dostları o kadar yürekten seviyordum ki, buraya “Son Ada” adını takmıştım. Evet evet; son ada, son sığınak, son insani köşeydi burası. Tek isteğimiz bu dinginliğin bozulmamasıydı.

biz biz Televizyon yayınlarını alamadığımız için çılgın dünyamızda ne olup bittiğine dair haberleri ancak haftada bir uğrayan vapurun getirdiği gazetelerden öğreniyorduk. bizim Bu sakın gezegenimizde şaraplı bir öğle yemeğinden sonra hamakta içimiz geçmek üzereyken yarı kapalı gözlerimizle okuduğumuz haberler, öteki gezegendeki çılgınlığın artmakta olduğunu gösteriyordu. Ama itiraf etmeliyim ki bunlar bizi ancak uzay savaşları kadar ilgilendiriyordu; her şey öylesine uzaktı bizden. (16-17. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün yüklemi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün ikincil nesnesi]

(...) Adada hiç tilki bulunmaması, martıların bu kadar çoğalmasına, “it sürüsü kadar” artmasına neden olmuştu. Bundan sonra bu imkânı bulamayacaklardı. Adalılar ise adalılar kendilerini tehlikeye atmadan, adalılar zekâ avantajlarını kullanarak bu iki türü birbirine karşı çarpıştıracak ve adalılar düşmanı yok edecekti.

Başkan'ın bu sözleri uzun alkışlarla, bravo sesleriyle karşılandı. Adalılar uzun zamandan beri ilk kez rahat bir nefes almış, adalılar hiç olmazsa gelecekle ilgili bir umuda kapılmışlardı. Herkes gelecek tilkileri kurtarıcı gibi görüyordu. Vahşi martıların kurbanı olan zavallı marangozun intikamını tilkiler alacaktı.

(...)

Toplantının sonunda Başkan mağrur bir edayla, “Tilkileri nasıl temin edeceğimize gelince... onu bana bırakın sevgili arkadaşlarım” dedi. “Kararınızın bu yönde olacağını tahmin ettiğim için uydu telefonuyla on erkek, on dişi tilki ısmarladım bile.” (125-126. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün seslenmeli tümlecisi]

biz Şaşkın şaşkın birbirimize baktık. Niye onlar için hazırlanmış yuvalara konmamışlardı acaba? Öteki adada bir süre dinlendikten sonra buraya gelirler miydi? Derken aramızda fısıltılar başladı. Herkes birbirinin kulağına, belki de insan kalabalığı gördükleri için gelmediklerini fısıldıyordu. biz Bunun üzerine sessizce dağıldık. biz biz Çam fıstıkları tepesine gidip, olup biteni oradan izlemeye başladık.

(...) Hepimiz nefesimizi tutmuştuk. Tam boyunlarımız tutulmak üzereydi ki biz leyleklerin güneye doğru yollarına devam ettiklerini görme bahtsızlığına uğradık. Sürür halinde uçup gittiler, biz de arkalarından kırık kalplerle bakakaldık. biz Güney ufkunda gözden yitip gidene kadar seyrettik onları. Sonra hiçbir umudumuz kalmadı. biz biz Derin bir utanca gömülerek birbirimizin yüzüne bakamaz hale geldik. (162-163. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi]

Adalıların tümüne “adalılar”, “adalıların tümü” ve “adalıların tamamı” adlandırmaları dışında gerek zamirlerle gerekse diğer adlarla sıkça eşgönderim yapılmış, bu açıdan zengin bir dilbilimsel üslup oluşmuştur. Toplamdaki 383 eşgönderimin 249'u zamirdir. Anlatıcı yazar, çoğunlukla kendisinin de içinde bulunduğu bu kişi topluluğunu

“biz” ya da “bizler” birinci çoğul kişi zamiriyle karşılaşmıştır. Bunun dışında “kimse”, “herkes”, “hepimiz”, “hiç kimse”, “birbirimiz” gibi belirsiz çokluk ve genellik gösteren zamirlere de sıkça yer vermiştir. Zamir dışındaki eşgönderimsel kullanımlarda “ada sakinleri”, “ada halkı”, “komşular”, “aileler” gibi adaya ve adadaki birlikte yaşama vurgu yapan adlandırmaların yanı sıra “insanlar”, “yaratıklar”, “kişiler”, “kalabalık”, “topluluk”, “arkadaşlar” gibi genel ifadeleri de bol bol kullanmıştır. Sonuçta, eserin geçiş sıklığı açısından en yüksek kişi unsurlarından olan *adalıların tümünü*, çok çeşitli eşgönderimli dil birimleriyle karşılayarak anlatımı canlı kılmaya çalışmıştır.

Başkan’ın, adaya taşınmasını komşularıyla birlikte toplu resim çektirerek “ebedileştirmek” istediği bildirildi hepimize. Ertesi sabah iskelede buluşacaktık. Bakkalın evleri tek tek dolaşarak getirdiği bu haber üzerine yüzümü kızartarak Yazar’a gittim.

(...)

Ortamıza Başkan ve eşini alarak grup halinde durduk. Başkan’ın görevli adamları yumuşak sabah güneşinin yüzlerimize vurmasını sağlayacak biçimde yönlendirdiler bizi. İşini çok iyi yapan bir düğün fotoğrafçısı gibi hepimizin duruşunu ayarladılar, herkesin düzgün bir biçimde kadrāja girmesini sağladılar. Sonra ellerindeki gelişmiş, büyük fotoğraf makinesiyle birçok açıdan resmimizi aldılar. (38. s.)

[YÖ’nün birliktelik zarf tümleci, TÖ’nün ikincil nesnesi, TÖ’nün niteleme zarf tümleci, TÖ’nün birincil nesnesi, YÖ’nün birincil öznesi]

O geceyi anlatmak için tek bir sözcük seçmem gerekirse, bu herhalde “utanç” olurdu. Adada ilk kez insanlar birbirlerinden utanıyor ve yolda karşılaştıkları zaman bile gözlerini kaçırıyordu. Toplantı dağılırken de hiçbir komşuluk ya da dostluk havası kalmamış, herkes bir an önce evine kaçıp saklanmak isteyen suçlular gibi dağılıvermişti; ne bir gülücük, ne bir baş selamı. Donuk bakışlar, asık suratlar...

(...)

Oysa eskiden adanın en güzel tarafı, insanların bir aile oluşturacak biçimde günün büyük kısmını birlikte geçirmeleriydi.

Birbirimizi her gün görmemize rağmen, yolda ya da kıyıda karşılaştığımızda hararetle konuşmaya koyulurduk. Konularımız hiç bitmezdi. (77. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün benzerlik zarf tümleci, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün ikincil öznesi, YÖ'nün birincil nesnesi]

Metinde 78 yerde *adalıların tümü* kişi birlikteliğine odaklanılmıştır. Adada yaşayan insanlar, anlatı akışı içerisinde bir bütün hâlinde öne çıkarılmıştır. Başkan kişisinde olduğu gibi çoğunlukla seslenmeli tümleç ve özne görevinde odaklama yapıldığı gözlenmiştir.

“Güzel” dedi. “Demek ki bu adada nasıl yaşanması, adanın nasıl idare edilmesi konusunda fikir ayrılıkları var. Doğru mu arkadaşlar?”

Yine yüzümüze bakıyordu. Hep bir ağızdan “Doğru!” dedik.

“Sağ olun!” dedi. Niye sağ olun dediğini anlayamadık.

“Her kafadan bir ses çıktığı, değişik fikirlerin düzene sokulamadığı sisteme ne ad verilir arkadaşlar?”

Bu soruya öncekiler kadar rahat cevap veremedik. Bir-ikimiz “muhalefet” falan diye saçmaladı. Biri “çok partili rejim” dedi, hatta iyice şaşırان biri “terör” diye bir şey kaçırdı ağzından. Hepimiz kendimizi sorguya çekiliyormuş gibi hissediyor, bir şeyler söylemek zorunda kalıyorduk. Çünkü Başkan'ın gözleri üzerimize dikilmişti ve cevap vermemek suçlu duruma düşmek gibi bir şeydi.

“Hayır değerli komşularım” dedi. “Ben söyleyeyim, anarşi, anarşi!” Her kafadan bir sesin çıktığı sistemin adı anarşidir! Doğru mu?”

(...)

Bu arada bakkal, birkaç kişinin isteğine uyarak çay ve su taşıyan bir tepsiyle masalara yaklaştı. Başkan sert bir sesle, “Hayır!” diye onu durdurdu. “Bu işi sonra yapın! Şimdi çalışıyoruz, ciddi bir toplantı içindeyiz, insan yarım saat çay kahve içmese ölmez, değil mi arkadaşlar. Doğru mu?”

“Doğru!”

“Bakın” dedi, “sözü fazla uzatmayalım. Hiçbir insan topluluğunun istemediği gibi bu ada sakinleri de anarşi içinde yaşamak istemez, değil mi?”

“İstemez!”

(...)

Başkan, “Bu adaya yönetim kurulu gerekli arkadaşlar” diye devam etti. “Gerektiğinde adayla ilgili kararlar alacak, yaşamın daha huzurlu ve kimseyi rahatsız etmeyecek biçimde sürüp gitmesini sağlayacak, fikir ayrılıklarının önüne geçecek bir yönetim kurulu. Böyle bir kurulu oluşturma da yöntemleri var. Bu yöntem elbette demokratik olacak, demokrasi en yüce değerdir, öyle mi arkadaşlar?”

“Öyle!”

(...)

“Bu iş için gönüllü arkadaşlar var mı aramızda? İsimlerini yazdırsınlar, biz de oylayalım.” (46-48. s.)

[YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün ikincil nesnesi, YÖ’nün birincil öznesi]

1 Numara, alkışlardan sonra gülümseyerek Başkan’a çevirmiş olduğu yüzünü tekrar bize doğru döndürdü, “Bu nazik alkışlarınızla sizin de Başkan’ımıza derin minnettarlığınızı sunmuş olduğunuzu anlıyor ve toplantıyı açıyorum. Bugün hepinize bildirilmiş olduğu gibi adamızdaki plajlar konusunu görüşeceğiz.”

Bu sözler üzerine hepimiz şaşırdık. Martılardan söz etmek yerine kıyıları konuşmak nasıl bir oyundu, neler çeviriyorlardı böyle?

1 Numara, “Yalnız,” dedi, “toplantıyı kurallarına göre yönetmek için bu konuda lehte ve aleyhte konuşacak ikişer kişinin şimdiden adlarını yazdırmaları gerekiyor. Öyle ya, sonsuza kadar bu çardak altında kalamayız değil mi? Söyleyin arkadaşlar, kimler bu konuda konuşmak istiyor? Unutmayın, iki lehte, iki aleyhte söz vereceğim!”

Sabah konuşmuş olduğum 32 Numara ayağa kalktı ve “İyi ama,” dedi, “daha konuyu tartışmadan, lehte ve aleyhte konuşmak istediğimizi nasıl bilebiliriz ki!”

Bu söz üzerine, bize artık iyiden iyiye yabancı biri gibi görünmeye başlayan kırk yıllık arkadaşımız 1 Numara gülümsedi ve “Kural böyle arkadaşlar” dedi. “Herkes konuşmak zorunda değil!” (69. s.)

[YÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün seslenmeli tümleci]

2.2.1.1.4. Adalıların Bir Kısım

Metinde 950 kez *adalıların bir kısım* kişi birlikteliği geçmiştir. 789 geçiş sayısı ile diğer ögelerde olduğu gibi en çok özne görevi üstlenmiştir. Adalıların tümünde olduğu gibi öznenin eden / kılan rolü öne çıkmıştır. Metnin yaklaşık olarak ortalarına kadar adalılar arasındaki ayrımın pek belirgin olmadığı, gelişen olaylarla birlikte adada gruplaşmaların olduğu görülmüştür. Anlatıcı yazar, metin ilerledikçe tipik bir bütün-parça ilişkisi oluşturmuş, parça bileşeni olarak *adalıların bir kısım* kodlamasına başvurmuştur. Kendisinin de içinde bulunduğu anlatı kişi ya da kişilerini adada yaşayan insanların çoğundan ayırma gereği duymuştur. Bilinçli ya da bilinçsizce yapılan bu ayırma işi, görüş farklılıklarının doğal sonucu olarak adada ötekileştirildiklerini göstermiş, karşılaşılan olumsuz durumların sorumluluğu onları dışlayan kişilere verilmiştir.

Adalıların bir kısım kişi birlikteliği, 574 kez derin yapıda 376 kez yüzey yapıda yer almıştır. Derin yapıda sıklık, “biz” birinci çoğul kişisinden kaynaklanmaktadır. Hem bu “biz” kişi zamirleri hem de ister yüzey ister derin yapıda olsun diğer gösterenler, adalıların tümü kişi birlikteliğiyle karışabildiği için sıklıkla bağlam devreye girmiştir. Yüzeyde geçiş sıklığının nedeni, *adalıların bir kısmını* metinde geçen üçüncü çoğul kişilerden ayırma gereksinimine ek olarak adalıların ayrıştığını ve gruplaştığını gösteren bütün-parça anlam bağının parça kodlayıcı dil birimleridir. Bu dil birimleri, görece belirsizlik içerseler de metnin aktarmak istediği genel mesajı verme konusunda önemli rol oynamışlar, kapalı ve bulanık bir anlatım oluşmasını önlemişlerdir.

(...) Başkan’ın sabah erkenden ada komitesini acil toplantıya çağırdığı söyleniyordu. Gerçekten de komiteye seçilmiş olan kişiler ortalıkta yoktu. Ada halkı huzursuz bir biçimde bekliyor, arada bir toplantının yapıldığı Başkan’ın evine doğru tedirgin bakışlar fırlatıyordu. Bu acil toplantıdan ne biçim yeni kararlar çıkacaktı kim

bilir. Artık kimsenin içi eskisi gibi rahat değildi. Kıyılarda, gecenin karanlığına sığınmış bahçelerde, akşamüstü gezintilerinde fısıl fısıl bu konular tartışılıyordu.

Yemyeşil ağaçları ve gölgeli yolları ellerinden alınan, yakıcı güneşin altında terleyerek yürümek zorunda bırakılan adalıların büyük bölümü, Başkan'a doğrudan doğruya karşı çıkmasa bile gelişmelerden tedirginlik duyduğunu saklamıyordu. Artık iyiden iyiye Başkan'ın adamı olan 1 Numara'nın bazı arkadaşları ise adamıza düzen ve disiplin gelmesinin iyi bir şey olduğunu savunuyordu. Bu iki kesimin dışında kalan bir iki kişi de adaya biraz heyecan gelmiş olmasından hoşnut kaldıklarını saklamıyordu. Ne de olsa herkese eğlence çıkmıştı. (63. s.)

[YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi]

Gerçi bazen selam verip bazen vermeyen, kendi içlerinde problemlili, bizim deyimimizle "eserekli" bir iki kişi vardı ama **biz** **biz** onlara aldırılmamayı, daha doğrusu **biz** onları oldukları gibi kabul etmeyi öğrenmiştik.

Çünkü yazılı olmayan en büyük kuralımız, kimsenin kimseye karışmamasıydı.

O gece Lara'ya, "Niye o çıkışı yaptın?" diye sordum yumuşak bir sesle.

"Çünkü," dedi, "oradaki insanlara **oradaki insanların** nasıl bir vahşetin içine sürüklenmekte olduklarını bir kez daha hatırlatmak istedim. Bildiğim kadarıyla hiçbiri şiddet yanlısı değil. Onları yıllardır tanıyoruz. **oradaki insanlar** Sevecen, uysal, barışsever kişiler."

"Ama koşullar insanları değiştiriyor."

"Yine de bunca yıldır birlikte oturup kalktığımız bu insanların birer vahşiye dönüşebileceklerine ihtimal vermiyorum. **bu insanlar bu insanlar** Yarın manzarayı görünce pişman olacak ve **bu insanlar** kararlarından geri döneceklerdir." (77-78. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün ikincil nesnesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün ikincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün yüklemi, YÖ'nün ikincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi]

Bu durum, teknedekilerin her şeye hazırlıklı olduğunu ama ellerindeki ilaçları adalılar için kullanmadıklarını da ortaya çıkarmıştı. Buna rağmen adalıların bazıları hâlâ Başkan'a toz kondurmuyor, adalıların bazıları bizim bu durumu fırsat bilerek yaptığımız muhalefete kulak asmıyordu.

Ne acayip bir ada olmuştuk böyle. Başkan'ın adaya ilk gelişinde yaptığı toplantılar, ağaçlarımızı budamalar, bakkalın zavallı, merhametli oğluna atılan dayaklar, gördüğümüz hakaretler, martılara yapılan saldırılar unutulmuştu. İnsanların çoğu bu olayların alçak martıların hücumuyla başladığını hatırlıyordu. Sanki bir el gelmiş, bir gece ada halkı uykudayken herkesin hafızasını silmişti. Arada bir komşularımızla tartışırken bu konu açıldığında komşularımız, komşularımız, bize hak vermedikleri gibi – komşularımız Lara'ya ve bana fazla kıyamıyorlardı ama– komşularımız olaylardan Yazar'ı sorumlu tutarcasına garip sözler söylüyorlardı. Onlara göre “o” şom ağızlılık etmiş, başımıza bu felaketlerin gelmesine “o” neden olmuştu. (139. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, **TÖ'nün birincil öznesi**, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün karşılıklılık zarf tümleci, **TÖ'nün birincil öznesi**, **YÖ'nün birincil öznesi**, YÖ'nün ikincil nesnesi, **YÖ'nün birincil öznesi**, **YÖ'nün birincil öznesi**, TÖ'nün görelilik zarf tümleci]

Metinde 348'i ad, 135'i zamir olmak üzere 483 eşgönderimle, bu alanda en yüksek sayıya erişmiş olan kişi unsuru, *adalıların bir kısmıdır*. Genellikle adalılarının tümü kişi topluluğuyla aynı gösterenle işaret edilse de aralarındaki temel fark, adalılarının bir kısmının bütün-parça ilişkisinin parça yapısı olarak kodlanmasıdır. Burada parçaya işaret eden “çoğu”, “bazıları”, “birileri” vb. belirsizlik zamirleri ve bağlamdan hareketle zihinde kavranan “insanlar”, “komşular”, “arkadaşlar” vb. adlandırmaların rolü büyüktür. Adada oluşan görüş ayrılıkları ve gruplaşmalar bu dil birimleriyle takip edilebilir.

Yemyeşil ağaçları ve gölgeli yolları ellerinden alınan, yakıcı güneşin altında terleyerek yürümek zorunda bırakılan adalılarının büyük bölümü, Başkan'a doğrudan doğruya karşı çıkmasa bile gelişmelerden tedirginlik duyduğunu saklamıyordu. Artık iyiden iyiye Başkan'ın adamı olan I Numara'nın bazı arkadaşları ise adama düzen ve disiplin gelmesinin iyi bir şey olduğunu savunuyordu. Bu iki kesimin dışında kalan bir

iki kişi de adaya biraz heyecan gelmiş olmasından hoşnut kaldıklarını saklamıyordu. Ne de olsa herkese eğlence çıkmıştı. (63. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi]

Lara'nın sesiyle tekrar o geceye döndüm: “Bu katliama engel olmalıyız! Geri dönölmez noktaya gelmeden önce, komşularımızı uyarmalıyız” diyordu. Arkasından da gece yarısı çoktan geçmiş olmasına rağmen enerjik bir hamleyle ayağa fırladı. “Hadi,” dedi, “kalk gidiyoruz.”

Sonra beni elimden tutup sürüklemeye başladı. İlk önce 29 numaradaki emekli notere gittik. Onları uyandırmaya kararlıydık ama eve yaklaştığımız zaman gördük ki zaten kimse uyumuyor; hatta 30 ve 27 numaradakiler de gelmiş, bahçede fısıldaşıp duruyorlardı.

Bizi görölnce, lamba ışığıyla aydınlanmış yüzlerinde bir sevinç ifadesi okuduk ve buna hiç şaşırmadık. Onlar da aynı konuyu konuşuyorlardı elbette ve bu işi durdurmamız gerektiğini düşünüyorlardı.

(...)

Çok dengeli bir kişiliğe sahip olan ve sözü dinlenen noter bey, “Komşularımızın çoğunun bizim gibi düşündüğüne eminim, hiçbir canlıya zarar vermek istemezler ama bugün toplantıda ne yapacaklarını bilemediler. İşlerine sinmemesine rağmen böyle bir karar çıktı” dedi. (83-84. s.)

[YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün ikincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün benzerlik zarf tümleci]

(...) Zamanında hiçbir uyarıya kulak vermeyip Başkan'la kol kola girmiş olan komşular da bizim gibi zincirlenmişti.

Oysa adayla ilgili ne rüyalar görmüşlerdi. Zenginlik gelecekti, refah gelecekti, özgürlük gelecekti adımıza. Sonunda herkes kaybetmişti. Başkan da, ona uyanlar da, uymayıp karşı çıkanlar da. Kazanan yoktu. Belki Lara'nın söylediği gibi, bundan sonra rahat bırakılacak olan martılar dışında.

(...)

Sadece ortalıkta tuhaf bir söylentinin dolaştığını biliyorum. Yemekhanede, çamaşırhanede ya da sorguya götürülürken insanların birbirine fısıldadığına göre, Yazar hâlâ kaçakmış. Adaya dönmek üzere yola çıkarken görenler varmış. Bugünlerde yine adada yaşamaya başlayacakmış. Yeniden ağaçlar ekecekmiş adaya. Evler yapacakmış. Eski arkadaşlarından ona yardıma gidenler olacakmış. Ada yeniden canlanacakmış. Bizler tekrar adada yaşamaya başlayacakmışız. Yeryüzü cennetimizi tekrar kuracakmışız. (181-182. s.)

[TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün benzerlik zarf tümleci, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi]

Metinde adalılarının bir kısmına 59 yerde odaklama yapılmıştır. Bu sayı, diğer kişilerle karşılaştırılınca düşük kalmıştır. Yine de zaman zaman tekdüzeliği kırmak ve önemsenen bilgiyi vurgulamak adına yüklemine atılmış ya da odaklayıcı bağlaçla öne çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya en sık ara verenler –belki onlardan da size söz etmedim– müzisyen arkadaşlarımız oluyordu. Flüt ve gitar sesleri dolaşıyordu ormanda. Bazen sözlerini bildiğimiz ezgi oluyordu fıstık toplarken bize eşlik eden. O zaman biz de müzisyenlere eşlik ediyorduk.

Her zaman o kadar hevesli olmuyorlardı müzik yapmaya. Biz de zaman zaman istekte bulunuyorduk. Ama bazen kibarca, “Daha sonra” diyerek kabul etmedikleri de oluyordu.

(...)

Sonra beni elimden tutup sürüklemeye başladı. İlk önce 29 numaradaki emekli notere gittik. Onları uyandırmaya kararlıydık ama eve yaklaştığımız zaman gördük ki zaten kimse uyumuyor; hatta 30 ve 27 numaradakiler de gelmiş, bahçede fısıldaşıp duruyorlardı.

Bizi görünce, lamba ışığıyla aydınlanmış yüzlerinde bir sevinç ifadesi okuduk ve buna hiç şaşırmadık. Onlar da aynı konuyu konuşuyorlardı elbette ve bu işi durdurmamız gerektiğini düşünüyorlardı. (83-84. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi]

O sırada denizde uçmakta olan birkaç martıyı nefretle süzdü adalılar. Başkan her zamanki hamasi konuşmalarından birini yaptı, yine düşmanlardan söz etti, martıları lanetledi, yılanları ise adada medeni bir yaşam olmayışının sonucu olarak açıklamaya çalıştı.

Ona göre, martılara karşı verilen mücadele başarılı olmuştu, şimdi aynı azim ve kararlılıkla yılan mücadelesinin de üstesinden gelinecekti. Adalıları kimse yıldıramazdı. Bu mücadelede halkın yüksek maneviyatını bozmak isteyen bir iki bozguncu ortaya çıktığı halde, hain emellerini gerçekleştirememiş, halkın birlik ve beraberliğini bozamamışlardı.

(...)

Başkan'ın bu sözleri alkışlarla karşılandı. Kuşkuyla masanın altına bakan, herhangi bir yılan saldırısına karşı çizmeler, eldivenler giymiş, ellerine sopalar almış olan insanların gözünde ilk kez umut ışıkları belirdi. Başkan'larına minnet dolu gözlerle bakıyorlardı. Demek ki iki gün daha dişlerini sıkarlarsa, bu kıvılcık yeşil yılan belasından da kurtaracaktı Başkan onları. (142-143. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil nesnesi]

2.2.1.1.5. Yazar

Metinde geçiş sıklığı yüksek kişilerden biri de Yazar'dır. Toplam 899 yerde öge olarak geçmiş, bunların 723'ünde özne olmuştur. Baştan sona anlatının önemli kahramanlarından biri olarak sivrilmiş, gerek anlatı yazarının gerekse eserdeki diğer kişilerin bakış açılarından çeşitli yönlerine vurgu yapılmıştır. Metin ilerledikçe hakkında yeni yeni bilgiler verilmiş, soyuttan somuta geçiş anlamsal bağının tipik bir örneği sergilenmiştir. Önemli bir kısmı nesnede olmak üzere özne dışındaki öğelerdeki geçiş sıklığı da dikkat çekicidir. Eden, söyleyen işlevlerinin yanı sıra hakkında tanımlayıcı ve tanıtıcı bilgiler aktarılırken etkilenen, konu, içerik vb. anlamsal rolleri üstlendiği görülmüş, metnin renkli ve merak uyandıran kişilerinin başında gelmiştir.

Yazar kişinin 282 yerde yüzey yapıda kullanıldığı tespit edilmiştir. Çoğunlukla söyleyen özne rolüyle derin yapıya bırakılmasına karşın yüzey yapı geçişi incelenmeye

değerdir. Başkan kişisinde olduğu gibi üçüncü kişi kullanımının yaratacağı olası anlam kapalılığı bu şekilde önlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Yazar, eserin anlatım bütünü içinde önemli bir unsur olarak öne çıksa da aralıklarla anlatıya dâhil edilmiş, hâliyle her seferinde hatırlatma amacıyla yüzeye taşınmıştır. Aşağıda ayrıntılı olarak işleneceği gibi anlatıcı yazar ve diğer kişilerin ona karşı tutumlarını yansıtan çeşitli adlandırmalar tercih edilmesi de yine söz konusu sıklığın nedenlerindedir.

Yıllardır birlikte yaşadığım sevgilim, bir tanem de çok severdi onu ve yalnızlığına bir çare bulmak isterdi. Ama adada böyle bir olanak yoktu. Zaten Yazar da durumdan şikâyetçi görünmüyordu. Kişiliğinin bir noktasına sanki bir Ortaçağ şövalye zırhı geçirmişti, oradan ötesine geçmek mümkün olmuyordu.

Genellikle suskun bir adamdı. İnce yüzünde, güldüğü zaman bile azalmayan dertli bir ifade vardı. Yazar'ın Sadece edebiyat konuşurken canlandığını görürdüm.

Bir de şunu eklemeliyim ki, her zaman çok insafsız bir eleştirmendi. Yaptığım yazı denemelerini ona götürür, Yazar'ın nasıl bulduğunu sorardım. (33-34. s.)

[TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün yüklemi, **YÖ'nün birincil öznesi**, TÖ'nün yüklemi, TÖ'nün ikincil nesnesi, **YÖ'nün birincil öznesi**]

Başkan çevresine bakındı ve 7 Numara'nın kim olduğunu anlamaya çalıştı. Ama kimseden ses çıkmıyor, herkes birbirine bakıyordu. Başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Heyecandan sesim çıkmıyordu.

Başkan hafif sinirli bir ses tonuyla, “7 Numara Kimdir efendim?” dedi. “7 Numara lütfen ayağa kalksın.”

Yine kimseden ses çıkmadı, ben elimi kaldırdım. “Buyurun!” dedi Başkan.

“Efendim,” dedim, “arkadaşımız biraz rahatsızlandığı için toplantıdan ayrılmak zorunda kaldı. İzin verirsiniz ben ona durumu iletirim.”

Yine alkışladılar. Böylece benim sevgili yazar dostum Başkan'ın komitesine girmiş oldu. (50. s.)

[YÖ'nün birincil öznesi, **YÖ'nün birincil öznesi**, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün ikincil nesnesi]

Tam bu sırada Lara'nın "Olamaz!" diye mırıldandığını duydum ve onun baktığı yöne çevirdim başımı. Başkan'ın iki adamı, ellerine kelepçe vurdukları Yazar'ı çardak altına getiriyordu. Hemen yerimden fırladım, o tarafa gitmek istedim ama Başkan, "Oturun yerinize. Söyleyeceklerinizi dinleyin, sonra ne isterseniz yapın" dedi.

"Arkadaşlar, güzel adamıza geldiğim günlerde iskelede hep birlikte fotoğraf çektirdiğimizi hatırlıyor musunuz? İşte o fotoğraflar başkentimizde bilgisayarlara yüklendi, tarama yapıldı; böylece sözde yazar olan arkadaşın müthiş sırrı ortaya çıktı. Bu kişi, askeri hapishaneden firar etmiş siyasi bir mahkûmdur, bu kişi bir rejim düşmanıdır, bu kişi bu kişi adını değiştirerek adanıza sığınmış, bu kişi hepinizi kandırmıştır."

Bu sözler üzerine herkes dönüp Yazar'ın yüzüne baktı ama o Yazar hiçbir şey söylemeden Başkan'a hınçla bakıp duruyordu.

"Öyle değil mi sayın Yazar?" diye alaycı bir ifadeyle sordu Başkan. "Daha ne marifetleriniz olduğunu anlatayım mı, yoksa bu kadar yeter mi? Eşinizin de sizin gibi bir bozguncu olduğunu ve cezaevinde intihar ettiğini siz mi söyleyeceksiniz yoksa ben mi anlatayım!"

(...)

Başkan, Yazar'ın bu gece gözaltında tutulacağını ve Yazar'ın Yazar ertesi sabah motorla götürülerek, adalete teslim edileceğini açıkladı. (167-168. s.)

[TÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün birincil öznesi, **YÖ'nün birincil öznesi**, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün seslenmeli tümlecisi, YÖ'nün benzerlik zarf tümlecisi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil nesnesi, **YÖ'nün birincil nesnesi**, YÖ'nün birincil nesnesi]

Metinde Yazar kişisine, 121 kez zamirle 126 kez de zamir dışındaki çeşitli adlarla eşgönderim yapılmış, bu yönleme en çok başvurulmuş anlatı kahramanı olmuştur. Adada "7 Numara" olarak bilinen Yazar kişisi, anlatıcı yazar ve Lara'nın penceresinden farklı Başkan ile adalılarının büyük bir kısmının penceresinden farklı olmak üzere iki değişik bakış açısıyla sunulmuştur. Anlatıcı yazarın adadaki en yakın arkadaşı olduğu için sıklıkla "arkadaş" ve "dost" adlarıyla karşılanmış, bunun yanı sıra "öğretmen",

“eleştirmen”, “usta” ve “yazar” gibi donanımlı bir insan olduğuna vurgu yapan olumlu adlandırmalarla işaretlenmiştir. Ayrıca anlatıcı yazarın eserini Yazar’a adanmış, ona hitap ederken ve karşılıklı konuşmaları sırasında aralarındaki samimiyeti öne çıkaran “sen” ikinci tekil kişi zamirini kullanmıştır. Başkan ve adalıların büyük bir kısmının Yazar’a bakış açısıyla bunun tam karşıtıdır. Özellikle metnin 6. bölümünden sonra Yazar, adada yaşayan diğer insanlardan ayrılmaya başlamış, anlatıcı ve Lara dışında ona yakınlık gösteren hemen hemen hiç kimse kalmamıştır. “Salak”, “serseri”, “münafık”, “rejim düşmanı”, “martı avukatı”, “mahkûm”, “tutuklu” gibi olumsuzluk kavram alanına giren adlandırmaların yanı sıra en uzaktaki “o” üçüncü tekil kişi zamiriyle ötekileştirilmiştir. Zaman zaman da “adam”, “kişi”, “insan” vb. yansız adlarla karşılanmıştır. Eserde genel olarak kişilerin soyut tutulma eğilimi göz önünde bulundurulduğunda Yazar’ın hatırı sayılır bir geçiş çeşitliliği ve bilgi yoğunluğuyla görece somutlaştırıldığı söylenebilir.

Sen de öyle yazar arkadaşım. İlk günden beri uyarılarını dinlemediğimiz ve seni nedensiz bir karamsarlıkla suçladığımız için bizi hoş gör!

Şimdi neredesin, özgür müsün, yoksa bir hücrede çile mi dolduruyorsun; sağ mısın ölü müsün bilemiyorum ama olur da bir gün bu yazdıklarım eline geçerse, sana karşı derin bir mahcubiyet hissettiğimi, yüreğim sızlayarak seni özlediğimi bilmeni isterim. (28. s.)

[TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün birincil nesnesi, YÖ’nün ikincil nesnesi, YÖ’nün birincil nesnesi]

Başkan, bu akıl almaz cüret karşısında şaşırmış bir halde “Sen de kim oluyorsun?” diye sordu.

“Bir adalı olarak bu katliama karşı çıkıyorum.”

“Adamlarım canını yakmadan çekil kenara!”

“Çekilmiyorum, martıları katletmenize izin vermeyeceğim.”

“Sana ne martılardan be adam? Bak, adanın sahibi bizimle.”

“Bu adanın asıl sahibi martılardır. Bizden binlerce yıl önce gelmişler buraya!”

“Ama onlar vahşi. Hiç vahşiden ada sahibi olur mu?”

“Onlar vahşi de siz medeni misiniz?”

“Elbette. Bir mülke medeniyet sahip olur, vahşiler orada kaç bin yıldır yaşarlarsa yaşasınlar, sahip sayılmazlar.”

“Martılar bu adanın sahibidir!”

“Hayır efendim. Martılar bu adanın düşmanıdır. Çekin şu salağı yolumun üstünden.”

Başkan’ın bu sinirli emri üzerine, zaten kendilerini zor tutan iki adamın Yazar’a doğru atıldığını ve başına bir dipçik indirerek onu yolun kenarına sürüklediğini gördük.

Sonra Başkan’ın, adamlarına, “Bu bozguncu serseriyi bir yere kapatın!” dediğini duyduk. (98-99. s.)

[YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün niteleme zarf tümleci, YÖ’nün seslenmeli tümleci, YÖ’nün birincil nesnesi, YÖ’nün birincil nesnesi, YÖ’nün birincil nesnesi]

Arada bir komşularımızla tartışırken bu konu açıldığında bize hak vermedikleri gibi –Lara’ya ve bana fazla kıyamıyorlardı ama– olaylardan Yazar’ı sorumlu tutarcasına garip sözler söylüyorlardı. Onlara göre “o” şom ağızlılık etmiş, başımıza bu felaketlerin gelmesine “o” neden olmuştu.

Zaten başından beri adalılarla iyi bir ilişkisi, dostluğu olmamıştı; nasıl derler, “nevi şahsına münhasır”, içine kapanık bir adamdı. Onu üzen, başka insanlardan farklı kılan bir özelliği olduğu belliydi; hayatının üstünde bir kuşku gölgesi vardı ki bu zaman zaman yüzüne de vuruyordu.

İşte senin için bunları söylüyorlardı sevgili dostum. Lara’yla birlikte seni var gücümüzle savunmaya çalışmamız, hayatta tanıdığımız en dürüst, en sağlam karakterli kişi olduğunu söylememiz işe yaramıyordu.

Bu sözleri laf olsun diye söylemiyorum. Sen gerçekten tanıdığımız en dürüst, en sağlam karakterli insandın. Senden öğrendiklerimi, senin yalnız sözlerinden değil de davranışlarından, mertliğinden, bazen dediğim dedik tavırlarından –ki bu herkes

tarafından kibir olarak algılanıyordu– edindiklerimi hiçbir zaman unutmayacağım.
(139-140. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün yüklemi, YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün seslenmeli tümlecisi, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün yüklemi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün yüklemi, YÖ'nün ikincil nesnesi]

2.2.1.1.6. Lara

Metinde öge olarak sık tekrar edilen bir diğer kişi, 381'i özneye olmak üzere 488 geçiş sayısı ile *Lara*'dır. Bu geçiş sayısına ek olarak anlatıcı yazarla birlikte oluşturduğu kişi birlikteliğiyle *Lara*'ya gönderme yapılmıştır. Anlatıcı yazarın hayat arkadaşı rolüyle eserde yer alan *Lara*'nın diğer anlatı kişilerine oranla geçiş sayısının düşük olması, eserin “aşk öyküsü” olmamasının hem nedeni hem de sonucudur. Aralıklarla anlatıcıyla aralarındaki duygusal ilişkiye vurgu yapılsa da bu insan temasının olağan sonucu olarak görülmelidir. Metindeki etkisi ilk başlarda pek hissedilmezken ortalara doğru devreye girdiği ve anlatıcı yazarın kader arkadaşı olarak onun her türlü duygu, düşünce ve hareketlerine paydaşlık ettiği görülmektedir. Özne dışındaki ögelerdeki geçiş sayısı da dikkate değerdir. Bu durum, anlatıcının en yakınında olması, onu bir şekilde metne dâhil etmesi çabasının ürünü olarak görülebilir.

Lara kişisine 324 kez derin yapıda 164 kez yüzey yapıda yer verilmiştir. Söyleyen, eden, konu olan özne rolüyle art arda sıralanan cümlelerde gereksiz tekrara düşmemek için sıklıkla derin yapıya bırakılmıştır. Yüzeydeki geçiş sayısı her ne kadar diğer yüzey yapıdaki kişi geçişlerine göre düşük görünse de kendi içerisinde yüksek bir orana karşılık gelmektedir. Burada hem üçüncü kişi olmasının etkisi hem de *Yazar* kişisinde olduğu gibi ara ara devreye sokulmasından ötürü hatırlatma niyetinden söz edilebilir.

Lara, “Sayın Başkan” dedi. **Lara** “Bugün bütün komşularımız buraya sizin önerinizi reddetmeye geldi ama **ben** şimdi fikir değiştirmeye başladıklarını görüyorum. Çünkü onları evlerinden barklarından atmakla tehdit ettiniz, sonra da zenginlik vaat ederek yüreklerine umut tohumları serptiniz. **ben** Bu başarıdan dolayı sizi kutluyorum ama **ben** adada oturan sade bir kişi olarak sormak istiyorum. Martıları hangi yöntemle kaçıracaksınız?” dedi

Başkan alaycı bir edayla, “Kaçırmaktan söz eden kim?” dedi. “İmha edeceğiz.”

“Nasıl?”

“Siz hiç av partisi görmediniz mi? Tüfekte hepsini avlayacağız, yumurtaları da kıracağız. Anlayacağınız bir çeşit av şöleni.”

“Peki mademki kararlısınız, bu barbarlığa hiç gerek kalmadan kuşları ikiz adalara yönlendirmek yolunu deneyemez miyiz?”

Başkan, barbarlık sözüne kızdı.

“Peki, küçük hanım,” dedi “siz martuları diğer adalara nasıl yollayacağımızı söyleyin de öğrenelim bari. Onlara bildiri mi dağıtacağız, ‘Bundan sonra mekânınız karşı adalardır, marş marş!’ mı diyeceğiz?” (76-77. s.)

[TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün niteleme zarf tümlecı, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün seslenmeli tümlecı, YÖ’nün birincil öznesi]

İşte rüyanın tam burasında soluk soluğa uyandım. Bir kolu ve bacağı üstümde olan Lara uyandığımı hissetti, Lara Lara başını kaldırarak, “Ne oldu?” diye sordu. Lara “Azrail yoklamış gibisin tatlım. Sakinleş. Rüya mı gördün?” dedi

“Evet!” dedim ve rüyayı bütün ayrıntılarıyla Lara’ya anlattım. “Adamız yok olmuştu!” dedim. “Denizin dibine batmıştı; bu yüzden göçmen kuşlar binlerce yıldır yaptıkları gibi açık denizi aşarken, ayak basacak bir yer bulamadılar. Birer birer intihar ettiler, deniz hepsini yuttu.”

Lara Lara başımı okşayarak sakinleştirdi beni, Lara “ben Hayal meyal böyle bir şey hatırlıyorum” dedi. Lara “Galiba eski denizcilerden biri görmüş bu olayı.” dedi Lara’nın sözünü ettiği bu olaya ilişkin bilgi, demek ki bilinçaltıma takılıp kalmıştı; adamızla ilgili bir kehanet değildi, bir yerde okuduğum ilginç bir olaydı. (81. s.)

[TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün ikincil nesnesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi]

Lara, Lara “Şiir silahtan güçlüdür!” diyerek Lara onları dinlemeden yine eve gitmiş ve Lara bildiriye kaleme almaya koyulmuştu. Lara’nın yanına gittim, Lara’nın

yazdıklarını okudum, çok beğendiğimi söyledim, gövdesinden taşan enerjinin herkesi ikna edeceğine inandım.

Ama sonuç onun beklediği gibi olmadı. Noter bey ve arkadaşları durumu değerlendirdiklerini ama silahlı nöbetçilerin bulunduğu adada, gece evlere girme riskini göze alamayacaklarını belirttiler.

(...)

O gece bir iki saat huzursuz bir biçimde uyuduk. Lara'yla birbirimize sarılarak uyumamız bile içimizi kaplayan tedirginliği gidermeye yetmedi. (86. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün karşılıklılık zarf tümleci]

Anlatıcı yazarın hayat arkadaşı olarak geçen “Lara”, nitelikli geçiş sıklığına sahip olsa da yukarıda söz edildiği gibi önem sıralamasında gerilerde kalmıştır. Bu durum, onun eşgönderimli kullanım çeşitliliğinde de kendini göstermiştir. “Lara” adı dışında 46’sı zamir, 30’u ad olmak üzere toplam 76 kez geçmiştir. Her ne kadar kimlikteki adı olmasa da özel kişi adıyla anlatılan tek kahraman olan *Lara*’nın anlatıcı yazarla olan yakın ilişkisi “sevgili” ve “bir tanem” gibi adlar eşgönderimli kullanılarak gösterilmiştir. “Kız”, “hanım”, “kadın”, “kişi”, “insan” vb. yansız adlandırmalarla da bolca karşılanmış, olumsuzluk çağrıştıracak ada yer verilmemiştir. Karşılıklı konuşmalarda doğal olarak “sen” kişi ikinci tekil kişi zamirinin samimiyet içeriğinden yararlanılmış, tekrara düşmemek için de zaman zaman “o” üçüncü tekil kişi zamiriyle kullanılmıştır.

Kocası karışık işler yapan, arada bir hapse girip çıkan kaba biriymiş. Eve sarhoş geldiği akşamların çoğunda onu dövüyormuş. Bunları bana gözyaşları içinde anlattığı gece, bekâr evimdeki divanın üstünde birbirimize sarıldık. İçimde müthiş bir sızıyla onu öptüm ve sanki birbirimizin yaralarını iyileştirmek istiyormuş gibi ağır, şefkatli, kanayan yerlerime merhem süren derin bir sevişmeye sürüklendik.

O geceden sonra kızı bu hayattan ve o adamdan kurtarmaktan başka bir şey düşünmez oldum. Bir kez daha dayak yemesi fikrine katlanamıyordum. Yakınmayan, kaderine razı olmuş kibar hali giderek daha çok içimi paralıyordu.

Bu konuları çok tartıştık. Boşanmasını söyledim ama o, kocasının böyle bir şeyi asla kabul etmeyeceği ve kemiklerini kıracağı cevabını verdi.

(...)

İşte bu unutulmuş ev bizim kurtarıcımız oldu. Lara'yla birlikte bu dünyadan izimizi sildik, ortadan yok olduk ve adamızda yeniden doğduk. Oraya ayak bastığımız günlerde, eski hayatımızı bir daha hiç geri dönmemecesine geride bıraktığımızı kanıtlamak istedim ve sevgilime artık “Lara” demeye karar verdim. Adanın en güzel koyunun adıydı bu. Berrak, saydam, temiz, turkuvaz rengi suların dipteki kumları bir masal dünyası gibi aydınlatığı küçük bir koydu. Aynen benim sevgilim gibi. Eski adını bir daha hiç kullanmayacaktık. Yeni adı bir çeşit uğur, taze bir başlangıçtı. (61-62. s.)

[TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün yüklemi]

“Ah!” dedim Lara'ya, “sevgilim, ben artık şaşkınım, hiçbir şeyden eskisi kadar emin değilim, ne kendime güvenebiliyorum ne yazdıklarım. Bu hayatta beni değerli kılan tek şey, seninle birlikte olmam. Başka bir önemim ve değerim yok.” (152-153. s.)

[TÖ'nün seslenmeli tümleci, YÖ'nün birliktelik zarf tümleci]

2.2.1.1.7. Anlatıcı ve Lara

Metinde *Anlatıcı ve Lara* kişi birlikteliği 426 kez öge olmuştur. Metinde öne çıkan çoğul kişilerden olan Anlatıcı ve Lara, *adalıların tümü* ya da *adalıların bir kısmı* gibi belirsiz kişi topluluğunu karşılamaz. Anlatıcı yazar, yaşamını birlikte sürdürdüğü sevgilisiyle pek çok noktada ortak noktalarının bulunduğunu vurgulamak için zaman zaman söz konusu kişi birlikteliğine işaret eden “biz” birinci çoğul kişi zamirine yer vermiştir. Diğer kişilerde olduğu gibi burada da çoğunlukla eden ve deneyimleyen rollerinde özne ögesinde kullanılmıştır.

Anlatıcı ve Lara kişi birlikteliği, 337 kez derin yapıda 89 kez yüzey yapıda yer almıştır. Derin yapıda sıklık, “biz” birinci çoğul kişi gönderiminden kaynaklanmaktadır. Hem bu “biz” kişi zamirleri hem de ister yüzey ister derin yapıda olsun diğer gösterenler, başka kişi birlikteliğiyle karışabildiği için sıklıkla bağlam devreye girmiştir.

*O gece adada kimsenin uyuyabildiğini sanmıyorum. Onca heyecanlı olaydan sonra evlerde ışıkların sabaha kadar yanması da bundandı, **biz** şaşırmadık. Biz de **bizim** Lara’yla eve döndüğümüz zaman, **biz** manolya ağacının altındaki iki kişilik salıncak koltuğumuza oturup **birbirimize** sarıldık, **biz** uzun bir süre öyle, **biz** kıpırdamadan durduk. (...)* (60. s.)

[TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün ikincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi]

*Ada, yakamozları, serin ay ışığı ve yasemin kokularıyla **bizi** iyileştirdi, **bizi** yeni bir hayata kavuşturdu, **bize** geçmişimizi unutturdu.*

*Ama o gece bahçede, salıncaklı koltuğun üzerinde, **ikimiz de bizim** adaya geldiğimizden beri ilk kez kapıldığımız bir tedirginlik içindeydik.* (63. s.)

[TÖ’nün ikincil öznesi, TÖ’nün ikincil öznesi, TÖ’nün ikincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi]

*Başımıza gelenler **bizi** o kadar şaşırtmıştı ki **biz** doğru dürüst düşünemiyorduk bile. **biz** Sadece bir şeyin farkındaydık, martılara kızmak aklımıza bile gelmiyordu. Buna karşılık **bizim** bu dertleri başımıza açan Başkan’a duyduğumuz nefret artıyordu. **biz** Yazar’ı merak ediyorduk ama ona ulaşma olanağımız yoktu. Martı hücumu altında ne yapıyor, ne düşünüyordu acaba?*

(...)

*Ertesi sabah, adaya müthiş bir sis çöktü. Dışarısı süt beyazdı, göz gözü görmüyor, ancak bazı karaltılar seçilebiliyordu. Adayı bir masal diyarına çeviren günlerden biriydi bu. Sis daha önce hiç bu kadar sevindirmemişti **bizi**.* (114-115. s.)

[TÖ’nün ikincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün ikincil öznesi]

Anlatıcı ve Lara kişi birlikteliği öge görevinde 85 kez eşgönderimli kullanılmıştır. Adada bulunan 36 numaralı evde yaşadıkları için “36 Numara” olarak bilinen bu kişi birlikteliği, genellikle anlatıcı yazarın da bir parçası olduğu için “biz” şeklinde kodlanmıştır. Bunun yanı sıra “birbirimiz”, “siz” ve “ikimiz” dil birimleriyle

karşılanmış, adalıların onlara olumlu / olumsuz bakış açılarını yansıtan “arkadaşlar”, “çocuklar”, “bozguncular”, “hainler” adlandırmalarıyla da yer yer karşılaşmıştır. Metindeki geçiş sayısına göre eşgönderimlilik çeşitliliği düşüktür.

*Bir süre sonra Başkan’ın tombul karısı gülücükler saçarak geldi. “**siz** Buyurun!” dedi. “İçeri gelin çocuklar! **siz** Bir fincan kahve ister misiniz?”*

***biz** Bu iyi kabul karşısında şaşırdık, **biz** birbirimize baktık, sonra **biz** içeri girdik. **biz** Salonda bize gösterilen koltuklara oturduk. Bu ev, adadaki diğer evler gibi bir iki basit eşyayla döşenmemiş, neredeyse şehir evi gibi “dekore” edilmişti. Çiçekli koltuklar, cilalı sehpa, abajurlar, tablolar eve bambaşka bir hava vermişti. (102. s.)*

[YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün seslenmeli tümlecisi, YÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün ikincil nesnesi, TÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün ikincil nesnesi]

(...) Orada burada üçerli beşerli gruplar halinde toplanıp da uzmanın ne müthiş bir adam olduğunu, nice ülkeyi felaketten kurtardığını, adadaki sorunları kökten çözeceğini söyleyenlere hiç itiraz etmedim. Sadece Lara’ya, uzman işi de fiyaskoyla sonuçlanırsa ne yapacağımızı düşünmeye başlamamızı önerdim. Belki bizim de artık bu adadan kaçmamız gerekiyordu ama buradan gitme fikri fena halde korkutuyordu bizi. Bunca yılın rahat, asude hayatından sonra ikimizin de bir yerlerde iş bulması, ikimizin de çalışması gerekecekti. Şiddet dolu kentlere nasıl uyum sağlayacağımız bir yana, er ya da geç Lara’nın izine rastlayacak olan kocasından nasıl korunacaktık. (151. s.)

[YÖ’nün birincil öznesi, TÖ’nün ikincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün birincil öznesi]

(...) Kendime ne olursa olsun aldırılmazdım ama Lara’ya dokunmaları beni çıldırtabilirdi. Biraz önceki cesaretimden eser kalmadı, korkudan yüreğim üşüdü. Başkan adamlarına dönüp emir verdi. “Şu iki haini devlet başkanına hakaretten ve su iki hain isyan çıkarmaktan gözaltına alın. su iki hain Bizimle geliyorlar.”

Kara gözlüklü adamlar yaklaştı, önce Lara’nın koluna girdiler, sonra da beni sıkı sıkı tuttular. Çaresizlik içinde komşularımıza göz gezdirdim. Yazar’ın öldürüldüğü

söylentisi yayıldıktan sonra, bizi böyle götürmelerine izin verecekler miydi? Bunca yıllık dostlarımız bizi bırakacaklar mıydı? Belki de itiraz etseler kurtarabilirlerdi bizi. Ama ne yazık ki hiçbiriyle göz göze gelemedim. Hepsi başını başka yöne çevirdi. (179. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi]

2.2.1.2. Dolaylı Kurulan Kişi Bağları

Metinde dolaylı olarak kişi işaretleyenlerin sayısı 5365'tir. Burada doğrudan bağı kuran kişi / kahramanlar değil söz konusu kişilerin sözleri, hareketleri, davranışları, organları vb. söz konusudur. Bu yolla sözü söyleyen, davranış ya da hareketi gerçekleştiren, organa sahip olan metin kahramanları dolaylı yoldan sezdirilmektedir. Bir yandan bu eylemleri yerine getirerek edeni / yapanı sezdirdiği gibi, öte yandan da söylemek, hareketi ya da davranışı gerçekleştirmek ya da insan vücuduna fiziksel olarak göndermede bulunmak gibi dolaylı anlam örüntüleri kurulmaktadır. Bu bağlar kullanılarak konu olma ve belirli bir durumda bulunma anlamı yüklenilerek betimlemeli anlatım örneği sergilenmiş, insan odaklı anlatımdan örnekler sunulmuştur.

Eserde en sık kullanılan dolaylı kişi anlam bağı kahramanları sözleri, dile getirdikleri ifadelerdir. Yazar, 2094 kez insanın temel niteliklerinden biri olan konuşma edimine öge görevi vermiş ve sözdizimsel üslup birimi hâline getirmiştir. Bunların 1466'sı iç cümle yapısıyla nesne görevini üstlenerek iletişim eylemlerinden oluşan yüklemlerce yönetilmiştir. Karşılıklı konuşma / diyalog içeren bu kişi sözü içerikli nesneler, aynı zamanda doğrudan anlatım oluşturur. Bu çalışmanın eylemleri konu alan kısmında da belirtildiği üzere bu yolla anlatım açık hâle getirilip yalınlaştırılmış, insanın kavrayış dünyasına bizzat insanların ürünü olan konuşma (iç) cümleleriyle hitap edilerek anlatım akıcılaştırılmış ve canlı kılınmıştır.

Sakin görünüşünün altında çok öfkeli ve gergin olduğunu hissedebiliyordum. Kendini o kadar kasmıştı ki neredeyse ince gövdesindeki adalelerin seğirdiğini görebiliyordum. Bir süre sessizlikten sonra şöyle dedim:

"Sence bir insan, kendisine yapılan kötülükleri karşısındakilere aynen uygularsa doğru davranmış olur mu?"

Cevap verip vermemeyi düşünürmüş gibi biraz bekledi, sonra, “Kim olduğuna bağlı!” dedi.

Yine karşılıklı sustuk. Daha sonra şu tuhaf konuşma geçti aramızda:

“Sana kötülük yapmış olanlara, aynı yöntemlerle cevap vermek doğrudur mu diyorsun?”

“Ne demek istiyorsun sen?”

“Bu tutum onların bizlere daha önce yaptıklarını aynen tekrarlamak anlamına gelmez mi?”

“Sen sahiden bu kadar saf mısın, yoksa numara mı yapıyorsun?”

Bunu sorarken ilk kez yüzüme bakmıştı.

“Belki safım, siyaseti de senin kadar iyi bilmiyorum ama ne yapmış olursa olsun...”

“Sen gerçekten neden söz ettiğini bilmiyorsun.” (32. s.)

Bu konuşmalardan sonra içim biraz daha rahatlamış olarak eve döndüm, Lara’ya olup bitenleri anlattım. “Adalıların aklı başında, bu işe izin vermeyecekler!” dedim.

Yüzüme endişeyle baktı. Zaten hep bir felaket olmasını bekleyen tedirgin yapısı, Başkan’ın bu son günlerde yaptıklarıyla iyice sarsılmıştı.

“Umarım öyle olur!” dedi, kuşkulu bir sesle. Sonra devam etti:

“Hayatta öğrendiğim bir şey var. Her yerde kötülük çok kuvvetli ve zor yeniliyor. İyilik daha zayıf kalıyor.”

“Kaygılanma,” dedim, “var gücümüzle mücadele edeceğiz. Bu adada kötülük egemen olmayacak.”

Bana bakan ela gözlerinde, dediklerime inandığına dair bir işaret göremedim. Bunun üzerine biraz daha ısrar etme gereğini duydum, çünkü onu üzüntülü görmeye hiç katlanamıyordum. Kumral saçlarını okşayarak, “Sevgilim” dedim, “belki de haklısın; belki değil yüzde yüz haklısın. Dünyada kötülük daha örgütlü ve daha planlı, iyiliğin

içinde zaten bir saflık var. Bu yüzden dünyanın her yerinde kötülük saflığı yeniyor. Ama bu adada durumu tersine çevirdik biz. Baksana bunca yıldır aramızda ne rekabet var, ne kavga, ne çekişme. Burası huzuru seçen iyi insanların ülkesi. Göreceksin, komşularımız bu tehlikeli önerileri reddedecek. Başkan da bu adada sıkılacak, istenmediğini fark edecek, yakın bir zamanda çekip gidecek buralardan.”

“Ya bizi gitmek zorunda bırakırsa?”

“Böyle bir şey olmayacak! Sonsuza kadar bu adada seninle birlikte kalacağız. Öldükten sonra bile ayrılmayacağız.” (66-67. s.)

Tam bu sırada Başkan’ın adamlarının fıstık çamı ormanına geldiğini gördük. Gelip yanı başımızda durdular.

“Kendinize ait olmayan bir mülkte fıstık topluyorsunuz. Bu yasadışı bir durumdur. Derhal dağılın!” dediler.

Güneş gözlükleri sert bakışlarını gizliyordu ama seslerinin tınısı hepimizi tehdit eden sert bir tondaydı.

“Biz yıllardan beri bu işi yaparız. Burası hepimizin!” dedik.

“Tapu öyle söylemiyor ama” dediler. “Derhal dağılın!”

“Ada sahibi söylemeden gitmeyiz.”

“Biz zaten ada sahibinin talimatıyla buradayız.”

“Buna yetkiniz yok!”

“Var, biz devletin güvenlik birimlerine bağlıyız ve bu ada da ülkemizin bir parçası. Burada yasanın uygulanmasından biz sorumluyuz. Derhal dağılın, yoksa...”

“Yoksa ne?”

Adamlar bu noktada silahlarını çıkardılar ve “Bu emre karşı geleni tutuklama yetkimiz var” dediler.

Yazar acı acı güldü: “Bu adada hapisane bile yok!”

“Hele bir karşı koymayı deneyin, var mı yok mu görürsünüz!” (93-94. s.)

Yazar, konuşma cümlelerinin dışında da söz, konuşma, cevap, soru, anlatım gibi ifade etmeye dayalı dil birimlerine de sıklıkla yer vermiştir. Bu kapsamda kullanılan 628 dolaylı kişi bağı kuran öge, yine çoğunlukla iletişim eylemlerinin yönetimindeki nesnede kurgulanmakla birlikte iç cümle yapısında doğrudan değil, çeşitli sözcük ve sözcük öbeklerinde dolaylı anlatım örneği sergilemiştir. İnsanların / kahramanların söz söyleme ve ifade etme etkinlikleri yargısız yapılarla sezdirilerek aktarılmıştır.

Bir gün, adaya geldiğim ilk günlerde arkadaş olduğum Yazar'la birlikte denizde yüziyorduk. Tam kıyıya dönüyorduk ki, biraz ilerde yüzmekte olan 24 Numara'yı gördük. Arkadaşım seslendi, tanıştırmak istediği arkadaşının ben olduğunu söyledi. İkimiz birden avukat beye doğru yüzmeye başladık, o da bize doğru kulaç atmaya.

Birbirimize yaklaştığımız sırada, "Efendim, çok memnun oldum, sizi çok tanımak istiyorduk zaten, ne şeref!" gibi ancak karada ve giyimli durumda bir anlam ifade edebilecek kibar tanışma sözcüklerini, denizde ve o garip durumda söylemeye başlamıştık. Çünkü eski kuşağa mensup olan avukat bey, saygı uyandıran tok sesiyle böyle aşırı kibar şeyler söylüyordu. Ben de aynı üslupta cevap vermeye çalışıyordum.

Tam o sırada, çok talihsiz bir şey oldu. Kim bilir hangi açık deniz gemisinden atılmış olan ve dalgaların kıyıya bırakmak üzere getirdiği bir zerzevat öbeğinin içinde bulduk kendimizi. Benim ağzıma bir salatalık kabuğu yapıştı. Onu ağzımdan sıyrıp alırken, bir yandan su yutmamaya bir yandan da nezaket cümlelerini tekrarlamaya çalışıyordum. Avukat beyin de alına ezik bir domates yapışmıştı. Böylece bir yandan yüzmeye çalışırken ağzımızdan yüzümüzden de sebzeleri temizleyerek, aşırı kibar bir tanışma seremonisi yaşadık.

Daha sonra gölgeli teraslarda, ıtır kokulu akşamlarda ilginç sohbetler yürütürken, bu garip ve komik tanışma törenimizi anar, hep birlikte gülerdik. Hatta yazar arkadaşım, bu ilginç karşılaşma üstüne bir hikâye yazacağını söyler, bu arada eliyle gözünün üstündeki hayali bir patlıcanı almaya çalışırken en kibar ve ağdalı cümleler tekrarlardı. (21-22. s.)

Bir süre uğraştıktan sonra neler olup bittiğini anlatacak noktaya getirebildim onu. Söylediğine göre Başkan toplantı açılır açılmaz hemen konuya girmiş, bu adadaki

en büyük tehdidin martılar olduğunu söylemiş. Adanın en güzel kıyılarını kapladıkları ve buralarda insanların denize girmesini önledikleri yetmiyormuş gibi bu vahşi kuşlar insanlara saldırıyor, adayı yaşanmaz bir cehenneme çeviriyorlarmış. Bu yüzden Başkan komiteye, bu kuşların yok edilmesini önermiş. Uzun uzun kuşların zararını sayıp dökmüş. Zaten komitenin çoğunluğu Başkan'a yakın olduğu için martıları imha etme kararı almak üzereymiş ki Yazar dayanamayıp söz almış ve bu önemli konunun komitede karara bağlanamayacağını, alınacak kararın bütün ada sakinlerini ilgilendirdiğini, bu yüzden genel kurulda tartışılması gerektiğini bildirmiş. Ada halkının komiteden daha sağlıklı düşünebileceği umudunu taşıdığı için bu konu üzerinde çok ısrar etmiş.

Ondan zaten nefret eden Başkan'ın acele bir karar almak istemesine karşı müthiş bir direnç göstermiş Yazar. Bunun bir çeşit savaş kararı olduğunu, eğer adayı bir ülke gibi düşünürsek savaş kararlarını meclislerin alması gerektiği falan gibi kendisinin bile saçma sapan bulduğu bir sürü şey söylemiş. Başkan'ın torununun kapıldığı gereksiz panik yüzünden kolunu incitmesi ve koskoca adamın martıdan korkarak ateş etmesi gibi konulara hiç değinmemiş. Sonunda komiteyi bu işe razı edebilmiş. Çünkü Başkan, eğer herkesin katılımı sağlanırsa, martılara karşı mücadelenin daha içten ve daha etkili yürütülebileceği kararına varmış. (64-65. s.)

Başkan, Yazar'ın bu gece gözaltında tutulacağını ve ertesi sabah motorla götürülerek, adalete teslim edileceğini açıkladı.

Şok o kadar büyüktü ki Lara da ben de uyuşmuş gibiydik, kıpırdıyamıyorduk. Böyle bir durumda ne yapılabilirdi acaba?

Başkan Köpekbalığı, her zamanki küstah, kendinden son derece emin tavrı, ince zalim dudaklarıyla korkunç şeyler söylüyordu. Adamızdaki başarısızlıkların sebebinin Yazar olduğunu öne sürüyor, devlet tecrübesine göre toplum moralinin çok önemli olduğunu, bu vatan hainlerinin en çok bu morale sığındığını sayıp döküyordu. (168. s.)

Dolaylı olarak kişi bağı kuran öğelerin 868'i kişilerin hareket ya da davranışlarına vurgu yapmıştır. Bu geçiş sıklığı kahramanların anlatı içinde dinamik bir

görüntü sergilemesine neden olmuştur. Konum değiştirme, fiziksel etkinlikte bulunma ve evreni hareket hâlinde algılama içeren unsurlar, anlatımı canlı kılmıştır.

Ortamıza Başkan ve eşini alarak grup halinde durduk. Başkan'ın görevli adamları yumuşak sabah güneşinin yüzlerimize vurmasını sağlayacak biçimde yönlendirdiler bizi. İşini çok iyi yapan bir düğün fotoğrafçısı gibi hepimizin duruşunu ayarladılar, herkesin düzgün bir biçimde kadrāja girmesini sağladılar. Sonra ellerindeki gelişmiş, büyük fotoğraf makinesiyle birçok açıdan resmimizi aldılar. (38. s.)

[YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi]

Daha sonra babası bize üzüntü içinde ve gözleri dolarak olaya tanık olan adalı birinin aktardığına dayanarak şunları anlattı: Çocuk, o sabah Başkan'ın evine, bir gün önceden sipariş edilen süt ve gofretleri götürmüş. Herhalde adadaki hiyerarşiyi sezdiği için, dağıtıma ilk olarak Başkan'ın evinden başlamış. Erken bir saatte gitmiş oraya ama tam sütü teras kapısına bırakırken birdenbire bahçeden fırlayan bir kişi gözünün üstüne yumruğu patlattığı gibi onu yere yıkmış ve evdekileri uyandırmamaya gayret ederek, öfkeli bir fısıltıyla kim olduğunu, orada ne aradığını sormuş. Sonra da serbest bırakmış. (53. s.)

[YÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün ikincil nesnesi, YÖ'nün ikincil nesnesi, YÖ'nün birincil nesnesi]

O karışık ruh durumunda yazar dostumuzu aramaya çıktık. Artık ondan utanmamız için bir sebep kalmamıştı. Küçük de olsa bir zafer kazanmıştık. Bazı martılar ölmüştü ama bu iş Başkan ve adamları için genel olarak bir fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Adalıların bu tavrından sonra herhalde uzun süre böyle bir şeye kalkışmazlardı.

Ne var ki Mor Su'da dalgın dalgın otururken bulduğumuz Yazar bu düşüncemize katılmıyordu. Lara'nın hazırladığı bildiriye okudu, başını salladı, beğendiğini belirtti ama bu kadar iyimser olmak için bir sebep göremediğini söylemekten geri durmadı.

Başkan, böyle bir iki denemeye pes edecek bir adam değildi. Ona göre anavatanda neler olduysa, burada da küçük bir modeli tekrarlanıyordu. Başkan,

emekliliğinde kendisine yeni bir minyatür ülke bulmuştu ve çok oynayacaktı bunun üstünde. Bütün deneyimini konuşturacak, bütün kirli taktiklerini uygulayacaktı.

“Ama halk...” diyecek oldum.

“Halk dediğin değişken bir şeydir” dedi. “Bugün böyle davranır, yarın tam tersini yapar. Teşvik ve tehdide bağlı...”

Tam o sırada aklıma gelen parlak bir fikirle heyecanlandım:

“Bakın,” dedim, “yarın fıstık toplama işine başlayalım. Adalıların hepsi kendini fıstık toplama işine versin. Yine her yılki şenliklerimizi yapalım. Fıstıkları çuvallara doldurunca yine her zamanki toplu akşam yemeğimizi yiyelim; gitar ve flütle dans havaları çalsın arkadaşlarımız, dans edelim, kısacası eski hayatımıza geri dönelim. Böyle bir heyecan ortamında Başkan da unutulur gider, onun lanet olası seferberliği de. Fıstık ağacının tepesindeki insanlara, gelin martı öldürelim diyecek hali yok ya!” (91-92. s.)

[TÖ’nün ikincil nesnesi, TÖ’nün zaman zarf tümlecisi, TÖ’nün ikincil nesnesi, YÖ’nün ikincil nesnesi, TÖ’nün birincil nesnesi, TÖ’nün birincil nesnesi, TÖ’nün birincil nesnesi, TÖ’nün ikincil nesnesi, TÖ’nün ikincil nesnesi]

Dolaylı olarak kişi bağı kuran sözdizimsel öğelerden 393’ü kişilerin organlarıdır. Anlatımı canlandıran ve çeşitlendiren bu kullanım sıklığı, insan merkezli dil kullanımının örneklerini sergilemektedir.

Hepimizin Yazar’a hak verdiğini ve başımızı sallayarak onu onayladığımızı görüyordu. Adada en güvendiği müttefiki olan 1 Numara bile, “Evet efendim. Martılar aynen böyle ses çıkarır!” deyince pes etme noktasına hızla yaklaştı ama Yazar daha son darbesini indirmemişti.

(...)

Bu durumda Başkan’ın yapacağı hiçbir şey kalmamıştı artık, ister istemez durumu kabullendi, yüzünde zoraki bir gülümseme belirdi. Biraz önce ülkesine yaptığı hizmetlerden dolayı canına kastedilen bir kahraman rolüne bürünen kudretli Başkan, martıdan korkan ve durup dururken ateş açan bir adam durumuna düşmüştü.

(...)

Bu gecedan itibaren adada iki büyük düşmanı vardı Başkan'ın: Daha önce sevgili torununu korkutup kolunu incitmesine yol açtıkları yetmiyormuş gibi şimdi de onu gülünç duruma düşürüp yeni komşularının önünde rezil eden martılar ve sorularıyla durumu açıklığa kavuşturan o küstah adam, yani Yazar!

Savaşın başlamasına az kalmıştı.

(...) Hafif gece rüzgârının havalandırdığı ince kumral saçlarından her zaman olduğu gibi mis gibi sabun kokusu geliyordu.

(...)

O güne kadar içimde bu kadar sevecenlik olduğunu bilmezdim. Bu duygularım gözlerimden o kadar belli olmuştu ki, kafeteryanın hangi köşesine gitse dönüp beni süzmeye başlamıştı. (59-60. s.)

[YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün ikincil nesnesi, YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün ikincil nesnesi]

Acaba ciddi mi yoksa dalga mı geçiyor diye yüzüne baktık ve ne yazık ki son derece ciddi olduğunu gördük, ince dudakları kısılmış, gözlerine “kararlı” bir bakış yerleşmişti.

İçimden kim bilir kaçınıcı kez, “Bu adam niye bu kadar kötü!” diye düşündüm. Eskiden beri insanları hayvanlara benzetme huyum vardır. Bence her insan bir hayvana benzer. Kiminin yüzü bir kuşu andırır, kimininki bir koyunu; bazı insanlar ata benzer, suratları aynen at gibi uzundur; bazıları kurt yüzüne sahiptir. İnsanların, benzedikleri hayvanların karakterini aldığını düşünürüm. Ne bileyim, belki de öyle geliyordur içlerinden, öyle hissediyorlardır. Bir koyuna, niye böyle uysal davranıyorsun ya da bir kurda, niye böyle yırtıcısın diye sorulur mu!

O anda Başkan'ın neye benzediğini buldum. Kısılmış ince dudakları yüzünün alt kısmında bir kesik gibi duruyor, kenarları biraz aşağı doğru çekiliyordu. Çıkık elmacık kemikleri ve gözlerindeki ifadesiz bakış tam bir köpekbalığını andırıyordu. Bunu niye daha önce görmediğime şaşıtm. “Demek ki, onun da tabiatı bu,” diye düşündüm, “köpekbalığı tabiatı.” Ona niye bu kadar zalim olduğunu sormak, köpekbalığına niye böyle yırtıcı dişlere sahip olduğunu sormak kadar anlamsızdı. Dünyayı böyle görüyor,

böyle kavırıyordu. Bu düşüncemi en kısa zamanda Lara'ya ve Yazar'a anlatacak, böylece insanoğlundaki iyilik ve kötülük tartışmasına yeni bir boyut ekleyecektim ama o sırada bunun ne yeri ne de zamanıydı. (118-119. s.)

[TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün yer-yön zarf tümlecisi, TÖ'nün birincil öznesi]

Gerçekten de öyle oldu ama dahası varmış meğer. Çocuk kümesin kapısını açtı, biraz palazlanmış iki martı yavrusunu eline aldı, kümesin kapısını özenle kapadı ve biz yine yola koyulduk. Fıstık çamlarının bittiği yerin ucundaki yarın başına geldiğimizde, elindeki martılardan birini bana verdi. Sanki bir bebek tutuyormuş gibi acemi bir tavırla, kuşu iki elimle kavradım. Sıcaktı ve hızlı kalp atışlarını duyabiliyordum.

Çocuk yüzüme baktı ve elindeki yavruyu yavaşça boşluğa bıraktı. Yavru kuş neye uğradığını şaşırды, uçmakta güçlük çekiyordu. Kanatlarını acemice çırparak, birkaç metre aşağıdaki bir kayaya kondu.

Yanı başında durduğumuz yar çok yüksekti. Aşağıda dalgaların kayalara çarpıp köpük köpük patladığını görüyorduk. Ayaklarımın ıslak otlarda kaydığını hissettim, bacaklarımın arasından mideme doğru bir korku duygusu yükseldi, biraz geri durdum. Çocuk ise büyük bir neşeyle uçuşunun tam kenarında durmaya ve uçmaya çalışan yavruyu hayranlıkla seyretmeye devam ediyordu. Yüzünde daha önce böyle bir mutluluk ifadesi görmemiştim hiç.

(...)

Çocuğun yüzüne, müthiş aydınlık bir gülümseme yayılmıştı. Hatta o sevinç içinde kendisinden hiç beklenmeyen bir hareket yaparak elimi tuttu. O sırada, diğer martılar bu iki yavruyu fark edip geldi, onların uçuşuna yardım etmek ister gibi çevrelerinde dönmeye başladı. Sevinç çığlıkları atıyorlar gibi geldi bana. Bu manzara çocuğu daha da sevindirdi, elini ağzına kapatarak gülüyor, sarsılıyor, sevincini dışa vurmak için olmadık tuhaf hareketler yapıyordu. (153-154. s.)

[TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün araç zarf tümlecisi, TÖ'nün ikincil nesnesi, YÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün yer-yön zarf tümlecisi, TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün ikincil nesnesi]

2.2.1.3. Kişi Bağı Üzerine Diğer Değerlendirmeler

Yukarıda genellikle özne, nesne ve zarf tümleçlerine bağlı kurulan kişi bağlarından yola çıkılarak yapılan yorumlar yer almaktadır. Bunların yanı sıra yüklem incelenildiği bölümde belirtildiği üzere kişi işaretlemeye adlar ve bitmiş (kısmen de bitmemiş) eylemlerden oluşan yüklem, önemli üslupbilimsel değere sahiptir. Metinde kullanılan yüklemdeki 7902 kişi işaretleyici ek şu şekilde değerlendirilebilir:

Anlatma yöntemi olarak aktarımı tercih eden yazar; tanık olduğu olayları, roman kişilerini, eserin geçtiği mekânları vb. bir gözlemci, yorumcu, aktarımcı gibi üçüncü kişi göstergeleriyle anlatmıştır. Birinci ve ikinci kişilere göre alabildiğine geniş bir kişi göstergesi havuzuna sahip üçüncü kişi ekleri, soyut / somut pek çok varlık ve kavrama işaret ederek metne çeşitlilik ve canlılık kazandırmıştır.

Bu düşüncelerle iskelede toplanmış olan bizler, bavulların ve birtakım eşyanın önce vapurdan motora taşındığını gördük. Motor, bizim haftalık nevaleyi de yüklenmiş olarak geldi. Motordan inen üç kişi bavullar ile kutuları 24 numaraya taşımaya başladı.

Motor vapura geri döndü ve seçebildiğimiz kadarıyla merdivenden, görevlilerin özenli desteğiyle beyaz giyimli birkaç kişi bindi. Herhalde hasır şapka giymiş olanı Başkan'dı. Motor yaklaştıkça yanılmadığımız gördük. Başkan bembeyaz ve tiril tiril bir takım elbise giymiş, boynuna gri bir kravat bağlamıştı. Gazetelerde yüzlerce kez gördüğümüz, resimlerinden tanıdığımız iradeli yüzüyle bize doğru yaklaşıyordu. Sonunda motor iskeleye bağlandı, yine görevlilerin özenli desteği ve uzattıkları saygılı ellerin yardımıyla Başkan adamıza ayak bastı.

Elinde şık bir baston vardı. Arkasından, eşi olduğunu tahmin ettiğimiz beyaz giysili yaşlı bir hanım ile iki çocuk indi. (26-27. s.)

Başkan, adamları, 1 Numara ve 8 Numara sökün ettiler. Hepsinin elinde birer tüfek vardı. Başkan da adamları gibi güneş gözlüğü takmıştı. Neşeli bir tavırla martı kıyısına doğru yürüyorlardı.

Bizi görünce şaşırdılar, ne yapmak istediğimizi anlamaya çalıştılar. Martı katliamına karşı çıkan Lara'nın orada bulunuşunu neyle açıklayacaklarını bilemediler. Acaba fikir mi değiştirmişti, yoksa başka bir amacı mı vardı?

Başkan bize sevimli bir gülümsemeyle, “Günaydın!” dedi. Olup bitenleri ve onun kim olduğunu bilmeseniz, sabah sabah günaydın diyen sevimli bir yaşlı adamla karşı karşıya olduğunuza inanmanız işten bile değildi. Beyaz giysileri içinde son derece yakışıklı, tertemiz, disiplinli ve kıbar görünüyordu. (86. s.)

Eskiden beri insanları hayvanlara benzetme huyum vardır. Bence her insan bir hayvana benzer. Kiminin yüzü bir kuşu andırır, kimininki bir koyunu andırır; bazı insanlar ata benzer, suratları aynen at gibi uzundur; bazıları kurt yüzüne sahiptir. İnsanların, benzedikleri hayvanların karakterini aldığını düşünürüm. Ne bileyim, belki de öyle geliyordur içlerinden, öyle hissediyorlardır. (118. s.)

Metindeki birinci kişi işaretleyicilerin tümü anlatıcı başkahramana gönderme yapmaz. Diyaloglarla metnin kahramanlarının konuşturulduğu iç cümlelerde toplam 314 birinci kişi ekinin 200’ünde metnin diğer kişilerine işaret edilmiştir. Yani anlatıcı-yazar, bu yapılarda metin ve okurun arasından çekilerek kendisini silikleştirmiş, anlatımın merkezini birinci kişiden üçüncü kişi eksenine kaydırmıştır. Bu durum, yukarıda sözü edilen metnin üslubunun oluşumunda üçüncü kişi kullanımının farklı bir biçimde yansımadır.

Bizim bu konukseverliğimize karşılık vermek isteyen Başkan, ayağa kalkıp bir konuşma yaptı.

“Sevgili komşularımız” dedi oturaklı bir sesle, “eşim ve ben, adanıza geldiğimiz ilk gün gösterdiğiniz bu müstesna kabul töreni için size minnet ve şükranlarımızı sunuyoruz. Vatanımızın her köşesinin cennet olduğunu bilecek kadar çok yaz, kış, sonbahar ve ilkbahar geçirdim. Ama bu cennet vatan içinde adanızın hakikaten apayrı bir yeri ve insanı sarhoş eden bir güzelliği var. Uzun mücadele yıllarından sonra eşimle birlikte geçirmek istediğimiz mütevazı ve sade hayat için buradan daha uygun bir yer olmadığını ve doğru mekânı bulduğumuzu düşünüyorum. Bu yüzden, bana bu adadan yıllar önce bahsetmiş, hatta ilk evi yaparken beni de burada bir ev yapmaya davet etmiş olan müteveffa arkadaşımı, yani bu adanın ilk sahibini rahmetle anıyorum.” (29. s.)

Tam üstümüzde uçan iki martıya bakıyordum ki, Yazar'ın sesini duydum. Tepeleri tıraşlanmış ağaçlık yolda müfrezenin önüne çıkmış, "Durun!" diye haykırıyordu. "Durun! Buradan bir adım öteye gitmenize izin vermiyorum."

Başkan, bu akıl almaz cüret karşısında şaşırılmış bir halde "Sen de kim oluyorsun?" diye sordu.

"Bir adalı olarak bu katliama karşı çıkıyorum."

"Adamlarım canını yakmadan çekil kenara!"

"Çekilmiyorum, martıları katletmenize izin vermeyeceğim." (98. s.)

Başkan'ın hanımının kahve önerisini geri çevirdikten sonra Lara, "Hanımefendi," dedi, "siz pelikanların yavrularını nasıl beslediğini biliyor musunuz?"

Afallayan kadın, "Hayır bilmiyorum" dedi.

"Anne pelikan, yavrularının açlık çektiğini görürse, kendi etinden parça kopararak onları besler."

"Öyle mi, ne kadar ilginç, hiç duymamıştım. Çok etkilendim doğrusu."

"Hanımefendi, bir pelikan, etinden et kopararak yavrusunu beslerken öldürülse ne hissedersiniz?"

"Doğrusu yazık olur ama nereye varmak istediğinizi pek anladığımı söyleyemem. Bu ziyareti neye borçluyum genç hanım?" (102. s.)

Yüklemde en az başvurulmuş kişi işaretleyicileri *ikinci kişiye* gönderme yapan eklerdir. 242 kez (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 3,1 oran) ikinci teklik kişi, 229 kez ise (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 2,8 oran) ikinci çokluk kişi kodlayıcısına yer verilmiştir. İkinci kişi işaretleyicileri, konuşan / anlatanla aynı ortamı paylaşan kişiler olabileceği gibi, konuşanın / yazanın uzağında bulunan kişi veya kişiler de olabilir (Karademir, 2016: 341). Eldeki metinde okuyucunun muhatap alınarak metne dâhil edilmeye çalışıldığı birkaç örnek dışında ikinci kişi işaretlemeleri metin kahramanlarına yapılmıştır. Başkahraman olan yazar, samimiyet ve yakınlık göstergesi olarak teklik kişilerde çoğunlukla "Yazar" ve "Lara" anlatı kişilerini kodlamıştır.

Çokluk kişilerdeyse -genellikle konuşma cümlelerinde- “adalılar”; saygı, incelik göstermek, ifadeye resmiyet kazandırmak, muhatabıyla arasına mesafe koymak, muhatabını makamından dolayı yüceltmek gibi türlü niyetlerle “Başkan” ve “Başkan’ın karısı” ikinci kişi konumuna getirilmiştir. Bu durum, metin kahramanları arasındaki insan ilişkilerine dayalı yakınlık derecelerini anlama ve belirleme açısından kayda değer bir kişisel dil kullanımı örneği oluşturmuştur.

Başkan yine ayağa kalktı, “Sevgili komşularım,” dedi, “sizin gibi güzide bir topluluğa hitap ederken sözü çok fazla uzatmaya gerek olmadığını, dediklerimi anlayacak kadar zeki ve gelişmiş olduğunuzu bilmenin rahatlığı içindeyim. Dünya turizmin altın çağını yaşıyor. Her yıl yüz milyonlarca turist, sıcak denizlere, mavi koyalara sahip güzelim adalara akıyor. Bizim adamız, dolayısıyla da siz, niye bu büyük endüstriden payınızı almıyorsunuz? Bu işe hiçbir engel yok. Hemen yarın ülkemizin ve dünyanın ne büyük şirketleri gelip bu cennet koyalara beş yıldızlı oteller, lüks kumarhaneler, diskolar, eğlence merkezleri yapmaya başlayabilir. Bu milyarlarca dolardan hepiniz nasibinizi alabilirsiniz. Ama siz bu dünya cenneti koyalı martılara terk etmişsiniz. Kafanıza doldurulmuş saçma sapan çevreci fikirlerle, aman martılar orada yumurtlasın, aman bu kuşlar tedirgin olmasın diye cennet gibi adayı bir çöplüğe çevirmişsiniz. Topladığınız çam fıstıklarının gelirleriyle de geçinmeye çalışıyorsunuz. Başta söylediğim medeniyet kelimesini hatırlıyor musunuz arkadaşlar? Hiçbir medeni insan böyle davranmaz, kendi çıkarını bu kadar göz ardı etmez. Haydi şimdi bir karar alalım ve adamızı şu gereksiz martı teferruatından kurtaralım.” (75. s.)

(...) Belki bir gün biz de o vapura binip bu korkunç adadan kurtulurduk; belki seni yine görür, yine konuşurduk, hatta belki sen bu yazılarımdan dolayı tekrar çıkıştın bana.

Ah sevgili dostum, neredesin, neredesin gerçekten?

(...) Güya sen, motorla götürülürken Başkan’ın adamlarının elinden kurtulup kaçmayı başarmışsın. Bu pek inandırıcı değildi. Denizin ortasında, ellerin kelepçeliyken ve başında o izbandutlar varken nasıl kaçmış olabilirdin ki...

Yine de durup dururken neden böyle bir söylenti çıksın diye düşünüyorduk. Belki de doğrudu kaçtığın, sadece söylenenlerin ayrıntısında yanlışlık vardı. Belki de deniz yolculuğunda değil de karaya çıktıktan sonra kaçmıştın. (170. s.)

Başkan'ın hanımının kahve önerisini geri çevirdikten sonra Lara, “Hanımefendi,” dedi, “siz pelikanların yavrularını nasıl beslediğini biliyor musunuz?”

(...)

“Hanımefendi, bir pelikan, etinden et kopararak yavrusunu beslerken öldürülse ne hissedersiniz?”

“Doğrusu yazık olur ama nereye varmak istediğinizi pek anladığımı söyleyemem. Bu ziyareti neye borçluyum genç hanım?”

“Aynen pelikanlar gibi, yavrusunu korumak isteyen martılar şu anda katlediliyor. Anne ve baba martılar kurşunla, yumurta içindeki yavrular da topukla ezilerek öldürülüyor. Ne olur hanımefendi, eşinizle konusun, bu vahşete bir son vermesini söyleyin.”

(...)

“Siz de bir annesiniz, bir büyükannesiniz hanımefendi. Bu vahşeti görseniz dayanamazdınız. Zavallı martıların nasıl çığlık çığlığa yavrularını korumaya çalıştıklarını...” (102-103. s.)

Metinde dikkat çeken bir diğer özellik 1686 kezle (yüklemdeki kişi işaretleyiciler içinde % 21,3 oran) *çokluk kişi* kullanımıdır³¹. Yüklemdeki çokluk kişi ekleri; “anlatıcı-başkahraman ve Lara”; “anlatıcı-başkahraman ve Yazar”; “Lara ve Yazar”; “anlatıcı-başkahraman, Lara ve Yazar”; “Başkan ve Yazar”; “Lara ve Başkan” vb. gibi anlatı kahramanlarından oluşan küçük kişi topluluklarının yanı sıra bu küçük grupların üstünde daha kapsayıcı “adalılar”, “ada halkı”, “biz adalılar” vb. yapıları kodlamıştır. Metin bu açıdan bir katmanlaşma örneği göstermiş, önce bir iki, sonra daha fazla unsurlu çokluk gruplarının belirli bir düzende silsile oluşturmasıyla parçadan

³¹ İkinci teklik kişiye işaret edilmekle birlikte saygı, resmiyet, nezaket işlevli ikinci çokluk kişi işaretleyicileri bu sayısının dışındadır.

bütüne gidilmiştir. Ayrıca eserde belli başlı bir yere sahip hayvanların (özellikle martılar) hareketlerinin ardı ardına sıralanması, çokluk kişi eklerinin katkısıyla metne bir ritim kazandırmıştır. Böylelikle anlatı aşamalı olarak genelleştirilmiş, yaşamı ilgilendiren bir konu bütünlüğü sağlanmış, sorumluluk paylaşılmış, toplu yaşamdan izler yansıtılmıştır. Genelleştirilen anlatıda okuyucunun metne dâhil olması daha kolay olacağı düşüncesi, metne bir yalınlık ve canlılık kazandırmış, anlaşılabilirliği arttırmıştır.

(...) Eskiden barış içinde yaşayan bu insanların nasıl olup da böyle kanlı düşmanlara dönüştüğünü anlayamıyorduk ama artık bu grupların tekrar dost olabilmemesinin, bir arada yaşamasının mümkün olmadığını kavırıyorduk.

Bütün bu haberler ağızımızda buruk bir tat yaratmasına rağmen, birbirimize değil kendimize bile itiraf edemediğimiz bir bencillikle, “Aman, iyi ki buraya geldik de bu belalardan kurtulduk!” diye düşünüyorduk. Tanrı’nın şanslı kullarıydık doğrusu.

Gazetelerde Başkan’ı hep “Milletin Babası” sıfatıyla, kurtarıcı olarak okurduk. Arada bir yaptığı resmi konuşmalarda bölünmeden, ülkenin kıyısına geldiği uçurumdan yabancı güçleri, düşman ülkelerin beşinci kol faaliyetlerini sorumlu tutar, darbeyi, milli birlik ve beraberliği tekrar sağlamak, ülkeyi bütünleştirmek için yaptıklarını belirtirdi.

Milli bayram günlerinde onu ya açık arabasından halkı selamlarken görürdük ya da bir çocuğun başını okşarken görürdük. (37. s.)

Çevreme baktım ve masalarda oturan adalıların çoğunun bu sözler karşısında sarsılmış olduğunu gördüm. Önce martı seferberliğini saçma bulmuşlar, sonra evlerinden atılma tehdidiyle ürkütülmüşler, arkasından da büyük bir zenginlik hayaliyle umutlandırılmışlardı. Artık neye inanacaklarını bilmiyorlardı, hatta doğru dürüst düşünemiyorlardı. Uyuşmuş gibiydiler. Bu durumda yapılacak bir oylama mutlaka Başkan’ın lehine sonuçlanacaktı. Yazar da durumu sezmiş olacak ki ayağa kalkıp tekrar konuşmak istedi ama söz hakkını kullandığı gerekçesiyle susturuldu. Artık grup oylamaya hazırды ve sonuç şimdiden belliydi. (75-76. s.)

Martılar, hepimizle alay eder gibi üstümüzden uçuyorlardı, bu yanıp yıkılmış, kararmış adayı ve artık hiçbir korunağı kalmamış insanları seyrediyorlardı. O anda saldırsalar onları hiçbir şekilde durdurmamız mümkün değildi ama hiçbir saldırıda bulunmadılar. Sadece üstümüzde uçmakla yetindiler. Onların kıyısına bir şey olmamıştı. Eskisi gibi üremeye devam edebilirlerdi, avlanmaya devam edebilirlerdi, yumurtalarını güven içinde beklemeye devam edebilirlerdi. Kısacası onlar kazanmıştı bu savaşı. (176. s.)

2.2.2. Sözdizimsel Üslup Birimlerinin Kurdukları Nesne Bağları

Nesne, TDK Türkçe Sözlük'te "belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi olan her türlü cansız varlık, şey, obje" şeklinde tanımlanmıştır (2011: 1766). Bu çalışmada nesne bağı kuran dil birimlerinin kapsamına insan dışı canlı varlıklar (hayvanlar ve bitkiler) da dâhil edilmiştir. Sözcük birimlerinden adların üslup oluşumuna katkısının incelendiği bölümde gerek hayvanlara gerek bitkilere gerekse gündelik kullanılan nesnelere verilen önem işlenmiştir. Bu unsurların sözdizimsel üslup birim olarak geçiş sıklığı da dikkate değerdir. Özne ögesinde olduğu gibi hem doğrudan hem de dolaylı olarak nesne bağı kuran ad ve adın yerini tutan zamir dil birimleri, sözdizimsel düzlemde ad işletme eklerini ya da edatlarını alarak öge olurlar. Bunların hangi ögede hangi anlamsal işlevi üstlendikleri, sıklıkları, özel olarak işaretlenme biçimleri vb. dilbilimsel üslup incelemesinin önemli alt başlıklarından birini oluşturur.

Metinde toplam 2095 nesne bilgisi veren öge kullanılmış olmakla birlikte bunların 1810'u doğrudan, 285'i dolaylıdır. Yazar, çoğunlukla nesne bağını doğrudan kurmakla birlikte anlatıya çeşitlilik ve değişkenlik kazandıran sezdirimlere başvurarak dolaylı işaretlemelerden de yararlanmışır.

Metinde doğrudan nesne anlam bağı kurulurken bütün ögelerin kullanıldığı görülmüştür. Öznelerde 829, nesnelerde 757, zarf tümleçlerinde 179, (ad soylu) yüklemlerde 45, seslenmeli tümleçlerde ise 1 kez geçmiştir. Geçiş sıklığı açısından hayvanlar (özellikle martılar) ve araçlar, sözdizimsel üslup birim seviyesine yükselebilmış; yiyecek-giyecekler, bitkiler ve taşıtların sayıları görece yüksek çıksa da başlı başına değerlendirmeye alınacak düzeye erişememişlerdir. Bu varlıklar, sözdizimsel üslup birim hâline gelmemekle birlikte eserin bütüncül havasına uygun olarak gündelik yaşamdan kesitler sunulmasına yardımcı olmuşlar, yalın ve anlaşılır

üslup oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Metinde büyük bir öneme sahip nesne bağında nitelikli sıklığa erişmiş olanlar, dilbilimsel üslup oluşumu ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

2.2.2.1. Doğrudan Kurulan Nesne Bağları

2.2.2.1.1. Hayvanlar

Metinde hayvanlar 955 kez öge görevini üstlenmişler, yüklemde bulunan iş, oluş, hareketi yapan / eden rolüyle anlatımı çeşitlendirmiş ve renklendirmiştir. Ayrıca bir yerde bulunan ve herhangi bir etkilenmeye uğramadan yer değiştiren *konu* ve bir eylemin yapılmasında kullanılan *araç* rollerini üstlenen bu üslup birimler, betimleyici anlatıma örnek oluşturmuşlardır.

Eserde öne çıkan geçen canlı / cansız nesne içerikli üslup birimi martılardır. Kimi yerde genel anlamda adadaki bütün martılar, kimi yerdeyse anlatının konu gelişimi içinde herhangi bir martının öne çıkarıldığı görülmektedir. Adadaki doğal yaşamın önemli paydaşlarından biri olarak sivrilen martılar, 701 yerde geçerek doğrudan sözdizimsel üslup birimi olmuşlar ve metnin başından sonuna kadar anlatının başat unsurlarından biri olarak belirmişlerdir.

Martılara 282 kez özne görevi verilmiş, anlatıcı yazarın üzerinde en sık durduğu anlatı unsuru / nesnelerin başında gelmiştir. Öznedeki bu geçiş sıklığı, martıların anlatının hemen hemen her yerinde hareket hâlinde olmaları, insanların yaşamlarını doğrudan ilgilendiren bir konuma yerleşmesinden kaynaklanmaktadır. Yazar, onlar hakkında bol bol tanımlayıcı ve ayrıntı içeren bilgi vermiştir. Çoğunlukla nesnede olmak diğer ögelerde de kullanımlarına rastlanmıştır.

Martılar, 392 kez yüzey yapıda kullanılmıştır. Yüzey yapıdaki kullanımları genellikle özne dışındaki ögelerdedir. Bununla birlikte gerek özne gerekse diğer ögelerde derin yapıya itilme sıklığı, bu hayvanlara ne kadar önem verildiğinin bir göstergesidir. Yazar, gereksiz tekrara düşmemek adına martıları önemli ölçüde varsayılan konumuna indirgemıştır. Yüzeysel kullanımlarda dikkat çeken durum ise üçüncü kişi rolünün geniş gönderge alanında kaybolmamış olmasıdır. Anlatıya dâhil edildiği durumlarda gerçek göstergesiyle yüzeye taşındığı gibi anlatı kişilerinin ona karşı tutumlarını gösteren çeşitli adlandırmalarla sözcüksel çeşitlilik gözetilmiştir.

Ayrıca martılardan söz edilirken eşgönderimler de sıkça kullanılmış, bunun dışında öne çıkarılmak istendikleri durumlarda artlarına ya da önlerine odaklayıcı getirilmiştir.

*Bu kuşlar çok süratlidir ve **bu kuşlar bu kuşlar** yakınına geldiği zaman insanı gerçekten korkutur. Uzaktan beyaz gövdeleri, havadaki enfes süzülüşleri ve hatta çığlıklarıyla tanınan martıları yakından gördüğünüzde korkarsınız. Çünkü **martılar** insanla hiç yakınlaşmayan, vahşi görünümlü yırtıcı hayvanlardır; ayrıca **martılar** adada edindiğimiz deneyimlere göre çok da zekidirler. Hem içgüdüleri, hem de öğrenme yetenekleri çok yüksektir.*

Bu konuda yapılmış bir deney okuduğumu hatırlıyorum: İki ayrı martı türünün yumurtalarını değiştirmişler. Her yıl göç eden gümüş martıların yumurtaları ile göç etmeyen kara sırtlı martıların yumurtalarından çıkan dokuz yüz martı yavrusu, yanlış anneler tarafından eğitilmiş. Sonra bu yavruların göç hareketleri izlenmiş.

Asıl ana babası göç etmeyen martı yavruları sahte ana babalarının peşine takılıp Fransa ve İspanya'ya göç etmişler. Aslında göçmen olan ama ana baba tarafından yetiştirilen martılar ise içgüdülerine uyup yine göç etmişler. Bu deney, martıların hem içgüdülerinin hem de öğrenme yeteneklerinin çok yüksek olduğunu kanıtlamış. Bizim martılar hiç göç etmeyen türden oldukları ve yanlış ana babalar tarafından yetiştirilmedikleri için sürekli olarak adada kalırlardı. (43-44. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, **TÖ'nün birincil öznesi**, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, **TÖ'nün birincil öznesi**, TÖ'nün ikincil öznesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün ikincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün ikincil öznesi]

*Bir süre uğraştıktan sonra neler olup bittiğini anlatacak noktaya getirebildim onu. Söylediğine göre Başkan toplantı açılır açılmaz hemen konuya girmiş, bu adadaki en büyük tehdidin martılar olduğunu söylemiş. **martılar** Adanın en güzel kıyılarını kapladıkları ve **martılar** buralarda insanların denize girmesini önledikleri yetmiyormuş gibi bu vahşi kuşlar insanlara saldırıyor, **bu vahşi kuşlar** adayı yaşanmaz bir cehenneme çeviriyorlarmış. Bu yüzden Başkan komiteye, bu kuşların yok edilmesini önermiş. Uzun uzun kuşların zararını sayıp dökmüş. Zaten komitenin çoğunluğu Başkan'a yakın olduğu için martıları imha etme kararı almak üzereymiş ki Yazar*

dayanamayıp söz almış ve bu önemli konunun komitede karara bağlanamayacağını, alınacak kararın bütün ada sakinlerini ilgilendirdiğini, bu yüzden genel kurulda tartışılması gerektiğini bildirmiş.

(...)

Ondan ayrıldıktan sonra biraz yürüdüm, sonra ıssız bir kayanın üzerine oturup uzun uzun martıları seyrettim. Yumurtalarının başında bekleyen martılara baktım. Sivri bir kayanın tepesinde durmayı âdet edinmiş ve avlanma dışında o yüksek noktayı hiç terk etmeyen inatçı martıyı yine aynı yerde gördüm. Şu anda kendileri hakkında yapılan tartışmalardan hiçbir haberi olmayan bu yaratıklar gözüme insanlardan daha masum göründü.

Kanatlarını kapadıkları zaman daha griydiler, çünkü sırtları bu renkti. Ama havada süzülürken gövdelerinin iç kısmı görüldüğü için bembeyazdılar. Bu çılgın adam nasıl bir mücadele düşünüyordu acaba bunlara karşı? Artık Başkan'ı benim de "çılgın" sıfatıyla düşündüğümü fark ettim. Bir iki hafta içinde bizi bu noktaya getirmeyi başarmıştı. (64-66. s.)

[YÖ'nün yüklemi, YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün karşıtlık zarf tümlecisi]

Gerçekten de öyle oldu ama dahası varmış meğer. Çocuk kümesin kapısını açtı, biraz palazlanmış iki martı yavrusunu eline aldı, kümesin kapısını özenle kapadı ve biz yine yola koyulduk. Fıstık çamlarının bittiği yerin ucundaki yarın başına geldiğimizde, elindeki martılardan birini bana verdi. Sanki bir bebek tutuyormuş gibi acemi bir tavırla, kuşu iki elimle kavradım. Sıcaktı ve hızlı kalp atışlarını duyabiliyordum.

Çocuk yüzüme baktı ve elindeki yavruyu yavaşça boşluğa bıraktı. Yavru kuş neye uğradığını şaşırды, yavru kuş yavru kuş uçmakta güçlük çekiyordu. yavru kuş yavru kuş Kanatlarını acemice çırparak, birkaç metre aşağıdaki bir kayaya kondu.

(...)

Çocuğun bana işaret etmesi üzerine ben de elimdeki sıcak gövdeyi boşluğa bıraktım. O da aynı biçimde acemi kanat çırpışlarıyla bir kayaya kondu. Sonra ikisi de

ikisi de o kayadan ayrılıp, **ikisi de** büyük bir çaba harcayarak birkaç metre daha uçtu.
(...)

(...)

Bu küçük sevinci yaşadığım günün tek tatsızlığı, martı kıyısındaki tenhaliği, martı sayısındaki dramatik düşüşü görmek olmuştı. Eskiden beyaz kuşlarla tıklım tıklım dolu olan uzun kıyı, şimdi yer yer öbeklenmiş az sayıda martıyla hüzünlü görünüyordu. Belli ki, giderek çoğalan tilkiler, yumurtaları çala çala martı bırakmayacaktı! (153-154. s.)

[TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, **TÖ'nün birincil öznesi**, **YÖ'nün birincil öznesi**, **TÖ'nün birincil öznesi**, **YÖ'nün birincil öznesi**, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, **YÖ'nün birincil öznesi**, **YÖ'nün birincil öznesi**]

Metinde martıların dışında hiçbir hayvan, tek başına üslup birim hâline gelmemiştir. “Tilki”, “yılan”, “leylek”, “tavuk”, “balık”, “sinek”, “tavşan”, “serçe”, “köpekbalığı”, “bülbul”, “kanarya”, “karga”, “aslan”, “kaplan”, “deve”, “şahin” vb. pek çok hayvana ara ara yer verilmiş, anlatının belirli noktalarında doğal yaşama vurgu yapmak adına onlardan yararlanılmıştır. Bu çalışmanın sözcüksel üslup birimlerinin incelendiği bölümde eserde geçen hayvanlar ayrıntılı olarak incelendiği için burada ayrıca üzerinde durulmayacaktır. Sözdizimsel üslup birimi olarak sivrilmelerinde odaklayıcılık ve eşgönderimlilik etkili olmamış, sadece sıklıkları üslup değeri oluşturmuştur.

2.2.2.1.2. Araçlar

Bir iş yapmakta veya sonuçlandırmakta gücünden yararlanan nesnelere *araç* denir (TDK Türkçe Sözlük, 2011: 141). Metinde araç nesneleri 349 kez öge olmuştur. Çoğunlukla nesne ve zarf tümleci ögelerinde karşılaşılan araçlar, gündelik yaşam örgüsünün konu edildiği bölümlerde sıkça kullanılmıştır. Yazar, bunları etkilenen, konu, materyal vb. anlamsal rollerle ögeleştirmiştir. Çoğunlukla anlatı ortamını alıcının zihninde somutlaştırmaya yarayan bu türden seçimler anlatımı ayrıntılandırmış, metne betimsellik katmıştır.

Araçlar, metinde genellikle yüzey yapıda kullanılmış, doğaları gereği insan-insan, insan-doğa arası ilişkileri detaylandırmaya çalışmışlardır. Gazete, defter, kitap, kapı, masa, sehpa, silah, çuval, para, müzik aleti, ilaç, cam, kiremit, çöp, tencere, tava, kutu, hamak, divan vb. gibi araçlarla çok geniş bir kavram hazinesinden yararlanılmış, roman kahramanlarının sıradan, bilindik ilişkilerine vurgu yapılmıştır. Böylece alıcı ve verici arasında kolaylıkla özdeşim kurulduğu gözlenmiştir. Odaklayıcılı ve eşgönderimli kullanımlarına da pek rastlanmamıştır.

Bu iyi kabul karşısında şaşırdık, birbirimize baktık, sonra içeri girdik. Salonda bize gösterilen koltuklara oturduk. Bu ev, adadaki diğer evler gibi bir iki basit eşyayla döşenmemiş, neredeyse şehir evi gibi “dekore” edilmişti. Çiçekli koltuklar, cilalı sehpa, abajurlar, tablolar eve bambaşka bir hava vermişti. (102. s.)

[TÖ'nün ikincil öznesi, TÖ'nün araç zarf tümlecisi, TÖ'nün birincil öznesi]

O gece sabaha doğru, ada tarihindeki ilk martı hücumu başladı. Evde bomba patladığını sanarak büyük bir panikle yataktan fırladığımızda henüz bunu bilmiyorduk. Uyku sersemi, sesin geldiği oturma odamıza doğru koştuk. Taze sabah serinliği yüzümüze çarptı, cam kırılmıştı. Işığı açınca odanın ortasında kanlar içinde bir martı gördük. Titriyor, can çekişiyordu; zaten çok geçmeden de öldü, kaskatı kesildi, başı yanına düştü. Kanlar içindeki ölü martının görüntüsü korkunçtu. Denizdeki ölü martıları ya da daha önceleri sahilde ölmüş olanları görmüştük ama bu bambaşka bir şeydi. Çünkü evimizin içindeydi. Kanepenin hemen önünde yatmaktaydı.

Lara yanımda tir tir titriyordu. Şaşkınlığımızı biraz atlatır atlatmaz dışarıdan sesler ve çığlıklar geldiğini fark ettik. Camlar patlıyor, kiremitler kırılıyor, martı sürüleri çığlık çığlığa haykırıyordu.

(...)

Sabah olduğunda, bunun da martı hücumunun bir parçası olduğunu anlayacaktık. Sahilden aldıkları büyük taşları yüksekte evlerin çatılarına bırakıyorlardı ve bu taşlar gittikçe hız kazanarak kurşun gibi düşüyordu kiremitlerin üzerine. (113-114. s.)

[YÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün birincil öznesi, YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün benzerlik zarf tümleci, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci]

O anda bir mucize oldu. Yılanın, gövdesinin tam ortasına inen bir darbeye yere serildiğini, bir parçasının ezildiğini ve benim için bir tehlike oluşturmaktan çıktığını gördüm. Aynı anda, yanımda tiril tiril geceliği içinde duran, elinde büyük bir kürekle yılanı vurup duran Lara'yı fark ettim. İçimde sevinç, kurtuluş, şaşkınlık, korku, heyecan, ürkeklik duygularının karmakarışık olup boğazıma tıkanıp o anda, “Müthiş bir şey” diye düşündüğümü hatırlıyorum. “Bu müthiş bir şey, Lara hayatımı kurtardı, hayatımı kurtardı, müthiş bir şey!”

Yılanı üst üste kürek darbeleri indiren, küreğin yalnız enli bölümüyle yılanı ezmekle kalmayıp, keskin yanını çevirerek diklemesine kafasını kopartan bu kadın benim sevgilim miydi; o kırılgan, ince, hayattan korkan, narin Lara'm mıydı? Yılanı gösterdiği öfkenin büyüklüğünü, bana olan aşkın ölçüsü olarak algılıyordum sanırım. O, yılanı vurdukça, benim için ne kadar korktuğunu, sevgilisini elinden alabilecek tehlikeye karşı nasıl mücadele ettiğini görmek beni tuhaf bir biçimde mutlu ediyordu.

(...)

Kendimize gelmek için kahve yaptık, hiç konuşmadan, sessizce kahvelerimizi yudumladık. Daha sonra ben yine o kürekle, yilandan arta kalanları alıp çöpe attım. Hâlâ garip bir ürküntü içindeydim, ezilmiş yılanı bakamıyordum ama bu işi de Lara'ya yaptıramazdım artık.

Lara bahçedeki koltukta ayaklarını altına toplamış, kollarıyla dizlerini sarmış durumda oturuyor, sabit bir noktaya bakıyordu. Yüzü bembeyazdı. O sabah hiç konuşmadığımızı, birbirimize tek bir kelime bile etmemiş olduğumuzu fark ettim. (137-138. s.)

[YÖ'nün niteleme zarf tümleci, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün araç zarf tümleci, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün araç zarf tümleci, TÖ'nün ikincil nesnesi, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci]

2.2.2.2. Dolaylı Kurulan Nesne Bağları

Dolaylı olarak nesne anlam bağı kuran dil birimleri belirlenirken kişilerde olduğu gibi söz konusu unsurun kendileri değil çeşitli özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu noktada hayvanların hareketleri, organları, çıkardıkları sesler vb. özellikler dikkat çekmiştir.

Metinde dolaylı olarak nesne işaretleyen ögelerin sayısı 285'dir. Ses çıkaran, hareketi gerçekleştiren, organa sahip olan hayvanlar sezdirilerek dolaylı anlam örüntüleri kurulmuştur. Bu yolla konu olma ve belirli bir durumda bulunma anlamı yüklenilerek betimlemeli anlatım örnekleri verilmiş, yardımcı unsur olarak hayvanların anlatımın seyrindeki etkin rolü vurgulanmıştır.

Bu kuşlar çok süratlidir ve yakınına geldiği zaman insanı gerçekten korkutur. Uzaktan beyaz gövdeleri, havadaki enfes süzülüşleri ve hatta çığlıklarıyla tanınan martıları yakından gördüğünüzde korkarsınız. Çünkü insanla hiç yakınlaşmayan, vahşi görünümlü yırtıcı hayvanlardır; ayrıca adada edindiğimiz deneyimlere göre çok da zekidirler. Hem içgüdülerini, hem de öğrenme yetenekleri çok yüksektir.

Bu konuda yapılmış bir deney okuduğumu hatırlıyorum: İki ayrı martı türünün yumurtalarını değiştirmişler. Her yıl göç eden gümüş martıların yumurtaları ile göç etmeyen kara sırtlı martıların yumurtalarından çıkan dokuz yüz martı yavrusu, yanlış anneler tarafından eğitilmiş. Sonra bu yavruların göç hareketleri izlenmiş.

Asıl ana babası göç etmeyen martı yavruları sahte ana babalarının peşine takılıp Fransa ve İspanya'ya göç etmişler. Aslında göçmen olan ama ana baba tarafından yetiştirilen martılar ise içgüdülerine uyup yine göç etmişler. Bu deney, martıların hem içgüdülerinin hem de öğrenme yeteneklerinin çok yüksek olduğunu kanıtlamış. Bizim martılar hiç göç etmeyen türden oldukları ve yanlış ana babalar tarafından yetiştirilmedikleri için sürekli olarak adada kalırlardı. (43-44. s.)

[TÖ'nün yüklemi, YÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün yüklemi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün ikincil nesnesi, YÖ'nün yüklemi, TÖ'nün nedenlik zarf tümlecisi]

Böylece kumsala kadar ilerlediler. Sonra bazı yumurtaları ökçeleri altında ezmeye başladılar. Bulunduğumuz yerden göremiyorduk ama yumurtaların içindeki

yavruların topuklar altında parçalanışı korkunç olmalıydı. Bu durum martıları çıldırttı; sahildekilere hücum etmeye, onların başlarına doğru pike yapmaya başladılar ama silahlara karşı yapabilecekleri hiçbir şey yoktu. Adamlar öldürmeye, martılar ölmeye devam etti.

Denizin yüzünde bir martı yığını oluştu. Ama rüyamdaki gibi, mavi denizin üstüne yığılan bir beyazlık değildi bu görüntü. Martılar, kızıl bir denizin yumuşak dalgaları üzerinde kırık boyunları ve parçalanmış kanatlarıyla sallanıp duruyorlardı.

Yer gök martı çığlığına kesmişti. Her zamanki haykırışlarına benziyordu bunlar. Adada yıllarca yaşadığımız için alışık olduğumuz o martı sesi değildi. Böyle bir çığlığı, böyle yürek paralayan bir dehşet anlatımını ilk kez duyuyorduk. Lara yanımda sarsıla sarsıla ağlıyor, adamlara beddualar yağıdırıyordu.

Denizin dalgalı olduğu günlerde kıyıya oturur, onunla birlikte yavru martıların salınışını seyretmeye doyamazdık. O bebek martıların, kabaran dalgalara binip bir beşikte sallanır gibi kendilerini bırakmalarına bayılırdık. Bütün canlıların yavrularında görülen o acemi, paytak, kırılğan duruş yüreğimizi şefkatle doldururdu. (99-100. s.)

[TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birliktelik zarf tümleci, TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün ikincil nesnesi, TÖ'nün birincil öznesi]

Sabah serinliğinde Lara'dan önce uyanıp terasa çıktığımda, uykunun hareketsiz bıraktığı bedenimi açmak için gerinirken başımı sağa çevirdim ve onu gördüm. Yarıyı havaya dikilmiş, bana doğru tıslayan ve çatallı dilini tehditkâr bir ifadeyle oynatan, kızıl yeşil alacalı bir yılan. Bir gün önce gördüğümüzün neredeyse aynısı. O anda donup kalmam, yılanlarla ilgili efsanelerin doğruluğunu mu kanıtlıyordu, yoksa yüreğimin üşüdüğünü hissetmemle mi ilgiliydi, bilmiyorum. Daha önce elimin ayağımın bu kadar kesildiği bir başka an hatırlamıyorum.

Yılan önce arkaya sallanıyor ve saldırmak üzere hazırlandığını sandığım kızgın hareketler yapıyordu. İçimden olan hızımla kaçmak geliyordu ama sanki böyle karşı karşıya duruşumuzda gizli bir anlaşma varmış, kıpırdarsam o da kıpırdayacakmış gibi bir duygu içinde istediğimi yapamıyordum.

O anda bir mucize oldu. Yılanın, gövdesinin tam ortasına inen bir darbeye yere serildiğini, bir parçasının ezildiğini ve benim için bir tehlike oluşturmaktan çıktığını gördüm. Aynı anda, yanımda tiril tiril geceliği içinde duran, elinde büyük bir kürekle yılanı vurup duran Lara'yı fark ettim. İçimde sevinç, kurtuluş, şaşkınlık, korku, heyecan, ürkeklik duygularının karmakarışık olup boğazıma tıkanıdığı o anda, “Müthiş bir şey” diye düşündüğümü hatırlıyorum. “Bu müthiş bir şey, Lara hayatımı kurtardı, hayatımı kurtardı, müthiş bir şey!”

Yılanı üst üste kürek darbeleri indiren, küreğin yalnız enli bölümüyle yılanı ezmekle kalmayıp, keskin yanını çevirerek diklemesine kafasını kopartan bu kadın benim sevgilim miydi; o kırılgan, ince, hayattan korkan, narin Lara'm mıydı? Yılanı gösterdiği öfkenin büyüklüğünü, bana olan aşkının ölçüsü olarak algılıyordum sanırım. O, yılanı vurdukça, benim için ne kadar korktuğunu, sevgilisini elinden alabilecek tehlikeye karşı nasıl mücadele ettiğini görmek beni tuhaf bir biçimde mutlu ediyordu. (136-137. s.)

[YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün ikincil öznesi, YÖ'nün karşıtlık zarf tümleci]

2.2.3. Sözdizimsel Üslup Birimlerinin Kurdukları Zaman Bağları

Romanın bir zaman sanatı olduğunu söyleyen Çetin, olay, durum, olgu, yaşantı, duygu, hayal ve düşünce unsurlarının geniş bir zamana yayılarak sergilendiğinin altını çizer (2013: 126). Zamanın dilbilgisel işaretleme sistemi, temelde yüklem ögesinin yönetimindedir. Kuşkusuz dil gibi çok bileşenli ve karmaşık bir sistemde zaman bilgisi işaretleme sadece yüklemde bulunan zaman ekleriyle yapılamaz. Eylemlerin nitelikleri, görünüş, kılınış özellikleri, bağlam gibi başka unsurları da bu açıdan önemlidir. Bununla birlikte başrolde yüklemdeki zaman ekleri oynar ve bu ekler dilde soyut olarak bulunan zamanı biraz olsun somutlaştırmaya yarar (Üstünova, 2016: 128). Yüklemde yer alan söz konusu eklerin yanı sıra zaman zarfı tümleçleri de zaman bilgisinin belirginleşmesine yardımcı olur. Bunların tamamı bir bütün olarak zaman bağları kurar ve belirli bir sıklığa erişmeleri sonucunda üslup birim hâline gelir.

Roman ve öykü gibi kurgusal metinlerde olay zamanı ve anlatma zamanı olmak üzere iki farklı zaman bulunur. Anlatılan olay ya da durumların gerçekleştiği, olduğu

zaman, olay zamanını; vericinin bunları anlattığı zamansa konuşma zamanını verir (Çetişli, 2004: 73). Olay zamanı ve konuşma zamanını kendi tercihleri doğrultusunda alıcıya yansıtan verici, çoğu zaman odak noktası olarak konuşma zamanını yani “şimdi”yi esas alır ve bu noktadan geçmişe ya da geleceğe bakar. Öykü ve roman gibi edebi türlerde aslında sadece “geçmiş” zamanın olduğunu, çünkü her şeyin yazılıp bittiğini, konuşma zamanının da geçmişin bir parçası hâline geldiğini söyleyen Aydın, olayların, konuşma zamanından önce olduğunu ve geçmişte kaldığını belirtir. Ancak verici, her zaman her şeyi geçmişte kalmış gibi anlatma yolunu seçmez çünkü bu durum, anlatıda bir monotonluk yaratır. Anlatıcı, akıcılığı sağlamak, okuru da peşinden sürükleyerek metnin içine dâhil etmek, yaşananların âdeta onun gözünün önünde cereyan ettiği hissini uyandırmak için bazen olay zamanıyla konuşma zamanını bütünleştirerek anlatımını sürdürebilir (Aydın, 2016: 50-51).

Metinde olay zamanı yüksek sıklıkta kullanılmıştır. Bu durum, roman edebi türünün doğasına uygundur. Bununla birlikte yazar, yer yer anlattığı olayların zamanından sıyrılmış; okuyucuyla konuşur, dertleşir, okuyucuya hesap verir gibi duyguyu öne çıkaran konuşma zamanı odaklı cümlelere başvurmuştur. Bu da Aydın’ın yukarıda sözü edilen görüşüne koşut olarak, anlatıma akıcılık kazandırmış, gerçekçi üslup oluşumuna katkı sağlamıştır.

Aslında biz bu yaşamın güzel olduğunu düşünmüyorduk bile artık; o kadar alışmıştık ki, yaşayıp gidiyorduk işte. İnsan her gün gördüğü denizin, evinin önündeki kayanın üstüne konan martının güzel olduğunu düşünmez. İki tarafı ağaçlıklı toprak yoldan yürürken tepede buluşup birbirine girmiş olan dalların nasıl bir gölgelik yarattığını düşünmez, akşamsefalarının bir mucize gibi açtığı bahçelerdeki alçak sesli sohbetleri düşünmez, bazı evlerden belli belirsiz duyulan aşk fısıltılarını da düşünmez. Bunları sadece yaşar. Ama ben profesyonel ve iyi bir yazar olmadığım için size her şeyi betimlemelerle anlatma yolunu seçiyorum. Aslına bakarsanız bu hikâyeyi size benim yazar arkadaşım anlatmalıydı ama onun hepimizi üzen sonu, böyle bir şeyin yapılmasını olanaksız kılıyor.

Adada benim yıllarca en yakın arkadaşım olan Yazar, bütün bunları kim bilir hangi yazı hüneriyle, eğretilmeyle, metnin içine yedirerek verebilirdi size. Ne yazık ki, adanın ve sevgili arkadaşımın başına gelen korkunç olayları sadece benden öğrenmek

durumundasınız. Bu yüzden de postmodern, antiroman, yeni roman vs. gibi karmaşık anlatım tekniklerini bilmeyen benim gibi sıradan bir yazıcıya katlanmak zorundasınız. (16. s.)

Evet! Hikâyeyi anlatmaya başlamadan önce adayla ilgili bilgileri verebildim mi acaba diye düşünüyorum. Eksik bıraktığım bir şey var mı?

Elbette bütün bunları size çok daha usta bir biçimde, edebi cümleler kurarak aktarabilmeyi isterdim. Konuyu sade bir şekilde anlatmaktan alamıyorum kendimi. Çünkü basit bir anlatıcıyım ben. Şu defterin başında geçirdiğim saatler boyunca kendimi uyarıyorum hep, “Çağdaş yazarların yaptığı gibi yap, anlatılanın değil anlatım biçiminin önemli olduğu bir yapı kurmaya çalış, biraz cesur ol” diye.

Ama bunları çok da önemsemiyorum. Benim amacım size ustalığımı kanıtlamak değil, hikâyemizi anlatmak. Böyle sözler ederek ben de aynı yönteme başvurmuş oldum ve anlatıyı kesintiye uğrattım ama size söz veriyorum, bundan sonra söylemek istediğimi doğrudan doğruya anlatacağım ve sizleri sıkmayacağım. (18-19. s.)

Gemiden inerken bizi ayırdıklarında Lara’nın fırlattığı son yaralı bakışı düşünmemeye çalışıyorum. Çünkü düşünürsem çıldırabilirim, aklımı oynatıp kafamı hücre duvarlarına vurarak parçalayabilirim. Bu yüzden düşüncelerimi engelledim, adeta uyuşturdum kendimi. (182. s.)

Yazar yüklemde zamanı kodlarken en sık {-DI} ekini kullanmıştır. Alan yazınında görülen ve bilinen geçmiş zaman eki olarak da işlenen bu ekin metinde öne çıkan işlevi, konuşma anında tamamlanmış bulunan, konuşanın (verici / yazar) görüp tanık olduğu veya bildiği, ancak, dinleyen veya dinleyenlerin (alıcı / okuyucu) bilmediği bir oluş ve kılışın ya da bir düşüncenin anlatılmasıdır (Korkmaz, 2009: 586). Bu anlatım tarzı, anlatıcı-yazar / verici ile okuyucu / alıcı arasında zaman düzleminde doğrudan bir iletişim kurulmasını sağlamıştır.

Bir gün denizi yara yara süratli bir teknenin bize doğru geldiğini gördük. Hücumbota benziyordu. Geldi, adanın iskelesine yanıştı. İçinden resmi görünümlü,

takım elbiseli, siyah gözlüklü, telsizli adamlar indi. Bakkalla bir süre konuştuktan sonra onu da alıp 24 numaraya gittiler. İçeride bir saat kadar kaldılar, içlerinden biri elindeki büyük fotoğraf makinesiyle evin bir sürü fotoğrafını çekti. Sonra adayı dolaştılar ve tekrar hücumbota binip gittiler.

Bizlere ne selam, ne sabah... Onlar ayrıldıktan sonra hemen merakla başına üşüştüğümüz bakkal, hepimizin isimlerini bildiklerini söyledi. Artık apaçık belli olmuştu ki adamıza önemli biri geliyor. Devletle ilişkili, üst düzeyde yani kendi aramızdaki deyişle büyükbaşlardan biri. Ama hayali en geniş olan arkadaşımız –ki bu durumda Yazar oluyordu bu– bile en tepedekinin geleceği tahminini yürütemedi.

Sonra bir gün, “O” geldi. Böylece adamızın tarihi ve talihi sonsuza kadar değişmiş oldu. (23-24. s.)

İşte bu unutulmuş ev bizim kurtarıcımız oldu. Lara’yla birlikte bu dünyadan izimizi sildik, ortadan yok olduk ve adamızda yeniden doğduk. Oraya ayak bastığımız günlerde, eski hayatımızı bir daha hiç geri dönmemecesine geride bıraktığımızı kanıtlamak istedim ve sevgilime artık “Lara” demeye karar verdim. Adanın en güzel koyunun adıydı bu. Berrak, saydam, temiz, turkuvaz rengi suların dipteki kumları bir masal dünyası gibi aydınlattığı küçük bir koydu. Aynen benim sevgilim gibiydi. Eski adını bir daha hiç kullanmayacaktık. Yeni adı bir çeşit uğur, taze bir başlangıçtı. (62. s.)

Derken sabah oldu. Evden dışarı çıkmaya korkuyorduk ama sürekli olarak bu durumda kalamayacağımız için, Lara’yı evde kalmaya güç bela razı edip burnumu dışarı çıkarmaya yeltendim. Daha bahçe kapısına yeni gelmişim ki başımın üstünde hışım gibi martılar belirdi. Kafama gaga darbeleri indirmeye başladılar. Ellerimle korunmaya çalışarak kendimi eve zor attım.

O gün dışarı çıkamadık, kimseyle de haberleşemedik. Ben arada sırada kuytu köşelerden başımı uzatıp neler olup bittiğini görmeye çalıştım. Martı hücumu aralıklarla devam etti. Kırılan camı üstüne perde gererek örtmeye çalıştık, diğer

camları da elimizden geldiği kadar kumaşlarla kaplayıp, dolapları dayayarak güvenli hale getirdik ve yatak odamıza kapandık. (114. s.)

Metinde geçiş sıklığı sıralamasında ikinci sırada {-yordu} zaman eki gelir. Olaylar bir süreklilik içinde birbiriyle bağlantılı ve ardışık olarak aktarılırken bu ekten yararlanılmıştır. Ekin bünyesinde bulunan süreklilik işlevi okuyucuyu zaman içerisinde bir yolculuğa çıkarmış; duygu, düşünce, hareket ve izlenimleri birbirlerine eklemleyerek metne bir bütünlük kazandırmıştır.

Bütün bunlar, Başkan'ın müthiş bir korku içinde yaşadığını gösteriyordu, bizim gözlerden uzak huzurlu adamızda bile evinin bahçesinde bir nöbetçi bulundurduğunu gösteriyordu. Biz bu işe şaşıp kalıyorduk. İskeleye bağlı motor hâlâ buradaydı, adamların daha ne kadar kalacaklarını da bilmiyorduk.

(...)

Kimse birbirine itiraf etmese de adadaki gerginlik her geçen gün biraz daha elle tutulur bir hal alıyordu ve özellikle tepesi tıraş edilince, ırzına geçilen bir bakire gibi güneşin altına sere serpe uzanıveren yol, hepimizde müthiş bir huzursuzluk duygusu uyandırıyor.

Bir gece vakti bu tedirginlik doruğa çıktı. Silah sesleriyle uyanmış ve neye uğradığımızı şaşıarak don paça evlerimizden fırlamıştık. Ada tarihinde hiç rastlanmadık bir panik yaşıyorduk. Geceleri sakin olan martılar bile çığlık çığlığa uçuyordu.

(...)

Başkan'ın bahçesine ulaştığımda, evleri daha yakın olanların kadınlı erkekli bahçede toplanmış olduğunu gördüm. Başkan, “Terasta bir terörist yürüyordu” diye açıklıyordu durumu. Onu sağ salim görmek içimizi bir parça ferahlattı ama kafamızdaki soru işaretlerini gidermeye de yetmedi. Bu uzak adaya terörist nasıl gelir, nereden saklanabilirdi. Başkan'ın adamları ellerinde –artık saklamaya gerek görmedikleri– silahlarıyla hepimizi düşman gibi süzüyordu. Bu bakışlar altında ister istemez kızarıp bozarıyorduk, kendimizi suçlu hissediyorduk. Saçı başı dağılmış yarı çıplak komşularım dehşet içinde olup biteni kavramaya çalışıyordu. Yazar bile oradaydı. (53-54. s.)

Belki milyonlarca kuş vardı havada. Kanat çırpıyorlardı, dönüyorlardı, birbirlerine karışıyorlardı, sonra tekrar açılıyorlardı, V şeklinde uçuyorlardı, aniden geri dönüyorlardı ve düzensiz sürüler oluşturuyorlardı. Uzak diyarlara göç eden, denizler, ovalar, ülkeler aşan kuşlardı bunlar. Okyanusu geçerken bir noktaya geliyorlardı, birbirlerine karışarak dönüp duruyorlardı. Ortalık ciyak ciyak kuş sesinden geçilmiyordu. Neredeyse bütün dünyayı dolduracak kadar büyüktü bu sesler. Ağlıyorlardı, haykırıyorlardı, hesap soruyorlardı ve çaresizliklerini duyuruyorlardı birbirlerine. (80. s.)

Yazarın yüklemde sıkça yararlandığı bir diğer ek, {-mİştI} zaman ekidir. Bu ekin üstlendiği işlevlerin belirlenmesinde metnin anlatıcı tipi etkin rol oynar. Çünkü yukarıda söz edildiği gibi {-DI} eki konuşanın (verici / yazar) görüp tanık oldukları ve bildiklerini aktarırken, {-mİş} ekinin asıl işlevi konuşanın görüp bilmeyip başkasından duyup öğrendikleri, farkında olmadan işledikleri, sonradan fark ettikleri ya da gördüklerini bildirmedi (Korkmaz, 2009: 600). Eldeki metinde yazar / verici aynı zamanda başkahraman olduğu için {-mİştI} eki, çoğunlukla anlatıcı-yazarın kendisinin deneyimlediği olayları hikâye etmesi / öykülemesine yardımcı olmuştur. Aslında aynı zaman dilimi söz konusu olmasına karşın {-DI} yerine {-mİştI} ekini kullanan yazar, bu ekin görece uzak geçmiş zaman dilimi karşılama işlevinden yararlanmış, zaman çizgisindeki tekdüzeliği kırmayı amaçlamıştır.

Bu karşılaşma sinirlerimizi bozmuştu ama ilginç bir durumun farkına varmak, bu bozgunu bir zafer duygusuna çevirmeye başlamıştı.

(...)

Bir süre daha bekleyince içimizdeki sevinç iyice arttı. Çünkü aradan bir saat geçmesine rağmen yine kimse gelmemişti. Sadece Başkan, adamları ve iki adalı gelmişti. Hepsi bu kadar!

Adalıların bu katliama katılmaması içimizi umut ışıklarıyla doldurdu. Demek ki dün toplantıda mecbur kaldıkları için öyle söylemişlerdi, sonra düşünüp taşınıp kendilerine gelmişlerdi. Adalılarımıza güven duymaya hazır yüreğimiz, bu sessizliği bir halk direnişi olarak algılamamıza neden oldu. Komşularımızla gurur duyduk.

Açıklamakta güçlük çektiğimiz tek olay, 1 Numara'nın bu kadar kolayca tuzağa düşmesi ve Başkan'ın safına kayıvermesiydi. Belli ki adanın tek sahibi olma duygusunun okşanması hoşuna gitmişti, kendisini bizden yukarıda görmeye başlamıştı. Ama işler böyle giderse, sonunda onu da tekrar kazanabilirdik. (89. s.)

Bakkalın arkasındaki odunluğa kilitlendikten sonra Başkan'ın hanımının çabasıyla öğleden sonra salıverilen Yazar da bizimleydi. Adanın ilk tutuklusu olarak kayda geçme şerefine nail olmuştu. Geçmişini anlatmamasına rağmen daha önce de başından buna benzer olayların geçtiğini tahmin ediyorduk. “Burada bile kendimi tutuklatmayı başardım” diyerek acı acı gülümsüyordu. Dipçik yiyen başı fena halde zonkluyor olmalıydı ki gelir gelmez bir ağrıkesici istemmişti.

Lara, az önce benim aklımdan geçen soruyu, sanki kendi kendine konuşur gibi sordu. Son zamanlarda böyle rastlantılar çok sık oluyordu. Birlikte yaşamamanın getirdiği ilginç bir telepati oluşmuştu aramızda herhalde.

Bir süre sustuktan sonra, tekrar mırıldandı:

“Bu adam niye bu kadar kötü?”

Hiçbirimiz ses çıkarmadık. Gece sessizdi, martı çığlıkları duyulmuyordu, adada çıt çıkmıyordu. Acaba Başkan planında başarılı olmuştu ve bütün martıları adadan kovmuş muydu? Niye o gün öğleden sonra ya da akşamüstü hiç uçan bir martı görmemiştik? Nereye gitmişlerdi? Daha önce bu adada martı görmeden ve seslerini duymadan bir tek gün bile geçirmemiştik. Bu yüzden içine gömüldüğümüz sessizlik korkutucu geliyordu. Sanki her zamanki adamızda değil de yabancı bir diyardaydık. (106-107. s.)

Evde sadece Başkan ve karısı vardı artık. Okul döneminin başlamasıyla birlikte torunları, dokunaklı bir veda töreniyle vapura bindirilip adadan ayrılmıştı. O günden sonra da Başkan'ın sesi sedası çıkınamıştı pek. Bütün bu dikkate rağmen, yılan tehlikesinin başladığı günden tam bir hafta sonra Başkan'ı da elinden yılan ısırdı.

Anlatıldığına göre, bahçe işleriyle uğraştığı ve budamak için pitosporum'lara elini attığı sırada darbeyi almıştı. Çılgık üzerine hemen koşan adamları, tekneden alelacele getirdikleri birtakım pompalar, ilaçlar ve serumlarla Başkan'ı kurtarmayı başardılar. Günlerce ateşler içinde yatmasına, çok acı çekmesine rağmen hayati tehlikeyi atlatmıştı. Bu durum, teknedekilerin her şeye hazırlıklı olduğunu ortaya çıkarmıştı ama ellerindeki ilaçları adalılar için kullanmadıklarını da ortaya çıkarmıştı. Buna rağmen adalıların bazıları hâlâ Başkan'a toz kondurmuyor, bizim bu durumu fırsat bilerek yaptığımız muhalefete kulak asmıyordu.

Ne acayip bir ada olmuştuk böyle. Başkan'ın adaya ilk gelişinde yaptığı toplantılar, ağaçlarımızı budamalar, bakkalın zavallı, merhametli oğluna atılan dayaklar, gördüğümüz hakaretler, martılara yapılan saldırılar unutulmuştu. İnsanların çoğu bu olayların alçak martıların hücumuyla başladığını hatırlıyordu. Sanki bir el gelmiş, bir gece ada halkı uykudayken herkesin hafızasını sılmıştı. Arada bir komşularımızla tartışırken bu konu açıldığında bize hak vermedikleri gibi –Lara'ya ve bana fazla kıyamıyorlardı ama– olaylardan Yazar'ı sorumlu tutarcasına garip sözler söylüyorlardı. Onlara göre “o” şom ağızlılık etmiş, başımıza bu felaketlerin gelmesine “o” neden olmuştu. (139-140. s.)

Metinde sıklık değeri yüksek bir diğer zaman eki {-yor}'dur. Olay zamanının anlatıldığı iç cümleler ve konuşma zamanının anlatıldığı temel cümlelerde geçen bu ek, genellikle eylemlerin konuşma anında gerçekleştiğini belirterek yaşanan zamanı işaretlemiştir. Bunun yanı sıra bazen yaşanacak ve genel zamanı göstermekle de kullanılmıştır. Anlatıcı yazarın kahramanları konuşturulduğu cümlelerde anlatımı canlandırmış, geçmiş / yaşanmış zamanın görece durağanlaştırdığı zaman akışına hız ve dinamizm kazandırmıştır.

“Sevgili arkadaşlar” dedi, “bildiğiniz gibi bugün burada, güzel adamızın geleceğini ilgilendiren çok önemli bir konuyu tartışmak üzere toplanmış bulunuyoruz. Saygıdeğer Başkan'ımız adamıza, uzun yıllara dayanan devlet yönetiminin kazandırdığı tecrübe ve fikirlerle geldi. Bugüne kadar hiçbirimizin fark etmediği bazı aksaklıkları ve bunlardan çıkış yollarını gösterdi. Bu yüzden ben şahsen kendisine bir kez daha minnettarlığımı sunuyorum ve Başkan'ımızı alkışlıyorum.”

(...)

1 Numara, alkışlardan sonra gülümseyerek Başkan'a çevirmiş olduğu yüzünü tekrar bize doğru döndürdü, "Bu nazik alkışlarınızla sizin de Başkan'ımıza derin minnettarlığınızı sunmuş olduğunuzu anlıyorum ve toplantıyı açıyorum. Bugün hepinize bildirilmiş olduğu gibi adamızdaki plajlar konusunu görüşeceğiz."

Bu sözler üzerine hepimiz şaşırdık. Martılardan söz etmek yerine kıyıları konuşmak nasıl bir oyundu, neler çeviriyorlardı böyle?

1 Numara, "Yalnız," dedi, "toplantıyı kurallarına göre yönetmek için bu konuda lehte ve aleyhte konuşacak ikişer kişinin şimdiden adlarını yazdırmaları gerekıyor. Öyle ya, sonsuza kadar bu çardak altında kalamayız değil mi? Söyleyin arkadaşlar, kimler bu konuda konuşmak istiyor? Unutmayın, iki lehte, iki aleyhte söz vereceğim!" (68-69. s.)

Dışarı çıktığımız zaman Lara'ya, "Pelikanlar da nereden aklına geldi?" diye sordum.

"Bilmem," dedi, "kadını etkilemek için söze nasıl başlayacağımı düşünürken birden pelikanları hatırladım."

"Gerçekten etiyle yavrusunu besliyor mu?"

"Bilmiyorum; birçok insan buna inanıyor. Eski çağlardan beri inanıyor... çok yaygın. Hatta bu yüzden pelikanı, eti ve kanıyla insanoğlunun günahlarını bağışlatan İsa'ya benzetiyorlar."

"Ama kadını bu bile etkilemedi."

"Evet, yürekleri nasır bağlamış bu insanların."

"Bence Başkan birilerini öldürmeden duramıyor. Yıllardır alışmış bu işe. Öldürmediği zaman kendisini yararsız hissediyor olmalı." (104. s.)

Biz insanlar, sınırlarımızı bilmeden kendi aklımızı beğeniyoruz, öğrenmiyoruz, akıllanmıyoruz. Her şeyi anladığımız zaman da genellikle iş işten geçmiş oluyor. O

akşam seni nereye kapattıklarını soruşturur ve bulmaya çalışırken içime çöreklenen sıkıntı, uğursuz bir önsezi gibi, bu işin daha da kötüleşecek sonuçlarını sezdiriyordu. (105. s.)

Yazar, genel zamanı kodlayan {-(A)/(I)rdI} ve {-(A)/(I)r} zaman eklerinden sıklıkla yararlanmıştır. Birinde geçmiş zamandaki alışkanlıklara, genelgeçer hareketlere ve tekrarlanan durumlara gönderme yapılırken diğerinde içinde bulunulan zaman söz konusudur. Anlatı ortamı ve kahramanların görüş ve davranışları bu zaman yapısıyla verilerek anlatım ayrıntılandırılmış, alıcının metni kavrama süreci hızlandırılmıştır. Merkeze insan faktörünü koyan verici, hemen herkes tarafından paylaşılan birtakım duygu, düşünce ve hareketleri genel zaman düzleminde kurgulamış, bu yolla okuyucuyu metne dâhil etmeye çalışmıştır.

Daha sonra gölgeli teraslarda, ıtır kokulu akşamlarda ilginç sohbetler yürütürken, bu garip ve komik tanışma törenimizi anardık, hep birlikte gülerdik. Hatta yazar arkadaşım, bu ilginç karşılaşma üstüne bir hikâye yazacağını söyledi, bu arada eliyle gözünün üstündeki hayali bir patlıcanı almaya çalışırken en kibar ve ağdalı cümleler tekrarlardı. (21-22. s.)

İki gün sonra bir sabah onu Mor Su dediğimiz yerde buldum. Adamızda çakıllarla kaplı birkaç yüzme yeri vardı. Biri Mor Su, biri Lara adlı bir koy, biri de Derin Su. Gününe göre rüzgârın ve dalganın daha az olduğu kıyıyı seçerdik, yüzmek için orada toplanırdık. Bu üç koy dışındaki kıyılar martılara ayrılmıştı. Onların yaşam alanlarına hiçbir zaman girmezdik. Bu kıyılarda martılar yumurtlardı, kuluçkaya yatarı, yavrularını korurdu, insanlara hiç yaklaşmayan yaban bir tür olarak yaşamlarını sürdürürdü. (31. s.)

“Hep aynı cevabı verirdim. Kocam bir devlet adamıdır ve ben onun işlerine hiçbir şekilde karışmam. Devlet için neyin gerekli olduğunu o bilir, evin içi ise bana ait.”

“Ama o şimdi devlet yönetmiyor ki...” diyecek oldum.

Bunun üzerine kadın iyice sinirlendi: “Yönetimin büyüğü küçüğü olmaz!” dedi. “Eşim mademki bu adanın yöneticisi...”

Lara, “Ama siz de başkan yardımcısısınız!” dedi. “Sizin de yetkileriniz olmalı. Hem bazen kadınlar, erkeklerden daha iyi düşünür.”

Belli ki bu son söz kadının gururunu okşamıştı. Yüzü biraz yumuşadı.

“Kızım,” dedi, “yapabileceklerimin sınırı var. Bu yıllardır böyle. Sizi kırmak istemiyorum ama inanın bu işlere karışmam ben.” (103. s.)

Yazar metinde {-mİş} zaman ekinden de pek çok yerde yararlanmıştır. Alan yazınında baskın işlevi dolayısıyla duyulan ya da öğrenilen geçmiş zaman eki olarak bilinen bu ekin yanı sıra {-yormuş}, {-(A)/(I)rmİş} ve {-AcAkmlİş} gibi {-mİş} ekinden küçük anlam farklılıklarıyla ayrılan eklere de kısmen yer verilmiştir. Anlatıcı yazar, çoğunlukla kendisinin görüp tanık olmadıkları ve başkasından duyup öğrendiklerini bu yolla aktarmıştır. Metnin geneline hâkim bir gözlemci ve deneyimleyici olarak eserin başat paydaşı olan anlatıcı yazar, bu ekli yüklemelerle kurulan cümlelerde daha çok aktarıcı rolü üstlenmiş, kendisini pasifleştirmiştir.

Galiba size biraz adanın geçmişinden bahsetmem gerekiyor. Bu ıssız adayı yıllar önce çok zengin bir işadamı almış. Yaşlılık yıllarında da güzel bir malikâne yaptırıp, hizmetçileriyle ve uşaklarıyla birlikte yerleşmiş buraya. Son yıllarını dünya kavgalarından uzakta, balık tutarak, öğle sonları hamakta uyuyarak geçirmiş. Bu arada yalnızlıktan canı sıkıldığı için olsa gerek birkaç tanıdığını çağırıp ev yapmaları için teşvik etmiş. İnsanlar gelip, onunki kadar büyük olmayan evler yapmışlar. Adam, gelenlerden arazi parası falan istememiş. Zaten doğal malzemeler kullanılarak imece usulü yapılan, adanın ormanlarından yararlanılarak ortaya çıkarılan kütükten evler için dışarıdan çok az malzeme getirilmiş. Herkes eşine dostuna söyleye söyleye ada kırk eve ulaşmış. (17. s.)

Bakkaldan aldığı gofreti yiyerek eve dönerken martılar kızcağızın üstüne pike yapmışlar. O da birdenbire paniğe kapılmış, elleriyle başını korumaya çalışarak koşmaya başlamış.

Sonra o kargaşa içinde ayağı bir dala takılarak yere yuvarlanmış, sol kolunu fena halde incitmiş. Onu bulduklarında çığlık çığlığa bağırıyor, hâlâ martıların üstüne geldiğini sanıyormuş. Bu büyük korku yetmiyormuş gibi ertesi gün de incinen, fena halde burkulan kolunun rengi patlıcan moruna dönüşmüş. Doktor arkadaşımız kızın kolunu özenle sarıp boynuna assa da hemen iyileşmemiş. (44-45. s.)

İşte bu arkadaşımız bir sabah erkenden sandalına atlayıp denize açıldığında martıların saldırısına uğramış. Ben görmedim ama olayı kıyıda dehşet içinde seyredenlerin anlattığına göre yüzlerce martı, sandaldaki savunmasız adamın başına üşüşmüş, korkunç çığlıklar atarak adamı gagalamaya başlamış. Adamcağızın başının kan içinde kaldığı, kıyıda bile görülebiliyormuş. Birkaç kişi eve koşup silah almış ve martılara ateş etmeye çalışmış ama sandalın içinde ayağa kalkarak başını iki eli arasına almaya çalışan adamcağız çırpınırken dengesini kaybedip suya düşmüş. Martı sürüleri adamı suda da rahat bırakmamış. Başını sudan çıkarmaya hamle ettiğinde, o korkunç, paralayıcı saldırılar devam etmiş. Adamın başının çevresinde kandan bir hale oluşmaya başlamış. Çaresiz bir biçimde havayı tutmak istiyormuş, batıp batıp çıkıyormuş, elleri bile kan içindeymiş. (122-123. s.)

Yükleme yönelik üslup oluşturuşu yazım stratejilerinden biri de art arda sıralanan cümlelerdeki kimi zaman yüklemenin tamamının kimi zaman da onu işletime sokan eklerin düşümüdür. Aynı kişi ve zaman bilgisinin geçerli olduğı bu tarz cümlelerde, verici dilin ekonomi ilkesi ve gereksiz tekrarı önlemek adına söz konusu kestirilebilir dil birimlerini eksiltmektedir. Genel dil kullanımına koşut olarak metinde de konuşma cümlelerinin pek çoğunun yüklemine oluşturan *de-* eyleminin büyük bir sıklıkla derin yapıda bırakılması bu dilsel seçimin en açık göstergesidir. Aslında bu eğilim, seçimlik bir özellik göstermektense dil estetiğı açısından zorunluluktur ve yazar buna sıkça başvurmuştur. Böylece anlatımı akıcı hâle getirip alıcı / okuyucuya okuma kolaylığı sağlayan bir dil kullanım tarzı belirmiştir. Dilin betimleme işlevi ön plana çıkarılmış, bilgilendirme ve düşünce iletimi esas alınmıştır. Durağan durumsal gönderimler hakkında bilgi verme amacıyla gerçekliğe gönderme yapılmıştır. Sözcükler düz anlamlı ve bilgiler maddelendirilebilecek niteliktedir (Dilidüzgün, 2017: 46-47). Art arda sıralanan bu tarz cümleler bir tür maddelendirme izlenimi uyandırmaktadır. Daha

ayrıntılı bir bakışla, serimleme yapılıp eserin konusu ve kahramanları hakkında bilgi verildiği ilk 4 bölüm ile olayların yeni bir boyut kazanıp akışın değişmeye başladığı 13 ve 14. bölümlerde bu kullanımın yoğunlaştığı söylenebilir.

Şimdi neredesin bilemiyorum, özgür müsün bilemiyorum, yoksa bir hücrede çile mi dolduruyorsun bilemiyorum; sağ mısın bilemiyorum ölü müsün bilemiyorum ama olur da bir gün bu yazdıklarım eline geçerse, sana karşı derin bir mahcubiyet hissettiğimi bilmeni isterim, yüreğim sızlayarak seni özlediğimi bilmeni isterim.

Keşke tekrar başa dönmek mümkün olabilseydi ve bunları hiç yaşamamak mümkün olabilseydi. Başkan adaya hiç gelmemiş olsaydı ya da biz iskelede karşılayıp, ona ve eşine saygıda kusur etmeden 24 numaraya kadar eşlik etmeseydik. Ama eslik ettik; üstelik bununla da yetinmedik, o akşam basit bir çardak altında taze tutulmuş balıklar ve kendi yaptığımız beyaz şaraptan oluşan bir hoş geldin partisi de düzenledik. (28. s.)

Mor Su'daki konuşmamızdan sonra Yazar'ın söylediklerini uzun uzun düşünme fırsatım olmuştu. Evet, dedikleri doğrudu; ne yazık ki mor dağları, derin uçurumları, mavi denizleri ve barışçı halkıyla ünlü olan anayurdumuz, yıllardır bir türlü sonu gelmeyen iç çatışmalarla sarsılıyordu, şiddetin önü bir türlü alınamıyordu. Haftada bir gelen gazeteleri okuduğumuz zaman içimiz burkuluyordu, bu şiddet tutkusunun nasıl bütün ülkeyi kapladığını anlamakta güçlük çekiyorduk. Çocukluğumuzun o sakin, huzur dolu, güzel ülkesinde, çeşitli etnik gruplar, mezhepler, silahlı örgütler, bölgesel güçler hem devlete hem de birbirlerine karşı çarpışıyordu.

Bazen bu gruplardan biri devletle yakınlaşıyordu, askerle birlikte hasmına saldırıyordu, sonra bir değişiklik oluyordu ve devlet başka gruplarla ittifak kuruyordu.

Binlerce kişinin tutuklu olduğu hapishanelerden sık sık işkencede ölüm haberleri geliyordu. Yabancı basın ülkemizdeki insan hakları ihlallerini sürekli olarak gündemde tutuyordu, iş başındaki ihtilal hükümetini kınıyordu. Eskiden barış içinde yaşayan bu insanların nasıl olup da böyle kanlı düşmanlara dönüştüğünü anlayamıyorduk ama artık bu grupların tekrar dost olabilmesinin mümkün olmadığını, bir arada yaşamasının mümkün olmadığını kavriyorduk. (36-37. s.)

Yakından bakınca gagasının kırılmış olduğunu gördüm. Gaganın bir bölümü, incecik bir lifin ucunda sallanıyordu. Kırık boynu ve kırık gagasıyla çok zavallı görüldüğünü düşündüm. Yaptığı iş, kendisini öldürmesine değmemiştir. Alt tarafı bir cam kırılmıştı. Adada cam zor bulunsa bile vapurla getirtilirdi ve yerine takılabilirdi.

Bu zor ölüm pahasına asıl elde ettikleri, korkutmaydı, yüreklere dehşet salmaydı. Sadece bunun için de kendini öldürmeye değmezdi doğrusu. Çünkü korku duygusu geçiciydi. İnsan bir gün korkardı, ertesi gün unuturdu, hayatın ayrıntılarına dalar ve kahkahalarla gülebilirdi.

(...)

Her neyse, ölü bir martının çok da sempatik görüldüğü söylenemezdi. Ya da ben artık öyle düşünüyordum, martıları yeni bir gözle görüyordum. Zaten martılar yaşarken de pek cana yakın görünmezler. Soğuk, mesafeli bir duruşları vardır; size yaklaşmazlar, elinizden yem yemezler. (119-120. s.)

2.2.4. Sözdizimsel Üslup Birimlerinin Kurdukları Mekân Bağları

Mekân, içinde bulunulan çevre, ortam, yaşanan dünya ve kâinat anlamlarını gelir (Göka, 2001: 8). Romanın insanla, insanın yaşadığı çevreyle, insanın hayalleriyle ilgili bir tür olduğu düşünüldüğünde insanın yaşadığı mekânın da, romanda belirleyici öğelerden biri olması gerektiği söylenebilir (Şengül, 2010: 531). Eldeki eserde de mekâna özgü dil birimleri ve bunların kurdukları anlam bağları, sözdizimsel üslup incelemesi açısından değerli görülmüştür. Hatta eserinin adının bile mekân bilgisi içermesi, bu anlamda dikkat çekicidir. Mekân bağı kuran sözdizimsel üslup birimlerin hangi ögede hangi anlamsal işlevi üstlendikleri, sıklıkları, özel olarak işaretlenme biçimleri vb. dilbilimsel üslup incelemesinin temel konularından birini oluşturur.

Söz diziminde mekân genellikle zarf tümleci ögesinde kodlanmakla birlikte, zaman zaman diğer öğeler aracılığıyla da işaretlenebilmektedir. Öyle ki *Son Ada* romanında 1011 yer-yön bildiren zarf tümlecinin yanı sıra 184 nesne, 152 özne, 47 (ad soylu) yüklem ve 3 seslenmeli tümlecine mekân bilgisi verdiği tespit edilmiştir.

Metindeki toplam 1397 mekân içerikli öge içinde ada ve evleri işaretleyen öğeler sözdizimsel üslup birim hâline gelmiştir. Bunların dışında kıyı, kumsal, iskele, bahçe,

deniz, ülke ve dünya kavramlarını karşılayan ögelerin sayılarının görece yüksek çıktığı belirlenmiş, ancak başlı başına değerlendirmeye alınacak düzeyde bulunmadıkları görülmüştür. Eserde genellikle adanın doğası, yolları, ormanları, kıyılar, iskele, deniz, adanın içinde bulunduğu ama pek bağlantı kurulmayan ülke, memleket ve dünya gibi dış mekânlar tercih edilmiştir. Evlerin içi, hapishane, korugan vb. birkaç iç mekân dışında kapalı ortama pek yer verilmemiştir. Bunların hepsi bilindik ve okuyucunun çok zorlanmadan zihninde canlandırabileceği yerlerdir. Bu seçim, metnin yalın üslubuna önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Mekân içerikli ögelerin nitelikli sıklığa erişmiş olanlarından ada ve evler, dilbilimsel üslup oluşumu açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

2.2.4.1. Ada

Metinde 381 kez öge görevi üstlenen “ada” mekânı, anlatının üzerine kurulduğu temel unsurlardan biri olarak öne çıkmıştır. Etrafı denizle çevrili olan bu adanın adı metin kahramanlarının adlarında olduğu gibi verilmemiştir. Okuyucuda çağrışım uyandıracak ve tahmin edilebilecek hiçbir adlandırma kullanılmamış, olabildiğince soyut bırakılmıştır. Bu hayalî ve kurgusal ada, sadece metin özelinde tercih edilen birtakım dilsel seçimlerle derece derece somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Ada sakinlerinin ortak yaşam alanında bulunduğu için mekân bilgisi açısından eserin merkezinde yer almıştır. Aslında genel bir bakış açısıyla konuya yaklaşıldığında adanın anlatının bütüncül mekânı olduğu söylenebilir. Öyle ki evler, iskele, kıyı, deniz vb. mekânlar da adanın birer parçasıdır. Öte yandan ada da ülke ve dünyanın bir parçası olduğu için kaçınılmaz bir bütün-parça ilişkisinden söz edilebilir. Kısaca yazarın mekân sunumu, bütün-parça ilişkisi açısından çoğunlukla bütün, kısmen de parça olmak üzere ada dış mekânı üzerine kuruludur.

Ada, dilin bilinen yapısı gereği bir mekân kodlayıcısı olarak genellikle zarf tümleci ögesinde işaretlenmiş, böylece anlatımı genişleten, zenginleştiren unsurlardan biri olmuştur. Ada, özellikle metnin başında ve Başkan’ın gelişinden sonraki değişim sürecinde seçimlik zarf tümleci görevinin yanı sıra zorunlu özne, nesne ve yüklem gibi ögelerde yer almıştır. Söz diziminin kurucu ve zorunlu ögelerindeki kullanımlar betimlemeli anlatımın örneklerini vermiş, böylece dikkatler adanın üzerine çekilmiştir. Bunların dışında çoğunlukla yüzey yapıda kullanıldığı, aralıklarla derin yapıya itildiği

de gözlenmiştir. Zaman zaman zamir ve değişik adlandırmalar içeren eşgönderimli ögelerle karşılanmış, kısmen de odaklamalı kullanılmıştır.

Aslına bakarsanız biz o zamanlar bunların anlatılmasını istemiyor ve adamızı bir sır gibi gizliyorduk. Çünkü giderek deliren dünyamızda böyle bir yerin varlığının bilinmesi pek işimize gelmiyordu. Nasıl olduysa rastlantılarla adayı bulmuş kırk sakın aileydik. Huzurluyduk, kimse kimsenin işine karışmıyordu. Onca yaralanmadan, hayal kırıklığından ve derin acıdan sonra adada edindiğimiz yeni dostları o kadar yürekten seviyordum ki, buraya “Son Ada” adını takmıştım. Evet evet; son ada, son sığınak, son insani köşeydi burası. Tek isteğimiz bu dinginliğin bozulmamasıydı.

Televizyon yayınlarını alamadığımız için çılgın dünyamızda ne olup bittiğine dair haberleri ancak haftada bir uğrayan vapurun getirdiği gazetelerden öğreniyorduk. Bu sakın gezegenimizde şaraplı bir öğle yemeğinden sonra hamakta içimiz geçmek üzereyken yarı kapalı gözlerimizle okuduğumuz haberler, öteki gezegendeki çılgınlığın artmakta olduğunu gösteriyordu. Ama itiraf etmeliyim ki bunlar bizi ancak uzay savaşları kadar ilgilendiriyordu; her şey öylesine uzaktı bizden.

Meğer yanılıyormuşuz. Ayrı bir gezegen değil, çılgınlığın tam göbeğinde bir adaymışız. Ne var ki, yıllarca sürdürdüğü devlet yönetimini gönülsüzce bırakan Başkan adamıza yerleşirken bile görmedik bu gerçeği. Omuzlarında dünyayı taşır edasıyla yaptığı devlet başkanlığından sonra, adaya dinlenmeye gelmiş olduğuna inandık.

Galiba size biraz adanın geçmişinden bahsetmem gerekiyor. Bu ıssız adayı yıllar önce çok zengin bir işadamı almış. Yaşlılık yıllarında da güzel bir malikâne yaptırıp, hizmetçileriyle ve uşaklarıyla birlikte yerleşmiş buraya. (16-17. s.)

[TÖ’nün birincil nesnesi, YÖ’nün birincil nesnesi, YÖ’nün yer-yön zarf tümleci, TÖ’nün yer-yön zarf tümleci, TÖ’nün yüklemi, TÖ’nün birincil öznesi, YÖ’nün yer-yön zarf tümleci, TÖ’nün yüklemi, YÖ’nün yer-yön zarf tümleci, **YÖ’nün yer-yön zarf tümleci**, TÖ’nün birincil nesnesi, TÖ’nün yer-yön zarf tümleci]

Yazar acı acı güldü: “Bu adada hapishane bile yok!”

“Hele bir karşı koymayı deneyin, bu adada hapishane var mı bu adada hapishane yok mu görürsünüz!”

İşler iyice çığırından çıkmıştı artık. Fıstık toplamayı bırakmaktan başka çaremiz yoktu.

Çaresiz bir durumda, topladığımız fıstıkları da orada bırakarak ayrıldık. Dönüş yolunda hiç konuşmadık, doğruca evlerimizin yolunu tuttuk. Başkan kazanmıştı. Adalının tek gelir kaynağı olan fıstıklardan hiç kimse pay alamayacaktı. Üstüne üstlük adamlar o kadar kararlıydı ki, sonunda evlerimiz bile elimizden gidebilirdi.

Bir tarafta gelirsiz kalma ve evlerimizi kaybetme korkusu, öteki tarafta turizm cennetine dönüşecek bir adada kazanılacak muazzam servetlerin hayali vardı. Adaya sıkıntılı bir sessizlik çökmüştü. Lara'nın ağzını bıçaklar açmıyordu. Kötülüğün her yerde galip geldiği ve iyiliği ezdiği yolundaki inancı bir kez daha doğrulanmış durumdaydı. (94. s.)

[YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci]

O gün böyle geçti, martılar hiçbirimizin evden çıkmasına izin vermedi. Sanki bir hava hücumu düzenlenmişti de adanın üzerinde bombardıman uçakları dolaşıyordu.

Ertesi sabah, adaya müthiş bir sis çöktü. Dışarısı süt beyazdı, dışarıda göz gözü görmüyor, ancak dışarıda bazı karaltılar seçilebiliyordu. Adayı bir masal diyarına çeviren günlerden biriydi bu. Sis daha önce hiç bu kadar sevindirmemişti bizi. (115. s.)

[TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün birincil öznesi, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci]

2.2.4.2. Evler

Metinde geçiş sıklığı açısından ikinci sırada evler yer almaktadır. 308 kez öge olarak kullanılan evler, ada sakinlerinin konakladıkları adanın önemli parçalarındandır. Adada 40 ev vardır ve hepsine inşa edilmiş sıralarına göre numara verilmiştir. Bu numaralar aynı zamanda evde oturan kişileri belirtmede de kullanılmıştır. En çok “genel olarak adalıların” evlerinden, aralıklarla da anlatıcı-yazarın eşiyle birlikte yaşadığı 36, Başkan'ın 24 ve noterin 29 numaralı evinden söz edilmiştir. Bir iç mekân unsuru olarak bilinen evler, aslında kapalı alanlar olmakla birlikte evin bahçesi, terası vb. yerler de dış

mekâna gönderme yapmaktadır. Eserin dış mekân odaklı anlatımı evin söz konusu bölümlerinin sık kullanımında da kendini göstermiştir.

Başkan'ın evinin dışındakiler, metin kahramanlarının yaşamlarını sürdürdükleri, okuyucunun zihninde canlandırma konusunda zorluk yaşamayacağı bilindik yapılardır. Bu seçim, kahramanların olağan ve sakin yaşamlarını yansıttığı kadar anlatımı da yalın ve anlaşılır hâle getirmiş, akıcı bir üslup oluşmasına aracı olmuştur.

Evler, çoğunlukla seçimlik zarf tümleci ögesinde kullanılmıştır. Özel olarak vurgulandıklarında -ki bu çok değildir- zorunlu ögelerde geçmiş, sıklıkla yüzey yapıda tercih edilmişlerdir. Eşgönderimlilik ve odaklamalı kullanımlara da pek rastlanmamıştır.

Bu kayıtsız tavrımızı, evlere servis yapan zavallı çocuğun başına gelenlerden sonra da sürdürdük. Oysa hepimiz bu okul yüzü görmemiş, durgun zekâlı, dilsiz, çalışmadığı zamanlarda ufka bakıp hayallere dalıp giden bu genç çocuğu seviyorduk. Elimizde büyümüştü, evimizin bir parçası gibiydi. Bakkalın vapurla getirip, motorla kıyıya taşıdığı ve depoladığı süt, ekmek, peynir vs. gibi gerekli şeyleri evlere dağıtırdı. Sabahları uyandığımızda, bir gün önceden sipariş ettiğimiz her şeyi evin kapısında bulurduk.

(...)

Olay bir sonraki bildiriye kadar sır olarak kaldı. Evlerimize –hem de çocuğun babası olan bakkal tarafından– dağıtılan bildiri çok açıktı. Bakkalın oğlunun, dünyada bilinen bütün güvenlik ve özel hayatın mahremiyeti ilkelerine aykırı olarak geçen sabahın erken saatlerinde Başkan'ın terasına kadar sokulma cüretini göstermiş olduğu ve bu nedenle cezalandırıldığını anlatıyordu.

Bu işe başkanlık komitesi tarafından yeni kurallar getirilmişti:

1. Hiç kimse evlere habersiz olarak, güvenlik ve bahçe sınırı sayılan 6 metreden daha fazla sokulmayacaktır.

2. Gerekli malzemeyi dağıtmakla görevli servis elemanları bu işi her sabah 9 ile 11 arasında ve belirtilen sınırı aşmamak koşuluyla yerine getireceklerdir.

3. Ada komitesi tarafından konulan bu kuralları ihlal eden herkes, ev sahipleri tarafından ağır bir biçimde cezalandırılabilir.

Daha sonra babası bize üzüntü içinde ve gözleri dolarak olaya tanık olan adalı birinin aktardığına dayanarak şunları anlattı: Çocuk, o sabah Başkan'ın evine, bir gün önceden sipariş edilen süt ve gofretleri götürmüş. Herhalde adadaki hiyerarşiyi sezdiği için, dağıtımına ilk olarak Başkan'ın evinden başlamış. Erken bir saatte gitmiş oraya ama tam sütü teras kapısına bırakırken birdenbire bahçeden fırlayan bir kişi gözünün üstüne yumruğu patlattığı gibi onu yere yıkmış ve evdekileri uyandırmamaya gayret ederek, öfkeli bir fısıltıyla kim olduğunu, orada ne aradığını sormuş. Sonra da serbest bırakmış. (52-53. s.)

[YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün birincil nesnesi, YÖ'nün birincil nesnesi, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci]

Sonra beni elimden tutup sürüklemeye başladı. İlk önce 29 numaradaki emekli notere gittik. Onları uyandırmaya kararlıydık ama eve yaklaştığımız zaman gördük ki zaten kimse uyumuyor; hatta 30 ve 27 numaradakiler de gelmiş, bahçede fısıldaşıp duruyorlardı.

(...)

Lara'nın kalkıp eve gittiğini gördüm. İçeride üç beş dakika kaldı. Sonra elinde bir kâğıtla çıkageldi.

“Size bir şey okuyacağım!” dedi, “dinleyin.”

(...)

“Hadi işe koyulalım!” dedim. “Bildirileri çoğaltalım, evlere dağıtalım. Bir saat içinde bitiririz.”

(...)

Lara, “Şiir silahtan güçlüdür!” diyerek onları dinlemeden yine eve gitmiş ve bildiriye kaleme almaya koyulmuştu. Yanına gittim, yazdıklarını okudum, çok beğendiğimi söyledim, gövdesinden taşan enerjinin herkesi ikna edeceğine inandım.

Ama sonuç onun beklediği gibi olmadı. Noter bey ve arkadaşları durumu değerlendirdiklerini ama silahlı nöbetçilerin bulunduğu adada, gece evlere girme riskini göze alamayacaklarını belirttiler. (83-85. s.)

[YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci, TÖ'nün yer-yön zarf tümleci, YÖ'nün yer-yön zarf tümleci]

SONUÇ

Akademik üslup incelemelerinin dilbilimsel araştırma yöntemlerinin sağladığı olanaklarla nesnel bir zemine yerleştirilebileceği görüşünden hareket eden bu çalışmada, seçmeli dil değişkenlikleri gösteren sözcük birimleri ve cümle öğelerinin metnin üslubunu belirleme konusunda etkin rol oynadıkları gözlenmiştir. Tezin derlemi olarak seçilen Zülfü Livaneli'nin *Son Ada* romanındaki sözcüksel ve sözdizimsel üslup birimlerinden şu üslupbilimsel sonuçlara ulaşılmıştır:

Metinde en sık kullanılan sözcüksel dil birimi *adlardır*. Çoğunlukla sözcük öbeklerinden oluşan adlar tercih edilerek ayrıntılı üslup örnekleri verilmiştir. Adların asıl üslupbilimsel değerleri, öbeklendikleri kavram alanları etrafında oluşan konusal (tematik) ayrımlarla belirginleşmiştir. Bunların içinde *metnin kahramanlarını gösteren ve insan kavram alanına giren adlar* öne çıkmıştır. Genel olarak açık bir üslubun tercih edildiği eserde kahramanların özel adlarının sunulmaması, üslubu görece belirsiz kılmıştır. Okuyucunun ortalama kavrama düzeyi hesaba katılarak insanın doğasına en uygun adlar seçilmiştir. Bu bağlamda *insan bedeni, organları, davranışları, düşünceleri, duyguları vb. insan merkezli adlar, gündelik kullanım araçları, toplum ve yönetime yönelik kavramlar*; üslubu açık, akıcı ve yalın kılmıştır. İnsanın yanı sıra *hayvanlara* da eserde yer verilmiş, böylece üslup renklendirilmiştir. *Mekân bildiren adlarla* betimlemeli anlatıma başvurulmuş, bu da üslubu görselleştirmiştir.

Adlarda olduğu gibi *eylemlerin* üslupbilimsel yorumları da konusal sınıflandırma sonucunda ortaya çıkmıştır. *Mental eylemlerden düşünsel, psikolojik ve duygusal içerikli biliş ve duygu eylemleri (psikolojik eylemler)*, soyut ve öznel aktarımlarla insan odaklı yaklaşımı desteklemiş, üslubu yalınlaştırmıştır. *Duyu (algı) eylemleriyse* görsel üsluba katkıda bulunmuştur. Çoğunlukla karşılıklı konuşma cümlelerinde karşılaşılan *iletişim eylemleri* ve esere dinamizm katan *hareket eylemleri*, anlatımı canlandırıp üslubu yalın ve akıcı hâle getirmiştir. Söz konusu dinamizmin yarattığı aksiyon, *durum ve oluş eylemleri* aracılığıyla azaltılmış, betimlemeli üsluba başvurularak denge kurulmaya çalışılmıştır. Genelgeçer okuyucu kitlesi tarafından kolaylıkla anlaşılabilir eylem görevindeki *deyimler*, metnin geneline hâkim yalın ve doğrudan üslubu desteklemiştir.

Sıfatlar, *niteleme* ve *belirtme* olmak üzere iki üst başlıkta incelenmiş, seçme olanağı ve çeşitliliği açısından özellikle niteleme sıfatlarının üslup oluşturmaya elverişli olduğu görülmüştür. *Kendilerinde bulunan hareket ve zaman kavramlarını bir varlığa ya da nesneye geçici olarak bağlayan eylemsi / ortaçlar*, sıklık oranı en yüksek niteleme sıfatı türü olmuştur. Eserin anlatımını canlı, dinamik ve akıcı kılan bu dil birimleri, ayrıntılı üslup oluşturmuştur. *Soyut bir nitelik bildiren sıfatlar*, çoğunlukla duygu özellikleri taşımalarından dolayı öznellik içermişler, metne yer yer betimlemeli üslubun hâkim olmasını sağlamışlardır. *Dış görünüş, beden yapısı veya fiziksel bir özellik niteleyen sıfatlar, renk bildiren sıfatlar ve duyu organları ile algılanan nitelikleri bildiren sıfatlar*, baskın bir somutluk sergilemişler, niteledikleri adları görünür kılarak belirli ve görsel üslup oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Sıklıkla kullanılan *belirsizlik sıfatları*, genellikle üslupta belirsizliğe yol açmamış, aksine okuyucuya geniş ve açık bir yorum sahası bırakmıştır. Yalnızca “*bir*” *belirsizlik sıfatının* kimi yerde üslubu belirsiz hâle getirdiği görülmüştür. Okuyucunun esere odaklanmasını kolaylaştıran “*bu*” *işaret sıfatı*, üslubu doğrudan kılan etmenlerden biri olmuştur.

Metinde *zamirlerden* çoğunlukla derin yapıda olmak üzere sıkça yararlanılmıştır. Dilbilgisel düzlemde kestirilebilirlik özelliklerinden ötürü eksiltiye bırakılma eğiliminde olan *kişi ve iyelik zamirleri*, kimi zaman yüzeye taşınarak vurgulanmış, böylece canlı üslup örneği verilmiştir. Sıklıkla kullanılan “*ben*” ve “*sen*” *kişi zamirleri*, yazar ve okuyucu arasında özdeşim kurularak doğrudan üslup oluşmasına yol açmıştır. *İşaret zamirleri* orantılı kullanılmış, anlatım bulanıklaşmamış, yalın ve kısa (öz) üslup meydana gelmiştir. *Belirsizlik zamirleri*, üslubu görece belirsiz hâle getirmekle birlikte okuyucuya yorumlama ve metne dâhil olma olanağı tanımıştır.

Zarflar, üslupbilimsel değerlendirmeye en elverişli sözcüksel dil birimlerindendir. *Niteleme zarfları*, bilgi ve duygu içeriğinin açıklayıcı bir biçimde sunumuna yardımcı olmuş, betimlemeli anlatım örnekleri sunmuş, üsluba canlılık ve yalınlık kazandırmıştır. *Zaman zarfları*, okuyucunun zihninde belirli ya da belirsiz birtakım zamansal sınırlar oluşturarak anlatımı somutlaştırmış ve üslubu ayrıntılı hâle getirmiştir. *Bulunma işlevindeki yer-yön zarfları* durağan, *yönelme ve ayrılma işlevindeki yer-yön zarflarıysa* hareketli anlatıma olanak tanıyarak üslubu hem çeşitlendirmiş hem de görselleştirmiştir. *Nicelik zarfları*, üsluba soyutluk ve öznellik açılarından güç katmıştır. Metin içi mantıksal bağların kurulmasında, *neden-sonuç*

zarfları (neden ve sonuç bağlaçları da bu kapsamda düşünülebilir) önemli rol oynamış, sürükleyici ve akıcı bir üslup oluşmuştur.

Bağlaçlardan pekiştirme görevini üstlenenler, önemsenen bilgiyi vurgulayarak açık ve canlı üslubun ortaya çıkmasına aracı olmuşlardır. *Karşıtlık bağlaçları* genellikle tepki, beklenti, hayal kırıklığı içerikli duygu yüklü çağrışımlar taşıdıkları için öznel üsluba katkıda bulunmuşlardır. *Açıklama bağlaçları* anlatımı genişletmiş, açık, doğrudan ve ayrıntılı üsluba ulaşmada önemli rol oynamıştır.

Edatlar, işlevsel açıdan sözcüksel üslup oluşturmaya pek elverişli değildir. Dilbilgisel düzlemde sözcüğün sıfat ya da zarf görevi üstlenmesine yardımcı olan edatlar, bunların kurdukları anlam ilişkilerine katkıda bulunmuşlardır.

Metinde sıklık düzeyi oldukça düşük olmakla birlikte *ünlemlerin* de duygu, düşünce ve heyecan iletme açısından canlı ve kısa üslubun oluşuma hizmet ettikleri görülmüştür. *Seslenme ünlemleri* anlatıma samimi bir hava katmış, üslubu doğrudanlaştıran etmenlerden biri olmuştur.

Sözdizimsel dil birimlerinden cümle ögelerinin; anlamsal içerik, cümledeki konum / diziliş, derin-yüzey yapı görünümü, kısaca kişisel dil tutumu yansıtan pek çok açıdan üslup değerine sahip oldukları görülmüştür. Bu cümle ögelerinin üslupbilimsel yorumları, birtakım *anlatı unsurları* çerçevesinde kurulan *kişi*, *nesne*, *zaman* ve *mekân* bağları üzerinden değerlendirilmiştir. Söz konusu anlatı unsurları, dolaylı yoldan ya da doğrudan sunularak üslubu biçimlendirmiştir.

Metindeki anlam bağlarından en sık kullanılanı, kişi içerikli olandır. Doğrudan kişi bağları, genellikle özne ve yüklem ögesinde kurulmakla birlikte diğer ögelerde de yer almıştır. *Anlatıcı* kişinin sıklığı, eserin başkahraman bakış açısına uygun olarak anlatıcı-yazarın öne çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, doğrudan üslup oluşturmıştır. Tekrara düşmemek ve anlatımı sıkıcı hâle getirmemek için bu anlatı unsuru çoğunlukla derin yapıya itilmiş, böylece üslup akıcı ve yalın bir görünüm kazanmıştır.

Başkan ve *Yazar* kişilerinin öznedeki yoğunluğu dikkat çekmiştir. Sürekli bir aksiyon içinde olan, bol bol konuşturulan ve hakkında tanımlayıcı ayrıntılı bilgiler bu iki kahramanın sunumu, üslubu canlı kılmıştır. Bunların diğer ögelerdeki kullanımları ve üstlendiği roller, üslupbilimsel açıdan renklilik oluşturmıştır. Üçüncü kişi göstergesi

olarak yüzey yapı sıklığı, eşgönderimlilik açısından sergilenen zenginlik ve odaklamalı kullanımlar, olası anlam kapalılığının önüne geçerek üslubu açık hâle getirmiştir.

Bir çoğul kişi göstergesi olarak *adalıların tümünde* dikkat çeken nokta, özne dışındaki geçiş sıklığıdır. Bu öbekteki kişilerin üstlendikleri etkilenen / konu olan rolü, dolaylı üslup örneği oluşturmuştur. *Adalıların bir kısmı* kişi birlikteliğinin yüzeysel kullanımları öne çıkmış, eşgönderimler ve odaklamalar üslubu çeşitlendirip renklendirmiştir. Her iki kişi unsurunda da üçüncü kişi kaynaklı olası anlam bulanıklığı görülmemiştir. Adalıların tümü ve adalıların bir kısmı arasında kurulan bütün-parça ilişkisi, anlatımı zenginleştirmiştir.

Dolaylı olarak kişi bağı kuran kahramanların sözleri, hareketleri, davranışları, organları; konu olma ve belirli bir durumda bulunma rolleri yüklenerek betimlemeli anlatım örneği sergilemiş, üslubu ayrıntılı hâle getirmiştir. Kurulan bu insan merkezli bağlar, açık ve yalın üslubu desteklemiştir. Ayrıca sıklıkla nesne ögesinde yer alan karşılıklı konuşma / diyalog içeren kişi sözleri, doğrudan üslup oluşturmuştur.

Nesne anlam bağı kuran unsurlardan *hayvanlar (özellikle martılar) ve araçlar*, sözdizimsel üslup birim hâline gelmiş; *yiyecek-giyecekler, bitkiler ve taşıtlarla* birlikte gündelik yaşamdan kesitler sunarak, yalın ve canlı üslup oluşturmuştur. *Martılar* çoğunlukla nesne ögesinde geçerek anlatıma hareket kazandırmıştır.

Metinde *olay zamanı ve konuşma zamanı* odaklı yapılar bir bütünlük oluşturmuş, tekdüzelikten kaçınılmış, üslup akıcı ve renkli hâle getirilmiştir. Kahramanların konuşturulduğu cümlelerde anlatım canlandırılmış, geçmiş / yaşanmış zamanın görece durağanlaştırdığı zaman akışına hız ve dinamizm kazandırılmıştır.

Ada ve evler eserin mekân içerikli üslup birimleridir. Bilindik mekânlar tercih edilmiş, böylece yalın üslup desteklenmiştir. Sıklığın yanı sıra eşgönderimlilik de ada mekânının üslup oluşturmaya yol açmıştır.

Metinde sözcüksel ve sözdizimsel dil birimlerinin belirli koşulları yerine getirerek üslup oluşumuna katkılar sundukları tespit edilmiştir. Genel olarak yalın, açık, canlı ve doğrudan üslup tercih edilmesinin yanı sıra zaman zaman ayrıntılı, görsel ve belirsiz üsluba da başvurulduğu görülmüştür.

Dilbilimsel üslup çalışmalarında dil birimlerinin kategorik, işlevsel ve anlamsal özelliklerinin üzerinde durulmalı, bunlar sayısal verilerle desteklenen tespitlerle yorumlanmalıdır. Üslup konusuna hangi açıdan bakılırsa bakılsın, temel malzeme dil

olduğu için dilbilimsel inceleme yöntemlerine mutlaka başvurulmalı, dil biliminin nesnel bakış açısından destek alınmalıdır.

Sonuç olarak, üsluba “tercihe açık dilsel verilerin kişiye özgü kullanımı” tanımından yaklaşlan bu çalışmada, dille bağlantısı pek çok açıdan ortaya konmuş üslup kavramına dilbilimsel açıdan bakılarak farkındalık oluşturulmak istenmiştir. Dil araştırması esaslı üslup çalışmalarının sunacağı kanıtlanabilir sonuçların, edebiyat incelemelerinde de kullanılabileceğı, böylece birbirine yakın bu iki alanın uygulamada örtüşürülebileceğı görüşüne varılmıştır. Bu türden bir eşgüdömsel yaklaşım, neredeyse bir paradoks hâline gelen üslubun dil biliminin mi edebiyat eleştirisinin mi konusu olduğu tartışmasına yeni bir boyut kazandıracaktır.

KAYNAKLAR

- AKALIN Şükrü Halûk, “Türkiye Türkçesinde Ünlem”, *Türk Gramerinin Sorunları II*, 1999, ss. 476-491.
- AKÇATAŞ Ahmet, *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metin Dil Bilim İncelemesi*, (Doktora Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- AKTAŞ Şerif, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, 1. b., Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2014.
- AKSAN Yeşim vd., *Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) Tanıtım Sürümü, Sözcük Sıklığı Listeleri Teknik Rapor-1*, Mersin: Mersin Üniversitesi, 2012.
- AKYALÇIN Necmi, *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*, 1. b., Ankara: Eğiten Kitap, 2012.
- ALAGÖZLÜ Nuray, “Yılmaz Erdoğan’ın ‘Keşke’ Öyküsü ve Söylem Biçembilimi: Bir Yöntem ve Uygulama”, *Journal of Language and Linguistic Studies*, C. 1, S. 1, 2005, ss. 67-80.
- ALYILMAZ Cengiz, “Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri”, *Türk Gramerinin Sorunları II*, 1999, ss. 534-540.
- ALYILMAZ Semra, “Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 54, 2015, ss. 31-50.
- ARSLAN Akif, Salih ORHAN, “Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nde Geçen Sıfatların Metnin Anlamsal Yönüne Etkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 16, S. 2, 2012, ss. 77-85.
- ATABAY Neşe, Sevgi ÖZEL, İbrahim KUTLUK, *Sözcük Türleri*, 2. b., İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2003.
- ATABEY İbrahim, “Cümle Bağlayıcıları ve Türkiye Türkçesindeki Kullanımı”, *Folkloristik*, Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, haz. Özkul Çobanoğlu ve Metin Özarslan, Ankara: Feryal Matbaacılık, 1996, ss. 247-265.

- AVCI Yusuf, Sema ÇİÇEK, “Edilgen Çatılı Cümlelerin Nesirdeki Yeri”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 5, 2018, ss. 457-469.
- AYDIN Hasene, *Türkiye Türkçesinde Dilbilgisel Zaman -Oktay Akbal Öyküleri Örneği-*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- AYTAÇ Gürsel, *Genel Edebiyat Bilimi*, İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- BARRY Peter, “Stylistics”, *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*, Manchester ve New York: Manchester Üniversitesi Yayını, 2009, ss. 180-182.
- BAYDAR Turgut, “Ünlem Üzerine”, *TÜRKÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Y. 4, S. 7, 2016, ss. 127-151.
- BAYRAK Ayhan, “Türkiye Türkçesinde -(I)ş- / -(U)ş- Çatılı Fiiller”, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, C. 4, S. 1, 2016, ss. 1-17.
- BENZER Ahmet, “Farklı Bir Zarf Sınıfı: Tutum Zarfları”, *Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 24, 2012, ss. 76-84.
- BOZ Erdoğan, “Necip Fazıl’ın ‘Yunus Emre’ Şiiri Üzerinde Söz Eylem Çözümlemesi”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 104, S. 737, 2013, ss. 111-116.
- BÖREKÇİ Muhsine, *Atatürk’ün “Nutuk”unda Söz Dizimi*, 1. b., Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları, 1995.
- BÖREKÇİ Muhsine, Yusuf TEPELİ, “Tarık Buğra’nın ‘Ömer’ Adlı Hikâyesinin Dil ve Üslup Açısından Tahlili”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 6, 1996, ss. 29-66.
- BULAK Şahap, “Bir Mikro Üslup İnceleme Denemesi: Ahmed Arif’in Merhaba, İçerde, Ay Karanlık Şiirlerinde Üslup”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 55, 2016, ss. 277-304.
- BULAK Şahap, “Türkiye Türkçesinde Düz Tümleç (Nesne)”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 7, S. 1, 2012, ss. 419-438.
- CHOMSKY Noam, *Dil ve Zihin*, 1. b., çev. Ahmet Kocaman, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001.

- ÇAKMAK Serkan, “‘Var’ ve ‘Yok’ Sözcüklerinin Morfolojik Kimliği”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 8, S. 4, 2013, ss. 463-471.
- ÇALIŞKAN Adem, “Üslûp ve Üslûpbilim Üzerine-1: İlk Belirlemeler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 34, 2014a, ss. 29-52.
- ÇALIŞKAN Adem, “Üslûp ve Üslûpbilim Üzerine-4: Üslûp ve Üslûpbilim Sınıflandırmaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 38, 2014b, ss. 48-87.
- ÇALIŞKAN Nihal, “Bu Ülke’nin Cümlesi: Cemil Meriç’in Cümle Üslubu Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 5, S. 2, 2010, ss. 912-933.
- ÇALIŞKAN Nihal, “diye Sözcüğü Üzerine Derlem Temelli Bir Betimleme”, *Türkbilig*, S. 38, 2019, ss. 163-176.
- ÇETİN Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 13. b., Ankara: Öncü Kitap, 2013.
- ÇETİNKAYA Ülkü, “Tenasüp ve Nabi Divanı’nda Deniz Temasına Bağlı Sözcüklerle Kurulan Tenasüp Sıklığı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 21, S. 1, 2014, ss. 35-64
- ÇETİŞLİ İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş / 2 (Hikâye-Roman-Tiyatro)*, 1. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- ÇOBAN Ahmet, *Edebiyatta Üslûp Üzerine (Sözün Tadını Dilde Duymak)*, 1. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- DELİCE H. İbrahim, *Sözcük Türleri*, 1. b., Sivas: Asitan Yayıncılık, 2012.
- DEMİRCAN Ömer, *Devrik Tümce ve Odaklama*, 1. b., İstanbul: Der Yayınevi, 2009.
- DEMİRCİ Kerim, *Kelime Bilgisi El Kitabı*, 1. b., Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- DeVITO Joseph, “Style and Stylistics: An Attempt at Definition”, *Quarterly Journal of Speech*, C. 53, S. 3, 1967, ss. 248-255.
- DİLİDÜZGÜN Şükran, *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi*, 1. b., Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.

- DİVLEKCİ Celalettin, “Tarihsel Süreç İçerisinde Üslûba İlişkin Tanım Çabaları ve Bir Tanım Denemesi-I”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, C. XLVIII, S. II, 2007, ss. 117-133.
- DİVLEKCİ Celalettin, “Tarihsel Süreç İçerisinde Üslûba İlişkin Tanım Çabaları ve Bir Tanım Denemesi-II”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, C. XLIX, S. I, 2008, ss. 223-252.
- DOĞAN Nuh, “Türkçede Özne Seçme Hiyerarşisi”, *Dil Araştırmaları*, Güz, S. 17, 2015, ss. 159-177.
- DOĞAN Nuh, *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri*, (Doktora Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- DURSUN Sıdika, *Türkçede Ettirgen Yapılar*, 1. b., Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- ERDEM Melek, “Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde İletişim Fiilleri”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2, 2007, ss. 94-103.
- ERHAT Azra, “Üslup İlminde Yeni Bir Usul”, *Romanoloji Semineri Dergisi I*, 1937, ss. 1-7.
- ERTEKİN Aydın, “‘Ölü’ Adlı Fantastik Öykünün Çözümlemesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 17, S. 3, 2013, ss. 127-136.
- GEDİZLİ Mehmet, “Türkçede Ünlemler ve Temel İşlevi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 36, 2015, ss. 126-134.
- GÖKA Şenol, *İnsan ve Mekân*, 1. b., İstanbul: Pınar Yayınları, 2001.
- GÖKDAYI Hürriyet, “Öbekleri Oluşturan Sözcükler Arasındaki Anlam İlişkileri”, *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Y. 5, S. 11, 2017, ss. 1-25.
- GÖZ İlyas, *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, 1. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.
- GÜNDOĞDU Ayşe Eda, “Haldun Taner’in Konçınalar Adlı Öyküsünün Biçembilimsel Açısından İncelenmesi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 8, 2012, ss. 40-50.

- GÜNEY Zerrin, “Üslup Özellikleri Açısından Berci Kristin Çöp Masalları”, *Folklor / Edebiyat*, C. 19, S. 73, 2003, ss. 23-48.
- HATİBOĞLU Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, 1. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972.
- HİRİK Erkan, *Türkiye Türkçesinde Mental Fiiller*, 1. b., Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2018.
- İMER Kamile, Ahmet KOCAMAN, A. Sumru ÖZSOY, *Dilbilim Sözlüğü*, 1. b., İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- İNCE Emel, “Fransızca’da Sözcük Sınıfları Arasında Geçişkenlik: Niteleme Sıfatı İşlevli Belirteçler ve Adlar Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 34, S. 1, 2010, ss. 53-56.
- KARA Funda, “‘Bil-’ Tasvir Fiilinin İşlevleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 6, S. 1, 2011, ss. 1421-1438.
- KARAAĞAÇ Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, 2. b., İstanbul: Kesit Yayınları, 2009.
- KARADEMİR Fevzi, “Türkçede Konuşanın Kişi Değiştirmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, 2016, ss. 333-353.
- KARAHAN Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, 11 b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- KARAHAN Leyla, “Vurgulama İşlevli Dil Birimleri Üzerine”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildirileri -Türkçenin Söz Dizimi-*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2009, ss. 313-321.
- KARAYAZICI N. Berrin, “Biçembilim ve Yazın Çevirisi”, *Dilbilim Araştırmaları*, İstanbul: Hitit Yayınevi, 1994, ss. 247-263.
- KARPUZ Hacı Ömer, Ahmet AKÇATAŞ, “Metinde Anlam Bağları Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 18, 2001, ss. 37-47.
- KARPUZ Hacı Ömer, *Türkçe’de Zarflar -Türkiye Türkçesi Edebi Dilindeki Zarfların Yapısal ve İşlevsel İncelemesi-*, 1. b., Denizli: Ege-Doğuş Yayınları, 2013.

- KIRAN Ayşe, Zeynel KIRAN, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, 4. b., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- KOCAPINAR Pınar, *Cümle Yapısında Yüklemin Anlamını Sınırlayan Zarf Tümleçleri ve Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- KOÇ Okan, “Şemsettin Sami’nin Taaşşuk-ı Tal’at ve Fitnat Romanında Üslup Değişkenlikleri”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, S. 4, 2012, ss. 63-78.
- KONUKMAN Barış, *Almanca ve Türkçe Bilimsel Metinlerde Biçem*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- KORKMAZ Zeynep, “Mehmet Akif’te Dil ve Üslup Özellikleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 52, S. 420, 1986, ss. 554-564.
- KORKMAZ Zeynep, “Türkiye Türkçesindeki Gramer Çalışmaları ve Çalışmaların Günümüzdeki Durumu”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. I, 2002, ss. 41-60.
- KORKMAZ Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, 3. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- KORKMAZ Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 3. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- LİVANELİ Zülfü, *Son Ada*, 50. b., İstanbul: Doğan Kitap, 2014.
- OGUSIJİ Ayo, *ENG 434 Literary Stylistics*, Lagos: School of Arts and Social Sciences / National Open University of Nigeria, 2012.
- ÖLKER Gökhan, “Mustafa Kutlu’nun ‘Kara Kumudur Kalan’ Adlı Hikâyesi Üzerine Bir Dil ve Üslup Değerlendirmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17, 2007, ss. 427-435.
- ÖZCAN GÖNÜLAL Yasemin, “Yunus Emre’nin ‘Kayusu Değül’ Redifli Şiiri Üzerine Bir Dil İncelemesi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 6, S. 4, 2011, ss. 183-190.
- ÖZÜNLÜ Ünsal, “Değiş Türlerine Yeniden Bir Bakış”, *XI. Uluslararası Dil - Yazın - Değişbilim Sempozyumu (Gönüllülük ve Hoşgörü) Bildiri Kitabı*, ed. İlyas Öztürk, 249

- Filiz Şan, Elif Akkan, S. Kürşad Koca, Şaban Köktürk, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, C. II, 2015, ss. 415-433.
- PARLATIR İsmail, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II*, 1. b., Ankara: Yargı Yayınevi, 2008.
- RİFAT Mehmet, *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü -Kavramlar, Yöntemler, Kuramcılar, Okullar-*, 1. b., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- SARIBAŞ Tuba, “Nesnellik Öznellik İkileminde Biçembilim ve Düzyazı Çözümlemesi için Bir Yöntem: Sabahattin Ali’nin ‘Kağrı’ Adlı Öyküsü”, *Dilbilim ve Uygulamaları*, S. 2, 2001, ss. 81-95.
- SARRAÇ Deniz, *Türkiye Türkçesinde Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- SAYALI Sevgi, *Türkiye Türkçesinde Zarflar ve Zarflaştırma*, (Yüksek Lisans Tezi), Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- SAZYEK Hakan, *Roman Terimleri Sözlüğü -Roman Sanatında Yüz Terim-*, 2. b., Ankara: Hece Yayınları, 2015.
- SEYHANLI Zafer, *Türkiye Türkçesinde Yüklem*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- ŞAHİN Hatice, “Var ve Yok Kelimeleri Üzerine”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 1999/I, S. 568, Nisan, 1999, ss. 312-323.
- ŞAHİN Hatice, *Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler*, 1. b., Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2004.
- ŞEN Mesut, “Miktar Zarfı Olarak Kullanılan Kelimelere Lengüistik Bir Bakış”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, ss. 109-123.
- ŞENGÜL Mehmet Bakır, “Romanda Mekân Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 11, 2010, ss. 528-538.
- ŞİRİN USER, Hatice, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*, 2. b., Konya: Kömen Yayınları, 2010.

- TALUN İNCE Ayalp, “Yazınsal Çeviride Biçem Aktarımı Sorunu”, *Folklor / Edebiyat Dergisi*, *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Yayınları*, C. 17, S. 66, 2011, ss. 105-120.
- TEZCAN AKSU Belgin, Eşref ADALI, *Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü*, 1. b., İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018.
- TORUSDAĞ Gülşen, “Anlamda Biçemsel Çözümlemenin Önemi Füzûzan’ın *Özgürlük Atları* Örneği”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 40, 2018, ss. 211-225.
- TUTAŞ Nazan, “Yazınsal Metinlerde Biçembilimsel İnceleme”, *Littera Edebiyat Yazıları*, C. 19, Aralık, 2006, ss. 169-180.
- Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlük*, haz. Şükrü Haluk Akalın vd., 11. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- ÜLSEVER Şeyda, “Feminist Söylem Çerçevesinde Nazlı Eray’ın Öykülerinin Biçemsel Çözümlemesi: Bir Uygulama”. *IV. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri*, Çanakkale: Nobel Yayın Dağıtım, 2005, ss. 329-335.
- ÜST Sibel, “Dilbilimsel İnceleme Yöntemleri ve Klâsik Türk Edebiyatı”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 2, 2014, ss. 125-146.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 2000/I, S. 582, Haziran, 2000, ss. 489-497.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Ama’nın İşlevleri”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, 2006, ss. 79-92.
- ÜSTÜNOVA Kerime, *Dil Bilgisi Sorunları*, 1. b., İstanbul: Kesit Yayınları, 2010.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Yüzey Yapı ve Derin Yapı Kavramları Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages: Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 5, S. 4, 2010, ss. 697-704.
- ÜSTÜNOVA Kerime, *Dil Yazıları*, 2. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Birleşik Ekler Üzerine Birkaç Söz”, *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*, ed. Hatice Şahin, İbrahim Karahancı, C. II, 2014, ss. 899-906.

- ÜSTÜNOVA Kerime, *Eylem İşletimi*, 1. b., Bursa: Sentez Yayıncılık, 2016.
- ÜSTÜNOVA Kerime, *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*, 3. b., Bursa: Sentez Yayıncılık, 2018.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Yüklem İşletimi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Çalışmaları*, ed. Bekir Çınar, Cengiz Şahin, Selahattin Avşaroğlu, Erkan Akgöz, Konya: Çizgi Kitabevi, 2018, ss. 272-276.
- VARDAR Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 1. b., İstanbul: Multilingual Yayınları, 2002.
- WELLEK, René, Austin WARREN, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, çev. Ahmet Edip Uysal, 1. b., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- YAZICI OKUYAN Hülya, *Türkçenin Sözvarlığı Açısından Fakir Baykurt’un Romanları*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- YAYLAGÜL Özen, “Türkiye Türkçesinde Duygu Fiilleri”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 4, 2010, ss. 100-111.
- YELOK Veli Savaş, “Erkin Vâhidov’un Kelime Dünyasına Bir Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 3, 2008, ss. 442-470.
- YILDIZ Cemal, “Üslup İncelemesinde Ortak Yaklaşım Arayışı ve Bir Tahlil Denemesi”, *III. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri*, Eskişehir: Birlik Ofset, 2003, ss. 567-589.
- YILDIZ Hüseyin, “Türk Dilinde Fiillerin Semantik Sınıflandırılması Problemi”, *Journal of Turkish Language and Literature*, C. 3, S. 1, 2017, ss. 337-362.
- www.sozluk.gov.tr (21.12.2019)